

- ♦ PÁPAI-TARR ÁGNES: Büntetés kiszabási metamorfózis, avagy egyezés a büntetőperben
- ♦ NOGEL MÓNIKA: A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban
- ♦ HÁMORI ANTAL: Az Fgytv. békéltető testületet és fogyasztóvédelmi politikát is érintő 2019. évi módosításának kritikája
- ♦ FALUSI BERNADETT: Egy újabb lépés az univerzális nemzetközi emberi jogok szférájában az egészségügyi ellátáshoz való jog irányába?
- ♦ NÉMETH IMRE: A túلكriminalizáció jelensége és az alkotmányos büntetőjog válsága
- ♦ SZÉPVÖLGYI ENIKŐ: A fogyasztói jogviták hatékony rendezésének jelene és jövője
- ♦ LEHOCZKI ZÓRA ZSÓFIA: Az MNV Zrt. kapcsán felmerülő egyes kárfelelősségi kérdések
- ♦ MADAI SÁNDOR: Az idős kor és a fogyatékoság értelmezése a kifosztás alapesete körében
- ♦ TÓTH ZOLTÁN BALÁZS: A kurd kisebbség szerepe a szíriai polgárháború dinamikájának alakulásában
- ♦ BARTOS BLANKA: A hivatásos bírák erényessége
- ♦ WELLMANN BARNA BENCE: A munkaviszony létesítésével összefüggő legfontosabb intézmények a magyar és a spanyol munkajogban
- ♦ ZACCARIA MÁRTON LEÓ: Tájékozódás az ismeretlenben – gondolatok a munkáltató írásbeli tájékoztatási kötelezettségéről szóló irányelv revíziójáról
- ♦ In memoriam BENDE-SZABÓ GÁBOR
- ♦ ZALAHEGYI ZOLTÁN: Európai Miniállami Gyűjtemény Győrben

GYŐR

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 PÁPAI-TARR ÁGNES: Büntetés kiszabási metamorfózis, avagy egyezés a büntetőperben
- 19 NOGEL MÓNIKA: A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban
- 37 HÁMORI ANTAL: Az Fgytv. békéltető testületet és fogyasztóvédelmi politikát is érintő 2019. évi módosításának kritikája
- 69 FALUSI BERNADETT: Egy újabb lépés az univerzális nemzetközi emberi jogok szférájában az egészségügyi ellátáshoz való jog irányába?
- 83 NÉMETH IMRE: A túlkriminalizáció jelensége és az alkotmányos büntetőjog válsága
- 103 SZÉPVÖLGYI ENIKŐ: A fogyasztói jogviták hatékony rendezésének jelene és jövője
- 119 LEHOCZKI ZÓRA ZSÓFIA: Az MNV Zrt. kapcsán felmerülő egyes kárfelelősségi kérdések

MŰHELY

- 135 MADAI SÁNDOR: Az idős kor és a fogyatékoság értelmezése a kifosztás alapesete körében
- 147 TÓTH ZOLTÁN BALÁZS: A kurd kisebbség szerepe a szíriai polgárháború dinamikájának alakulásában

FÓRUM

- 167 BARTOS BLANKA: A hivatásos bírák erényessége
- 175 WELLMANN BARNA BENECÉ: A munkaviszony létesítésével összefüggő legfontosabb intézmények a magyar és a spanyol munkajogban
- 187 ZACCARIA MÁRTON LEÓ: Tájékozódás az ismeretlenben – gondolatok a munkáltató írásbeli tájékoztatási kötelezettségéről szóló irányelv revíziójáról

HÍREK

- 207 In memoriam BENDE-SZABÓ GÁBOR
- 209 ZALAHEGYI ZOLTÁN: Európai Miniállami Gyűjtemény Győrben

E számunkat a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán készült képek díszítik.

- *A Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos kiadványa | Győr*
- Szerkesztőbizottság elnöke és főszerkesztő | BIHARI MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság elnökhelyettese | RÉVÉSZ T. MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság | CS. KISS LAJOS | DARÁK PÉTER
FEHÉR LENKE | JOSEF KOTÁSEK | KISS LÁSZLÓ
LÁMM VANDA | LENKOVICS BARNABÁS | LÉVAY MIKLÓS
KOVÁCS GÁBOR | MARIA PATAKYOVÁ | PATYI ANDRÁS
SMUK PÉTER | SÜLYÖK GÁBOR | SZALAY GYULA
SZIGETI PÉTER | TAKÁCS PÉTER | TORMA ANDRÁS
VARGA ZS. ANDRÁS | VEREBÉLYI IMRE
- Szerkesztő | DELI GERGELY | SZOBOSZLAI-KISS KATALIN
- Olvasószerkesztő | CSÉCS TERÉZ
- Online szerkesztő | KELEMEN ROLAND
- Az alapító képviselője | FAZEKAS JUDIT dékán

Megjelenik | 3 havonta
Felelős kiadó | Universitas-Győr Nonprofit Kft. ügyvezetője
Terjesztő | Universitas-Győr Nonprofit Kft.
Levélcím | 9026 Győr, Egyetem tér 1.
Nyomdai munkálatok | Palatia Nyomda
ISSN | 2060-4580

<http://dfk-online.sze.hu/jog-allam-politika>

Büntetéskiszabási metamorfózis, avagy egyezés a büntetőperben^[1]

A 21. századi büntetőeljárások egyik fontos feladata a büntetőperек gyorsítása. Ennek egyik módja az eredetileg az angolszász országokból érkező, de az európai büntetőeljárások sajátosságaihoz is igazodó, ún. „vádalku” típusú eljárások bevezetése és működtetése. A magyar büntetőjog 2000. március 1-je óta ismeri a tárgyalásról lemondást, mely a magyar büntetőeljárás egyik nagy sikertelenségeként írta be magát immáron a büntető jogtörténetbe. A 2018. július 1-jén hatályba lépett új Büntetőeljárás törvényünk igyekszik új alapokra helyezni és újraszabályozni a jogintézményt. A régi és új szabályokat ezúttal a büntetéskiszabás szemüvegén keresztül vizsgáltam, hiszen a büntetőjogi egyezségek nagy része feltehetően a büntetéskiszabásra fog koncentrálni. A korábbi tárgyalásról lemondás egyik nagy hibája pedig éppen a büntetéskiszabási anomáliákból adódott. Kérdés azonban, hogy vajon az új szabályozás megoldotta-e ezeket a problémákat és képes lesz-e a gyakorlatban az új jogintézmény hatékonyan működni.

I. BEVEZETÉS

Úgy tűnik, a tágabb értelemben vett büntetőjog világára is igaz az állítás, miszerint nincs új a nap alatt, hiszen a büntetőeljárás időszerűségének megoldása már hosszú évtizedek, sőt mondhatni, hogy évszázadok óta foglalkoztatja a jogalkotót, jogalkalmazót és a büntetőjog tudományának művelőit egyaránt.^[2] A 2018. július 1-jén hatályba lépett új Büntetőeljárás törvényünk^[3] indokolása kiemelt célkitűzésként jelöli meg a büntetőeljárások időszerűségének javítását, melyet elsősorban a külön eljárások (bírótság elé állítás, egyezségi és büntetővégzéses eljárások) hatékonyabbá tételével kíván megvalósítani.^[4] Ennek fényében az új Be. igyekszik új alapokra helyezni, és újra szabályozni a sokak által „vádalkuként” emlegetett megegyezésses eljárást, mely nem előzmény nélküli a magyar büntetőjog történetében.

[1] A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

[2] Ficsor, 2015, 25–27.

[3] 2017. évi XC. törvény, a büntetőeljárásról.

[4] A 2017. évi XC. törvény, a büntetőeljárásról. Általános Indokolás III. A büntetőeljárás reform főbb irányai.

A tárgyalásról lemondás már 2000. március 1-je óta alkalmazható volt hazánkban, de statisztikai adatokat is figyelembe véve, büntetőeljárásunk egyik fantom jogintézménye maradt. Alkalmazási gyakorisága mindig is elhanyagolható volt, megrekedt a jogszabályi szinten ugyan létező, és a büntetőeljárás kódex szakaszait gyarapító, de nem alkalmazott jogintézmények között. Míg 2004-ben az ügyek 0,45%-os aránya került ebben a formában elintézésre, 2013-ra már csak 0,2%-os volt a mutató. Mondhatni, hogy bevezetése óta még az ügyek 1%-os arányát sem sikerült ebben a külön, gyorsított eljárási formában megoldani.^[5] Tovább fokozva az alkalmazás siralmasnak mondható gyakoriságát, voltak olyan megyék is, ahol a statisztikai adatok szerint egyszer sem került sor a tárgyalásról lemondás alkalmazására.^[6]

Mi volt a gond a tárgyalásról lemondással, és miért nem vert gyökeret a magyar büntetőjogban? Erre a kérdésre az elméleti és gyakorlati büntetőjogászok közül is sokan kerestük, és néha már-már megtalálni véltük az adekvát és mindenki számára elfogadható, de meglehetősen összetett választ.^[7] Igyekeztünk a fennálló problémákra megoldási javaslatokat is megfogalmazni,^[8] néha ugyan kritizálni, de határozott feladatunknak tekintettük azt is, hogy a jogintézmény mellett szóló érveket,^[9] pozitívumokat és jól működő külföldi tapasztalatokat is felsorakoztassuk.^[10] Munkánk úgy tűnik nem volt teljesen hiábavaló, hiszen a pozitív külföldi tapasztalatok részben hasznosításra kerültek új büntetőeljárás kódexünk kodifikációja során.^[11]

A tárgyalásról lemondással kapcsolatosan felmerülő számos probléma és nehézség közül csupán egy volt a büntetés-kiszabással kapcsolatos anomália, amely már a bevezetése idején is fennállt és terhes örökségként kísérelte el „élete végéig” a jogintézményt. De vajon a jogalkotónak sikerült-e szilárd alapokra helyezni a tárgyalásról lemondás utódjaként szabályozott egyezségeket? Erre a kérdésre talán majd tíz év múlva fogok a magam és mindenki számára is megnyugtató választ adni. Találgatni, ötleteket, gondolatokat felvetni, esetleges kritikákat megfogalmazni azonban mindenképp szükséges, már csak a jogfejlesztés magasabb célkitűzése érdekében is. Szándékom egyáltalán nem az, hogy az új eljárást kommentárszerű részletességgel bemutassam és elemezzem. Most sokkal inkább a büntetés-kiszabás szemüvegén keresztül vizsgálom először elmé-

[5] Pápai-Tarr, 2016. 791–793. A tárgyalásról lemondás gyakorlati problémáit foglalja össze: Pápai-Tarr, 2014a, 290–301.

[6] Fantoly, 2010, 146.

[7] Számos monográfia is megjelent kifejezetten vagy részben ezzel a témával kapcsolatban. Lásd Herke Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, 2008; Fantoly Zsannett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. HVG ORAC, Budapest, 2013; Pápai-Tarr Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012.

[8] Lőrinczy, 2006, 264., Oláh, 2015, 77–78.

[9] Oláh, i. m., 71, Király, 2010, 45–46, Pápai-Tarr, 2012, 254.

[10] Pápai-Tarr, 2012, 212–238., Farkas, 2016.

[11] Egyetértve Gácsi Anett-tel, a jelenlegi megegyezési eljárások számos ponton a francia modell megoldását vették át. Lásd Gácsi, 2018, 286.

leti, majd gyakorlati oldaláról a vádalku típusú jogintézményeket. Az eddigi tapasztalatokból és a hatályos szabályozásból – jövőbelátó képességek hiányában – igyekszem mértéktartó, de remélhetőleg gondolatébresztő tanulságokat megfogalmazni.

II. AZ EGYEZSÉG ÉS A BÜNTETÉSKISZABÁS ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSŐL

A büntetés kiszabás hagyományosan a büntetőeljárás tárgyalási szakaszához kapcsolódik, egészen pontosan a tárgyalási szakasz végén, annak csúcspontján kerül rá sor.^[12] Ebben a drámai pillanatban összpontosul az anyagi jogi elvek és az eljárási cselekmények összessége. A bíróságnak először egy a múltban megtörtént eseményt kell rekonstruálnia és meg kell állapítania, hogy az melyik törvényi tényállás szerinti bűncselekményt meríti ki. A helyes minősítés érdekében végzett bonyolult bizonyítási eljárás után sikeresen túljutó bíró még nem dőlhet hátra kényelmesen a székében, hiszen feladatának még csak egyik és az is lehet, hogy a könnyebb részét teljesítette. Hangsúlyozandó, a szankció kiszabása soha nem jelenthet automatizmust a bíró számára, még akkor sem, ha külső kényszerítő körülmények, mint például a büntetőügy gyors lezárásának követelménye ezt az attitűdöt egyébként támogatják. A bíró büntetés kiszabási tevékenysége soha nem merülhet ki az enyhítő és súlyosító körülmények sablonos felsorolásában. A helyes minősítés után a szankció adekvát megválasztása a bírói tevékenység egyik legfontosabb feladata, hiszen itt kel életre a büntetőjogi normában a diszpozíció mellett a szankció is, és a helyes szankció megválasztásával töltheti be a büntetőjog is leginkább a céljait.

A bíró az igazságos, vagy legalábbis annak szánt büntetésről eltérő nyomatékú és akár egymásnak ellentmondó érvek óvatos mérlegelésével dönt. A döntési folyamat végén kiszabott büntetésnek pedig olyannak kell lenni, ami leginkább megfelel a büntetési céloknak, messzemenőig az individualizáció követelményének és elvileg kívánatos az is, hogy azt a büntetőeljárás valamennyi résztvevője elfogadja. Kérdés persze, hogy létezik-e egyáltalán igazságos büntetés, vagyis van-e a szubjektív igazságosságnak objektív mércéje. Míg az elkövető számára az esetek többségében a lehetséges minimum kiszabása is túl szigorúnak tűnhet, addig az ügyész, a közvélemény és a média számos esetben a legszigorúbb büntetés kiszabását várja el a bíróságtól.^[13] Az állam részéről a társadalom védelmén túl, kezdetek óta ismert követelmény, hogy a büntetés gazdaságos is legyen. Angyal Pál szavaival élve „legyen a büntetés olyan, hogy végrehajtása ne okozzon az államnak, a társadalomnak nagyobb bajt, mint maga a büntetendő cselekmény okozott.”^[14]

[12] Rendeki, 1976, 11.

[13] „Büntessük szigorúbban, akkor rend lesz” – mondja az utca embere. Lásd Sipos, 2012, http://www.glossaiuridica.hu/gi1201/bun/gi1201_bun_sipos.pdf

[14] Angyal, 1909, 147.

A bírónak tehát jól meg kell fontolnia, hogy milyen a gazdaságos büntetés, hiszen ismerjük a szabadságvesztés végrehajtásának költségösszefüggéseit, de adott esetben fölösleges költségeket jelenthet a közérdekű munka vagy a pénzbüntetés is, ha például szabadságvesztésre történő átváltoztatásra vannak eleve ítélve.^[15]

Az ítélkezés, vagyis mind a minősítés, mind a büntetés kiszabás hagyományosan a bíró feladata. A bírói büntetés kiszabás nehézségét Földvári József nagyon találóan így összegzi: „a bírónak a büntetés kiszabás során mérnie kell a mérhetlent, vagyis az elkövetett bűntett súlyát, az elkövető bűnösségét, a javára és terhére szülő körülményeket, másrésztől egy jövőbeli prognózist kell adni arról, hogy az elkövetőnek újabb bűncselekményektől való visszatartásához milyen nemű és mértékű büntetés alkalmazása szükséges.”^[16] Azaz a bíró a feltárt múlt alapján dönt a jelenben, míg a döntését a jövőre tekintettel hozza meg.

A 21. századi igazságszolgáltatásoknak azonban számos új kihívással és problémával is szembe kell néznie. Ezek közül csupán egyik, de még mindig megoldásra váró feladat az eljárások gyorsítása. Az ügyek feltorlódása és az eljárások észszerűtlen elhúzódása a büntetőeljárás valamennyi szereplője számára kifejezetten káros.^[17] Ezért számos európai ország – beleértve természetesen hazánkat is – jelentős igazságszolgáltatási reformokat vezetett be az elmúlt évtizedekben annak érdekében, hogy fokozzák az eljárás időszerűségének követelményét, csökkentsék a költségeket, vagy hatékonyabbá tegyék az igazságszolgáltatást akták tömegével küzdő apparátusát.^[18]

A büntetőeljárás gyorsítását az államok többnyire úgy oldják meg, hogy különösen a csekélyebb jelentőségű, de tömegesen előforduló bűncselekményektől igyekeznek megszabadítani az igazságszolgáltatási rendszereiket, és egyre tágabb teret engednek az opportunitásnak.^[19] Ebben a folyamatban kulcsszerepe van az ügyésznek, aki az utóbbi évtizedekben olyan feladatokat kapott, mellyel korábban csak a bíróságokat ruházta fel a jogalkotó.^[20] Az ügyésznek széles diszkrecionális jogköre van, törvényi keretek között ugyan, de szabadon dönthet a büntető útról való elterelésről. Kívánatos azonban az is, hogy az ügyész ne egyszerűen megszüntesse az eljárást, hanem az ügyészi intézkedés kellő visszatartó erőt is jelentsen a terhelt számára egy következő bűncselekmény elkövetésétől. Így aztán, amikor az ügyész egyéni magatartási szabályként a köz érdekében munkavégzést írhat elő, vagy meghatározott célra anyagi juttatás teljesítésére kötelezheti a terheltet, felvetődik a kérdés, hogy nem tévedt-e át a bíró szerepkörébe.^[21] Kétségtelenül emlékeztet bennünket ugyanis ez a fajta ügyészi intézkedés

[15] Sipos, 2016, 77–78.

[16] Földvári, 1970, 189.

[17] Pápai-Tarr, 2012, 9–10.

[18] Lásd Kerezsi, 2006, 8.

[19] Pápai-Tarr, 2012, 70–79.

[20] Róth, 2015, 1–12.

[21] A szakirodalomban számos írást találunk az ügyészbíráskodás problémakörével kapcsolatban. Lásd pl. Kertész, 1996, 1–8., Pápai-Tarr, 2012, 70–90.

a közérdekű munka büntetésre vagy a pénzbüntetésre, még ha terminológiájában nem is így illetjük őket.^[22]

Az ítékezés feladata tradicionálisan a bíróé és talán természetes, hogy a kvázi bírói funkció vádhatósághoz delegálása kritikát vált ki a kontinentális, hagyományosan a legalitás alapelveire építkező büntetőeljárású rendszerekben.^[23] Az eljárások észszerű befejezésének érdekében azonban a hagyományos eljárási szerepek lassan átértékelődni látszanak, és a minél gyorsabb, hatékonyabb és költségkímélőbb büntetőjogi válaszok minden hagyományos szempontot és érvrendszert átírnak. Nagyon fontos célkitűzése a büntetőeljárásnak a hatékonyság. Amennyiben tehát ugyanazt az eredményt kevesebb munkával is el lehet érni, oly módon, hogy a terheltnek megfelelő a büntetés és kellő visszatartó erő egy újabb bűncselekmény elkövetésétől, továbbá a sértett és a társadalom is elégedett az eredménnyel, akkor nagyon is támogatandó az ügyésznek delegált diszkrecionális jogkör.

Mennyiben beszélhetünk az ügyésznek biztosított diverziós lehetőségek tekintetében ügyészbíráskodásról? Nos, annyi bizonyos, hogy az ügyész ebben a körben a terheltet nem mondhatja ki bűnösnek és „büntetést” egyáltalán nem szabhat ki, magatartási szabályokon és kötelezettségeken kívül, legfeljebb csak büntetőjogi intézkedés, a pártfogó felügyelet elrendelésére van lehetősége.

Abban többnyire mindenki egyetért, hogy a büntető útról való elterelésre az igazságszolgáltatás működképességének fenntartása érdekében igen nagy szükség van. Az ügyészi elterelésnek a garanciája és hatékonyságának a kulcsa, hogy az ügyész bölcsen választja ki az ügy tárgyi súlyának és az elkövető személyiségének ismeretében a megfelelő, „kvázi” büntetőjogi szankciót. A mai igazságszolgáltatási rendszerekben az ügyészeknek fel kell vállalnia az ügyek elsődleges szűrő szerepét, és ráadásul mindezt megfelelő szakmaisággal, kellőképp felkészülve kell elvégezniük, hogy az elterelés az elkövető személyiségéhez igazodó, valóban individualizáltabb büntetőjogi választ eredményezzen.

A jogfejlődés azonban nem állt meg az ügyész számára biztosított eltérési lehetőségek biztosításánál. Az eljárások észszerű időn belüli befejezésének követelménye újabb kihívások elé állították a törvényhozót és a jogalkalmazót is. Ennek a folyamatnak a részeként – a már hagyományosan jól működő eljárást gyorsító technikák mellé^[24] – kerültek be az európai igazságszolgáltatási rendszerekbe az ún. „vádalku” típusú, konszenzuális eljárások.^[25] Az egyezés kere-

[22] Lőrinczy úgy fogalmazza meg, hogy biztosan nem ő az egyetlen, aki úgy véli, „ezzel az ügyészi jogosítvány a pénzbüntetés kiszabására, illetőleg a közérdekű munka elnevezésű büntetés alkalmazására is kiterjed.” Lásd Lőrinczy, 1998, 474.

[23] Róth, 2014, 303.

[24] Tradicionálisan ismertek általában mind a sommás eljárások, mind a büntetőparancs jellegű megoldások az európai büntető igazságszolgáltatásokban is. A magyar büntetőeljárásban a bíróság elé állítás ezen elnevezés alatt 1966 óta (korábban a II. Bp. is ismerte, de az 1954. évi V. törvény kiiktatta a büntetőeljárásból), a büntetőparancs pedig az 1896-os Bp. óta ismert jogintézmény.

[25] Spanyolországban *conformidad*, Olaszországban *patteggiamento*, lásd Kiss, 2017, 74–75., Farkas – Róth, 2004, 374–375. Német szabályozás tekintetében lásd Fantoly – Ördög-Deák, 2010, 364–367. Francia szabályozásról lásd Pápai-Tarr, 2012, 212–238.

tein belül a klasszikus funkciómegosztás elvét megtörve, a jogalkotó újabb kvázi bírói jogköröket telepít az ügyészre. Az egyezség keretein belül ugyanis már az alku tárgya lehet a büntetés kiszabás is, vagyis a szankció nemének és mértékének a meghatározása. Ez konkrétan azt jelenti, hogy az ügyész kerül alku pozícióba és a konkrét ügy egyedi körülményeit ismerve dönthet arról, hogy milyen büntetést és milyen mértékben tart elfogadhatónak. A korábban „ügyészbíráskodásként” már emlegetett diverziós eljárások korlátja az volt, hogy az ügyész nem dönthetett személyi szabadságot korlátozó, megvonó büntetésről vagy intézkedésről. Elméleti síkon azonban az egyezség keretein belül, a korábbi kvázi bírói szerepkört lényegesen túllépve, az ügyész már a szabadságvesztés mértékéről is dönthet. Jóllehet a fékek és egyensúlyok megtartása érdekében az egyezséget a bírónak jóvá kell hagyni.

III. AZ EGYEZSÉG MAGYARORSZÁGI ELŐZMÉNYEI – A TÁRGYALÁSRÓL LEMONDÁS BÜNTETÉSKISZABÁSI ANOMÁLIÁI

A tárgyalásról lemondást az 1999. évi CX. törvény 113. §-a iktatta be büntető eljárásjogunkba, és 2000. március 1-jei hatállyal volt alkalmazható a magyar jogban. Az eljárás célja a büntetőeljárás gyorsítása a vádlott bűnösségre is kiterjedő beismerése, valamint a vádlott és az ügyész konszenzusa alapján. Az ügyész kezdeményezésére a bíróság elvileg akár néhány órán belül, nyilvános ülésen dönthetett egy-egy olyan büntetőügyről, melynek tétje nyolc évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény volt. Az eredeti szabályozás szerint a tárgyalásról lemondás jogintézményének a nagy előnye az volt, hogy az 1978. évi IV. törvény (régi Btk.) 87/C. § és a 85/A. § alapján került sor a büntetés kiszabására. Ez konkrétan azt jelentette, hogy a szabadságvesztés mértéke az öt évet meghaladó, de nyolc évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a három évet; a három évet meghaladó, de öt évnél nem súlyosabb büntetendő bűncselekmény miatt a két évet; és végül a három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a hat hónapot nem haladhatta meg. Az eljárás lefolytatásának kezdetben sem volt akadálya, ha halmazatban lévő bűncselekményekről volt szó, hiszen a Btk. úgy rendelkezett, hogy a halmazati büntetés kiszabásakor szintén a leszállított büntetési tételek lesznek irányadók.

Többen rámutattak arra, hogy a leszállított büntetési tételek alkalmazása – figyelemmel a magyar büntetés kiszabási gyakorlatra, mely inkább a büntetési tétel alsó határához közelített – igazi kedvezményt nem jelentett a bűnelkövetők számára.^[26] Valódi kedvezményt akkor jelenthetett volna, ha valaki halmazatban lévő bűncselekmények esetén mond le a tárgyalás tartásának a jogáról.

[26] Balla, 1992, 669., Lőrinczy, 2006, 264.

Ezen kívül a jogintézmény eredetileg egy súlyos, kézzel fogható hibában is szenvedett. A tárgyalásról lemondás bevezetése idején ugyanis kizárt volt a feltételes elítélés mindkét formájának az alkalmazása. A régi Btk. 72. §-a alapján, nem volt lehetőség próbára bocsátás alkalmazására az eljárás keretében. Az indoka ennek az volt, hogy már a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett miatt is csak különös méltánylást érdemlő esetben engedélyezte akkoriban a törvény a próbára bocsátást, így ezt a plusz kedvezményt itt már nem tartotta indokoltnak a jogalkotó.^[27] Ugyanezen érvek alapján, kizárt volt a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása is a Btk. 87/C. § a) és b) pontja esetén.

Erre a jogszabályból eredő anomáliára a jogalkalmazás viszonylag hamar, egy konkrét ügy kapcsán felfigyelt. Ennek az eredménye, hogy a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság, abból a megfontolásból, hogy a problémával érintett bűncselekmények száma igen magas, egy jogszabály módosításra tett indítványt.^[28] A 2003. évi II. törvény a Btk. fent említett rendelkezéseit hatályon kívül helyezte, és ekkortól lehetőség nyílt mind a próbára bocsátás, mind a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazására a tárgyalásról lemondás keretein belül. Ez azonban csak az elvi lehetőséget jelentette és nem azt, hogy a gyakorlatban ne lettek volna még mindig kérdések az alkalmazásukkal kapcsolatban.^[29]

A kezdeti nehézségek leküzdése ellenére, a jogintézmény nem lett népszerűbb, országos átlagban a vádlottak kevesebb, mint 1%-a mondott le a tárgyalás tartásának jogáról. A 2002. évi I. törvénnyel a jogalkotó megteremtette annak a lehetőségét, hogy a tárgyalásról lemondás alkalmazhatóvá váljon együttműködő terhelttel szemben, szigorúbb büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmény elkövetése mellett is. Ennek megfelelően, aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el, és az adott ügy vagy más büntető ügy felderítésében a hatóságokkal jelentős mértékben együttműködött – és valamilyen oknál fogva, nem került sor vele szemben a feljelentés elutasítására vagy a nyomozás megszüntetésére^[30] – 8 évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő cselekmények esetén is alkalmazhatóvá vált ez a külön eljárás.

Ez a megoldás azokat az együttműködésre hajlandó elkövetőket igyekezett információszolgáltatásra rábírni, akik kimaradtak a büntetlenség felajánlásának kedvezményéből.^[31] Amennyiben 8 évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő cselekményt követtek el, a jogalkotó által nekik felajánlott kedvezmény az volt, hogy a Btk.-ban meghatározott büntetési tételkeret között kerülhetett sor velük szemben a büntetés kiszabására, a büntetési tétel felső határának

[27] Időközben a 2003. évi II. törvénnyel a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő cselekményeknél is megszűnt a különös méltánylást igénylő feltétel követelménye.

[28] Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 11.Bf.436/2002/5. számú ítélete alapján. (Tanácselnök: Dr. Kardos Sándor.)

[29] Lásd erről részletesen Deák, 2007, 13–18.

[30] A régi Be. (1998. évi XIX. törvény) 175. § illetve 192. § szerinti büntetlenség felajánlásának esetei.

[31] Ez elképzelhető pl. akkor, ha olyan bűncselekményt követtek el, mely más ember életének szándékos kioltásával járt.

a megkétszerezése nélkül. Emellett a terhelt mentesült az egyéb hátrányos következmények alól is, amit a törvény a bünszervezetben történő elkövetéshez fűzött. Az együttműködő terheltnek ezek alapján a lemondás a tárgyalásról valódi kedvezményt jelenthetett volna.

A módosuló jogszabályok még mindig nem hoztak gyakorlati sikereket a tárgyalásról lemondás életében, ezért 2009-ben a jogalkotó egy új megoldás kidolgozására szánta el magát, hogy lehetőség szerint rehabilitálja a jogintézményt.^[32] Az új elemek beépítésén túl megőrizte azonban a jogintézmény régi alkalmazási feltételeit is. Újdonságként került bevezetésre, hogy a terhelt és az ügyész között a tárgyalásról lemondás külön eljárás keretein belül, egy írásbeli megállapodás jött létre. A régi Be. 534. § (1) bekezdése alapján a megállapodásnak tartalmaznia kellett a terhelt által beismert cselekmény leírását, a Btk. szerinti minősítését, az ügyész és a terhelt nyilatkozatát arra vonatkozóan, hogy milyen nemű, mértékű és tartamú büntetést, illetve intézkedést vesz tudomásul. A magyar jogalkotó az új szabályok megalkotásakor kényesen ügyelt arra, hogy az „ügyészbíráskodás” megteremtésének vádjával ne illethessék. Legalábbis a látszatát megőrizte annak, hogy a büntetés kiszabás a bíróság feladata maradjon. Az írásbeli megállapodás ugyanis kizárólag a felek által tudomásul vett joghátrány alsó és felső határát jelölte meg, meghagyva a végső döntés lehetőségét a bírónak.^[33]

Nyilvánvaló, hogy a felek közötti írásbeli megállapodással a jogalkotó bizonytalansági tényezőket igyekezett kiküszöbölni, garanciális elemeket kívánt bevezetni és nagyobb mozgásteret szeretett volna biztosítani a feleknek.^[34] A felek ugyanakkor az eredeti koncepció alapján sem szabadon állapították meg a büntetési tételeket, hanem a régi Btk. 87/C. § rendelkezései továbbra is irányadók maradtak. A büntetés kiszabási kedvezmény, mely eddig sem jelentett valódi kedvezményt, továbbra is változatlan maradt. Igaz, a 2009. évi LXXX. törvény a Btk.-ba újra beiktatta, hogy a határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéke az irányadó.^[35] Ez azonban csupán irányadó, de nem kötelezően betartandó szabály lett a bíróságok számára, indokolási kötelezettség terhe mellett ettől a mai napig eltérhetnek. Amennyiben ennek köszönhetően az addigi büntetés kiszabási gyakorlat átalakult és lényegesen szigorodott volna, akkor ez a tárgyalásról lemondás kedvezményes büntetés kiszabási rendelkezéseit is elvileg népszerűbbé tehetné. Ez azonban tudjuk, hogy nem így történt.

[32] 2009. évi LXXXIII. törvény.

[33] Fantoly Zsanett egyik tanulmányában felhívja a figyelmet, joggal lehet számítani arra, hogy a megállapodás igen szűk határokat fog szabni e privilégiumnak, de ennek ellenére nem sérti a rendelkezés a bírói függetlenséget, hiszen amennyiben a bíró nem ért egyet a megállapodással, tárgyalásra utalja az ügyet. Lásd Fantoly, 2010, 141.

[34] Király, i. m., 43.

[35] Pápai-Tarr, 2014b, 128-131.

A tárgyalásról lemondás kálváriája továbbra sem ért véget, és a jogalkotó megpróbált újra, több ízben is életet lehelni ebbe a haldokló jogintézménybe.^[36] Az újabb változtatások indoka még mindig az volt, hogy elenyésző a gyakorlatban az ilyen jellegű eljárások alkalmazása. Ezért az újabb módosítások az ügyész diszkrecionális döntési jogkörét bővítették azzal, hogy immáron a bűncselekmény tárgyi súlyára tekintet nélkül kezdeményezhette volna az egyszerűsített eljárás lefolytatását, különösen a terhelt személyének és az elkövetett bűncselekménynek a figyelembevételével.

A lemondás a tárgyalásról terhelt számára kedvezményes része az lett volna, hogy vele szemben leszállított büntetési tételekkel került volna sor a büntetés kiszabására. Ez a verzió tehát nem a terhelttel szemben kiszabható büntetések maximumát határozta meg és garantálta, hanem a minimum csökkentését tette lehetővé. A kedvezményes bünteteskiszabást a Btk. enyhítésre vonatkozó általános szabályainak alkalmazásával kívánta megteremteni a jogalkotó.^[37] A jogalkotó a maximumok törvényi garantálása nélkül azonban teret engedett annak, hogy az ügyész a szigorúbb büntetések felé is szélesebb körben mozduljon el, ami nem népszerűsítette a jogintézmény alkalmazását.

Az új szabályok érthetetlen módon kitüntetett helyzetbe hozták a bűnszervezetben történő elkövetőt, aki a hatóságokkal együttműködött. Erre az elkövetői kategóriára ugyanis a régi leszállított büntetési tételek lettek irányadóak, melyek a büntetések maximumát garantálták. Az az egyenlőtlen helyzet alakulhatott volna ki, ha az elkövető a kettőtől nyolc évig tartó szabadságvesztéssel büntendő rablást bűnszervezetben követte el, akkor három évi szabadságvesztésnél biztosan nem kaphatott többet, ha a hatóságokkal együttműködött és lemondott a tárgyalás tartásának jogáról. Ugyanakkor a bűnszervezet nélküli rablás elkövetője akár három, négy, vagy figyelemmel a középértékes bünteteskiszabásra, akár négy év hat hónap szabadságvesztést is kaphatott. Természetesen mondhatjuk, hogy a bünteteskiszabás a felek közötti megállapodás kérdése, de nyilvánvaló a törvényi maximum garantálása nélkül az ügyészek sokkal jobb „alkupozícióba” kerülhettek volna, és ragaszkodhattak volna egy szigorúbb büntetéshez, aminek az elfogadásához az elkövetőnek nem is fűződik érdeke.

Az utóbbi módosítás a halmazatban lévő bűncselekmények esetén is megadta a kegyelemdőfést a tárgyalásról lemondásnak.^[38] Mivel a törvény csak az egyfokú leszállást tette lehetővé, de maximumot nem garantált, így gyakorlatilag a maximum ebben az esetben is az, amit a Btk. Különös Rése büntetési tételként megállapított. A halmazatban lévő bűncselekmények esetén a terheltnek minimális érdeke sem fűződött a tárgyalásról lemondáshoz. Ezen kívül hasonló problémák állhattak elő abból, ha egy különös vagy többszörös visszaeső vádlott kívánt

[36] Módosította még a 2011. évi LXXXIX. törvény 22. §-a, 2011. évi CL. törvény 70. §-a.

[37] Lásd részletesen: Elek, 2013, 141–142.

[38] Pápai-Tarr, 2014b, 299–300.

lemondani a tárgyalás tartásának jogáról.^[39] Konstatálhattuk, hogy az új szabályok alapján valódi kedvezményt, és kedvező alkupozíciót a terhelt és a védője egyáltalán nem kapott a jogalkotótól. Így igazán izgalmas védői feladatnak ígérkezhetett a terheltek meggyőzése arról, hogy tulajdonképpen miért is mondjanak le alkotmányos alapjogokról.

IV. EGYEZSÉG A HATÁLYOS SZABÁLYOK ALAPJÁN

Az új Be. a tárgyalásról lemondás csődjéből kiindulva, nem csupán nevében igyekezett megváltoztatni ezt a jogintézményt, hanem szabályozását is megpróbálta új alapokra helyezni.^[40] Immár az általános eljárási szabályok között megjelenő egyezség a bűnösség beismeréséről^[41] bármely bűncselekmény esetén lehetővé teszi az ügyész, a terhelt és a védő közötti megállapodás létrejöttét. Az egyezségnek két formáját ismeri az új Be., mely az eljárás két különböző szakaszához kapcsolódik.

Az első típusú egyezségekre kifejezetten a vádemelés előtt kerülhet sor. A jogalkotó igyekezett a hatóságokat is érdekeltébbé tenni az együttműködésben, hiszen az egyezség kezdeményezésére már a nyomozati szakban, akár a terhelt első gyanúsított kihallgatása alkalmával is lehetőség van. Korábban a nyomozási szakasz változatlan formában zajlott, az új szabályok szerint azonban az eljárás gyorsítása már itt is elkezdődhet. Az egyezségkötést az ügyész, a terhelt és a védő is kezdeményezheti, teljesen informálisan, írásbeliséghez kötött jegyzőkönyvek és határozatok hozatala nélkül. Ezzel a lépéssel a jogalkotó mindent megtett annak érdekében, hogy a formák és adminisztrációs feladatok bonyolításával az új eljárás ne okozzon többlet feladatokat a hatóságoknak.^[42]

Amennyiben a kezdeményezéssel mindenki egyetért, kezdetét veszi az eljárás második szakasza, a szintén informális egyeztetés.^[43] Az új szabályok szerint a tényállás és a bűncselekmény jogi minősítése nem képezheti alku tárgyát. A sokak megnyugvására született szabályozással törvényi szinten nyert megfogalmazást az, hogy a tényállás tekintetében történő alkudozásnak^[44] – amely egyértelműen az angolszász típusú vádalkuk sajátossága – a magyar büntetőjogban nincs helye.

[39] Lásd Oláh, i. m., 74–77.

[40] Kiss, 2018, Ld. <https://jogaszvilag.hu/szakma/egyezseg-a-bunossag-beismereserol-az-uj-be-ben/>

[41] Egyes értelmezések szerint az alapvető szemléletváltás része, hogy az eddig csupán kivételes eljárás, most főszabállyá válik azzal, hogy az általános szabályok között került elhelyezésre. Lásd Zsiros, 2018, 95.

[42] A régi szabályozás egyik nagy kritikája, hogy többlet feladatokat és bonyolultabb adminisztrációt jelentett a hatóságok számára. Zsiros, i. m., 95.

[43] Lásd Gácsai, i. m., 280.

[44] A tárgyalásról lemondás egyik módosításának volt egy olyan értelmezési lehetősége is, mely lehetővé tette volna a tényállásról való alkudozást is, mely egyértelműen az anyagi igazságról történő lemondást eredményezhette volna.

Ehhez hasonlóan a minősítés is szakmai kérdés, mely az ügyész feladata és a tényleges bűncselekmény alapján kell megtörténnie. Az egyezség tárgya tehát elsősorban a büntetéskiszabás és más járulékos kérdésekben való megállapodás lehet. A Btk. irányadó büntetéskiszabási szempontjait figyelembe véve a felek megállapodnak a büntetés vagy büntetés helyett alkalmazott önálló intézkedés neméről és pontos mértékéről, valamint a büntetés mellett alkalmazható intézkedésekről, mellékbüntetésről és egyéb járulékos kérdésekről. Az indokolás szerint nagy bizonytalansági tényezőt küszöböl ki ezzel a jogalkotó és az eljárás sikeressége érdekében abba a helyzetbe hozza az ügyészséget, hogy az ügyész immár garantálni tudja az egyezség bírói jóváhagyása esetére a büntetés konkrét mértékét.^[45] A büntetéskiszabás tekintetében, ami az anyagi jogi szabályokat illeti, érdemi változás azonban nem történt. A Be. 410. § (4) bekezdés arra az esetre, ha az egyezség tárgya a büntetéskiszabás,^[46] a Btk. 83. §-ának figyelembevételét írja elő, illetve az enyhítés és a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések figyelembe vehetők. A hivatkozott anyagi jogi szabályok az egyezség esetén az egyfokú enyhítést, illetve kísérlet és bűnsegély esetén a kétfokú enyhítést, együttműködő terhelt esetén pedig a kétfokú enyhítés alkalmazását teszik lehetővé.^[47]

Amennyiben a terhelt tehát bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomást tesz és a felek között egyezség jön létre, ezt a gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyvbe foglalják és az ügyész külön szabályok alapján emel vádat.^[48] Az ügyész a vádiratban három indítványt tesz, egyrészt indítványozza, hogy a bíróság az egyezséget hagyja jóvá; másrészt az egyezség tartalmával megegyezően milyen büntetést szabjon ki, vagy intézkedést alkalmazzon; harmadrészt az egyezség tartalmával megegyezően milyen egyéb intézkedést tegyen.^[49]

Ezt követően kapcsolódik az eljárásba a bíróság. A bíróság az ügyet külön eljárásban meghatározott szabályok alapján, előkészítő ülésen bírálja el, ahol főszabály szerint az ügyszózatot is meghozhatja. Az ügyész az ülésen ismerteti a vádat és az egyezség jóváhagyására irányuló indítványát. A bíróság ezt követően figyelmezteti a vádlottat az egyezség jóváhagyásának következményeire. Ha a vádlott az egyezséggel megegyezően beismeri a bűnösségét és lemond a tárgyalás tartásának a jogáról, a bíróságnak döntenie kell az egyezség jóváhagyásáról. A bíróság ebben a körben azonban csupán törvényességi kontrollt gyako-

[45] Az új Be. 408. §-hoz írt indokolása. Lőrinczy, 2006, 264.

[46] Az esetek nagy többségénél ez várhatóan így lesz, hiszen mi más lehetne az egyezség tárgya?! Járulékos kérdésekben történő megállapodás véleményem szerint valóban, ahogyan a nevében is benne van csak a büntetéskiszabás mellett járulékosan fogja az egyezség tárgyát képezni. Nem gondolnám, hogy a bűnügyi költségtől való mentesülés sok esetben elég „mézes madzag” lenne az elkövető számára.

[47] Megjegyzendő, hogy változás csak az együttműködő terhelt esetében van, hiszen immáron nem a büntetés maximumát garantálja itt sem a törvény, hanem kétfokú enyhítésre ad lehetőséget. Továbbra is tartom azt az álláspontomat és ebben Gácsi Anett is egyetért, hogy nem feltétlenül fog valódi kedvezményt jelenteni továbbra sem az elkövetőnek a büntetési tétel alsó határában meghatározott kedvezmény. (Gácsi, i. m., 286.)

[48] Be. 424. §. (1)-(3) bekezdés

[49] Gácsi, i. m., 281.

rol. Feladata annak ellenőrzésére szorítkozik, hogy az egyezség megkötése és tartalma megfelel-e a törvény előírásainak. Az egyezséget azonban a bíró semmilyen tekintetben nem módosíthatja. Amennyiben jóváhagyja a felek egyezségét, akkor akár ítéletet is hozhat az egyezség alapján. Kivételes esetben történhet még bizonyítás olyan járulékos kérdésekről, melyről a felek nem állapodtak^[50] vagy nem állapodhattak meg.^[51]

Az egyezség második típusa már kifejezetten a tárgyalás előkészítésének szakaszához kapcsolódik, vagyis a vádemelést követően kerülhet rá sor. Ez a típusú egyezség szabályozását tekintve sokkal több vitatott kérdést vet fel. Az előkészítő ülésen lehetősége van a terheltnek egy formális megállapodás nélküli, gyakorlatilag a terhelt jóváhagyását igénylő együttműködés megkötésére. Az előkészítő ülésre történő idézésben a bíróság tájékoztatja többek között a terheltet arról is, hogy az előkészítő ülésen beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról.^[52] A Be. 422.§ (3) bekezdése lehetővé teszi az ügyész számára, hogy indítványt tegyen a büntetés mértékére, ha a terhelt az előkészítő ülésen beismerné a bűncselekmény elkövetését. Ebben az esetben a bíróság a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja.

Az előkészítő ülésen az ügyész ismerteti a vádat, az ezt alátámasztó bizonyítási eszközeit, és még itt is indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri. Az ügyésznek azonban a törvény szövege alapján nem kötelező a büntetés mértékére indítványt tennie sem a vádiratban, sem az előkészítő ülésen. A Be. indokolása szerint az ügyész, amennyiben nem tesz ilyen indítványt, azzal azt kockáztatja, hogy a döntés meghozatala előtt törvényes módon már nem befolyásolhatja a bíróság büntetékiszabási tevékenységét.^[53] A törvény ehelyütt azonban hallgat arról, hogy abban az esetben, ha az ügyész tesz ilyen indítványt, az mennyiben köti majd a bíróságot? Itt ugyanis már kétségtelenül bírói szakban vagyunk, és a büntetékiszabás a bíró feladata. Ebben a típusú alkuban tehát nincs a felek között egy formális megállapodás, mely garantál egy meghatározott szankciót, amitől a bíróság nem térhet el. Nyilvánvalóan, ha a bíróság nem lenne az ügyési indítványhoz kötve és az ügyész indítványától súlyosabb jogkövetkezményt is kiszabhatna, az az új eljárás csődjét jelentené, ezért a választ a Be.-ben is megtaláljuk, az 565. § (2) bekezdésében. A hivatkozott törvényhely expressis verbis kimondja, hogy a bíróság az ügyész mértékes indítványához kötve van, és nem szabhat ki az ügyész indítványánál hátrányosabb jogkövetkezményt.

Kérdés azonban hogy a bíróság hogyan értelmezi a hátrányosabb jogkövetkezmény fogalmát? Előfordulhat például az, hogy az individualizáció szempontjait is

[50] Pl. bűnügyi költségről nem sikerült valamilyen oknál fogva megállapodni.

[51] A törvény maga zárja ki, hogy pl. elkobzásról, vagyonelkobzásról nem születhet egyezség.

[52] Be. 500. § (2) bekezdés a) pont.

[53] Be. 502. §-hoz írt indokolás.

szem előtt tartva, az ügyész által indítványozott felfüggesztett szabadságvesztés helyett, elzárás kerül kiszabásra? Az elzárás enyhébb szankció, mint a szabadságvesztés, de végrehajtására és egyéb káros hatásaira is tekintettel, egyértelműen hátrányosabb lehet a terhelt számára, mint a felfüggesztett büntetés. Védő legyen a talpán, aki meggyőzi a terheltet arról, jobban járt azzal, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés helyett csak elzárást kapott, de azt le kell ülnie. A pénzbüntetés és a közérdekű munka egymáshoz való viszonya is meglehetősen kaotikus a jelenlegi bírói gyakorlatban.^[54] Kétségtelenül megvan az az elkövetői kör, amelyik semmiképpen nem szeretne közérdekű munka helyett pénzbüntetést fizetni. Míg valószínűleg nem értékelné a bíró humorérzékét az a gazdag üzletember elkövető sem, akivel szemben egy enyhe pénzbüntetés helyett közérdekű munkát szabnának ki. A terhelt számára hátrányosabb büntetés csupán súlyosabb büntetés tilalmát jelenti-e, vagy egy, a terhelt szempontjait is figyelembe vevő, már-már szubjektív mércét?

Kifejezetten bizonytalansági tényező az is, hogy amennyiben nincs az ügyész részéről előzetesen a büntetés nemére és mértékére indítvány, akkor a vádlott és védő még inkább „zsákbamacskát vesz”, kockázatot, és csak a bíró bölcs belátásában bízhat, aki a beismerésre és a tárgyalás tartásáról való lemondásra tekintettel megfelelő kedvezményt fog biztosítani a vádlottnak. Hiszen ebben az esetben a törvény a terheltnek adandó semmilyen kedvezményről nem rendelkezik, a bünteteskiszabásra pedig az általános szabályok irányadók. Avagy, a jogalkotó informálisan a második típusú egyezséggel megteremtette volna a sokak által már régóta várt ítéleti alku lehetőségét, amikor is a bíró is bekapcsolódhat a bünteteskiszabásról való egyeztetésbe? Ennek törvényi keretei ugyan kétségtelenül „még” nem biztosítottak, de a mindennapokban az előkészítő ülés előtti bírói, ügyészi, védői informális megbeszélések pozitív eredményeket hozhatnak.

V. ZÁRÓ GONDOLATOK

A jogalkotó az új Be. szabályaival igyekezett szilárdabb alapokra helyezni a büntetőjogi egyezséget. Mindenképp előrelépésként kell értékelnünk a törvényhozó azon törekvését, hogy érdekelté tegye a büntetőper résztvevőit a gyorsított eljárás alkalmazásában. Mindezt olyan formában, hogy lehetőség szerint ne növelje a hatóságok adminisztrációs munkaterhét. Az eljárás pragmatikusabb szempontokat is figyelembe véve igyekszik megcélózni azokat a bűncselekmé-

[54] 2009-ben a Be. súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezései közül a jogalkotó törölte, miszerint a pénzbüntetésnek közérdekű munkára változtatása sértené a súlyosítási tilalmat (2009. évi CXXXVI. törvény 19. §.). Az új Btk. indoklása azonban egyértelműen utal arra, hogy az első négy büntetés (szabadságvesztés, elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés) a súlyosítási tilalom szempontjából sorrendiséget jelent. A Kúria friss ítélete egyértelműen kimondja, hogy nem ütközik a súlyosítási tilomba a pénzbüntetésnek a közérdekű munkára változtatása. (BH 2018.8.219)

nyeket, ahol a tényállás viszonylag egyszerűbb és az ügy első fokon egyébként is megoldódna.^[55] Az egyezség nincs a bűncselekmény tárgyi súlyához kötve, mely sokakból ellenérzést vált ki. Jogosnak tűnő kérdés, hogy miért is adunk kedvezményt annak, aki akár többszörösen minősülő emberölést követett el? Az ügyész indítványa ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy kedvezményes az elkövető számára, sőt nagyon szigorú is lehet. Ebben az esetben azonban kérdéses, miért egyezzen bele az egyezségbe az elkövető? A kételkedők meggyőzésére szolgáljon azonban az is, hogy a bűncselekmény nagyobb tárgyi súlya, önmagában nem teszi bonyolulttá sem a büntetőeljárást, sem a bizonyítást. Ugyanakkor bízunk kell az állami büntetőigény érvényesítésével megbízott szakembereinkben és a bíróság észszerű ítéletében, hogy az egyezségekre alkalmas ügyek kiválasztása megfelelő szakmai kompetenciával és józan ítélőképességgel történik.

Bár az új eljárások sok tekintetben előrelépést jelentenek, kétségtelenül nem sikerült valamennyi vitás pontot tisztázni. Kritikaként kell megjegyezni, hogy az anyagi büntető jogszabályok módosítását, melyek a büntetékiszabást érintik, és amelyek miatt feltehetően eddig is akadozott az eljárás, továbbra sem oldotta meg a jogalkotó. Lehetséges, hogy továbbra sem fog megfelelő érdeke fűződni az elkövetőnek az egyezséghez, különösen akkor, ha halmazati büntetést fog a bíróság kiszabni. Ebben az esetben sajnos a vádlottnak nagyobb érdeke fog fűződni az idő múlásához és az eljárás elhúzásához, mint az eljárás gyorsításához. Nehezíti némileg az új eljárások átláthatóságát, hogy a Be. ugyan az eljárás egyes szakasza-hoz kapcsolódóan szabályozza az egyezséget, de az eljárások teljes megismerését nem feltétlenül szolgálja a széttördelt szabályozás.^[56]

A fent bemutatottak alapján vitás pont lényegében, hogy a második típusú egyezség esetén, a bíróság mennyiben térhet el az ügyész indítványától, hiszen néha még a látszólag pozitív irányban való eltérés is hátrányosabb lehet a terhelt számára. Ha azonban a bíróság nem térhetne el, akkor azzal a büntetékiszabási kompetenciáját indokolatlanul csorbítanánk. Kérdéses ugyanakkor az is, hogy tulajdonképpen mibe is egyezzen bele a vádlott, ha az ügyész mértékes indítványt sem a vádiratban, sem az előkészítő ülésen nem tett?

Az új eljárással kapcsolatosan nagy kérdés az, hogy az eljárás résztvevői felismerik-e és egyet értenek-e azzal a jogalkotói kívánalommal, hogy az eljárások észszerű időn belüli befejezése felülír bizonyos klasszikus elveket? Ehhez a felismeréshez persze a már régóta és sokat emlegetett szemléletváltásra is igen nagy szükség van és lesz is a jövőben, annak érdekében, hogy az új jogintézmény ne legyen a tárgyalásról lemondás sorsára ítélve. Az eljárás sikerének a kulcsa, ha mind az ügyészség, mind a bíróság felismeri az új eljárás teremtette gyorsítási lehetőséget és a korábbi büntetékiszabási gyakorlathoz képest tényleges kedvezményt adnak a terheltnek, őt is érdekeltté téve a megegyezésre.

[55] A Be. 731. §-hoz fűzött indokolása.

[56] Gácsi, i. m., 285.

IRODALOM

- Angyal Pál (1909): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Atheneum, Budapest.
- Balla Péter (1992): Vádalku helyett büntetőparancs. *Magyar Jog*, 11. szám, 669–671.
- Deák Zoltán (2007): A próbára bocsátás alkalmazása a tárgyalásról lemondás esetén. *Ügyészek Lapja*, 2. szám, 13–18.
- Elek Balázs (2013): A büntetés kiszabása tárgyalásról lemondás esetén. In: *Új Btk. Kommentár*, 2. kötet, Általános Rész, (IX. fejezet: A büntetés kiszabás.) Főszerkesztő Polt Péter, Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest.
- Fantoly Zsanett (2010): Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról. In: *A büntető ítélet igazságtartalma*. (Szerk. Erdei Árpád) Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest.
- Fantoly Zsanett – Ördög-Deák Andrea (2010): Vádalku kontinentális módra. *Magyar Jog*, 6. szám, 363–369.
- Farkas Krisztina (2016): *Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban*. PhD értekezés, Miskolc.
- Ficsor Gabriella (2015): A készülő új büntetőeljárás kódex margójára. *Büntetőjogi Szemle*, 1-2. szám, 23–41.
- Földvári József (1970): *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Gácsai Anett (2018): A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben. In: *Ünnepi Kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. (Szerk. Karsai Krisztina et al.) SZTE-ÁJK, Szeged, 273–286.
- Kerezi Klára (2006): A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2. szám, 8.
- Kertész Imre (1996): Ügyészbíraskodás? *Magyar Jog*, 1. szám, 1–8.
- Király Nikolett (2010): Lemondás a tárgyalásról. *Ügyészek Lapja* 2010. Különszám, 2. 41–46.
- Kiss Anna (2017): Búcsú egy jogintézménytől (A tárgyalásról lemondás múltja, jelene és jövője, hazánkban és Európa néhány államában). *Ügyészek Lapja*, 2. szám, 71–86.
- Kiss Anna (2018): *Egyezés a bűnösség beismeréséről az új Be-ben*, Ld. <https://jogaszvilag.hu/szakma/egyezség-a-bunosseg-beismereserol-az-uj-be-ben/>
- Lőrinczy György (2006): *Gondolatok a büntetőeljárás egyszerűsítésének lehetőségeiről*. Bűnügyi Mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Szerkesztette: Nagy Ferenc. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 259–273.
- Lőrinczy György (1998): Gondolatok dr. Hack Péter „Az ügyészség alkotmányos helyzete és az új büntetőeljárás törvény” című cikke kapcsán. *Magyar Jog*, 8. szám, 473–478.
- Oláh Edit (2015): A fehér holló esete, avagy lemondás a tárgyalásról a büntetőeljárás gyorsítására szolgáló eszközök tárházában. *Ügyészek Lapja*, 6. szám, 71–78.
- Pápai-Tarr Ágnes (2012): *A büntetőeljárás gyorsításáról*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Pápai-Tarr Ágnes (2014a): Büntetés kiszabási anomáliák a tárgyalásról lemondás körül. In: *Igazság, ideál és valóság, Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 290–301.
- Pápai-Tarr Ágnes (2014b): A büntetés kiszabás rögzös útjain. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, (szerk.: Szabó Miklós) 15/2. Bíbor Kiadó, Miskolc, 123–141.
- Pápai-Tarr Ágnes (2016): A büntetőper elhúzódása. In: *A magyar jogrendszer állapota*. Szerk.: Jakab A., Gajdushek Gy., MTA BTK, Jogtudományi Intézet, Budapest, 777–795.

- Rendeki Sándor (1976): *A büntetés kiszabása, enyhítő és súlyosító körülmények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Róth Erika (2014): Útmutató az ügyész diszkrecionális jogkörének gyakorlásához. A hazai és az angol megoldás. In: *Igazság, Ideál és Valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 302–313.
- Róth Erika (2015): *Az ügyész diszkrecionális jogköre*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Sipos Ferenc (2012): Büntetés – üres fenyegetés? *Glossa Iuridica Jogi Szakmai Folyóirat*, 3. szám, http://www.glossaiuridica.hu/gi1201/bun/gi1201_bun_sipos.pdf
- Sipos Ferenc (2016): Új szabályok, régi gondok a közérdekű munka szabályozásában. *Miskolci Jogi Szemle*, 1. szám, 71–83.
- Zsiros Bettina (2018): Valóság-e, ami igazságos? Gondolatok a perbeli egyezségkötés új Be.-ben szabályozott intézményéről. *Büntetőjogi Szemle*, 1. szám, 93–97.

A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban^[1]

I. BEVEZETÉS

A szakértő megismerési tevékenységének kereteit a különleges szakértelme adja meg. A szakértő saját tudományos területére vonatkozó ismeretei segítségével valamely egyedi jelenség igazságszolgáltatási szempontból lényeges összefüggéseit tárja fel, amelynek során alkalmazza a tudomány által helyesnek ítélt módszereket. Az igazságszolgáltatás tévedései, a vitatott bírósági döntések először az angolszász területeken vetették fel a büntetőeljárásokban lefolytatott szakértői bizonyítás felülvizsgálatának igényét. Az új megközelítés lehetőséget biztosított arra is, hogy a téves ítéletek okai feltáruljanak. Az okok pedig sok esetben a hibás szakértői véleményekben,^[2] illetve a szakvélemények téves értelmezésében, a szakértői módszerek lehetőségeinek túlértékelésében rejlettek.^[3] A téves szakértői vélemények kockázatai természetesen hazánkban is ismertek, ugyanakkor a kérdéskörrel foglalkozó hazai kutatások még messze elmaradnak az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államokban feltárt eredményektől. Éppen ezért rendkívül fontos megismerni megállapításaikat, következtetéseiket és javaslataikat. Merítenünk kell a közel harminc év alatt összegyűlt tudásanyagból, ha a szakértői tevékenység minőségének javítását, illetve a szakértői vélemény hitelt érdemlőségének biztosítását elérendő célnak tekintjük. Márpedig – mivel köztudomású, hogy a hibás szakvélemény téves büntetőítéllehez vezethet – ennek a célkitűzésnek a relevanciáját senki nem becsülheti alá.

[2] Kovács, 2005, 81–87.

[3] Ebben a felismerésben nagy szerepe volt az „Innocence Project” kezdeményezésnek, ahol a feltárt téves ítéletek 45%-át közvetlenül vissza tudták vezetni az aggályos szakvéleményekre. (<https://www.innocenceproject.org/all-cases/> Megtekintve: 2019.06.17.)

II. A „CSI-HATÁS”^[4]

Az elmúlt évtizedben megszorodott azoknak a tudományos közleményeknek a száma, amelyek felhívták a figyelmet a média igazságszolgáltatásra gyakorolt erősödő hatására.^[5] Az angolszász szakirodalomban különös hangsúlyt kapott az ún. CSI-effektus kérdésköre, amely a „CSI: A helyszínelők” és hasonló bűnügyi sorozatok hatásának vizsgálatára fókuszál. Ezek a sorozatok sok esetben irreális képet festenek a nyomozók és szakértők mindennapi tevékenységéről, ideértve a kitalált karakterek által alkalmazott technikát, eszközeiket, módszereiket és lehetőségeiket. A televízió képernyőjén megelevenedő ügyek órákon belül megoldódnak, a szakértők a bonyolult technológiai analízist percek alatt, 100 % pontossággal végzik el. A bírósági tárgyalásokon a szakértők mindig teljes bizonyossággal, helyesen nyilatkoznak arról, hogy a helyszínen fellelt bizonyíték miként köthető a terhelthez vagy milyen okból zárható ki a kapcsolat közöttük, és a legtöbbször a bíróság a szakértői közreműködésre hagyatkozva hihetetlen gyorsasággal hozza meg az ítéletét, amelynek helyességéhez kétség sem férhet.^[6]

Az USA-ban tudományos kutatásokat folytattak a bűnügyi sorozatoknak a közvéleményre és az igazságszolgáltatás szereplőire gyakorolt hatásairól is.^[7] A CSI-hatással összefüggésben az alábbi sémák alkalmazására szokás hivatkozni:^[8]

- A tudományos bizonyítéknak túlzott jelentőséget tulajdonítanak.
- Irreális bizonyítóerőt várnak el a bizonyítékoktól.
- A bűnügyi technikust, szakértőt az „igazság harcosának”, tévedhetetlennek tekintik, nem veszik észre az ellentmondásokat a véleményükben.
- Mennyiségileg és minőségileg is eltúlzott bizonyíték prezentálását várják el a vádhatóságtól.

További jelentős hatás lehet, hogy az érintettek a sorozatok hatására elképzelhetetlennek tarthatják, hogy emberi hibán kívül más okra lehessen visszavezetni a szakértői vélemények közötti eltérést, hiszen a képernyőn ilyesmi csak akkor fordul elő, ha manipulálják a bizonyítékot.^[9]

Jogász egyesületek ülésein és bírósági ítéletekben is felbukkant a CSI-hatás elemzése. Utóbbira példa a Cooke-ügy,^[10] amelyben megkérdőjelezték a vád által előterjesztett tíz különböző kriminalisztikai bizonyítékot arra hivatkozással, hogy

[4] Cole és Dioso-Villa a fogalom megjelenését a *Times* magazin egy 2002-ben megjelent cikkéhez köti, amely azt sugallta, hogy a CSI-sorozat képes megváltoztatni a laikusok elképzelését arról, hogyan működik a forenzikus tudomány művelése. (Cole - Dioso-Villa, 2011, 20.)

[5] Lásd bővebben: Csehi - Koltay - Navratyil, 2014.

[6] NRC-jelentés. p. 48.

[7] Kiemelendő, hogy az angolszász rendszer esküdtszéki rendszerére figyelemmel a „laikus” elemre gyakorolt hatásnak is befolyása van az ítélkezésre.

[8] Chin - Workewych, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2752445 (Megtekintve: 2018.11.30.)

[9] Podlas, 2016, 13.

[10] State v. Cooke, 914 A.2d 1078 (Del.2007)

a bizonyítékok egy része irreleváns az ügy szempontjából. Az államügyész úgy érvelt, az ilyen mennyiségű bizonyíték esküdtszék elé tárása két okból volt szükséges: egyrészt, hogy lássák, milyen alapos nyomozást folytattak, másrészt, hogy ellensúlyozzák az esküdtszék megemelkedett elvárásait, amelyet a CSI-hatás miatt támasztanak az ügyészséggel szemben.^[11] Érdekesség, hogy a bíróság ítélete kimondta, tudományos bizonyítékok nem támasztják alá a CSI-hatás létezését, ugyanakkor nem tagadta saját tapasztalatát arról, hogy az esküdtek magasabb elvárásokat támasztanak a váddal szemben a bizonyítékok mennyisége és minősége terén.

Több kutatás kereste arra a választ, hogy a sorozatoknak köszönhetően valóban irreális elvárásokat támasztanak-e az esküdtek a tudományos bizonyítékok mennyiségével, minőségével és hozzáférhetőségével kapcsolatban.^[12] A kutatásokat összefoglalva:^[13] azok nem támasztották alá, hogy ténylegesen tetten érhető lenne a bűnügyi sorozatok hatása az ítélelhozatalra. Egyes szerzők azt hangsúlyozzák, a bizonyítékok értékelésének változása nem a sorozatokra, hanem egy szélesebb hatókörű kulturális fordulatra vezethető vissza: a technika és tudomány forradalmára, amit „tech-effektusnak” is lehet nevezni.^[14] Meglátásom szerint ugyanakkor – ahogy a döntéshozókra saját élettapasztalataik is hatnak az ítélezés során – befolyásolhatja őket a kriminalisztikáról és jogról alkotott képük is, amelyet a bűnügyi sorozatok festenek. Ezek a hatások ugyanakkor természetüknél fogva olyanok, amelyek tudományosan aligha bizonyíthatók. Mindenesetre, a CSI-hatás egyik fontos következménye, hogy a laikusok (értsd: nem szakértők) nyitottabbá váltak az igazságszolgáltatás kérdéseire, a szakértői tevékenység és az abban rejlő hibalehetőségek pedig reflektorfénybe kerültek.^[15]

Kovács Gábor hangsúlyozza, hogy a közvélemény fokozódó szakmai érdeklődése közrejátszhatott abban, hogy az egyes technológiák standardizálása, hitelessége, és alkalmazhatósága terén világszerte egységes állásfoglalások kialakítását sürgették. Véleménye szerint a CSI-effektus problémafelvetése közvetetten kihatott a kontinentális bizonyításra is. Ezért „eredménytermékei” közé sorolható az EU Tanácsa által 2011-ben megalkotott, az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről, és azon belül egy Európai Forenzikus Tudományos Térség létrehozásáról (European Forensic Science Area, továbbiakban: EFSA-2020)^[16] és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztéséről szóló dokumentum is.^[17]

[11] A bíróság megállapította, hogy az ügyészség a 22-es csapdjába került, mivel ha nem gyűjt elég bizonyítékot a vád alátámasztására, azt is lehet kritizálni, míg ha sokféle bizonyítékot gyűjt be, az is támadásra ad okot.

[12] Patry - Smith - Stinson, 2008.

[13] Smith - Stinson - Patry, 2011, 5-10.

[14] Shelton, 2006, 5.

[15] Kovács, 2018, 50.

[16] http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf

[17] Kovács, 2014, 335-345.; Pádár - Nogel - Kovács, 2014.

III. A „JUNK SCIENCE” SZÁMÚZÉSÉRE TETT ELSŐ LÉPÉSEK

A büntetőügyekben hozott téves ítéletek okai között a szakemberek gyakran hivatkoznak a *junk science*-jelenségre. A *junk science* (~tudománytalan tudomány, vagy más szerzők fordításában „bóvli tudomány”) fogalom az 1980-as évek végén – 1990-es évek elején jelent meg az angolszász irodalomban. Peter Huber így fogalmaz: a „bóvli” tudomány a valódi tudomány tükörképe, sok a közös bennük, de alapvetően mégis eltérőek.^[18] A „tudománytalan tudomány” fogalmát így összegezzük: szokatlan, invalid, megbízhatatlan, a tudomány álcája mögé bújó diszciplína, amelynek módszerei a releváns tudományos közösségen belül nem elfogadottak.^[19]

A *common law* területén általános nézet, hogy valamennyi, természettudományos alakra helyezhető és az erre nem alkalmas szakértői diszciplína esetében is szigorú vizsgálatot igényel, hogy a szakterület által alkalmazott konkrét módszer megfelel-e a tudományosság szempontrendszerének vagy sem. Az utóbbi esetben ugyanis nem (lennének) alkalmazhatók a büntetőeljárásban.

Faigman a problémát ebben látja: „Teljesen mindegy, hogy az illető fizikus, biológus, vegyész vagy pszichológus, az alapkérdés amivel szembesülnie kell, hogy milyen pontosan tanulmányozta a jelenséget a tények létrejöttének oka tekintetében, és az eltérések közötti kapcsolatokat. Meggyőződésem szerint nincs különbség aközött, ahogy a biológus és a fizikus megközelít egy szakkérdést, a kérdés csak az, milyen módszereket igényel a feladat. (...) Bármilyen módszerrel is találkozom mindig felteszem magamnak a kérdést: ezek a területek alkalmazzák a kritikai módszereket a hipotéziseik megerősítésére? Számomra ez a lényeg. Arra a kérdésre a válasz, hogy a szakterületek alkalmazzák-e azokat az eszközöket, amelyek alkalmasak az elméleteik igazolására, az a válasz, hogy nem. A kézírásvizsgálat, ballisztikai vizsgálatok, harapásnyomok azonosítása még azelőtt bejutott a bírósági tárgyalóterembe, hogy szigorú, tudományos tesztek estek volna át.”^[20]

VI. A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEK ELFOGADHATÓSÁGÁRA VONATKOZÓ ELMÉLET KIALAKULÁSA AMERIKÁBAN

A *common law* típusú eljárási rendszerben a bizonyítékok befogadását a bíró végzi: kapushoz/kapuórhöz hasonlítható szerepet játszik abban, hogy megakadályozza, az irreleváns vagy félrevezető, illetve jogellenesen beszerzett bizonyítékok az esküdtszék értékelésének tárgyává váljanak.^[21]

[18] Huber, 1991. 3.

[19] Huber, i. m., 3.

[20] Fragman, D. Kaye Amerikai Tudományos Akadémián tartott beszédében hangzott el, 2005-ben. Hivatkozva: Huber, 1991. 3.

[21] Kengyel, 2011, 202.

Az amerikai igazságszolgáltatási rendszerben a 20. század első felében a szakértői vélemények elfogadhatóságának elmélete 1923-ban Frye v. United States ügyből indult ki. Frye-t emberöléssel vádolták, és a bizonyítási eljárásban a bíróság nem engedélyezte számára a „szisztolés vérnyomás-teszten”^[22] alapuló szakértői vélemény becsatolását, amely az ártatlanságát támasztotta alá. Frye a fellebbezésében azzal érvelt, hogy a bizonyíték „nem tartozik az általános tapasztalat és tudás körébe, hanem speciális tudást vagy tapasztalatot igényel” – ebben az időszakban ugyanis ez volt a szakvélemények elfogadhatóságára vonatkozó kívánalom. A Legfelsőbb Bíróság ítéletében megállapította, hogy a szakértői vélemény mindaddig elfogadhatatlan bizonyítéknak minősül, amíg a szakértő által alkalmazott tudományos módszert a releváns szakmai közösség nem fogadta el.^[23] A Frye-teszt alapján tehát a szakvéleménynek nemcsak relevánsnak kell lennie – mint ahogy azt a korábbi előírás megkövetelte –, hanem az alapul fekvő tudományos elméletnek „általános elfogadottsággal” kell bírnia a szakmán belül. A Frye-tesztet az új tudományos elméletek és módszerek alkalmazásának eseteire hozták létre. A Frye egy konzervatív szabály volt, amelynek célja, hogy a bűnösség kérdésében való döntést ne befolyásolhassa egy bizonytalan hitelességű innováció.^[24] Megjegyzendő, hogy a Frye-teszt nem követeli meg, hogy a szakértő következtetését általánosságban elfogadja a tudományos terület, csupán azt írja elő, hogy „az elmélet, amelyből a következtetés kiindult, általánosan elfogadott legyen”.^[25]

A Federal Rules of Evidence (a továbbiakban: FRE) 1975-ben elfogadott 702. szakasza szövetségi szinten kizorította a Frye-standardot az igazságszolgáltatásból, de sok államban, ahol a korábbi döntés nyomán átvették a standard alkalmazását, továbbra is érvényben maradt.^[26]

1993-ban az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága fontos határkövet rakott le, amikor a Daubert v. Dow Pharmaceuticals ügyben kimondta, hogy a fent kifejtett „általános elfogadottság” nem elegendő a szakvéleménynek a FRE szerinti elfogadhatóságához. A döntés szerint a bírónak inkább arról kell meggyőződnie, hogy a szakvélemény megbízható alapokon nyugszik-e, és releváns információt szolgáltat-e.^[27]

A Daubert-kritériumok szerint a szakértői vélemény megbízhatóságáról való döntés során a kapuőr funkciót betöltő bírónak vizsgálnia kell, hogy

1. a szakértői technikát, illetve az annak alapjául szolgáló elméletet tesztelték-e, illetve
2. az tesztelhető-e;

[22] Szisztolés vérnyomás-változáson alapuló hazugság vizsgálat.

[23] Frye v. United States, 293 F.1013 (App. D.C. 1923.)

[24] Hoge - Grisso, 1992, 69.

[25] I. m. 70.

[26] Improving the Practice and Use of Forensic Science. *A Policy Review*. http://ag.ca.gov/meetings/tf/pdf/Justice_Project_Report.pdf p. 8 (2017.12.28.)

[27] Daubert v. Merrel Dow Pharmaceut

3. a módszert vagy az alapjául szolgáló elméletet publikálták-e lektorált szaklapban;
4. meghatározták-e a technika vagy a módszer hibaarányát az alkalmazás során és vannak-e a technikai folyamat ellenőrzésének standardjai;
5. milyen a szakterület elfogadottsága a tudomány képviselői részéről.^[28]

A Daubert-ügyben hozott ítélet folytán a FRE 702. szakasza végül módosult akként, hogy előírta: „[...] a tudományos, technikai vagy más speciális szaktudás birtokában lévő tanú akkor minősül szakértőnek és akkor adhat szakvéleményt vagy tehet vallomást ilyen minőségében, ha

1. a szakvélemény elegendő tényen vagy adaton nyugszik,
2. a szakvélemény megbízható elveken és módszereken alapul,
3. a tanú (szakértő) az elveket és módszereket az ügy tényeiből kiindulva, hitelt érdemlően alkalmazta.”

Az amerikai bizonyítási jogban kiemelt szerepet tulajdonítanak a General Electric Co. v. Joiner ügyben született ítéletnek is.^[29] Ebben a döntésében a bíróság világosan kimondta, a bíró „kapuőr” funkciójára figyelemmel fel van arra hatalmazva, hogy teljes egészében kizárja a bizonyítékok közül azt, amelyről kiderül, hogy nem megbízható módszertanon alapszik.

A következő fontos Legfelsőbb Bírósági döntés a Kumho Tire v. Carmichael ügy volt.^[30] Ebben az ítéletben a bíróság kimondta, hogy a Daubert-elveket nem csak a tudományos alapon nyugvó szakvéleményekre kell alkalmazni, hanem valamennyi szakvéleményre (különleges műszaki-, technikai tudáson és tapasztalaton alapuló szakvélemények). Természetesen, a nagyobb részt szakmai tapasztalaton nyugvó módszerek esetében a Daubert-tesztnek rugalmasabbnak kell lennie.^[31]

A Kumho-ügy felhívta a szakértők figyelmét arra, hogy egyes szakterületeken az alkalmazott módszer nem kellően alapos kutatásokon és nem megalapozott elveken alapul.^[32]

A tudományos bázissal nem rendelkező, kizárólag a szakértő tapasztalatára

[28] Uo.

[29] General Electric Co. v. Joiner, 522 U.S. 136 (1997).

[30] Kumho Tire Co Ltd. v Carmichael 526 U.S. 139 (1999).

[31] Uo.

[32] Ilyen esetekben szakértői nyilatkozatok helytállóságának vizsgálatára az amerikai bíróság gyakorlatában az alábbiak szerint kerül sor (vö. Berry v. City of Detroit, 25 F. 3d 1342-1345):

„Kérdező: Mire alapítja az a megállapítását, hogy a méhek szélirányban szállnak fel?

Szakértő: A méhtartásban szerzett 20 éves tapasztalatomra. Több 10000 esetben láttam méheket felszállni és minden esetben szélirányba szálltak.

Kérdező: Bármilyen módon rögzítette-e ezt a jelenséget?

Szakértő: Nem.

Kérdező: Tehát, a következtetését egyedül a méhtartásban szerzett tapasztalatára alapozza?

Szakértő: Így van. Azonban ha Ön is annyi méhvel találkozott volna mint én, nem lenne kétsége a következtetésem helyességét tekintetében.”

alapított véleménynyilvánítás^[33] kapcsán a FRE 702. szakasza szerinti megbízhatósági teszt keretében a bíróságnak három kérdéskört kell tisztáznia. Elsőként, hogy a szakértő által elvégzett feladatot bárki el tudja-e végezni, vagy szükséges hozzá speciális tapasztalat.^[34] Másrészt, hogy ha általában valamilyen szakterület szakértői alkalmasak az adott kérdés megválaszolására, az nem jelenti azt, hogy a bíróságon megjelenő adott szakértő is képes erre.^[35] A harmadik, egyben lefontosabb problémakör, hogy a FRE 702. szakasza szerinti azon előírás teljesítése, miszerint a szakértő „az elveket és módszereket az ügy tényeinek megfelelően, hiteltérdemlően alkalmazza”. Ezt nehéz teljesíteni, ha a szakértői következtetést csupán a szakmai tapasztalatára alapító szakértő nem tudja adatokkal, tényekkel alátámasztani.^[36]

Goodwin véleménye szerint: „A személyes tapasztalat és a szaktudás természetesen fontos tényezők, hiszen ez teszi a szakértőt szakértővé. Ugyanakkor, nincsenek eszközök, amivel mérhető lenne a szakértő véleményének megbízhatósága ilyen esetekben. Ha a bíróság anélkül fogadja el a természettudományos megalapozottsággal nem rendelkező szakterületen működő szakértő véleményét, hogy annak külsőleg is megjelenő megbízhatósági tényezőit vizsgálná, a szakértői vélemény veszélyesen közel kerül ahhoz, hogy annak helytállóságát önmagában csak az igazolja, hogy „a szakértő azt mondta” („ipse dixit”).^[37]

A Daubert-triász fent hivatkozott ítéletei tehát kísérletet tettek a szakértői vélemények színvonalának növelésére, és megkísérelték a „junk science” száműzését a szakértői véleményekből. Saks véleménye szerint elsőként a Daubert-ügyben fogalmazódott meg az a kérdés, hogy milyen empirikus bizonyíték támasztja alá a szakértő állítását. A másik fontos előrelépés e téren a DNS alapú eljárások felfedezése volt, amely tökéletesítette az kriminalisztikai azonosítás lehetőségét. A harmadik mérföldkőnek a korábbi ítéletek DNS-vizsgálattal történő felülvizsgálatát jelölhetjük meg, mivel a téves ítéletek aktáinak áttekintése hívta fel a figyelmet arra, mit rontott el a bíróság ezekben az ügyekben.^[38]

A vitatható megbízhatóságú szakvélemények sorsa a „Daubert-triász ítéletek” után

A Daubert-ügy és a hozzá kapcsolódó döntések nagyon fontos precedenst teremtettek Amerikában. A Legfelsőbb Bíróság által megfogalmazott standardokat kezdték alkalmazni a polgári perekben a felperesek által benyújtott szakvélemények megkérdőjelezésére.^[39] A Daubert-kritériumok iránti lelkesedés akkor csillapodott le, amikor kiderült, hogy míg a bíróságok a polgári perekben következetesen alkalmazzák a tesztet, a büntetőügyekben csak kivételesen fordul elő, hogy

[33] Az angol az ilyen szakértőket „connoisseur expert”-nek nevezi, ami „műértő” szakértőt jelöl.

[34] Faigman, 2001, 91.

[35] US v. Santiago, 199 F. Supp. 2d 101, 110 (S.D.N.Y. 2002)

[36] Crumpl, 2003, 23.

[37] Goodwin, 2000, 635.

[38] Saks, 2009, 95.

[39] Risinger, 2000, 112.

ezek alapján a vád szakértője által készített szakvéleményt kizárják a bizonyítékok közül.^[40] A büntetőügyekben általános volt, hogy ha a védelem a Daubert kritériumokra hivatkozott, a bíró a vádhatóság által igénybe vett szakértő javára döntött e kérdésben.^[41] Egy tanulmány egyenesen aggasztónak minősítette a helyzetet, megállapítva, kétséges, hogy a Daubert-standardot és FRE 702. szakaszát helyesen alkalmazzák a büntetőperekben, mivel a polgári perekben sokkal gyakrabban zárja ki a bíróság a bizonyítékok közül a szakértői véleményeket ezen elvek alapján, de meglepő módon büntetőügyekben alig következett be változás a korábbi gyakorlathoz képest.^[42]

A National Research Council of the National Academies (Nemzeti Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa) 2009-ben tette közzé a jelentését *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*, azaz *A forenzikus tudományok megszilárdítása az Egyesült Államokban: Az előttiünk álló út* címmel (a továbbiakban NRC-jelentés). A jelentés megállapította, hogy a Daubert-teszt alkalmazása meglehetősen furcsán alakult: ha a védelem hivatkozik arra, hogy a szakvélemény ellentétes a Daubert-elvekkel, a bíróság általában elveti az indítványt, ám ha a vád hivatkozik a kritériumokra a védelem szakértője által készített vélemény kapcsán, akkor általános, hogy a bíró elfogadva ezt az érvet, kizárja a védelem szakértőjét.^[43] Ennek egyik oka lehet nyilvánvalóan az is, hogy maga a Legfelsőbb Bíróság is „flexibilisnek” tekintette az elveket.^[44]

A bíróságok vonakodása a Daubert-elvek alkalmazásától azt jelentette, hogy a Daubert-szemponrendszer nem volt képes megakadályozni a megbízhatatlan szakvélemények alkalmazását a büntetőeljáráásban.^[45] Az egyes államok joga is eltérőképpen viszonyult a kérdéshez. Wisconsin, Virginia, Georgia és Utah saját, a Frye- és Daubert-elvektől különböző szabályokat alkotott.^[46]

Zázvora szerint a Daubert-kritériumok kiindulási pontja hibás.^[47] Véleménye szerint, mivel a bíró az angolszász és kontinentális jogrendszerben is laikusnak számít a szakkérdés tekintetében, nem lehet képes megítélni, hogy a szakértő állítása a módszer tudományos teszteltségéről és a hibahatárról megfelel-e a valóságnak. A szerző szerint a tudományos állítások tartalmi helyességét nem a bíróságnak kell megítélnie, hanem a szakmának.^[48]

Sanders is hasonló véleményt fogalmaz meg, amikor a Daubert-standard haté-

[40] Uo.

[41] Például: State v. Peters, 192 Wis. 2d 674, 534 N.W.2d 867 (Ct. App. 1995), Spencer v. Com., 240 Va. 78, 393 S.E.2d 609 (1990). Phillips By and Through Utah State Dept. of Social Services v. Jackson, 615 P.2d 1228 (Utah 1980).

[42] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review 9 [2017.12.28.].

[43] NRC-jelentés p. 96

[44] Kumho Tire, 526 U.S. at 153.

[45] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review 9 [2017.12.28.].

[46] Bohan, 2004, 112.

[47] Zázvora, 2017, 128.

[48] Uo.

konyságát vitatja cikkében. Két fő okra vezeti vissza, hogy büntetőügyekben nem effektív a standard alkalmazása: 1.) a bíróságok a szakmai megállapításokhoz kontextuálisan közelítenek 2.) a tudomány korlátozottan képes adott, konkrét ügyben válaszokat szolgáltatni.^[49]

A Daubert-kritériumok „kudarcát” a büntetőügyekben Risinger is kiemeli.^[50] Gianelli pedig 2017-es cikkében jelenti ki, az, hogy a bírák nem képesek a kapuőr funkciót valódi tartalommal megtölteni – azaz a Daubert-teszt alkalmazásának sikertelensége –, nemcsak a bírák hibája, a védőügyvédeknek is szerepe van benne.^[51]

Megállapítható tehát, hogy a Daubert-kritériumok felállítását követően is folyamatos vita tárgyát képezi a szakvélemények megbízhatóságának kérdésköre, önmagában a teszt nem képes a szakértői vélemények színvonalának növelésére ösztönözni a szakértői közösséget. Tanulságosan foglalja össze a szakvélemények elfogadhatóságának tényleges helyzetét Donald E. Shelton bírósági elnök: „Annak ellenére, hogy számos jelentés, szakember, tanulmány megkérdőjelezi a DNS-vizsgálatokon kívüli szakértői vélemények validitását, az elsőfokú bíróságok folytatják ezekben a bizonyítékoknak a befogadását, a fellebbviteli bíróságok pedig elhanyagolják ezeket a döntéseket.”^[53]

V. A THE JUSTICE PROJECT AJÁNLÁSAI

A The Justice Project^[54] 2008-ban publikálta „*Improving the Practice and Use of Forensic Science*” avagy „*A kriminalisztika gyakorlatának fejlesztése*” című dokumentumát. A jelentés alapvetően a forenzikus laboratóriumok működésével foglalkozik. A dokumentum a szakértői vizsgálatok megbízhatóságának, tárgyilagosságának és a függetlenségének előmozdítását hangsúlyozza, melynek kulcsát abban látja, hogy az államnak minőségbiztosítási sztenderdeket kell bevezetnie a kriminalisztikai laboratóriumokban, ezek végrehajtását ellenőrizni kell, a szubjektív torzító, elfogultsági tényezők kiküszöbölésére belső ellenőrző bizottságokat kell felállítani és ellenőrzési stratégiákat kell kidolgozni.^[55]

[49] Sanders, 2010, 547.

[50] Risinger, i. m., 99-149.

[51] Giannelli, P. C.: Forensic Science: Daubert Failure. 59 Case W. Res. L. Rev. 2017.

[52] Donald E. Shelton 1990 óta bírósági elnök Michigan-ben, jogtudományokból PhD fokozattal, kriminológiai és bűnügyi tudományokból MA fokozattal rendelkezik. Több tudományos elismert cikk és könyv szerzője a bűnügyi tudományok területén.

[53] Shelton, i. m., 24.

[54] A The Justice Project Inc. és a The Justice Project Education Fund közreműködésével készült projekt, amely az igazságszolgáltatás minőségének javítását tűzte ki célul.

[55] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review. (Megtekintve: 2019.06.17.)

A jelentés hangsúlyozza, hogy a kriminalisztikai laboratóriumoknak függetlennek kell lenniük a nyomozóhatóságoktól és a vádhatóságtól. Kiemeli a továbbképzések, szakmai minősítés fontosságát. A The Justice Project megállapítása szerint e reformok nélkül a büntetőeljárások integritása sérül.^[56]

A The Justice Project a szakértői munkát ellenőrző bizottságok létrehozását javasolja, melyek összetételére vonatkozóan azt rögzíti, hogy a tagságot egyrészt szakértőkből, másrészt a szakértői rendszeren kívüli szakemberekből (bírák, ügyészek, ügyvédek) kell felállítani. A javaslat a bizottságok feladatául szabja, hogy működési-, adminisztrációs-, továbbképzési terveket és szabályokat fogadjanak el a szakértők számára. E standardok közé tartozik a képzettségi követelmények meghatározása, minősítési- és továbbképzési feltételrendszer kidolgozása, továbbképzések szervezésének szabályai, minőségbiztosítási protokollok megalkotása, jártassági vizsgák szervezése, fegyelmi szabályok kidolgozása, az információcserre szabályozása a szakértő és kirendelő/megbízó között a torzító, elfogultsági tényezők kirekesztése érdekében. Ezen felül fontos a hatóságokkal való kapcsolattartásra vonatkozó szabályok kidolgozása, továbbá egy engedélyezési program megalkotása a laboratóriumok számára, amely tesztek, vizsgálatokat és analízist végez. Biztosítani kell továbbá, hogy az akkreditált tevékenység a nyilvánosság számára is elérhető legyen.^[57]

A tanulmány nagy hangsúlyt fektet a szakértői vizsgálatokat befolyásoló torzító tényezők kiküszöbölésére.^[58] A szakértő még a vizsgálatok megkezdése előtt információkhoz jut a cselekményről és annak körülményeiről. A szakértői vizsgálat szempontjából indifferens adatok befolyásolhatják a szakértői munka objektivitását. Elismeri a dokumentum, hogy sok esetben ezek az információk elengedhetetlenek a vizsgálathoz, ám a hatóság elvárásai és kimondott/kimondatlan óhajai befolyásolhatják is a szakértő megállapításait.^[59] Egy 2000-es években lefolytatott kutatásban a komoly szakmai tapasztalattal rendelkező szakértők közel 17%-a hibázott, amikor szükségtelen információk jutottak a tudomásukra.^[60] A The Justice Project felhívja a figyelmet, hogy a torzító tényezők hatása nem etikai kérdés és nincs köze a rosszhiszeműséghez sem.^[61] A laboratóriumok különböző stratégiákkal és belső struktúrával tudják minimalizálni a torzító tényezők hatását. Erre megoldást jelenthet például egy, a szakértő és a hatóság közé ékelt menedzseri feladatokat ellátó személy, aki kiszűri a hatóság által átadott információk közül az irrelevánsakat.^[62]

[56] Uo.

[57] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review, 2-4. (Megtekintve: 2019.06.17.)

[58] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review, 5. (Megtekintve: 2019.06.18.)

[59] Risinger - Saks - Thompson - Rosenthal, 2002, 6.

[60] Lásd bővebben: Dror - Charlton, 2006, 610.

[61] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review, 6. (Megtekintve: 2019.06.18.)

[62] Risinger et al., i. m., 6. Lásd bővebben: Dror - Charlton, i. m.

Nagy jelentőséget tulajdonít a tanulmány a szakértői laboratóriumok szervezeti függetlenségének.^[63] A jelentés szerint az államoknak meg kell tenniük mindent annak érdekében, hogy biztosítsák, a szakértők teljes mértékben és kizárólag a tudományok szolgái legyenek.^[64]

A dokumentum rögzíti, hogy valamennyi államnak meg kell követelnie a szakértőktől, hogy megfelelő képzettség birtokában végezzék tevékenységüket.^[65] Gondoskodni kell arról, hogy a szakértőket jobban érdekelje a tudomány objektív művelése, mint a bűnüldözés.^[66]

A hivatkozott jelentés kitér a megfelelő finanszírozás fontosságára is.^[67] A pénzhiány negatív hatással van a szolgáltatások minőségére, és a szakértői területeken dolgozók figyelmetlenségét is okozhatja. A béreknek kifejezésre kell juttatniuk a kriminalisztika tudományának fontosságát az igazságszolgáltatáson belül.^[68]

A tudományos társaság kutatási tanácsának jelentése (NRC-jelentés)

Az NRC-jelentés a forenzikus tudományok gyenge pontjaira világított rá az Egyesült Államokban, ám megállapításai az egész világon hatással voltak a kriminalisztika fejlődésére. A NAS Bizottság a tevékenysége során számos, a szakértői tevékenységre vonatkozó hiányosságot tárt fel.^[69]

Az NRC jelentés összefoglalója szerint a szakértők számos szakterületen nem jutottak még el saját tevékenységük validálására, vizsgálataik és megállapításaik megalapozottságát nem tudják tudományosan alátámasztani, és a bíróság tehetetlen a jelenséggel szemben.^[70]

Kiemelt jelentőségű a bizottság azon következtetése, hogy a DNS vizsgálatok kivételével a többi diszciplína nem felel meg a Daubert-kritériumoknak.^[71]

Az NRC-jelentés a megállapításokon túl tizenhárom pontból álló javaslatot dolgozott ki a kriminalisztikai rendszer továbbfejlesztése érdekében,^[72] kezdve a Forenzikus Tudományok Országos Intézetének – *National Institute of Forensic Science* (a továbbiakban NIFS) létrehozásával. Az új intézmény feladata a bűnügyi szakértői diszciplínák támogatása és fejlesztése, az eljárások standardizálása,

[63] Lásd bővebben: Moenssens, 1993.

[64] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review, 6.

[65] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review, p. 7.

[66] Uo.

[67] Uo.

[68] Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review, p. 8. (Megtekintve: 2019.06.18.)

[69] Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward, National Academies Press, Washington DC, 2009. p. 3

[70] NRC jelentés p. 53.

[71] Megjegyzendő, hogy a bizottság az amerikai igazságszolgáltatás által „forenzikus diszciplínának” nevezett szakterületeket vizsgálta, amelyeket a klasszikus kriminalisztikai szakterületekkel azonosíthatunk.

[72] NRC jelentés p. 19–33.

a laboratóriumok akkreditációja, a szakértők minősítése, a kutatás és fejlesztés segítése, az anyagi eszközök igazságosabb elosztása annak érdekében, hogy a DNS-vizsgálat mellett más, objektív alapokon álló diszciplínák is támogatásban részesüljenek.

A jelentés további javaslatai az alábbiak:

Szükséges(ek)

- a szakértői terminológia és szakértői véleményezés standardizálása,
- kiterjedt kutatások a kriminalisztikai tudományok pontossága, megbízhatósága és validitása kapcsán,
- a kriminalisztikai szakértői tevékenység teljes függetlenítése a nyomozóhatóságoktól és vádhatóságtól,
- a szakértői döntéseket befolyásoló torzító tényezők és más, a szakértői munkában rejlő hibaforrások kutatásának támogatása,
- eszközök kidolgozása a mérés-validálás, megbízhatóság, információcsere és a jártassági vizsgálatok előmozdítására, valamint vizsgálati módszerek és gyakorlatok protokolljainak létrehozása,
- valamennyi forenzikus laboratórium kötelező akkreditációja és tanúsítvány megkövetelése valamennyi forenzikus területen dolgozótól,
- a rutin minőségbiztosítási eljárások bevezetése a kriminalisztikai laboratóriumokban,
- etikai kódex megalkotása és a végrehajtási szabályok kidolgozása,
- továbbképzések, oktatás támogatása (ösztöndíjak formájában is),
- a halott-vizsgálati rendszer fejlesztése,
- az AFIS (automatikus ujjnyomat vizsgáló rendszer) átjárhatóságának biztosítása standardok kidolgozása által,
- a kriminalisztika belbiztonsági területen történő felhasználásának előmozdítása.

A jelentés a kriminalisztikai szakterületek legnagyobb problémájára hívja fel a figyelmet: több diszciplína mögött nincs meg az a tudományos megalapozottság, amely okot adhatna a sokszor akár kétséget kizáró bizonyosságot kifejező szakértői véleményekre, ekként arra, hogy a bíróság az ítélethozatalkor a maximális bizalmat táplálja a szakvélemény iránt.

Az NRC jelentésre számos ítélet hivatkozott,^[73] cáfolataként annak, hogy adott szakértői bizonyíték megbízhatósága igazolt lenne. A szakirodalom szerint a 2009. évi jelentés óta az Egyesült Államokban sem magas azoknak az eseteknek a száma, amelyekben a vád szakértőjét kizárták az eljárásból, azonban a NRC jelentés alapján összeállítható azon kritikus kérdések listája, amelyek fennakadhatnak a „Daubert-szűrőn”.^[74]

[73] Pl. *Melendez-Diaz v Massachusetts*, 557 US 305 (2009).

[74] Berger - Buckleton - Champod - Evett - Jackson, 2011, 27-30.

Az NRC-jelentés nagyban befolyásolta a szakértői diszciplínák megbízhatóságának megítélését Európában is. Ezzel összefüggésben Kármán Gabriella az alábbiakat állapítja meg: „A jelentésben megfogalmazott problémák Európában is ismertek. Bár a krimináltechnika helyzetét meghatározó tényezők Európában sem egységesen vannak jelen, nagy különbségek vannak a laboratóriumok helyzete, felszereltsége és a szakértők képzettsége között. Itt is gyakran hivatkoznak arra, hogy a személyi és pénzügyi feltételek nem megfelelők.”^[75]

VI. AZ AMERIKAI FORENZIKUS TUDOMÁNYOK AKADEMIÁJÁNAK JAVASLATAI

Az Amerikai Forenzikus Tudományok Akadémiája (*American Academy of Forensic Sciences*) egy nyilatkozatot adott ki az NRC jelentéssel összefüggésben.^[76] Eszerint az intézmény a különböző javaslatok alapján az alábbi elveket nyilatkoztatják ki:

- Valamennyi kriminalisztikai diszciplínának szilárd tudományos megalapozottsággal kell rendelkeznie.
- Valamennyi forenzikus laboratóriumnak akkreditálnak kell lennie.
- Valamennyi kriminalisztikai területen dolgozónak megfelelő képesítéssel kell rendelkeznie.
- A forenzikus terminológiát standardizálni kell.
- A kriminalisztikai területen dolgozóknak be kell tartaniuk az etikai szabályzatot.
- A jelenleg működő kriminalisztikai szakértői intézményeknek közre kell működniük a terület kormányzati felügyeletében.
- Azoknak a bíráknak, ügyészeknek és ügyvédeknek, akik kriminalisztikai szakemberekkel és kriminalisztikai bizonyítékkal találkoznak a munkájuk során, széleskörű ismeretekkel kell rendelkezniük a forenzikus szakterületekről és a tudományos módszerekről.^[77]

Az Elnök Tudományos és Technikai Tanácsadóinak Tanácsának (PCAST) jelentése

Az Elnök Tudományos és Technikai Tanácsadóinak Tanácsa – *President’s Council of Advisors on Science and Technology* (a továbbiakban: PCAST) 2016-ban adta ki a forenzikus tudományokról szóló jelentését „*Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods*” azaz „A kriminalisz-

[75] Kármán, 2018, 65. <https://www.ajk.elte.hu/media/d2/01/ea185de6867bc07a0b890299c0b0777ac892d601945953aa826c2d83615a/AJDI-v%C3%A9d%C3%A9s-K%C3%A1rm%C3%A1n-Gabriella-t%C3%A9zisek.pdf>

[76] AAFS Position Statement in Response to the NAS Report, 39 AAFS Academy News 4 (2009/11) <https://news.aafs.org/policy-statements/the-american-academy-of-forensic-sciences-approves-position-statement-in-response-to-the-national-academy-of-sciences-forensic-needs-report/> (Megtekintve: 2019.06.19.)

[77] Uo.

tikai tudományok a büntetőbíróságokon: A funkció-összehasonlító módszerek tudományos validitásának biztosítása” címmel.^[78] A jelentés arra az álláspontra helyezkedik, hogy amíg egy diszciplína nincs tudományosan validálva, addig a bíróság nem fogadhatja be az adott szakterület szakvéleményét. A jelentés több szakterületet is megvizsgált és sok esetben úgy ítélte meg, hogy nem használható fel a bíróságon e diszciplínák szakvéleményei (pl. harapás-nyom vizsgálat, lőfegyver-vizsgálat, cipőnyom-vizsgálat).^[79]

Röviddel a jelentés megjelenését követően a szövetségi főügyész nyilatkozatban közölte, hogy nem értenek egyet a jelentéssel és ajánlásait nem fogadják meg.^[80] A jelentés tudományos körökben sem talált feltétlen támogatásra. A legtöbb kritika arra irányult, hogy a jelentés figyelmen kívül hagyta a forenzikus tudományok elmúlt ötven évben lezajlott fejlődését.^[81]

A PCAST jelentés az alábbi javaslatokat fogalmazta meg:

- A NIST-nek folyamatosan értékelnie kell a módszerek validitását és megbízhatóságát.
- A NIST-nek segítséget kell nyújtania a szubjektív módszerek objektivizálásához.
- A NIST-nek javítania kell a Forenzikus Tudományok Területek Szervezetének – *The Organization of Scientific Area Committees for Forensic Science* szabványfejlesztési gyakorlatát (igazságügyi munkacsoportok), független szakértők és statisztikusok bevonása útján.
- Fontos a Tudományos és Technológiai Hivatal vezetésével egy nemzeti kutatási stratégia kidolgozása.
- A Szövetségi Nyomozó Irodának (FBI) különböző tudományos kutatásokban kell részt vállalnia és nagyobb finanszírozást kell kapnia.
- A Főügyésznek biztosítania kell, hogy az ügyészség tudományos szempontból valid bizonyítékokat használjon fel.
- A Főügyésznek vissza kell vonnia és át kell dolgoznia a szakértői véleményekkel kapcsolatos útmutatót és biztosítania kell valamennyi e tárgyban kiadott útmutató koherenciáját a validításra vonatkozó tudományos standardokkal.
- A bírácoknak figyelembe kell venniük a tudományos érvényességre vonatkozó tudományos kritériumokat a szakvélemény értékelése során.

VII. KONKLÚZIÓ

A korábban bizonyítékként automatikusan elfogadott szakvélemények megkér-

[78] <https://www.broadinstitute.org/files/sections/about/PCAST/2016%20pcast-forensic-science.pdf> [2017.12.20.]

[79] Weedn, 2017, 8.

[80] Fields, 2016.

[81] Evett - Berger - Buckleton - Champod - Jackson, 2017, 16.

dőjelezése az Egyesült Államokban egy olyan korszakban indult el, amikor a tudomány és technika rohamos fejlődésen ment át. 2006-ban egy kutatási jelentés az alábbiakat állapította meg: „Nincs okunk azt feltételezni, hogy a rohamos technológiai fejlődés lelassulna. (...) Ennek a ténynek alárendelve folytatódik a globális média, az internet-alapú kapcsolattartás és tudományos konferenciák trendje, ahogy az új fejlesztések és az egyre érzékenyebb berendezések és technológiák összehangolása is.”^[82] A szerzők megállapításainak helytállóságát aligha lehet vitatni.^[83]

Meggyőződésem szerint az ismertetett problémák és megoldási javaslatok messzemenően alkalmasak arra, hogy azokból tanulva, azokat hasznosítva hazánkban is nagyobb teret kapjon a szakértői vélemények^[84] tudományos-, szakmai megalapozottságának felülvizsgálata.

IRODALOM

- Berger, Charles E. H. – Buckleton, John S. – Champod, Christophe – Evett, Ian W. – Jackson, Graham (2011): ‘Evidence Evaluation: A Response to the Court of Appeal Judgment in R v T’, *Science and Justice*, Vol. 51. No. 2. 43–49.
- Bohan, Thomas L. (2004): Scientific Evidence and Forensic Science since Daubert: Maine decides to sit out on the dance. *Main Law Review*, Vol. 56. No. 1. 101–157.
- Cole, Simon A. – Diso-Villa, Rachel (2011): Should Judges Worry about the CSI Effect? *Court Review*, Vol. 47. 20–31.
- Crumpl, David (2003): The Trouble with Daubert-Kumho: Reconsidering the Supreme Court’s Philosophy of Science. *Missouri Law Review*, Vol. 68. No. 1. 1–42.
- Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyl Zoltán (szerk.) (2014): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Wolter Kluwer Kft., Budapest.
- Dror, Itiel E. – Charlton, David (2006): Why Experts Make Errors. *Journal of Forensic Identification*, Vol. 56. No. 4. 600–616.
- Evett, I. V. – Berger, C. Eh. H – Buckleton, J. – Champod, C. – Jackson, G. (2017): Finding the way forward for forensic science in US – A commentary on the PCAST report. *Forensic Science International*, Vol. 278. 16–23.
- Faigman, David I. (2001): Embracing the Darkness: Logerquist v. McVey and the Doctrine of Ignorance of Science is an Excuse. *Arizona State Law Journal*, Vol. 33. 87–101.
- Fields, Gary (2016): White House Advisory Council Report is Critical of Forensics Used in Criminal Trials. *Wall Street Journal*, 2016/09/20.
- Giannelli, Paul C. (2017): Forensic Science: Daubert Failure. *Case Western Reserve Univ. Faculty Publications 2006*, 1–58.

[82] Silbergliitt – Antón – Howell – Wong, 2020. In-Depth Analyses: Bio/Nano/Materials/Information. www.rand.org/pubs/technical_reports/2006/RAND_TR303.szm.pdf 2002. (Megtekintve: 2019.06.19.)

[83] Vö.: Kovács – Nagy, 2019, 183–197., valamint Zenke – Egyed – Kovács – Pádár, 2019.

[84] Kovács, 2008; Kovács, 2016a; Kovács, 2016b.

- Goodwin, Robert J. (2000): The Hidden Significance of Kumho Tire Co. V. Carmichel: A Compass for Problems of definition and procedure created by Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals. Inc. *Baylor Law Review*, Vol. 52. 603–646.
- Hoge, Steven K. – Grisso, Thomas (1992): Accuracy and Expert Testimony. *Bulletin of American Academy of Psychiatry Law*, Vol. 20. 1. 67–76.
- Huber, Peter W. (1991): *Galileo's Revenge: Junk Science in the Courtroom*. New York, Basis books.
- Chin, Jason M. - Workewych, Larysa (2016): *CSI Effect*. Oxford Handbooks Online (New York, Oxford University Press) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2752445
- Kármán Gabriella (2018): *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*. Doktori Értekezés, Budapest.
- Kengyel Miklós (2011): *Perkultúra. A bíróságok világa - a világ bíróságai*. Dialóg Campus, Budapest.
- Kovács Gábor (2005): Az igazságügyi szakértő jogi felelőssége. In: Tremmel F., Fenyvesi Cs., Mészáros, B. (szerk.): *Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban: Dezső László emlékkönyv*. Pécs, 81–87. (Studia Iuridica Auctoritate Univesitatis Pécs Publicata; 137.)
- Kovács Gábor (2008): Igazságügyi szakértők szerepe a büntetőeljárásban. In: Benisné Gyórfy Ilona (szerk.): *Huszonhetedik Jogász Vándorgyűlés: Pécs, 2008. október 9-11.* (Magyar Jogász Egylet) Pécs, 92–101.
- Kovács Gábor (2014): Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzelésről. In: Patyi András, Lapsánszky András (szerk.): *Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére*. Akadémiai Kiadó (Wolters Kluwer), Budapest, 335–344.
- Kovács Gábor (2016a): Szakkonzultánsok és társszakértők az orvosszakértői bizonyításban. *Magyar Jog*, 63. évf. 11. szám, 653–658.
- Kovács Gábor (2016b): Szakkonzultánsok és társszakértők. Szakértői bizonyítás tévúton. *Med et Jur*, 7. évf. 1. szám, 33–35.
- Kovács Gábor (2018): A „CSI”-hatás. In: Ambrus, I. – Németh, I. (szerk.): *Büntetőjogi dolgozatok Gellér Balázs születése ötvenedik évfordulójának ünnepére*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 50–54.
- Kovács Gábor – Nagy Klára (2019): Kriminlisztikai eszközök a terrorizmus elleni harcban. In: Bartkó Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 183–197.
- Moenssens, Andre A. (1993): Novel Scientific Evidence in Criminal Cases: Some Word of Caution. *Criminal Law and Criminology*, Vol. 84. No. 1. 1–21.
- Pádár, Zsolt – Nogel, Monika – Kovács, Gábor (2015): Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. *Forensic Science International Genetics Supplement Series*, Vol. 6, No. 1. e412–e413.
- Patry, Marc W. – Smith, Steven M. – Stinson, Veronica (2011): CSI Effect: Is Popular Television Transforming Canadian Society? In: Joshua Greenberg & Charlene Elliot eds.: *Communications in Question: Canadian Perspectives on Controversial Issues in Communications Studies*. Scarborough, Thompson–Nelson, 291–298.
- Podlas, Kimberlianne (2017): *The CSI Effect*. Oxford Encyclopedia of Criminology. Oxford Press.
-

- Risinger, Michael D. – Saks, Michael J. – Thompson, William C. – Rosenthal, Robert (2002): The Daubert/Kumho Implications of Observer Effects in Forensic Science. *California Law Review*, Vol. 90. No. 1. 1–56.
- Risinger, Michael D.: Navigating Expert Reliability: Are Criminal Standards of Certainty Being Left on the Dock? *Albany Law Review*, Vol. 64. No. 1. 99–149.
- Saks, Michael J. (2009): The Past and Future of Forensic Science and the Courts. *Judicature*, Vol. 93. No. 3. 94–101.
- Sanders, Joseph (2010): “Utterly Ineffective”: Do Courts Have a Role in Improving The Quality Of Forensic Expert Testimony? Fordham Univ. *Urban Law Journal*, Vol. 38.(2010-2012) No. 2. 547–569.
- Shelton, Donald E. (2008): The CSI Effect: Does It Really Exist? *National Institute of Justice Journal*, Vol. 259. 1–7.
- Silberglitt, Richard – Antón, Philip S. – Howell, David R. – Wong, Anny (2016): *The Global Technology Revolution 2020: In-Depth Analyses: Bio/Nano/Materials/Information*. RAND Corp., Santa Monica.
- Smith, Steven M. – Stinson, Veronica – Patry, Marc W. (2011): Fact or Fiction? The Myth and Reality of the CSI Effect. *Court Review*, Vol. 47. 4–7.
- Weedn, Victor W. (2017): Recent Developments in Forensic Sciences. In: *Forensic Science and Forensic Evidence*, Vol. 65. No. 1. 3–10.
- Závora, Jiří (2017): Příčiny obtížné přezkoumatelnosti znaleckých posudků Závora. *Acta Iuridica Olomucensia*, Vol. 12. No. 1. 120–149.
- Zenke, Petra – Egyed, Balázs – Kovács, Gábor – Pádár, Zsolt (2019): Implementation of genetic based individualization of White stork (*Ciconia ciconia*) in forensic casework. *Forensic Science International: Genetics*, Vol. 40. e245-e247.

Az Fgytv. békéltető testületet és fogyasztóvédelmi politikát is érintő 2019. évi módosításának kritikája

*A fogyasztóvédelem fel-, illetve leértékelődése?**

„A békéltető testületi eljárásoknak hatalmas szerepük van a fogyasztóvédelmi igényérvényesítésben, meglétük enyhíti az igazságszolgáltatásra nehezedő terhet (elsősorban a kis perértékű ügyek esetében). A békéltető testületek bevonása a vállalkozás és a fogyasztó számára is gyakorlatias és költséghatékony megoldást jelent a vitás ügyek rendezésére.”^[1]

I. BEVEZETÉS

A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (Fgytv.) 2019. évi módosítása – a fogyasztóvédelemért felelős *minisztert* „közeppontra” állítva, a *vállalkozói* érdekek képviselőinek befolyását erőteljesen növelve, a *fogyasztóvédelmi egyesületek* szerepét nagy mértékben csökkentve – igen jelentős, alapvető változásokat hozott: a fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős *nemzeti hatóságok közötti együttműködésről* és a 2006/2004/EK rendelet hatályaon kívül helyezéséről szóló, 2017. december 12-i (EU) 2017/2394. európai parlamenti és tanácsi rendelettel kapcsolatos rendelkezések mellett koncepcionálisan érintette – „felértékelve” – a *békéltető testület* szabályozását és – „leértékelve” – a „fogyasztóvédelmi politiká”-t. Jelen tanulmány e kétirányú módosítást, a miniszter reflektorfénybe helyezését, a kamara és az MKIK előre törését – a fogyasztók védelme érdekében, javaslatokkal – veszi górcső alá.^[2] Először az Fgytv. módosításának végső előterjesztői indokolás szerinti célját rögzítve meghatározom a vizsgálandó tárgykört, a megválaszolendő kérdéseket, majd az Fgytv.-módosítás rendelkezéseit

* A kézirat lezárva: 2019. szeptember 30.

[1] Lásd A hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2019. évi LXVII. törvény végső előterjesztői indokolása, Általános indokolás V.

[2] A fogyasztóvédelem jelentőségéhez lásd pl. Hamar – Hámori, 2016, 176; Hámori, 2018–2019; Hámori 2016, 175–183.; Hámori, 2015, 257–273. A fogyasztók fokozottabb védelme érdekében megfogalmazott javaslatokhoz lásd pl. Hámori, „2019, 212–219.; Hámori, 2018, 63–98.; Hámori, 2017a, 253–270.; Hámori 2017b, 183–191.

elemzem, értékelem lépésről lépésre haladva, összegzést sem mellőzve.

II. AZ FGYTV. MÓDOSÍTÁSÁNAK VÉGSŐ ELŐTERJESZTŐI INDOKOLÁS SZERINTI CÉLJA

A hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2019. évi LXVII. törvény (Módtv.)^[3] *végző előterjesztői indokolása* szerint a javaslattal – a békéltető testület vonatkozásában (is) – „további hatékonyságnövekedés érhető el”;^[4] „[...] szükséges a békéltető testületek hatékonyságának növelése, hogy minél több érdemi döntés kerüljön meghozatalra az eljárások során”.^[5] „A javaslat elfogadása esetén a fogyasztóvé-

[3] A Módtv. nem csak a címében szereplő „hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről” és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról, hanem a békéltető testület alapvető, jelentős változásokat magában foglaló újra szabályozásáról (lásd pl. békéltető testület új fogalma, békéltető testületi tagok kiválasztása) és a fogyasztóvédelmi politikát érintő módosításról is szól.

[4] Lásd Módtv. általános indokolás V.; részletesen lásd uo. Az általános indokolás V. pontja először a fogyasztóvédelmi együttműködési (CPC-) hálózathoz kapcsolódó módosítást érinti: kitérve e hálózat céljára, a CPC-rendszerre, az összekötő hivatalra, az illetékes hatóságra, az (EU) 2017/2394 rendelet céljáról szól: a CPC-rendszer továbbfejlesztése, „az Európai Unióban működő fogyasztóvédelmi szervek közötti együttműködés erősítése, annak érdekében, hogy eredményesebben fel lehessen lépni a határokon átnyúló fogyasztóvédelmi jogsértésekkel szemben. Az (EU) 2017/2394 rendelet tartalmazza a CPC-rendszer keretén belül az illetékes szervek által ellátandó feladatokat és az eljárások rendjét. Például kölcsönös segítségnyújtási mechanizmus, összehangolt vizsgálati és végrehajtási mechanizmusok a kiterjedt jogsértések és az ún. uniós dimenzióval rendelkező kiterjedt jogsértések esetén, uniós szintű tevékenységek.”

[5] Lásd uo. Az általános indokolás V. pontja tartalmazza: „A fogyasztók egyre nagyobb bizalommal fordulnak a hazai békéltető testületekhez. Ezt a tényt tükrözik az évről évre növekvő ügyszám adatok is.” [táblázatban 2001-től 2018-ig az éves országos ügyszám és támogatási összeg adatok; például (a „megtorpanásokat” érzelkeltetve): 2001-ben 448, 2017-ben 13412, 2018-ban 12970 ügyet tárgyaltak, a támogatási összeg 2001-ben 27,7, 2004-ben 62,7, 2005-ben 53,5, 2010-ben 375, 2011-ben 300, 2012–2014 között 360, 2015-ben és 2016-ban 330, 2017-ben és 2018-ban 400 millió forint]; „2015-ben a kormány a békéltető testületi rendszert jelentősen megerősítette, mivel az akkori jogszabály-módosítás alapján a vállalkozás köteles válasziratot (nyilatkozat a fogyasztó igényének jogosságáról) küldeni és a békéltetőtestületi meghallgatáson egyezség létrehozatalára feljogosított személy részvételét biztosítani. Ennek elmaradásakor a vállalkozással – akkor is, ha KKV – szemben is kötelező a fogyasztóvédelmi hatóságnak bírságot kiszabnia. A jogalkotói beavatkozás hatására megnőtt az egyezségek száma és aránya. Míg a jogszabály-módosítást megelőzően, a 2015. évben 1.370 esetben (az összes ügy 11%-a) került sor egyezségkötésre, addig a módosítást követően, 2016-ban már 1.857 ügyben (14%), 2017-ben 1.947 ügyben (15%), 2018-ban pedig 2.012 ügyben (16%) került sor egyezség megkötésére. A jogszabály-módosítás hatására jelentősen megváltozott egymáshoz képest is az ajánlások és az egyezségek aránya. Míg a módosítást megelőzően, 2015-ben az összes ügy 11%-a volt csak egyezség és 23% ajánlás, addig a jogszabály-módosítást követően az összes ügynek már a 15%-a volt egyezség, 13%-a ajánlás. Ennek pedig kiemelt jelentősége van a fogyasztók jogainak védelme szempontjából, hiszen az egyezség bírósági úton végrehajtható, a bírósági ítélettel egyenértékű határozatot jelent, szemben az ajánlással. Mindezek alapján a jogalkotói beavatkozás hatékony volt, a javaslattal pedig további hatékonyságnövekedés érhető el. A békéltető testületek utolsó 3 évében az érdemi jellegű döntések (ajánlás, egyezség, kötelezés, elutasítás) aránya országosan mindössze 38%-ot tett ki, míg a nem érdemi határozatok (hatásköri, illetékességi áttétel, kérelem nem pótolta hiányossága miatti megszüntetés, kérelem visszavonása, eljárás folytatása lehetetlen, stb.) 62%-ot. Ez alapján ugyancsak szükséges a békéltető testületek hatékonyságának növelése, hogy minél több érdemi döntés kerüljön meghozatalra az eljárások során.” Érdemesnek tartom kiemelni, hogy ezen indokolás szerint 2015-ben az összes ügy 34%-a volt egyezség, ajánlás, a „jogszabály-módosítást követően” az összes ügynek csak 28%-a volt egyezség, ajánlás.

delemlről szóló törvény módosításával a jelenleginél *ismertebbé, egyszerűbbé* és átláthatóbbá válhat az alternatív vitarendezés működése.”^[6] „A magyar békéltető testületi rendszer komoly érték, az EU-ban egyedülállóan 20 éve működő rendszer, ugyanakkor szükséges lépéseket tenni a hatékonyság növelése érdekében és két évtizede működő mechanizmusokon időszerű változtatni. Ennek egyik lehetősége a testületek vezetésének *professzionális* alapokra helyezése, az egyes megyékben működő gyakorlatok közül a legjobb gyakorlatok elterjesztése. A módosítás célja ezen túl a *bürokráciacsökkentés* és az *adminisztratív terhek csökkentése*, amellyel jelentősen *egyszerűbbé* válik a békéltető testületi tagok kiválasztása. A módosítással azonos számban képviseltetik magukat a békéltető testületekben a fogyasztói oldal képviselői és a vállalkozói érdekek képviselői, valamint megjelenik a *semleges fél* is.”^[7]

A fentiek kapcsán megvizsgálandónak tartom, hogy a Módtv. indokolásában szereplő, idézett célok mennyiben jelennek meg a Módtv.-ben, mennyiben várható további *hatékonyság-növekedés* (pl. több érdemi döntés – különösen egyezség, ajánlás – meghozatala), *ismertebb, egyszerűbb, átláthatóbb* alternatív vitarendezés. Véleményem szerint kérdés, önmagában az, hogy két évtizede működő mechanizmusokról van szó, időszerűvé teszi-e a változtatást (még ha a világunk gyorsan változó is)? Továbbá: a testületek vezetése eddig nem volt professzionális alapokra helyezve, mire vonatkozik a „professzionális” jelző (a fogyasztóvédelmi egyesületek nem tartoznak bele a „professzionális alapok”-ba); csökken-e a bürokrácia, az adminisztratív teher: „jelentősen egyszerűbbé válik a békéltető testületi tagok kiválasztása”; a módosításig nem azonos számban képviseltették magukat a békéltető testületekben a fogyasztói oldal és a vállalkozói érdekek képviselői, nem jelent meg a „semleges fél”? A válaszok az Fgytv. szóban forgó változásának és a békéltető testületi tagsági feladat ellátására vonatkozó pályázat szabályairól és a békéltető testületi tagok díjazásáról, valamint az online adásvételi vagy online szolgáltatási szerződéssel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén eljáró békéltető testületek kijelöléséről szóló 26/2019. (VIII. 26.) ITM rendelet (ITM r.), továbbá a békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet, illetőleg a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet alapos, összehasonlító vizsgálatát is megkívánják.^[8]

[6] Uo. (kiemelések: H. A.)

[7] Uo. (kiemelések: H. A.)

[8] A békéltető testülettel kapcsolatos és a fogyasztóvédelmi politikát érintő változások 2019. szeptember 1-jétől, az (EU) 2017/2394 rendelettel összefüggő rendelkezések 2020. január 17-től hatályosak [lásd Módtv. 28. § (3) és (6) bek., ITM r. 15. §, a fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködéssel összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról és hatályon kívül helyezéséről szóló 170/2019. (VII. 12.) Korm. rendelet 5. § a)-b) pont, 6. § (2) bek.; véleményem szerint a 170/2019. (VII. 12.) Korm. rendelet sem csak arról szól, ami a címében szerepel (lásd 5. §, ami a békéltető testületi tagok kijelölésének és díjazásának szabályozásával kapcsolatos)].

III. A FOGYASZTÓVÉDELMEM „FELÉRTÉKELŐDÉSE” (A FOGYASZTÓVÉDELMI EGYESÜLETEK MELLŐZÉSE)

1. Az Fgytv. 18. §-ának módosítása: a békéltető testület új fogalma, az online ügyekben eljáró békéltető testület kijelölésének és a békéltető testületi tagi díjazás, költségtérítés szabályozása

Az Fgytv. 18. §-át módosító Módtv. 55. §-hoz fűzött végső előterjesztői indoklás szerint: „A rendelkezés a békéltető testület új fogalmát határozza meg, amelynek következtében a testület nem megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarák (a továbbiakban: kamara) *mellett* működő, hanem a kamara által működtetett *szakmailag* független testület. A Magyar Nemzeti Bank szervezeti egységként működő Pénzügyi Békéltető Testület (a továbbiakban: PBT) is ilyen formában működik. A módosítás alapján továbbra is az állam támogatja a testületek működését. *Deregulációra* tekintettel rögzítésre kerül, hogy az online adásvételi vagy online szolgáltatási szerződéssel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter* által *rendeletben* kijelölt kamara által működtetett békéltető testület illetékes. [...] kiegészül az Fgytv. azzal a rendelkezéssel, hogy a békéltető testület tagja e tevékenység ellátásáért a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter* által *rendeletben* meghatározott díjazásra és szükség esetén költségtérítésre jogosult. *A díjazás szabályozása kormányrendeleti szintről miniszteri rendeleti szintre kerül, az online ügyekben eljáró békéltető testület kijelölése törvényi szintről kerül miniszteri rendeletben való kijelölésre.*”^[9]

Az Fgytv. 18. § (2) bekezdésének módosítása által *a békéltető testület függetlensége jelentősen csökkent, mert már nem a „kamara” „mellett”, hanem „által” működtetett, és nem „független”, hanem csak „szakmailag független” testület, ami – véleményem szerint – nem a fogyasztóvédelem felértékelődése, hanem a vállalkozói érdekek képviselői befolyásának növelése, a fogyasztóvédelem csökkentése körébe tartozik.*

Az Fgytv. 18. § (3) bekezdésének módosításával nem egyszerűen arról van szó, hogy „[a] módosítás alapján továbbra is az állam támogatja a testületek működését”, hanem arról, hogy *a támogatás „ügyszámarányos” volta kikerült az Fgytv.-ből,*^[10] ami véleményem szerint az „ügyszámarányos”-ság mellett *más körülmények* (pl. a békéltető testületi ügyek jellege, a képzési és a tanácsadási költségek felmerülése) figyelembe vételének nagyobb teret biztosít, s így e változás – az alkalmazás alapos voltától (szempontrendszerétől) is függően – *helyes-*

[9] Kiemelések: H. A. Lásd Fgytv. 18. § (2)-(3), (5), (9) bek.

[10] Lásd Fgytv. 18. § (3) bek. módosítás előtti és utáni szövege: „(3) Az állam – a költségvetési törvényben meghatározott mértékben – gondoskodik a békéltető testületek működésének ügyszámarányos támogatásáról, ide nem értve a Pénzügyi Békéltető Testületet.” és „(3) Az állam – a költségvetési törvényben meghatározott mértékben – gondoskodik a békéltető testületek működésének támogatásáról, ide nem értve a Pénzügyi Békéltető Testületet.”

nek is mondható. Kérdés, hogy mi volt a jogalkotói szándék (motívum, cél), mert az – miként a *finis operis* sem – az indokolásból nem derül ki.^[11] Véleményem szerint azonban helyesebb lett volna, ha a jogalkotó egy megfelelő, kellően differenciált szempontrendszerrel jelenített volna meg az Fgytv.-ben.

Az Fgytv. 18. § (5) bekezdésének módosítása az Fgytv.-ben megszünteti azt, hogy „[o]nline adásvételi vagy online szolgáltatási szerződéssel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén az eljárásra kizárólag a fővárosi kereskedelmi és iparkamara mellett működő békéltető testület illetékes”; a módosítással online adásvételi vagy online szolgáltatási szerződéssel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén a fogyasztóvédelemért felelős miniszter által rendeletben kijelölt kamara által működtetett békéltető testület illetékes, ami véleményem szerint *rugalmasabb szabályozásnak, gyorsabb jogalkotást biztosító megoldásnak* látszik, s így *kedvező változásként is értékelhető* (bár kétség kívül a fogyasztóvédelem egyfajta leértékelődésének is tekinthető, amit a „gyorsaság” nem biztos, hogy kellően kompenzál – a kijelölés jóval kisebb kontroll alatt áll). Az ITM r. 14. §-a szerint az online adásvételi vagy online szolgáltatási szerződéssel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén – az Fgytv. 20. §-ában meghatározott illetékességi szabályok figyelembevételével – valamennyi megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamara által működtetett békéltető testület eljárhat, ami megítélésem szerint – a békéltető testületek felkészültségétől is függően – *ugyancsak kedvező, arányos változásnak is tűnhet.*^[12]

Az Fgytv. 18. §-ának (9) bekezdéssel történő kiegészítése és az Fgytv. 55. § (1) bekezdés g) pontjának hatályon kívül helyezése által *a békéltető testületi tagi díjazás, költségtérítés szabályozása kormányrendeleti szintről miniszteri rendeleti szintre szállt,*^[13] ami véleményem szerint egyfajta *rugalmasabb, gyorsabb jogalkotást biztosíthat* (ugyanakkor – miként utaltam rá – a „gyorsaság” kisebb kontrollal jár). *Az ITM r. megtartja az előző szabályozás szerinti, véleményem szerint ma már rendkívül alacsony, hatékonyság-csökkentő, békéltető testület hatékony működését veszélyeztető hatással bíró, évtizedes összegeket: a tanács tagja ügynként hétezer forint, a tanács elnöke, valamint az egyedül eljáró testületi tag*

[11] Vö. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) R) cikk (3) bek.: „(3) Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.” (kiemelés: H. A.)

[12] Fgytv. 20. §: „(1) Az eljárásra a fogyasztó lakóhelye vagy tartózkodási helye szerinti békéltető testület illetékes. (2) A fogyasztó belföldi lakóhelye és tartózkodási helye hiányában a békéltető testület illetékességét a fogyasztói jogvitával érintett vállalkozás vagy az annak képviselőjére feljogosított szerv székhelye alapítja meg. (3) Az eljárásra – a fogyasztó erre irányuló kérelme alapján – az (1) és (2) bekezdés szerint illetékes testület helyett a fogyasztó kérelmében megjelölt békéltető testület illetékes. (4) Ha több fogyasztó közösen terjeszt elő kérelmet, bármelyik kérelmezőre illetékes testület valamennyi kérelmezőre nézve illetékes. (5) A békéltető testület illetékességi területe a testületet működtető kamara szerinti megyére (fővárosra) terjed ki. (6) A békéltető testületi eljárás hivatalos nyelve a magyar.”

[13] Fgytv. 18. § (9) bek.: „(9) A békéltető testület tagja e tevékenység ellátásáért a fogyasztóvédelemért felelős miniszter által rendeletben meghatározott díjazásra és szükség esetén költségtérítésre jogosult.”; 55. § (1) bek. g) pont: (Felhatalmazást kap a Kormány, hogy) „g) a békéltető testületi tagok díjazására,” (vonatkozó részletes szabályokat rendelettel meghatározza.)

ügyenként *tízezer* forint díjazásra jogosult, ha e rendelet eltérően nem rendelkezik; ha valamely ügyben a békéltető eljárás az Fgytv. 31. § (3) bekezdésében meghatározott okból a meghallgatást követően került megszüntetésre, az eljárásban részt vevő tag *háromezer* forint díjazásra jogosult; nem jár díjazás, ha az eljárás a meghallgatást megelőzően került megszüntetésre; a díjazás havi összegének legkisebb mértéke az elnök esetében *hatvanezer* forint, az elnökhelyettes esetében *negyvenezer* forint (ha a békéltető testület elnöke vagy elnökhelyettese a fogyasztói jogvita elbírálásában, mint az eljárásban részt vevő tag is részt vesz, e díjazáson túlmenően egyéb díjazásra nem jogosult); az eljárásban részt vevő tag a fogyasztói jogvita elbírálásával közvetlenül összefüggő, indokolt és számlával igazolt költségeinek megtérítése céljából költségtérítésre jogosult; a költségtérítés összegét a békéltető testület elnöke hagyja jóvá; az eljárásban részt vevő tag költségei megtérítését költségátalány formájában is igényelheti, ennek összege ügyenként ötszáz forint.^[14]

[14] Lásd ITM r. 10–12. §, a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet 2. § (1)–(2) bek., 4. § (1) bek. második mondat, (2) bek., 5. § (1)–(3) bek.; e Korm. rendelet 1. § (1)–(2) bekezdése: „(1) A békéltető testület eljáró tanácsának tagját (a továbbiakban: a tanács tagja), elnökét (a továbbiakban: a tanács elnöke), valamint az egyedül eljáró testületi tagot (a továbbiakban együtt: az eljárásban részt vevő tag), továbbá a békéltető testület elnökét és elnökhelyettesét tevékenységük ellátásáért az e rendeletben meghatározott díjazás és költségtérítés illeti meg. (2) Az (1) bekezdés szerinti díjazás és költségtérítés nem képezi részét a békéltető eljárás költségeinek.” 3. §-a: „Az eljárásban részt vevő tag tevékenységét – különösen a békéltető testületi tagok és a békéltető testület elé kerülő fogyasztói jogviták számára tekintettel – a békéltető testületet működtető kamarával kötött erre irányuló – átalánydíjas – szerződés alapján is elláthatja. Ebben az esetben a díjazás havi összegének legkisebb mértéke huszonötezer forint.” 4. § (1) bek. első mondata: „A békéltető testület elnöke és elnökhelyettese tevékenységét a békéltető testületet működtető kamarával kötött erre irányuló szerződés alapján látja el.” Vö. egyes fogyasztóvédelmi tárgyú kormányrendeletek módosításáról szóló 221/2009. (X. 9.) Korm. rendelet 2. §: „Az R. 2. §-a helyébe a következő rendelkezés lép: „2. § (1) A tanács tagja ügyenként hétezer forint, a tanács elnöke, valamint az egyedül eljáró testületi tag ügyenként tízezer forint díjazásra jogosult, ha e rendelet eltérően nem rendelkezik. (2) Ha valamely ügyben a békéltető eljárás az Fgytv. 31. § (3) bekezdésében meghatározott okból a meghallgatást követően került megszüntetésre, az eljárásban részt vevő tag háromezer forint díjazásra jogosult. Nem jár díjazás, ha az eljárás a meghallgatást megelőzően került megszüntetésre.” A Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság által kiszabott egyes bírságok felhasználásáról szóló 336/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet 10. §: „A békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet a) 2. §-ának (1) bekezdésében a „négyezer forint” szövegrész helyébe az „ötezer forint” szöveg, b) 3. §-ában a „tizenötezer forint” szövegrész helyébe a „huszonötezer forint” szöveg, c) 4. §-ának (1) bekezdésében a „negyvenezer forint” szövegrész helyébe a „hatvanezer forint” szöveg, illetve a „harmincezer forint” szövegrész helyébe a „negyvenezer forint” szöveglép.”; a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet módosításáról szóló 255/2004. (IX. 8.) Korm. rendelet 1. § (1)–(2) bek.: „(1) A békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet (a továbbiakban: R.) 2. §-ának (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(1) A békéltető testület eljáró tanácsának tagja (a továbbiakban: az eljáró tanács tagja) ügyenként négyezer forint díjazásra jogosult, ha e rendelet ettől eltérően nem rendelkezik. (2) Az R. 2. §-ának (3) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(3) Az eljáró tanács tagja kétezer forint díjazásra jogosult, ha az eljárás az Fgytv. 31. §-ának (4) bekezdésében meghatározott valamely okból került megszüntetésre, azonban a tanács már tartott meghallgatást.”; a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet 2. § (1) és (3) bekezdésének 2004. december 31-ig hatályos szövege: „(1) A békéltető testület eljáró tanácsának tagja (a továbbiakban: az eljáró tanács tagja) ügyenként kétezer forint díjazásra jogosult,

2. Az Fgytv. 19. §-ának módosítása: a tagállami online vitarendezési kapcsolattartó pont feladatainak ellátója

A Módtv. 56. §-a az Fgytv. 19. §-át akként módosította, hogy a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti tagállami online vitarendezési kapcsolattartó pont feladatait már nem a fővárosi kereskedelmi és iparkamara mellett működő békéltető testület, hanem a *fogyasztóvédelemért felelős miniszter látja el*. A Módtv. 56. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás tartalmazza: „A rendelkezés megállapítja, hogy az online vitarendezés tagállami kapcsolattartó pont feladatait – más európai uniós ország gyakorlatának megfelelően – a fogyasztóvédelemért felelős miniszter, gyakorlatban az Európai Fogyasztói Központ – látja el.” Véleményem szerint *e módosítás a fogyasztóvédelem felértékelődéseként, a professzionális, hatékony működés magasabb szintjének biztosítását célzó lépésként értékelhető*.

3. Az Fgytv. 21. §-ának módosítása: a békéltető testületi tagok kiválasztása, megbízatása

Az Fgytv. 21. §-át módosító Módtv. 57. §-hoz fűzött végső előterjesztői indokolás szerint: „A módosítás lényegesen *egyszerűsíti* a békéltető testületi tagok kiválasztásának az eljárását. A jelenleg hatályos *bonyolult, a gyakorlatban nehezen alkalmazható* kijelölési eljárást, az illetékes megyei (fővárosi) *kamara által lefolytatott* pályázati eljárás váltja fel. Ennek a lényege, hogy a területileg illetékes kamarák álláspályázatot írnak ki, összegyűjtik az érvényes pályázókat, mint jelölteket és abból egy-egy listát állítanak össze, amelyeket a pályázat érvényes lezárását követő harminc napon belül felterjesztenek a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (a továbbiakban: MKIK) részére, aki azt *véleményezve* továbbítja a fogyasztóvédelemért felelős *miniszternek*. A *békéltető testületi tagokat* a pályázók közül a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter választja ki*, a kiválasztást követően a megbízásukat a területileg illetékes kamarától kapják meg. Ha a területileg illetékes kamara nem ír ki pályázatot a kiírásának okának felmerülésétől számított 8 napon belül,^[15] akkor erre az MKIK jogosult. A testületi tagok száma testületenként legalább öt fő. A *békéltető testületi tagok legmagasabb számát* a területileg illetékes *kamara javaslata alapján* a fogyasztóvédelemért [felelős] *minisz-*

- ha e rendelet ettől eltérően nem rendelkezik.” „(3) Az eljáró tanács tagja ezer forint díjazásra jogosult, haa) a fogyasztó kérelmét az eljárás megindulásától számított tizenöt napon belül visszavonja;b) a felek az eljárás megindulásától számított tizenöt napon belül az eljárás megszüntetésében állapodnak meg;c) az eljárás a fogyasztó halála miatt az eljárás megindulásától számított tizenöt napon belül megszűnik;d) az eljáró tanács hatáskörének vagy illetékességének hiányát megállapítva az ügyet a hatáskörrel, illetve illetékességgel rendelkező szervezethez teszi át;e) az eljáró tanács az eljárás megindítását kezdeményező felet hiánypótlásra szólítja fel, és ennek elmaradása esetén az eljárás megszűnik.” [15] Vö. ITM r. 1. § (2) bek.

ter egyetértésével az MKIK határozza meg. A békéltető testületi tagok megbízását követően megalakul a békéltető testület. A békéltető testület megbízatása három évre szól. A békéltető testületi tagok az idő lejártát követően újra pályázhatnak. Továbbra is marad az az előírás, hogy a békéltető testület megalakulásakor legfeljebb a testületi tagok fele lehet olyan személy, aki az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötte. Rögzítésre kerül, hogy a békéltető testület tagjai tevékenységüket – az elnök kivételével, aki munkaviszony vagy megbízási szerződés alapján látja el ezt a feladatot – megbízási szerződés keretében látják el. A módosítás nem érinti a békéltető testületi tagokra vonatkozó Fgytv.-ben előírt feltételeket pl.: büntetlen előélet előírását és az összeférhetlenségi szabályokat.”^[16]

Az Fgytv. 2019. augusztus 31-ig hatályos 21. § (2) bekezdése, azaz a törvényi rendelkezés azt tartalmazta, hogy: „(2) A békéltető testületi tagokat – a Kormány rendeletében meghatározottak szerint – egyrésztől a kamara és a megyei (fővárosi) agrárkamarák, másrésztől a fogyasztói érdekek képviselőit ellátó egyesületek

[16] Kiemelések: H. A. Lásd Fgytv. 21. § (1)–(7) bek.: „(1) A békéltető testület elnökből, – szükség szerint – elnökhelyettesből és tagokból (a továbbiakban együtt: békéltető testületi tagok) áll. (2) A békéltető testületi tagok a területileg illetékes kamara által lefolytatott pályázat alapján kerülnek kiválasztásra. Ha a területileg illetékes kamara a külön jogszabályban meghatározott időpontban nem indítja meg a pályázati eljárást, akkor helyette azt az MKIK bonyolítja le. (3) A pályázat érvényes lezárását követően az illetékes kamara a pályázatokat, azok előzetes értékelését követően megküldi az MKIK részére, aki azt véleményezve továbbítja a fogyasztóvédelemért felelős miniszter részére. A békéltető testületi tagokat a pályázók közül a fogyasztóvédelemért felelős miniszter választja ki, a kiválasztást követően a megbízásukat a területileg illetékes kamarától kapják meg. (4) A testületi tagok száma testületenként legalább öt fő. A pályázat érvényes lezárását követően a békéltető testületi tagok javasolt legmagasabb számát a területileg illetékes kamara megküldi az MKIK részére, aki véleményezve továbbítja a fogyasztóvédelemért felelős miniszter részére. A békéltető testület megalakulásakor legfeljebb a testületi tagok fele lehet olyan személy, aki az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötte. (5) A békéltető testületi tagok (3) bekezdés szerinti megbízását követően megalakul a békéltető testület. (6) A békéltető testület megbízatása három évre szól. A békéltető testületi tagok megbízatási idejük lejártát követően újra pályázhatnak. (7) A békéltető testület tagjai tevékenységüket megbízási szerződés keretében látják el. A békéltető testület elnöke a tevékenységét az MKIK-val munkaviszony vagy megbízási szerződés keretében látja el.” (kiemelések: H. A.); a Módtv. az Fgytv. 21. § (1) bekezdését érintetlenül hagyta. Az ITM r. 1. § (2) bekezdése szerint: „(2) Ha a kamara az (1) bekezdésben meghatározott időpontot követő három napon belül nem indítja meg a pályázati eljárást, akkor azt az MKIK haladéktalanul megindítja, amelyről a kiírással egyidejűleg elektronikus úton tájékoztatja a fogyasztóvédelemért felelős minisztert.” (kiemelés: H. A.); e § (1) bekezdése: „(1) A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgytv.) szerinti békéltető testület (a továbbiakban: testület) tagjai megbízatásának lejártát megelőző százhusz nappal a területileg illetékes megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamara (a továbbiakban: kamara) megindítja a pályázati eljárást, amelyről a kiírással egyidejűleg elektronikus úton tájékoztatja a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarát (a továbbiakban: MKIK) és a fogyasztóvédelemért felelős minisztert.”; a 2. § alapján a kamara az 1. §-ban foglaltak szerint, elektronikus úton legalább huszonöt, legfeljebb harminc napra közzétett pályázati felhívással kezdeményezi az új testület tagjainak kiválasztását. Az Fgytv. 21. § (4) bekezdés harmadik mondatához lásd ITM r. 13. §: „E rendelet alkalmazásában az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött személynek minősül az a békéltető testületi tagnak jelölt személy is, aki az új testület megalakulásának napjáig tölti be az általános öregségi nyugdíjkorhatárt.”; vö. a békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet 12/A. §: „E rendelet alkalmazásában az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött személynek minősül az a békéltető testületi tagnak jelölt, illetve kijelölt személy is, aki az új testület megalakulásának napjáig tölti be az általános öregségi nyugdíjkorhatárt.”

egyenlő arányban jelölik ki.”^[17] Ehhez képest az ITM r. 3. § d) pontjában szereplő azon feltétel, hogy a pályázó a pályázatához mellékelendő önéletrajzában nyilatkozik arról, hogy kiválasztása esetén a fogyasztók érdekeinek képviselője, a vállalkozások érdekeinek a képviselője, vagy semleges fél kíván lenni a békéltető testületi eljárásban, mind formai, mind tartalmi szempontból *jelentősen kisebb garanciával szolgál* (a kiválasztási eljárás mellőzi a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesületeket).^[18] A Fgytv. 21. § (3) bekezdésének első mondata arról rendelkezett, hogy a testületi tagok száma testületenként legalább *tíz* fő; garanciális jelentőséggel bírt a 21. § (4) bekezdése is: „(4) A kijelölés során biztosítani kell, hogy a testületnek mind a kamara, megyei (fővárosi) agrárkamarák, mind a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesületek által jelölt személyek között legyen olyan tagja, aki megfelel a 25. § (3) és (5) bekezdésében meghatározott követelményeknek.”; a 25. § (3) és (5) bekezdése a következő rendelkezéseket tartalmazta: „(3) Az eljáró tanács legalább egy tagja jogi végzettséggel kell, hogy rendelkezzen.” „(5) A (4) bekezdésben meghatározott esetben egyedül eljáró testületi tagként csak az jelölhető ki, aki jogi végzettséggel rendelkezik, és a megelőző három évben nem állt az őt jelölő kamarával, megyei (fővárosi) agrárkamarával, illetve fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesülettel, vagy ezek tagjával munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban.” 2019. augusztus 31-ig – az Fgytv. 21. § (5) bekezdése alapján – a békéltető testületi tagok kijelölését követően a tagok összehívásával alakult meg a békéltető testület; a 21. § (6) bekezdése szerint pedig a békéltető testület megbízatása *négy* évre szólt, a békéltető testületi tagok újra jelölhetőek voltak.^[19]

Véleményem szerint az, hogy a testületi tagok minimum száma testületenként *tíz* főről *öt* főre, a békéltető testület megbízatása *négy* évről *három* évre csökkent, az adott kamarai helyzethez, körülményekhez (munkateherhez) jobban igazodik, nagyobb rugalmasságot biztosít, ugyanakkor a *négy* évről *három* évre csökkentés a rendszert, a működést lassíthatja, bizonytalaníthatja, stabilitását csökkenti, az adminisztratív terheket növeli.

[17] Lásd a békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet.

[18] A jelentős kamarai túlsúlyhoz lásd még ITM r. 7-9. §. Vö. uo. 16. § (1)-(2) bek.: „(1) Ez a rendelet a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló (fogyasztói alternatív vitarendezési irányelv), 2013. május 21-i 2013/11/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja. (2) A 14. § a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló (fogyasztói online vitarendezési irányelv), 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet végrehajtásához szükséges rendelkezést állapít meg.” A 2019. augusztus 31-ig hatályos – értelemszerűen összetettebb, részletesebb, jóval jelentősebb garanciákat tartalmazó – szabályozáshoz lásd különösen a békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet 1-3. §, 9-12. §, 13-15. §.

[19] Az Fgytv. 21. § (7) bekezdése azt tartalmazta, hogy a békéltető testület tagjai tevékenységüket külön jogszabályban meghatározott díjazás ellenében végzik. Lásd a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet.

Véleményem szerint a kiválasztási szabályozás kétség kívül felértékeli a miniszter – és a kamara, valamint az MKIK – szerepét, felelősségét, a békéltető testületet „politizálhatja”, jelentősen csökkenti (mellőzi) a fogyasztói érdekek képviselőit ellátó egyesületek befolyását, növeli a „vállalkozásbarát »fogyasztóvédelmet«”;^[20] mindezt

[20] A kiválasztási eljárás szabályozásához lásd még ITM r. 4-6. §: „4. § Elkésétt pályázat nem fogadható be. Az elkésétt pályázat elutasításáról a kamara a kézhezvételtől számított nyolc napon belül a pályázati anyag visszaküldésével együtt írásban értesíti a pályázót. 5. § (1) A benyújtott pályázat érvénytelen, ha a) a pályázat a pályázó tekintetében nem tartalmazza a 3. §-ban meghatározott dokumentumokat, b) a 3. § szerinti dokumentumok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a pályázó nem felel meg az Fgytv. 22. § (1) bekezdésében foglalt valamely alkalmassági feltételnek, c) a 3. § szerinti dokumentumok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a pályázóval szemben az Fgytv. 22. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt kizáró ok áll fenn, vagy d) a hatósági bizonyítvány alapján megállapítható, hogy a pályázóval szemben az Fgytv. 22. § (2) bekezdés b)-d) pontja szerinti valamely kizáró ok áll fenn. (2) Érvénytelen pályázat esetén a kamara a kézhezvételtől számított nyolc napon belül a pályázati anyag visszaküldésével együtt írásban értesíti a pályázót. 6. § (1) Eredménytelen a békéltető testületi tagságra vonatkozó pályázati eljárás, ha arra nem érkezett be érvényes pályázat. (2) A pályázati eljárás eredménytelenségéről a kamara három napon belül írásban értesíti a pályázókat, és az MKIK-n keresztül a fogyasztóvédelemért felelős minisztert. (3) Eredménytelen pályázati eljárás esetén az MKIK-nak haladéktalanul közzé kell tennie a 2. § szerinti pályázati felhívást, és le kell folytatnia a kamara helyett a pályázati eljárást.” Vö. a békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet 5-8. §: „5. § (1) A jelölésre vonatkozó javaslatot és annak mellékleteit az elnök megvizsgálja. Hiányosan benyújtott javaslat esetén hiánypótlásra nincs lehetőség. (2) Elkésétt javaslat nem fogadható be. Az elkésétt javaslat elutasításáról az elnök három napon belül írásban értesíti az azt benyújtó fogyasztóvédelmi egyesületet. 6. § Érvénytelen a jelölésre vonatkozó javaslat, ha nem tartalmazza a 4. § (1) bekezdésében meghatározott nyilatkozatokat, vagy ha abban egyetlen személyt sem jelölnek érvényesen. A javaslat érvénytelenségéről az elnök három napon belül írásban értesíti az azt benyújtó fogyasztóvédelmi egyesületet. 7. § (1) Az érintett személy jelölése érvénytelen, ha a) a jelölésre vonatkozó javaslat a jelölt tekintetében nem tartalmazza a 4. § (2) bekezdésében meghatározott dokumentumokat, b) a jelölésre vonatkozó javaslat beérkezésétől számított tizenöt munkanapon belül a jelölt vonatkozásában nem érkezik meg az elnökhöz a hatósági bizonyítvány, c) a 4. § (2) bekezdése szerinti dokumentumok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a jelölt nem felel meg az Fgytv. 22. § (1) bekezdésében foglalt valamely alkalmassági feltételnek, d) a 4. § (2) bekezdése szerinti dokumentumok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a jelölttel szemben az Fgytv. 22. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt kizáró ok áll fenn, vagy e) a hatósági bizonyítvány alapján megállapítható, hogy a jelölttel szemben az Fgytv. 22. § (2) bekezdés b)-d) pontja szerinti valamely kizáró ok áll fenn. (2) A jelölés érvénytelenségéről az elnök három napon belül írásban értesíti a javaslatot tevő fogyasztóvédelmi egyesületet. 8. § (1) Eredménytelen a békéltető testületi tagokra vonatkozó jelölés, ha a fogyasztóvédelmi egyesületek összesen nem javasoltak érvényesen a) legalább a 3. § (2) bekezdése szerinti hirdetményben meghatározott számú személyt, b) legalább a 3. § (2) bekezdése szerinti hirdetményben meghatározott számú jogász szakképzettséggel rendelkező személyt, c) az Fgytv. 25. § (5) bekezdésében foglaltaknak megfelelő személyt, vagy d) legalább annyi, az általános öregségi nyugdíjkorhatárt be nem töltött személyt, hogy a fogyasztóvédelmi egyesületek által kijelölendő tagok tekintetében megvalósítható legyen az Fgytv. 21. § (3) bekezdése alapján az 1. § szerint megállapított korlátozás. (2) A jelölés eredménytelenségéről az elnök három napon belül írásban értesíti a javaslatot tevő fogyasztóvédelmi egyesületeket. (3) Eredménytelen jelölés esetén öt munkanapon belül ismételt közzé kell tenni a 3. § (2) bekezdése szerinti hirdetményt, és ismételt közzé kell tenni a 3. § (2) bekezdése szerinti hirdetményt, és ismételt közzé kell tenni a 3. § (2) bekezdése szerinti nyilatkozatokat, továbbá a korábban érvényesen jelölt személy ismételt jelölése esetén a 4. § (2) bekezdése szerinti mellékleteket nem kell ismételt csatolni, az eljárásban a korábban benyújtott mellékletek, továbbá az érvényes hatósági bizonyítvány felhasználhatók.”

a „gyorsasághoz”^[21] (az egyszerűbb „tagbiztosítási” eljáráshoz) fűződő érdek sem teszi elfogadhatóvá.

a) Jelentős kamarai túlsúly a kiválasztási eljárás szabályozásában

A jelentős kamarai túlsúlyt az ITM r. 7-9. §-ának alábbi szabályai is mutatják:

- A kamara a pályázat értékelése során figyelembe veszi a pályázó felsőfokú végzettségét, szakmai gyakorlatát. A kamara a benyújtott pályázatok alapján a 2. §-ban meghatározott közzétételi időtartam lezárását követő nyolc napon belül, az érvényesen benyújtott összes pályázatot előzetesen értékelve felterjeszti az MKIK részére, külön sorrendet megállapítva a tagjelöltek és elnökjelöltek tekintetében.^[22]

- Ha a kamara határidőben nem tesz eleget az (1) bekezdésben foglaltaknak, akkor az MKIK haladéktalanul új pályázati eljárást indít, amelyről a kiírással egyidejűleg elektronikus úton tájékoztatja a fogyasztóvédelemért felelős minisztert. Ha a kamara nem tesz eleget az (1) bekezdésben foglaltaknak, akkor erről az (1) bekezdésben foglalt határidőt követő nyolc napon belül a pályázati anyag visszaküldésével együtt írásban értesíti a pályázókat.^[23]

- A MKIK az (1) bekezdésben foglalt határidőt követő nyolc napon belül a kamara előzetes értékelését véleményezi, külön sorrendet megállapítva a tagjelöltek és elnökjelöltek tekintetében. A MKIK az összes érvényes pályázatot kamarai és MKIK értékeléssel felterjeszti a fogyasztóvédelemért felelős miniszter részére, figyelembe véve a tagjelölt 3. § d) pontjában meghatározott nyilatkozatát.^[24]

- A fogyasztóvédelemért felelős miniszter döntése során figyelembe veszi, hogy a békéltető testületekbe *országosan* a fogyasztók és a vállalkozások képviselője azonos számban kerüljön be.^[25]

- A fogyasztóvédelemért felelős miniszter a kiválasztási eljárás lezárását követő három napon belül közli a MKIK-val békéltető testületenként a tagokat, az elnököket és a békéltető testületi tagok legmagasabb számát.^[26]

- A MKIK a fogyasztóvédelemért felelős miniszter döntését, a közléstől számított három napon belül továbbítja a *kamara* részére, ezzel egyidejűleg írásban értesíti a kiválasztásra került elnököket.^[27]

- A kamara a MKIK tájékoztatásának közlését követő három napon belül írásban értesíti a kiválasztásra került tagokat.^[28]

[21] Vö. pl. a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló (fogyasztói alternatív vitarendezési irányelv), 2013. május 21-i 2013/11/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: Irányelv) preambulum (4) bek. első mondat, (5) bek. első mondat, (8) bek., (10) bek. második-harmadik mondat, 1. cikk első mondat.

[22] ITM r. 7. § (1) bek.

[23] Uo. (2) bek.

[24] Uo. (3) bek.

[25] Uo. (4) bek.

[26] Uo. (5) bek.

[27] Uo. (6) bek.

[28] Uo. (7) bek.

- A kamara a MKIK tájékoztatásának közlését követő nyolc napon belül a pályázati anyag visszaküldésével együtt írásban értesíti a kiválasztásra nem került pályázókat.^[29]

- A kamara a kiválasztott tagot a kiválasztásról szóló értesítést követő nyolc napon belül bízza meg.^[30]

- A MKIK a kiválasztott elnököt a kiválasztásról szóló értesítést követő nyolc napon belül bízza meg vagy alkalmazza.^[31]

- Ha a területi kamara felróható magatartása miatt a megbízás határidőben nem történik meg, akkor a tagokat helyette a MKIK bízza meg.^[32]

- A kamara a tagok megbízását, a MKIK az elnökök megbízását vagy alkalmazását követő három napon belül elektronikus úton értesíti a fogyasztóvédelemért felelős minisztert a megbízásról vagy alkalmazásról.^[33]

- A kamara az újonnan megalakult békéltető testület elnökének átadja *a)* a pályázati eljárással összefüggő dokumentumokat, továbbá *b)* a testületi tagok listáját.^[34]

- A korábbi testületi elnök az újonnan megalakult testület elnökének átadja *a)* a folyamatban lévő ügyek listáját és az ahhoz kapcsolódó iratanyagot, továbbá *b)* a békéltető testület irattárát és a működéshez szükséges egyéb anyagokat.^[35]

- A testületi tag megbízásának az Fgytv. 24. § (1) bekezdés *b)-g)* pontja alapján történő megszűnése esetén, a tag pótlására, valamint a tagok számának növeledésre irányuló eljárást ezen rendelet alapján folytatja le a kamara.^[36]

- A testületi tag megbízásának az Fgytv. 24. § (1) bekezdés *a)-e)* és *g)* pontja alapján történő megszűnése esetén a kamara a megszűnést követő nyolc napon belül gondoskodik a testületi tag saját személyes adatait tartalmazó dokumentum a testületi tag részére igazolható módon történő átadásáról.^[37]

- A testületi tag megbízásának az Fgytv. 24. § (1) bekezdés *f)* pontja alapján történő megszűnése esetén a kamara a megszűnésről való tudomásszerzést követő nyolc napon belül gondoskodik a testületi tag saját személyes adatait tartalmazó dokumentum a testületi tag Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 8:1. § (1) bekezdés 2. pontja szerinti hozzátartozó részére.^[38]

b) A kijelölési eljárás szabályozásának egyenlő aránya

A 2019. augusztus 31-ig hatályos – értelemszerűen összetettebb, részletesebb, jóval jelentősebb garanciákat tartalmazó – szabályozás *egyenlő arányát*

[29] Uo. (8) bek.

[30] Uo. (9) bek.

[31] Uo. (10) bek.

[32] Uo. (11) bek.

[33] Uo. (12) bek.

[34] Uo. 8. § (1) bek.

[35] Uo. (2) bek.

[36] Uo. 9. § (1) bek.

[37] Uo. (2) bek.

[38] Uo. (3) bek.

a békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet 1. §, 3. §, 9–12. §, 13–15. § rendelkezései is tükrözik:

- A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgytv.) szerinti békéltető testület (a továbbiakban: testület) tagjai megbízatásának lejártát százhusz nappal megelőzően a *testület elnöke* (a továbbiakban: elnök) megállapítja az új testület tagjainak számát, azon belül a jogász szakképzettséggel rendelkező tagok minimális számát, továbbá az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött tagoknak az Fgytv. 21. § (3) bekezdésében foglalt korlátozás szerinti, *fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesületekre* (a továbbiakban: fogyasztóvédelmi egyesületek) és a *megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarára, valamint a megyei (fővárosi) agrárkamarára* (a továbbiakban együtt: kamarák) eső számát, és kezdeményezi az új testület megalakítását.^[39] A testület tagjainak számát a testülethez benyújtott kérelmek számának és jellegének figyelembevételével kell meghatározni. A jogász szakképzettséggel rendelkező tagok minimális számát az Fgytv. 25. § (3) bekezdésére figyelemmel kell meghatározni.^[40]

- Az új testület tagjainak kijelölését a fogyasztóvédelmi egyesületek általi kijelölés tekintetében hirdetmény közzétételével, a *kamarák* általi kijelölés tekintetében pedig felhívás kibocsátásával kell kezdeményezni.^[41]

- A testület illetékességi területén működő fogyasztóvédelmi egyesületeket legalább egy megyei (fővárosi) napilapban közzétett hirdetményben kell jelölésre felhívni, megjelölve egyúttal a testületbe általuk kijelölendő összes tagok, valamint azon belül a jogász szakképzettséggel rendelkező tagok minimális és az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött tagok maximális számát. A hirdetményt a békéltető testületek honlapján, valamint a fogyasztóvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium honlapján is közzé kell tenni.^[42]

- A testület illetékességi területén működő kamarákat közvetlenül írásban kell felhívni a testületi tagok kijelölésére, megjelölve egyúttal a testületbe az adott kamara által kijelölendő összes tagok, valamint azon belül a jogász szakképzettséggel rendelkező tagok minimális és az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött tagok maximális számát. Az egyes kamarák által kijelölendő tagok arányát a testület megbízási ideje alatt a testülethez benyújtott kérelmek jellege alapján kell meghatározni.^[43]

- A fogyasztóvédelmi egyesületek jelölésre vonatkozó javaslatait a hirdetmény megyei (fővárosi) napilapban történő közzétételétől számított harminc napon belül, a kamarák általi kijelölést a felhívás kézhezvételétől számított negyvenöt napon belül kell írásban benyújtani az elnökhöz. Határidőben

[39] A békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet 1. §.

[40] Uo. 2. § (1)–(2) bek.

[41] Uo. 3. § (1) bek.

[42] Uo. (2) bek.

[43] Uo. (3) bek.

benyújtottnak minősül a határidő utolsó napján postára adott javaslat, illetve kijelölés is.^[44]

- A fogyasztóvédelmi egyesületek által kijelölendő tagokról történő szavazás időpontját az elnök eredményes jelölési eljárás esetén a jelölési határidő leteltét követő harminc napon belülrre eső munkanapra tűzi ki, és biztosítja a lebonyolításhoz szükséges tárgyi feltételeket. A kijelölésről jegyzőkönyv készül, amelyhez csatolni kell a jelenléti ívet.^[45]

- A kijelölésről történő szavazás során az érvényesen jelölő fogyasztóvédelmi egyesületek egy-egy, a 4. § (1) bekezdés *d*) pontja szerint meghatározott képviselője szavazhat.^[46]

- Az elnök a kijelölésről történő szavazás során nem láthatja el a fogyasztóvédelmi egyesület képviselőjét. A képviselői jogosultságot az elnök a szavazást megelőzően ellenőrzi.^[47]

- A fogyasztóvédelmi egyesület képviselője legfeljebb a 3. § (2) bekezdése szerinti hirdetményben meghatározott számú jelöltre szavazhat. Ha a (6)-(8) bekezdés eltérően nem rendelkezik, a kijelölendő testületi tagok száma szerint legtöbb szavazatot kapott jelöltek kerülnek testületi tagként kijelölésre. Nem lehet testületi tag olyan jelölt, aki egy szavazatot sem kapott. Ha a kijelölendő testületi tag személye szavazategyenlőség miatt nem dönthető el, az egyenlő számú szavazatot kapott jelöltek tekintetében ismételten szavazni kell. Ha az ismételt szavazás nem vezet eredményre, az érintett jelöltek közül az kerül testületi tagként kijelölésre, aki jogász szakképzettséggel rendelkezik. Ha a tagság a szakképzettség alapján sem dönthető el, az érintett jelöltek közül az kerül testületi tagként kijelölésre, aki hosszabb igazolt szakmai gyakorlati idővel rendelkezik.^[48]

- A kijelölés érvénytelen, és a szavazást meg kell ismételni, ha *a*) a szavazás során nem kerül sor az Fgytv. 25. § (5) bekezdésében foglaltaknak megfelelő vagy a 3. § (2) bekezdése szerinti hirdetményben meghatározott számú jogász szakképzettséggel rendelkező személy kijelölésére, vagy *b*) az Fgytv. 21. § (3) bekezdése alapján az 1. §-ban megállapított számú tagnál több olyan személy kijelölésére kerül sor, aki az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötte.^[49]

- Ha a szavazás megismétlésére a (6) bekezdés *b*) pontjára tekintettel kerül sor, a megismételt szavazás során az előző szavazás alkalmával legkevesebb szavazatot kapott általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött személyre vagy – szavazategyenlőség esetében – személyekre, valamint az előző szavazás során szavazatot egyáltalán nem kapott általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött jelöltekre érvényesen nem lehet szavazni. A szavazást egyebekben addig kell foly-

[44] Uo. (4) bek.

[45] Uo. 9. §.

[46] Uo. 10. § (1) bek.

[47] Uo. (2)-(3) bek.

[48] Uo. (4)-(5) bek.

[49] Uo. (6) bek.

tatni, amíg a kijelölésre kerülő tagok tekintetében teljesül az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött tagok számára vonatkozó korlátozás.^[50]

- Ha a kijelölés érvényes, de annak során a kijelölendő tagok számánál kevesebb jelölt kap szavazatot, a betöltetlen tagi helyek tekintetében ismételten szavazni kell. Amennyiben a már betöltött helyekre figyelemmel a kijelölendő összes tag tekintetében megállapítható, hogy az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltött tagokra vonatkozó létszámkorlát betöltésre került, a megismételt szavazás során az általános nyugdíjkorhatárt betöltött jelöltekre érvényesen nem lehet szavazni.^[51]

- A kamarák a békéltető testületi tagokat írásban jelölik ki. A kijelöléshez mellékelni kell a 4. § (2) bekezdése szerinti dokumentumokat. A kijelölést, a mellékelt dokumentumokat, továbbá a hatósági bizonyítványt az elnök megvizsgálja.^[52]

- Az érintett személy kijelölése érvénytelen, ha vele szemben a 7. § (1) bekezdése szerinti valamely érvénytelenségi ok fennáll. Az érvénytelen kijelölésről az elnök három napon belül írásban értesíti a kijelölő kamarát, és egyúttal felhívja másik személy kijelölésére.^[53]

- Ha valamely kamara határidőben nem teszi meg a kijelölést, vagy nem jelöli ki a felhívásban meghatározott számú testületi tagot, az elnök haladéktalanul írásban felhívja a kijelölés megtételére, a hiányzó számú tag pótlására.^[54]

- A kijelölés érvénytelen, és az elnök írásbeli felhívására a kijelölést az elnök általi felhívást követő tíz munkanapon belül meg kell ismételni, ha *a*) a kamarák általi kijelölés során nem kerül sor az Fgytv. 25. § (5) bekezdésében foglaltaknak megfelelő, vagy a 3. § (3) bekezdése szerinti felhívásban meghatározott számú jogász szakképzettséggel rendelkező személy kijelölésére, vagy *b*) az Fgytv. 2016. január 1-jétől hatályos 21. § (3) bekezdése alapján az 1. § szerint megállapított korlátozásnak megfelelő számú tagnál több olyan személy kijelölésére kerül sor, aki az általános öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötte.^[55]

- A békéltető testületi tagnak jelölt személy az elnöknek a kijelölési eljárás szabályait, illetve a jogát vagy jogos érdekét sértő intézkedése ellen vagy intézkedésének elmulasztása miatt, továbbá a tag jelölésére javaslatot tett fogyasztóvédelmi egyesület, illetve a tagot kijelölő megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamara vagy megyei (fővárosi) agrárkamara az elnöknek a kijelölési eljárás szabályait sértő intézkedése ellen vagy intézkedésének elmulasztása miatt kifogást terjeszthet elő.^[56]

- A kifogást a sérelmezett intézkedésről való tudomásszerzéstől számított nyolc napon belül, de legfeljebb az új testület megalakulásáig kell előterjeszteni az elnöknel, aki azt – a kifogásolt intézkedésre vagy mulasztásra vonatkozó

[50] Uo. (7) bek.

[51] Uo. (8) bek.

[52] Uo. 11. § (1), (3) bek.

[53] Uo. (4)-(5) bek.

[54] Uo. (6) bek.

[55] Uo. (7) bek.

[56] Uo. 11/A. § (1) bek.

nyilatkozatával és iratokkal együtt – három napon belül továbbítja a fogyasztóvédelemért felelős miniszternek.^[57]

- A fogyasztóvédelemért felelős miniszter az iratok megérkezését követően tíz munkanapon belül intézkedik a kifogást megvizsgáló háromtagú tanács (a továbbiakban: tanács) megalakítása iránt. A tanács egyik tagja a fogyasztóvédelmi egyesületek képviselői közül – a fogyasztóvédelemért felelős miniszter által – felkért személy, másik tagja a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara képviselője, harmadik tagja a fogyasztóvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium képviselője. A kifogással érintett személy nem lehet a tanács tagja.^[58]

A tanács a kifogást tizenöt munkanapon belül vizsgálja meg. A tanács tagjai a kifogás vizsgálata során nem utasíthatóak. Ha a tanács megállapítja e rendelet megsértését, a kijelölési eljárás kifogással érintett szakaszát érvénytelenné nyilvánítja, és a kifogással érintett elnököt annak megisméltésére, illetve a leghatékonyabb intézkedés foganatosítására hívja fel, aminek a kifogással érintett elnök haladéktalanul köteles eleget tenni. A tanács az alaptalan kifogást elutasítja. A tanács tagjai a kifogás vizsgálata során tudomásukra jutott adatok tekintetében titoktartásra kötelesek.^[59]

- Ha a testületi tagok kijelölése mind a fogyasztóvédelmi egyesületek, mind a kamarák részéről megtörtént, az elnök összeállítja a testületi tagok listáját, továbbá intézkedik az új testület – a korábbi testületi tagok megbízásának lejártát követő öt napon belül történő – összehívásáról, az új testület megalakítása, valamint elnökének megválasztása érdekében.^[60]

- A korábbi elnök az újonnan megalakult testület elnökének átadja a) a békéltető testületi tagokra vonatkozó személyes adatokat tartalmazó, az Fgytv. 22/B. § (1) bekezdése szerinti dokumentumokat, b) a kijelölési eljárással összefüggő egyéb dokumentumokat, továbbá c) a testületi tagok listáját.^[61]

- Az újonnan megalakult testület elnökére vonatkozó, az Fgytv. 22/B. § (1) bekezdése szerinti dokumentumokat a fogyasztóvédelemért felelős miniszter részére kell megküldeni.^[62]

- A testületi tag megbízásának az Fgytv. 24. § (1) bekezdés b)-f) pontja alapján történő megszűnése esetén, a tag pótlására irányuló eljárásban, a) ha a tag a fogyasztóvédelmi egyesületek által kijelölt személy volt, a 3. § (2) és (4) bekezdését és a 4-10. §-t, b) ha a tag a kamarák által kijelölt személy volt, a 3. § (3) és (4) bekezdését és a 11. §-t kell alkalmazni azzal, hogy a 3. § (2), illetve (3) bekezdésének alkalmazásában kijelölendő összes tagként azoknak a tagoknak a számát kell megjelölni, akik megbízásának megszűnése miatt pótlásra van szükség.^[63]

[57] Uo. (2) bek.

[58] Uo. (3) bek.

[59] Uo. (4) bek.

[60] Uo. 12. §.

[61] Uo. 13. § (1) bek.

[62] Uo. (2) bek.

[63] Uo. 14. § (1) bek.

- A tag pótlására irányuló eljárás esetén a tag megbízatásának megszűnéséről való tudomásszerzést követő öt munkanapon belül, vagy az elnök megbízatásának megszűnéséről való tudomásszerzést követő tizenöt munkanapon belül kell a 3. § szerinti hirdetményt közzétenni, vagy felhívást megtenni. A tag pótlására irányuló eljárás során kijelölt személy megbízatása a békéltető testület megbízatásának lejártáig szól.^[64]

- A testületi tagok számának megemeléséről, valamint annak mértékéről az elnök dönt. A taglétszám emelésének mértékét úgy kell meghatározni, hogy a testületben továbbra is biztosított legyen a fogyasztóvédelmi egyesületek és a kamarák egyenlő arányú képvisellete.^[65]

- A testületi tagok számának megemelésével kapcsolatos eljárásra a 3. § (2)-(4) bekezdését és a 4-11. §-t kell alkalmazni azzal, hogy a 3. § (2), illetve (3) bekezdésének alkalmazásában kijelölendő összes tagként a taglétszám megemelése következtében a fogyasztóvédelmi egyesületek, illetve a kamarák által kijelölendő tagok számát kell megjelölni. A testületi tagok számának megemelésére irányuló eljárás esetén a testületi tagok számának megemeléséről szóló döntést követő öt munkanapon belül kell a 3. § szerinti hirdetményt közzétenni, illetve felhívást megtenni.^[66]

4. Az Fgytv. 22. §-ának módosítása: békéltető testületi tagsági feltételek

A Módtv. 58. §-ához fűzött végső előterjesztői indoklás a következőket tartalmazza: „Módosítás annak érdekében, hogy minél több potenciális pályázó jelentkezessen a békéltető testületekbe, ezért egyéb feltételként a felsőfokú iskolai végzettség mellé kétéves szakmai gyakorlat kerül előírásra. Ezen túl e §-ban technikai módosításokra kerül sor.”^[67] Az Fgytv. 22. § (1) bekezdésének változása, hogy az „*annak megfelelő szakterületen*” *megszorítás kikerült a törvényből* [az igazoltságról az Fgytv. 22. § (3) bekezdése rendelkezik; a technikai módosítások a kijelölési reguláció helyébe lépett kiválasztási szabályozással kapcsolatosak].^[68]

[64] Uo. (2)-(3) bek.

[65] Uo. 15. § (1) bek.

[66] Uo. (2)-(3) bek.

[67] Lásd Fgytv. 22. § (1) bek.: „(1) Békéltető testületi tag az lehet, aki felsőfokú iskolai végzettséggel és legalább kétéves szakmai gyakorlattal rendelkezik.” (2) bek. d) pont: (Nem lehet békéltető testületi tag, aki) „d) az (1) bekezdés szerinti, a békéltető testületi tagságra benyújtott pályázat alapjául szolgáló foglalkoztatástól való eltiltás hatálya alatt áll.” (3) bek.: „(3) Az (1) bekezdés szerinti alkalmassági feltétel teljesülését az érintett igazolja a békéltető testületi tagságra benyújtott pályázat feltételeként.” (4) bek. a) pont: (Az) t a tény, hogy a (2) bekezdés b)-d) pontjában meghatározott kizáró okok vele szemben nem állnak fenn, az érintett hatósági bizonyítvánnyal igazolja) „a) a békéltető testületi tagságra benyújtott pályázat részeként” (5) bek.: „(5) A 21. § (3) bekezdésében foglalt feltétel teljesülésének vizsgálata érdekében a békéltető testületi tagok kiválasztására irányuló pályázat során a tagnak jelölt személy életkorát hatósági igazolvánnyal igazolja.”

[68] Az ITM r. 3. §-a tartalmazza, hogy: „A pályázónak a pályázatához mellékelnie kell a) a pályázó felsőfokú iskolai végzettségéről szóló okirat másolatát, továbbá a legalább kétéves szakmai gyakorlatot igazoló okiratot vagy annak másolatát, b) az Fgytv. 22. § (4) bekezdése szerinti hatósági bizonyítvány

5. Az Fgytv. 23. §-ának módosítása: a békéltető testületi elnökök, elnökhelyettesek kiválasztása, megbízatása

A Módtv. 59. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás szerint: „A módosítás egyik fő célja a békéltető testületek vezetésének professzionális alapokra helyezése, ezért az elnökök kiválasztása is a tagokhoz hasonlóan zajlik. A békéltető testületi tagjelöltek közül az illetékes *kamara* a békéltető testületi elnöknek *javasolt* tagokat, azok előzetes értékelését követően megküldi az *MKIK* részére, aki azt *véleményezve továbbítja* a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter* részére. *A békéltető testületi elnököt* a jelöltek közül a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter választja ki*. A kiválasztást követően az elnököt az *MKIK* bízza meg vagy alkalmazza *három* évre. Ha a testület megalakulásakor, vagy az elnök testületi tagsági megbízatásának megszűnését követő harminc napon belül az illetékes kamara nem javasol elnöknek személyt az *MKIK* részére, akkor az új elnököt a testületi tagok közül a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter* választja ki. Az elnöki és elnökhelyettesi tisztség egyidejű betöltetlensége esetén az *MKIK* által kijelölt testületi tag látja el az elnöki feladatokat. Az elnök a tevékenységét munkaviszony vagy megbízási szerződéses jogviszony keretében láthatja el. Ezzel biztosítható a folyamatos, magas színvonalú, számon kérhető tevékenység. A *kamara* – ha a testület munkaterhe azt indokolja – *javasolhatja* az *MKIK* részére a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter egyetértésével elnökhelyettes kijelölését* a testületi tagok közül. Erre az előírásra azért van szükség, mert jelenleg olyan békéltető testületeknél is vannak elnökhelyettesek, ahol azt egyébként a testület munkaterhe nem

- (a továbbiakban: hatósági bizonyítvány) – adattovábbítási kérelemre a kamara részére történő – kiadása iránti eljárásért fizetendő igazgatási szolgáltatási díj megfizetésének igazolását, c) az Országos Bírósági Hivatal adatszolgáltatását arról, hogy a pályázó nem áll cselekvőképességét kizáró vagy korlátozó gondnokság hatálya alatt, d) a pályázó önéletrajzát, amelyben nyilatkozik arról, hogy kiválasztása esetén a fogyasztók érdekeinek képviselője, a vállalkozások érdekeinek a képviselője, vagy semleges fél kíván lenni a békéltető testületi eljárásban, e) a pályázó önéletrajzában nyilatkozik arról, ha elnökjelölt is kíván lenni.” Vö. a békéltető testületi tagok kijelölésének szabályairól szóló 215/2008. (VIII. 29.) Korm. rendelet 4. § (1)–(2) bek.: „(1) A fogyasztóvédelmi egyesület a jelölésre vonatkozó javaslatában nyilatkozik arról, hogy) megfelel az Fgytv. 2. § e) pontjában foglalt feltételeknek, b) a testület illetékességi területén működik, c) mely személyt vagy személyeket jelöl testületi tagnak, d) mely személy látja el a képviselőségét a kijelölésről történő szavazás során.(2) A jelölésre vonatkozó javaslatához mellékelni kell a) a jelölt nyilatkozatát arról, hogy a jelölést elfogadja, b) a jelölt felsőfokú iskolai végzettségéről és szakképzettségéről szóló okirat másolatát, továbbá az annak megfelelő szakterületen szerzett, legalább két éves szakmai gyakorlatot igazoló okiratot vagy annak másolatát, c) az Fgytv. 22. § (4) bekezdés szerinti hatósági bizonyítvány (a továbbiakban: hatósági bizonyítvány) – adattovábbítási kérelemre az elnök részére történő – kiadása iránti eljárásért fizetendő igazgatási szolgáltatási díj megfizetésének igazolását, d) az Országos Bírósági Hivatal elnökének adatszolgáltatását arról, hogy a jelölt nem áll cselekvőképességét érintő gondnokság hatálya alatt, e) a jelölt nyilatkozatát az Fgytv. 24/A. §-a szerinti függetlenség, pártatlanság és titoktartási kötelezettség vállalásáról, f) a jelölt nyilatkozatát arról, hogy a jelölést megelőző három év során állt-e, és milyen időtartamban áll munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban az öt jelölt egyesülettel vagy annak tagjával, g) a jelölt életkorát igazoló hatósági igazolvány másolatát.”

indokolja.”^[69]

A kiválasztási szabályozásról véleményem szerint egyértelműen megállapítható, hogy a jogszerűség biztosítását magasabb szinten, miniszter – és kamara, MKIK – szerepét, felelősségét, befolyását jelentősen növelve jeleníti meg, ami a fogyasztóvédelem „felértékelődéseként”, a vállalkozási oldal túlhangsúlyozásaként, a fogyasztóvédelem jelentős visszalépéseként (is) értékelhető.

6. Az Fgytv. 23/A. §-ának módosítása: a békéltető testületi tagok listája

Az Fgytv. 23/A. §-át módosító Módtv. 60. § „[a] módosítás miatt pontosító rendelkezés”-t tartalmaz,^[70] „A tagokról a testület elnöke nyilvántartást vezet. A nyilvántartás tartalmazza a tagok nevét, felsőfokú végzettségük oklevél szerinti megnevezését és szakterületük megjelölését. Ezek az adatok közérdekből nyilvános adatok. Az elnök a testületi tagok listáját megküldi a békéltető testületet működtető kamarának, az MKIK-nak és a fogyasztóvédelemért felelős miniszternek.”^[71]

[69] Kiemelések: H. A. Lásd Fgytv. 23. § (1)–(2) bek.: „(1) A békéltető testületi tagjelöltek közül az illetékes *kamara* a békéltető testületi elnöknek *javasolt* tagokat, azok előzetes értékelését követően megküldi az MKIK részére, aki azt *véleményezve továbbítja* a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter részére*. A *békéltető testületi elnököt* a jelöltek közül a fogyasztóvédelemért felelős miniszter választja ki. A kiválasztást követően az elnököt az MKIK bízza meg vagy alkalmazza *három évre*. Ha a testület megalakulásakor, vagy az elnök testületi tagsági megbízatásának megszűnését követő harminc napon belül az illetékes kamara nem javasol elnöknek személyt az MKIK részére, akkor az új elnököt a testületi tagjelöltek vagy tagok közül a fogyasztóvédelemért felelős miniszter *választja ki*. Az elnöki és elnökhelyettesi tisztség egyidejű betöltetlensége esetén az e tisztségek betöltésére vonatkozó általános szabályok alkalmazandók. Az elnök teljes jogkörrel képviseli a testületet. (2) Ha a testület munkaterhe azt indokolja, a *kamara javaslatot tehet elnökhelyettes jelölésére* a testületi tagok közül az MKIK részére, aki azt *véleményezve továbbítja* a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter részére*. Az *elnökhelyettest* a jelöltek közül a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter választja ki*. A kiválasztást követően az elnökhelyettest az MKIK bízza meg vagy *alkalmazza* a békéltető testület megbízatásának időtartamára. Az elnököt akadályoztatása esetén az elnökhelyettes teljes jogkörrel helyettesíti. Elnökhelyettes hiányában az elnököt szükség esetén az általa az adott alkalommal történő helyettesítésre kijelölt tag a kijelölésben meghatározott körben helyettesítheti.” (kiemelések: H. A.); vö. Fgytv. 2019. augusztus 31-ig hatályos 23. § (1)–(2) bek.: „(1) Az elnököt – a testületi tagok közül – a *békéltető testület választja meg*. A választás eredményéről a békéltető testület *értesíti* a fogyasztóvédelemért felelős *minisztert*. Ha az elnök testületi tagsági megbízatásának megszűnését követő hatvan napon belül a békéltető testület nem választ elnököt, az új elnököt a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter* bízza meg a testületi tagok közül. Az elnök teljes jogkörrel képviseli a testületet. (2) A békéltető testület *elnöke* – ha a testület munkaterhe azt indokolja – *elnökhelyettest jelölhet ki* a testületi tagok közül. Az elnököt akadályoztatása esetén az elnökhelyettes teljes jogkörrel helyettesíti. Elnökhelyettes hiányában az elnököt szükség esetén az általa az adott alkalommal történő helyettesítésre kijelölt tag a kijelölésben meghatározott körben helyettesítheti.” (kiemelések: H. A.)

[70] Lásd Módtv. 60. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás.

[71] Fgytv. 23/A. §. Az Fgytv. 2019. augusztus 31-ig hatályos 23/A. §-a: „A tagokról a testület elnöke listát vezet. A lista tartalmazza a tagok nevét, felsőfokú végzettségük oklevél szerinti megnevezését, szakterületük és a tagot jelölő szervezet megjelölését. Ezek az adatok közérdekből nyilvános adatok. Az elnök a testületi tagok listáját megküldi a békéltető testület működési feltételeit biztosító kamarának, valamint a fogyasztóvédelemért felelős miniszternek.”

7. Az Fgytv. 24. §-ának módosítása: a békéltető testületi tag megbízásának megszűnése

Az Fgytv. 24. §-át módosító Módtv. 61. §-hoz fűzött végső előterjesztői indokolás tartalmazza, hogy: „A békéltető testületi tagság – ideértve az elnököt is – megszűnésének új esete a felmondás lehetősége. Garanciális szabályként a békéltető testületi tagság felmondással való megszüntetésére [a] Ptk., amennyiben a békéltető testület elnöke e tevékenységét munkaviszony keretében látja el, akkor a Munka Törvénykönyv rendelkezéseit kell alkalmazni, amely a normaszövegbe is beépítésre került.”^[72]

Véleményem szerint az Fgytv. 24. § (2) bekezdésének – kiválasztási szabályozással összefüggő – módosítása (is) jól mutatja a fogyasztói érdekek képviselőit ellátó egyesületek háttérbe, a kamara, az MKIK és a miniszter előtérbe helyezését, ami inkább a „vállalkozásbarát »fogyasztóvédelem«” (fokozásának) veszélyét, problémáját hordozza; a Módtv.-vel a fogyasztói érdekek képviselőit ellátó egyesületek szerepe jelentősen csökkent: a fogyasztóvédelem időzójelben értékelődött fel, az állami és a kamarai befolyás nagymértékű növeléséről van szó, aminek kevésbé a professzionális alapokhoz, mint inkább a fogyasztóvédelem leértékelődéséhez, háttérbe szorításához van köze.

[72] Lásd Fgytv. 1.) § 24) bek. g) pont: (A békéltető testületi tag megbízása megszűnik) „g) felmondással.” (2)–(5) bek.: „(2) Az (1) bekezdés e) pontja szerinti esetben a megbízás megszűnését az érintett testületi tag meghallgatása után és a kamara véleményének figyelembevételével a békéltető testület elnöke, illetve – az elnök tekintetében – a területileg illetékes kamara, az MKIK és a fogyasztóvédelemért felelős miniszter által jelölt tagokból álló háromfős testület állapítja meg. (3) Ha a békéltető testületi tag megbízása e törvényben szabályozott bármely okból megszűnik, helyette a békéltető testületi tag kiválasztására irányuló rendelkezéseknek megfelelően kiírt pályázat alapján új testületi tagot kell kiválasztani. Ha a békéltető testületi tag megbízása az (1) bekezdés b)-g) pontja alapján szűnik meg, a folyamatban lévő ügyekben a békéltető testület elnöke jelöli ki a megszűnt megbízású tag helyett eljáró tagot. (4) Ha az (1) bekezdés b)-g) pontja szerinti okból a békéltető testület elnökének megbízása szűnik meg, a békéltető testületi elnök megválasztására vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásával új elnököt kell javasolni, illetve kinevezni. (5) A békéltető testületi tagság felmondással való megszüntetésére a Polgári Törvénykönyvről szóló törvény, amennyiben a békéltető testület elnöke e tevékenységét munkaviszony keretében látja el, akkor a munka törvénykönyvről szóló törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.” [vö. uo. 23. § (2) bek. harmadik mondat: „alkalmazza”]; vö. Fgytv. 2019. augusztus 31-ig hatályos 24. § (2)–(4) bek.: „(2) Az (1) bekezdés e) pontja szerinti esetben a megbízás megszűnését az érintett testületi tag meghallgatása után és a tagot jelölő szervezet véleményének figyelembevételével a békéltető testület elnöke, illetve – az elnök tekintetében – a békéltető testület tagjai közül választott, a kamara, megyei (fővárosi) agrárkamarák és a fogyasztói érdekek képviselőit ellátó egyesületek által jelölt tagokból álló háromfős testület állapítja meg. (3) Ha a békéltető testületi tag megbízása e törvényben szabályozott bármely okból megszűnik, helyette a békéltető testületi tag jelölésére vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásával új testületi tagot kell kijelölni. Ha a békéltető testületi tag megbízása az (1) bekezdés b)-f) pontja alapján szűnik meg, a folyamatban lévő ügyekben a békéltető testület elnöke jelöli ki a megszűnt megbízású tag helyett eljáró tagot. (4) Ha az (1) bekezdés b)-f) pontja szerinti okból a békéltető testület elnökének megbízása szűnik meg, a békéltető testületi elnök megválasztására vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásával új elnököt kell választani, illetve megbízni.” (kiemelések: H. A.)

8. Az Fgytv. 25. §-ának módosítása: főszabály az egyedül eljáró békéltető testületi tag

Az Fgytv. 25. §-át módosító Módtv. 62. §-hoz fűzött végső előterjesztői indokolás szerint: „A békéltető testületek jelenlegi gyakorlata alapján főszabályként kerül bevezetésre, hogy a békéltető testületi tag egyedül jár el. Azonban, ha mindkét [bármelyik] fél kéri, akkor a testület 3 tagú tanácsban jár el, emellett ha az elnök úgy ítéli meg, hogy a fogyasztói jogvita bonyolult, akkor is 3 tagú tanácsban jár el a testület. Az adott eljárásban nem vehet részt a békéltető testületi tag, aki az ügyel kapcsolatban a fogyasztónak vagy a vállalkozásnak tanácsot adott és a megelőző három évben az eljárásban részt vevő vállalkozással munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban állt. A módosítás alapján egyedül eljáró tagként jogász végzettség mellett közgazdász felsőfokú végzettséggel rendelkező tag is eljárhat.”^[73]

Véleményem szerint a jogi végzettség megkövetelésének mellőzése, a közgazdasági felsőfokú végzettséggel való megelégedés a „professzionális alapokra helyezés” szintjét csökkenti, visszalépést jelent. Ugyancsak kedvezőtlen változás,

[73] Lásd Fgytv. 6)-(1) §.25) bek.: „(1) A békéltető testület tagja – a (2) bekezdésben foglalt vagylagos feltétel megléte esetén, a (3) és (4) bekezdésben foglalt kivétellel – *egyedül jár el*. (2) Az egyedül eljáró testületi tag *jogi vagy közgazdasági felsőfokú végzettséggel* kell, hogy rendelkezzen. (3) Ha a testület elnöke szerint a fogyasztói jogvita bonyolultsága indokolja, a békéltető testület háromtagú tanácsban jár el. (4) Ha azt bármely fél kéri, akkor a békéltető testület háromtagú tanácsban jár el. (5) Ahol a törvény a továbbiakban eljáró tanácsot, illetve az eljáró tanács elnökét említi, azon az egyedül eljáró testületi tagot is érteni kell. (6) Nem vehet részt az eljárásban az a békéltető testületi tag, aki az ügyel kapcsolatban a fogyasztónak vagy a vállalkozásnak tanácsot adott és a megelőző három évben az eljárásban részt vevő vállalkozással munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban állt.” (kiemelések: H. A.); vö. Fgytv. 2019. augusztus 31-ig hatályos 25. § (1)-(6) bek.: „(1) A békéltető testület – a (4) bekezdésben foglalt kivétellel – háromtagú tanácsban jár el. (2) Az eljáró tanács egyik tagját az eljárást megindító fogyasztó, egy másik tagját pedig az eljárással érintett vállalkozás jelöli ki a testületi tagok 23/A. §-ban meghatározott listájáról. *Az eljáró tanács elnökét*, továbbá ha a felek bármelyike a megadott határidőn belül nem él a jelölés lehetőségével, vagy ha más okból szükséges, az eljáró tanács hiányzó tagját a *testület elnöke jelöli ki*, figyelemmel a (3) bekezdés szerinti követelményekre, továbbá arra, hogy legalább egy tag a *fogyasztói érdekek képviselőjét* ellátó egyesületek által jelölt, egy másik tag pedig a kamara vagy a megyei (fővárosi) agrárkamarák által kijelölt testületi tagok közül kerüljön ki, valamint minden olyan szempontra, amely nagy valószínűséggel biztosítja független és pártatlan testületi tag kijelölését. Nem jelölhető ki az eljáró tanács tagjának az a békéltető testületi tag, aki az ügyel kapcsolatban a fogyasztónak vagy a vállalkozásnak tanácsot adott. E követelmény érvényesüléséről a békéltető testület elnöke az eljáró tanács tagjainak 29. § (5) bekezdése szerinti jelölése során is gondoskodik. (3) Az eljáró tanács legalább egy tagja *jogi végzettséggel* kell, hogy rendelkezzen. (4) Ha a testület elnöke szerint a fogyasztói jogvita egyszerű megítélésű, az eljárás lefolytatására egyedül eljáró testületi tagot jelöl ki. Ha azonban mindkét fél – az általa az (1) bekezdés szerint jelölhető testületi tag megjelölésével – azt kéri, a békéltető testület ebben az esetben is háromtagú tanácsban jár el. (5) A (4) bekezdésben meghatározott esetben egyedül eljáró testületi tagként csak az jelölhető ki, aki jogi végzettséggel rendelkezik, és a megelőző három évben nem állt az őt jelölő kamarával, megyei (fővárosi) agrárkamarával, illetve fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesülettel, vagy ezek tagjával munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban. (6) Ahol a törvény a továbbiakban eljáró tanácsot, illetve az eljáró tanács elnökét említi, azon az egyedül eljáró testületi tagot is érteni kell.” (kiemelések: H. A.)

hogy a módosítással nem jelenik meg az a rendelkezés, miszerint az eljáró tanács egyik tagját a fogyasztó jelöli.

9. Az Fgytv. 29. § (5) bekezdésének módosítása: a békéltető testületi meghallgatás

Az Fgytv. 29. § (5) bekezdését módosító Módtv. 63. §-hoz fűzött végső előterjesztői indokolás szerint e módosítással a következőről van szó: „Módosítás a meghallgatás előtti előzetes értesítés érdekében.”; azonban, ha a módosítást megnézzük, akkor azt látjuk, hogy e módosítás a Módtv. fentiekben említett módosításával van összefüggésben, ugyanis az Fgytv. 29. § (5) bekezdése a módosítás előtt is tartalmazta a szóban forgó előzetes értesítést; vagyis az indokolás nem állja meg a helyét.^[74]

10. Az Fgytv. 37. § (2) bekezdésének módosítása: országos békéltető testületi eljárási szabályzat

A Módtv. 64. § által az Fgytv. 37. § (2) bekezdése – a fentiekben említett módosítással összefüggésben – igen jelentős változást tartalmazó módosításon esett át: *a fogyasztóvédelemért felelős miniszter az MKIK-val együttműködve a békéltető testületek egységes gyakorlatának kialakítása érdekében országos eljárási szabályzatot készít, amelynek alkalmazása kötelező a békéltető testület eljárásában.* E módosítás előtt a rendelkezés a következő volt: „A békéltető testületek az egységes gyakorlat kialakítása érdekében valamennyi békéltető testület képviselőjének részvételével az eljárás egészére vagy egyes eljárási kérdésekre vonatkozóan országos eljárási szabályzatot készíthetnek, melyet az igazságügyért felelős miniszter hagy jóvá.” A Módtv. 64. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás szerint: „A módosítás alapján, amennyiben a fogyasztóvédelemért felelős miniszter az MKIK bevonásával a békéltető testületek egységes eljárási gyakorlatának kialakítása érdekében az eljárás egészére vagy egyes eljárási kérdésekre vonatkozóan országos eljárási szabályzatot készít, akkor annak alkalmazása kötelező a békéltető testületek eljárásában.”; amely indokolás (az „amennyiben”, „akkor” szövegezés) véleményem szerint nincs összhangban a normaszöveggel, mert a normaszövegben szereplő „készít” azt jelenti, hogy *készítenie kell* „országos eljárási szabályzatot” (a rendelkezés, szemben a módosítás előtti, békéltető testületekre vonatkozó szöveggel, nem azt tartalmazza, hogy „készíthet”). Az „országos eljárási szabályzat”, annak tartalmától függően, véleményem szerint

[74] Az Fgytv. 29. § (5) bek. a módosítás előtt: „(5) Az elnök a meghallgatás kitűzött időpontjáról, illetve arról, hogy kezdeményezi a meghallgatás mellőzését, a feleket a kérelem másolatának és a 23/A. § szerinti lista egyidejű megküldésével kellő időben előzetesen értesíti, azzal a felhívással, hogy az eljáró tanács általuk jelölhető tagjára vonatkozó javaslatukat legkésőbb az értesítés részükre történt kézbesítésétől számított nyolc napon belül tegyék meg, ellenkező esetben a kijelöletről a békéltető testület elnöke hivatalból gondoskodik.” valamint a Módtv. 63. §-a szerint: „(5) Az elnök a meghallgatás kitűzött időpontjáról, illetve arról, hogy kezdeményezi a meghallgatás mellőzését, a feleket a kérelem másolatának megküldésével kellő időben előzetesen értesíti.”

üdvözlendő; megalkotásába nem csak a kamarákat, hanem a békéltető testületeket és a fogyasztóvédelmi egyesületeket is megfelelően be kellene vonni.

11. Az Fgytv. 37/A. § (3) bekezdés c) pontjának módosítása: a békéltető testületi internetes honlap

A Módtv. 65. §-a alapján – a kiválasztási szabályozással összefüggésben – az Fgytv. 37/A. § (3) bekezdés c) pontja helyébe a következő rendelkezés lépett: A békéltető testület naprakész, az eljárására vonatkozó és könnyen hozzáférhető információkkal ellátott internetes honlapot működtet, amelyen biztosítja, hogy a fogyasztó online úton is benyújthassa kérelmét és annak mellékleteit. Az internetes honlapon közzé kell tenni és kérés esetén elektronikus úton a felek rendelkezésére kell bocsátani legalább a következő információkat: „c) a békéltető testületi tagok nevét, megbízatásuk időtartamát, felsőfokú végzettségük oklevél szerinti megnevezését, szakterületüket”;^[75] a rendelkezésből kikerült az „az őket jelölő fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesület vagy gazdasági kamara megnevezését, valamint” szövegrész.

12. Az Fgytv. 56. §-a: a békéltető testülettel kapcsolatos felhatalmazó rendelkezés

A Módtv. 70. §-a az Fgytv.-t 2019. szeptember 1-jei hatálybalépéssel kiegészítette a következő 56. §-sal: „Felhatalmazást kap a fogyasztóvédelemért felelős miniszter, hogy a békéltető testületi tagsági feladat ellátására vonatkozó pályázat szabályairól, a pályázatok előzetes értékeléséről, a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló részletes szabályokat és az online adásvételi vagy online szolgáltatási szerződéssel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén az eljárásra kijelölt kamarák által működtetett békéltető testületek kijelölését rendeletben állapítsa meg.”^[76]

IV. A FOGYASZTÓVÉDELEM „LEÉRTÉKELŐDÉSE” (AZ FGYTV. 40. §-ÁNAK MÓDOSÍTÁSA)

A Módtv. 66. §-a ugyancsak jelentős változást – véleményem szerint a „bürokráciacsökkentés”-hez, a „rugalmasabb” kezelhetőséghez fűződő érdekekkel sem indokolható, magyarázható visszalépést (miniszteri szintre történő leértékelődést)

[75] Lásd Módtv. 65. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás: „A testületi tagokról nyilvántartott adatok körét pontosító rendelkezés.”

[76] A Módtv. 70. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolásban szerepel: „Ezzel egyidejűleg az Fgytv.-ben a békéltető testületek kijelölésére és a tagok díjazására vonatkozó kormányrendeleti felhatalmazó rendelkezések, valamint az online jogvita rendezésére kijelölt kamarát tartalmazó szakasz hatályon kívül helyezésre kerülnek. A javaslathoz kapcsolódó kormányrendelet-tervezet tartalmazza ezen kormányrendeletek hatályon kívül helyezését.” – lásd Fgytv. 19. §, 55. § (1) bek. g) és i) pont.

– hozott: az Fgytv. 40. §-a helyébe a következő rendelkezés lépett: „A fogyasztóvédelemért felelős miniszter a) fogyasztóvédelmi szakmapolitikai programot alkot, b) intézkedéseket tesz, illetve kezdeményez a fogyasztói jogok védelme és érvényesítése érdekében.”

A módosítás előtti szöveg a következő volt: „(1) A fogyasztóvédelemért felelős miniszter a) kidolgozza és jóváhagyásra a Kormány elé terjeszti a fogyasztóvédelmi politika koncepcióját, javaslatot tesz a megvalósítás szervezeti és intézményi feltételeire, b) intézkedéseket tesz, illetve kezdeményez a fogyasztói jogok védelme és érvényesítése érdekében. (2) A koncepciónak tartalmaznia kell: a) az elérni kívánt fogyasztóvédelmi célokat, b) a célok érdekében végrehajtandó feladatokat, azok megvalósításának sorrendjét és határidejét, c) a kitűzött célok megvalósításának eszközeit, ideértve a pénzügyi igények megjelölését is. (3) A koncepcióban foglaltakat a gazdaságpolitikai döntések kialakítása, továbbá a nemzetgazdaság bármely ágában megvalósuló végrehajtási tevékenység során érvényre kell juttatni.”

A Módtv. 66. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás szerint: „A fogyasztóvédelmi politikát az Fgytv. hatályos előírásai alapján kormányhatározattal kell a Kormánynak jóváhagynia. A módosítás alapján a fogyasztóvédelemért felelős miniszter fogyasztóvédelmi politika helyett fogyasztóvédelmi szakpolitikai programot készít, amely tartalmát tekintve hasonló a fogyasztóvédelmi politikához, de a bürokráciacsökkentésre tekintettel nem kormányhatározatként, hanem miniszteri jóváhagyással kerül elfogadásra. A módosítás így megfelel a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet előírásainak. Ezáltal a fogyasztóvédelem stratégiai irányainak meghatározása – a gazdasági élettel való szoros összefüggése miatt – rugalmasabban kezelhető.”^[77]

Érdemes megemlíteni, hogy a Módtv. 66. §-a (az Fgytv. 40. §-a) szerint „szakmapolitikai program”-ról, a Módtv. 66. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás és a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet előírásai szerint „szakpolitikai program”-ról van szó.^[78]

[77] A fogyasztóvédelmi politikához lásd pl. a Magyarország V. középtávú fogyasztóvédelmi politikájának megvalósítására irányuló, 2018-ig szóló feladatterv végrehajtásához szükséges kormányzati intézkedésekről szóló 2011/2015. (XII. 29.) Korm. határozat; vö. Hámori (2016) i. m. 180–183.

[78] Lásd a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet 7. § 2. pont, 8. § (1) bek. d) pont, 11. § (2) bek. d) pont, 12. § (2) bek., 36. § (1)–(3) bek.; vö. pl. uo. 6. § (9) bek. d) pont, 7. § 1., 8. pont, 8. § (1) bek. c) pont, (2) bek., 11. § (2) bek. c) pont, 12. § (1) bek., 28. § a) pont, 33. § (1) bek., 34–35. §, 37. § (3) bek. a) pont, 38. §. E Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése kimondja, hogy: „(1) Ha törvény vagy kormányrendelet eltérően nem rendelkezik, a stratégiai tervdokumentumok közül az alábbi felsorolásban később szereplő nem lehet ellentétes a korábban szereplő stratégiai tervdokumentumban meghatározott célkitűzéssel, intézkedéssel: a) nemzeti középtávú stratégia; b) miniszteri program; c) szakpolitikai stratégia; d) szakpolitikai program; e) intézményi stratégia; f) intézményi munkaterv.” A 8. § (2) bekezdése tartalmazza, hogy: „(2) A IV. Fejezetben megállapított felelősségi rend szerint a stratégiai tervdokumentum elfogadására jogosult döntése alapján lehet előkészíteni és elfogadni az e rendeletben megállapított tartalmi elemeket tartalmazó a) hosszú távú koncepciót; b) fehér könyvet; c) szakpolitikai stratégiát; d) szakpolitikai programot és e) intézményi stratégiát [a továbbiakban az a)–e) pont egyúttal: nem kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentumok].” A 12.

Az Fgytv. 40. §-ának módosításával a fogyasztóvédelem „leértékelődése” megjelenik a Kormánytól, a középtávtól a miniszterig, a rövidtávig történő leszállításban. A kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet 8. § (2) bekezdése szerint ugyan a szakpolitikai program „nem kötelezően elkészítendő stratégiai tervdokumentum”, az Fgytv. 40. § *a*) pontja alapján a fogyasztóvédelemért felelős miniszternek fogyasztóvédelmi „szakpolitikai” programot *kell* alkotnia.

A 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet 36. § (1)–(3) bekezdése szerint:

– a szakpolitikai program *rövid* távú, a vonatkozó stratégiák megvalósítására fókuszáló stratégiai tervdokumentum, amely tartalmazza: *a*) a vonatkozó stratégiákban kijelölt, mérhető célokat, *b*) ezek eléréséhez szükséges beavatkozásokat és azok részletes meghatározását, *c*) a teljesítéshez szükséges személyi, tárgyi, szakmai, anyagi és szervezeti feltételeket, *d*) a feladatok megvalósítására megálapított határidőket és felelősöket [*c*] és *d*) pont együttesen: cselekvési terv], *e*) a nyomon követés és az értékelés alapelveit és ezek részletes tervét;

– a szakpolitikai program *a*) előkészítéséről, majd elfogadásáról az adott szakpolitikai területért felelős miniszter dönt, *b*) tervezetét társadalmi véleményezésre kell bocsátani, valamint *c*) a megvalósítását követően fél éven belül utólagos értékelést kell róla készíteni;

– vonatkozó, elfogadott szakpolitikai stratégia hiányában a szakpolitikai programnak helyzetelemzést és mérhető célokat is tartalmaznia kell.

E Korm. rendelet 35. § (1)–(2) bekezdése alapján a kormány-szintet és a középtávot a „*szakpolitikai stratégia*” szolgálja:

– a szakpolitikai stratégia egy adott szakpolitikai területre vonatkozó jövőkép elérésének *középtávú* stratégiai tervdokumentuma, amely tartalmazza *a*) az adott szakpolitikai terület részletes helyzetelemzését és helyzetértékelését; *b*) az adott szakpolitikai területen megvalósítandó mérhető célokat; *c*) a szükséges beavatkozások területének és eszközeinek pontos meghatározását; *d*) a szükséges beavatkozások személyi, tárgyi, szakmai, anyagi és szervezeti feltételeit, valamint *e*) a megvalósítás, a nyomon követés és az értékelés alapelveit és rendszerét;

– a szakpolitikai stratégia *a*) előkészítésének megkezdéséről, majd elfogadásáról a *Kormány* dönt; *b*) tervezetét társadalmi véleményezésre kell bocsátani; valamint *c*) megvalósítását követő egy éven belül utólagos értékelést kell róla készíteni.^[79]

- § (2) bekezdése szerint: „(2) A szakpolitikai program tervezete csak akkor terjeszthető az elfogadására jogosult elé, ha a) az tartalmazza a megvalósítását bemutató finanszírozási tervet annak ütemezésével együtt; és b) bemutatja, hogy a megvalósítás első évéhez szükséges pénzügyi erőforrások rendelkezésre állnak.” Vö. pl. uo. 13–19. §.

[79] Vö. pl. az Európai Parlament és a Tanács 2014. február 26-i 254/2014/EU rendelete a 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó többéves fogyasztóvédelmi programról és az 1926/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről; az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2019/C 62/06) véleménye javaslatról európai parlamenti és tanácsi rendeletre az egységes piacra, a vállalkozások – köztük a kis- és középvállalkozások – versenyképességére, valamint az európai statisztikákra vonatkozó program létrehozásáról, illetve a 99/2013/EU, az 1287/2013/EU, a 254/2014/EU, a 258/2014/EU, a 652/2014/EU és az (EU) 2017/826 rendelet hatályon kívül helyezéséről.

V. AZ (EU) 2017/2394 RENDELETTEL KAPCSOLATOS FGyTV.-VÁLTOZÁSOK

A Módtv. 67. §-a által az Fgytv. 43/A. §-ában szereplő jogi normáknak az időközben bekövetkezett európai uniós szintű jogszabály-módosításokra tekintettel szükséges hatályosítása történt meg.^[80] A Módtv. 68. §-a pedig – az (EU) 2017/2394 rendeletben foglaltakra figyelemmel – az Fgytv. 43/B. §-át módosította: a feladatokat továbbra is a fogyasztóvédelemért felelős *miniszter* látja el.^[81]

A Módtv. 69. §-a az Fgytv. 47. §-át 2020. január 17-i hatálybalépéssel a következő (1a)–(1c) bekezdéssel egészítette ki: „(1a) Amennyiben nem áll rendelkezésre más hatékony eszköz az (EU) 2017/2394 rendelet hatálya alá tartozó jogsértések megszüntetésének vagy megtiltásának érvényre juttatására és a fogyasztók kollektív érdekeit érő súlyos sérelem kockázatának megelőzése érdekében, a fogyasztóvédelmi hatóság: *a)* elrendelheti az online felületről a tartalom eltávolítását vagy egy online felülethez való hozzáférés korlátozását, illetve elrendelheti, hogy az online felületre való belépéskor a fogyasztóknak szóló kifejezett figyelmeztetés jelenjen meg, *b)* elrendelheti, hogy a tárhely szolgáltató az online felületet távolítsa el, az ahhoz való hozzáférést tiltsa le vagy korlátozza, vagy *c)* elrendelheti, hogy a domain szolgáltatók és domain nyilvántartók egy teljesen minősített domain nevet töröljenek és jogosult annak az engedélyezésére, hogy az érintett illetékes hatóság ilyen domain nevet nyilvántartásba vegyen, ideértve a harmadik fél vagy más hatóság felkérését ilyen intézkedések megtételére. (1b) A fogyasztóvédelmi hatóság (1a) bekezdés szerinti határozatának kötelezettje – annak határozatban történő megjelölése nélkül – valamennyi elektronikus hírközlési szolgáltató. (1c) Az ideiglenes hozzáférhetetlenné tétel végrehajtását a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság az elektronikus hírközlésről szóló törvény alapján szervezi és ellenőrzi.”

A Módtv. 69. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás tartalmazza, hogy: „A javaslathoz kapcsolódó kormányrendelet-tervezet az ilyen ügyekre Budapest Főváros Kormányhivatala V. Kerületi Hivatala került kijelölésre figyelemmel arra, hogy ez a szerv rendelkezik a legnagyobb gyakorlattal az e-kereskedelem és a határon átnyúló fogyasztóvédelmi hatósági ügyek kezelésében. Ugyanakkor az ideiglenes hozzáférhetetlenné tétel gyakorlati megvalósítását nem a fogyasztóvédelmi hatóság, azaz a Budapest Főváros Kormányhivatala, hanem a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: NMHH) végzi el, az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény (a továbbiakban: Eht.) alapján. Az NMHH honlapján elérhető tájékoztatás alapján az Eht. 92/A. §, 159/B–159/C. §-a alapján szervezi és ellenőrzi a büntetőügyben a bíróság által elrendelt elektronikus adathoz való hozzáférés ideiglenes és végleges megakadályozásának végrehajtását, továbbá a külön törvényben meghatározott hatóság által elrendelt elektronikus

[80] Lásd Módtv. 67. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás (meglehetősen „szükszavúan”). Vö. (EU) 2017/2394 rendelet.

[81] Lásd Módtv. 68. §-ához fűzött végső előterjesztői indokolás (ugyancsak igen „szikár” módon).

adat hozzáférhetetlenné tétele végrehajtását. Az NMHH ennek érdekében működteti a központi elektronikus hozzáférhetetlenné tételi határozatok adatbázisát (KEHTA), és a működtetés céljából feldolgozza az oda bevitt adatokat. A bíróság, illetve a külön törvényben meghatározott hatóság a KEHTA-ban rögzíti: *a)* az eljáró bíróság, a külön törvényben meghatározott hatóság megnevezését és a határozat számát, *b)* az elektronikus adathoz való hozzáférés megakadályozásáról, illetve a megakadályozás megszüntetéséről szóló rendelkezést, *c)* az elektronikus adat azonosítására és elérésére vonatkozó adatokat. A KEHTA adatai nem nyilvánosak, azokba csak a bíróság, a külön törvényben meghatározott hatóság, az ügyész, a nyomozó hatóság, az Országgyűlés illetékes bizottságának a tagjai és az NMHH tekinthet be. Az ún. »honlapblokkolás« végrehajtására vonatkozó előírások a szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény 36/H. § (1)–(2) bekezdésének megfelelő szabályozást tartalmaznak: »A szerencsejáték-felügyeleti hatóság 36/G. § bekezdése szerinti határozatának kötelezettje – annak határozatban történő megjelölése nélkül – valamennyi elektronikus hírközlési szolgáltató. Az ideiglenes hozzáférhetetlenné tétel végrehajtását a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: NMHH) az elektronikus hírközlésről szóló törvény alapján szervezi és ellenőrzi.«

A Módtv. 54. §-a által az Fgytv. értelmező rendelkezései kiegészültek az *online felület* fogalmával. E szerint online felület az (EU) 2017/2394 rendelet 3. cikk 15. pontjában meghatározott fogalom:^[82] „online felület”: bármely, a kereskedő által vagy nevében üzemeltetett olyan szoftver – ideértve a honlapot, a honlap egy részét vagy egy alkalmazást –, amely arra szolgál, hogy a fogyasztók számára a kereskedő termékeihez vagy szolgáltatásaihoz hozzáférést biztosítson.

A Módtv. 71. §-a – az Fgytv. 57. § (2) bekezdés *a)* pontját módosítva – az (EU) 2017/2394 rendelettel kapcsolatos jogharmonizációs záradékot, 72. §-a – részben az (EU) 2017/2394 rendelettel kapcsolatos – szövegcsérés módosításokat,^[83] 73. §-a – a módosítással összefüggésben – hatályukat veszítő rendelkezéseket^[84] foglal magában.

VI. ÖSSZEZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK A FOGYASZTÓK VÉDELME ÉRDEKÉBEN

A Módtv. általános indokolásának V. pontjában szereplő adatok tükrében véleményem szerint megállapítható, hogy szükséges a békéltető testületek hatékonyságának (végső soron a vállalkozásokkal szembeni jogos fogyasztói követelések kielégítésének) – lehetőleg a felek békülésével történő – növelése, ami nem feltétlenül érdemi döntésben ölt testet (a vállalkozás az érdemi döntés előtt, akár

[82] Lásd Fgytv. 2. § x) pont.

[83] Lásd Fgytv. 36/C. § (1) bek., 47. § (14) bek., 51/A. § (1) bek.

[84] Lásd Fgytv. 26. § (4) bek., 55. § (1) bek. g) és i) pont, 57. § (2) bek. b) és c) pont.

a meghallgatás előtt is kielégítheti a fogyasztót igényében, s így az eredményesség e miatt sem mérhető pusztán az érdemi döntések alapján). Az Fgytv. 2019. évi módosításától azonban e tekintetben – véleményem szerint, némi megszorítással – nem várható további hatékonyság-növekedés elérése, mert a fogyasztóvédelem jelentős csökkentéséről, leértékelődéséről van szó: a békéltető testület a kamara által és nem mellett működtetett, valamint nem független, hanem csak szakmailag független testület;^[85]

– a békéltető testületi tagok biztosításának folyamatából kihagyják a fogyasztóvédelmi egyesületeket, a vállalkozói érdekek képviselői, a kamara és az MKIK a miniszterrel együtt kizárólagosan uralják a kiválasztást és a foglalkoztatást (a békéltető testület elnökének, elnökhelyettesének MKIK-s munkaviszonya, jogilag is alá-fölé rendelt jogviszonya sem növeli a függetlenséget, a miniszter „választása” pedig a „pártatlanságot”; a kamarai, vállalkozói befolyás rendkívül egyoldalúvá vált – a vállalkozásoknak helytelen, tisztességtelen szemléletben nem érdeke békéltető testület működtetése, a békéltetőtestületek hatékonyságának növelése); a 2019. augusztus 31-ig hatályos szabályozás szerint a békéltető testület elnökét a tagok maguk közül választották, az elnök – ha a testület munkaterhe azt indokolta – elnökhelyettest jelölhetett ki a testület tagjai közül, a testületi tagok számának megemeléséről, valamint annak mértékéről az elnök döntött;^[86]

[85] Vö. pl. Irányelv preambulum (32)–(33) bek.: „(32) Az alternatív vitarendezési fórumok függetlensége és integritása kulcsfontosságú annak érdekében, hogy az uniós polgárok bízhatnak abban, hogy az alternatív vitarendezési mechanizmusok a viták méltányos és független kimenetelét biztosítják a számukra. Az alternatív vitarendezésért felelős természetes személynek vagy testületnek függetlennek kell lennie mindenkitől, akinek érdeke fűződhet a vita kimeneteléhez, továbbá nem állhat összeférhetlenségi helyzetben, amely meggátolná abban, hogy méltányos, pártatlan és független módon hozza meg döntését. (33) Az alternatív vitarendezésért felelős természetes személyeket csak akkor lehet pártatlannak tekinteni, ha nem lehet rájuk olyan kényszerrel gyakorolni, amely potenciálisan befolyásolná a jogvitához való hozzáállásukat. Ezenkívül tevékenységük függetlenségének biztosítása érdekében e személyeket elegendő időre kell őket kinevezni, és egyik fél vagy azok képviselői sem adhatnak számukra utasítást.”; 1. cikk első mondat: „Ezen irányelv célja, hogy magas szintű fogyasztóvédelem megvalósításán keresztül elősegítse a belső piac megfelelő működését annak biztosításával, hogy a fogyasztók a kereskedőkkel szembeni panaszaitak önkéntes alapon független, pártatlan, átlátható, hatékony, gyors és méltányos alternatív vitarendezési eljárásokat kínáló szervek elé terjeszthessék.” 6. cikk (1) bek.

[86] Vö. pl. Irányelv preambulum (32)–(33) bek., (51) bek.: „(51) A tagállamoknak az alternatív vitarendezés kialakításába be kell vonniuk a szakmai szervezetek, gazdasági társaságok és a fogyasztói szervezetek képviselőit, különösen a pártatlanság és függetlenség elvére tekintettel.”, 1. cikk első mondat, 6. cikk (1) bek., (3) bek.: „(3) Amennyiben a tagállamok úgy határoznak, hogy az ezen irányelv szerinti alternatív vitarendezési eljárásként engedélyezik a 2. cikk (2) bekezdésének a) pontjában említett eljárásokat, biztosítaniuk kell, hogy az (1) és az (5) bekezdésben meghatározott általános követelményekéntülmenően az ilyen eljárások esetében az alábbi különös követelmények teljesüljenek: a) a vitarendezésért felelős természetes személyeket olyan kollegiális testület nevezte ki, vagy olyan kollegiális testülethez tartoznak, amelynek tagjait egyenlő számban alkotják fogyasztói szervezetek képviselői és a kereskedő képviselői, és átlátható eljárás keretében jelölték ki őket; b) a vitarendezésért felelős természetes személyek hivatali ideje legalább három év, hogy biztosítani lehessen tevékenységük függetlenségét; c) a vitarendezésért felelős természetes személyek elkötelezik magukat az iránt, hogy a vitarendezési fórumban teljesített megbízatásuk lejártát követően három évig nem dolgoznak a kereskedőnek, sem olyan szakmai szervezetnek vagy gazdasági társaságnak, amelynek

- a „fogyasztói oldal képviselői és a vállalkozói érdekek képviselői” azonos számban országos listán – nem megyei (fővárosi) szinten – jelennek meg (az egyenlő arány megyei, fővárosi szinten jogszabály által nem garantált, lehet, hogy a kivételes szabály alapján eljáró háromtagú tanácsban, illetve valamelyik békéltető testületben nem is lesz a fogyasztói oldalnak képviselője – főszabály lett az „egyedül eljáró békéltető testületi tag”), és az oldal képviselője pusztán a saját nyilatkozaton alapul (lehet, hogy a fogyasztói oldalon vállalkozások „igazgatói” fognak ülni – a 2019. augusztus 31-ig hatályos szabályozás alapján a fogyasztói oldal képviselőit a fogyasztóvédelmi egyesületek delegálták, jelölték, ami jóval nagyobb garanciát jelentett arra vonatkozóan, hogy a fogyasztói oldal képviselői valóban a fogyasztói oldalt „képviseлик”), a semleges fél - és a fogyasztói oldal, vállalkozói érdekek képviselői – ahhoz képest is érdekes, hogy az Fgytv. 24/A. §-a szerint a békéltető testületi tagoknak függetlennek és pártatlannak kell lenniük;^[87]

- mindez a „testületek vezetésének professzionális alapokra helyezése”, a „bürokráciacsökkentés”, az „adminisztratív terhek csökkentése”, a „jelentősen egyszerűbb” „kiválasztás” megfogalmazás köntösébe öltöztetve jelenik meg;

- a díjazás, költségtérítés évtizedes, változatlan (rendkívül alacsony, hatékonyságcsökkentő);

- a jogász szakképzettség, jogi végzettség sem kötelező (a 2019. augusztus 31-ig hatályos szabályozás szerint az eljáró tanács legalább egy tagjának és az egyedül eljáró testületi tagnak jogi végzettséggel kellett rendelkeznie), a szakmai gyakorlat nem igazodik a felsőfokú iskolai végzettséghez, ami ugyancsak (miként pl. a díjazás, költségtérítés jelenlegi, potenciális pályázókat eltántorító, kisebb alanyi kört biztosító szabályozása) a professzionális működés kárára van (a végzettséghez igazodó szakmai gyakorlat mellőzését a minél több potenciális pályázóhoz fűződő érdek sem teszi elfogadhatóvá; mindez nem teszi vonzóvá a békéltető testületet, a fogyasztók és a vállalkozások bizalmát - s így az érdemi döntések számát is - csökkentő hatással bír);^[88]

- a kereskedő tagja; d) a vitarendezési fórum nem áll hierarchikus vagy működésbeli kapcsolatban a kereskedővel, egyértelműen elkülönül a kereskedő operatív szervezeteitől, és a feladatai ellátásához elégséges mértékű, a kereskedő általános költségvetésétől különálló költségvetéssel rendelkezik.” (5) bek.: „(5) A tagállamok biztosítják, hogy azok az alternatív vitarendezési fórumok, amelyek esetében a vitarendezésért felelős természetes személyek kollegiális testülethez tartoznak, a fogyasztók és a kereskedők érdekeinek azonos számú képviselőjéből álljanak.”

[87] Vö. pl. Fgytv. 26. § (2)-(3) bek.: „(2) A felek, illetve az elnök által az eljáró tanácsba kijelölt testületi tag köteles a testület elnökének haladéktalanul bejelenteni és a felek előtt feltárni minden olyan körülményt, amely jogos kétségeket ébreszthet függetlensége vagy pártatlansága tekintetében. (3) Az eljáró tanácsba kijelölt testületi tag ellen a fél kizárási kérelmet terjeszthet elő, amennyiben olyan körülmények állnak fenn, amelyek jogos kétségeket ébresztenek függetlensége vagy pártatlansága tekintetében.”; 37/A. § (3) bek. d) pont: „(3) A békéltető testület naprakész, az eljárására vonatkozó és könnyen hozzáférhető információkkal ellátott internetes honlapot működtet, amelyen biztosítja, hogy a fogyasztó online úton is benyújthassa kérelmét és annak mellékleteit. Az internetes honlapon közzé kell tenni és kérés esetén elektronikus úton a felek rendelkezésére kell bocsátani legalább a következő információkat: [...] d) a békéltető testületi tagok függetlenségére és pártatlanságára vonatkozó törvényes követelményeket”; Irányelv preambulumban (22), (32)-(34), (51) bek., 1. cikk első mondat, 6. cikk (1), (3) bek.

[88] Vö. pl. Irányelv preambulumban (36) bek.: „(36) Az alternatív vitarendezés sikere, és különösen az

- a módosítástól nem lesz ismertebb, egyszerűbb és átláthatóbb az alternatív vitarendezés működése; a fogyasztóvédelmi egyesületek kiválasztási folyamatból történő mellőzése kevésbé teszi ismertté az alternatív vitarendezés működését, a fogyasztóvédelmi egyesületeket passzíválja; a kiválasztási (pályázati eljárási) szabályozás egyszerűbb, átláthatóbb, mint a kijelölési eljárás szabályozása (az utóbbi nem aránytalanul volt kevésbé egyszerű, átlátható), a kiválasztás gyorsabb lehet, mint a „kijelölés” volt, azonban ezt a reguláló kellő, fogyasztóvédelmi garanciák mellőzésével érte el, ami nemelfogadható, egyébként a békéltető testületi megbízatás négy évről három évre történő szállítása által a kiválasztás gyakoribb, rendszer-, működésllassító lesz; az új szabályozás alapvetően a békéltető testületi tagok „választását” és nem az alternatív vitarendezést „gyorsítja”, és az sem biztos, hogy a miniszter „választással”, az MKIK véleményezéssel terhelése a békéltető testületi tagok biztosításának eljárását gyorsítja;

- a két évtizede működő mechanizmusokon másképp kellett volna változtatni (ld. pl. támogatás és díjazás, költségtérítés szabályozása).

Magyarországnak jelenleg fogyasztóvédelmi politikája sincsen (2015-ben pár nap híján egy évig, 2007-ben „csak” majd’ öt hónapig nem volt^[89]); a fogyasztóvédelmi szakpolitikai program csak miniszteri, rövidtávú „nem kötelezően elkészítendő stratégiai tervdokumentum”.

A tagállami online vitarendezési kapcsolattartó pont feladatainak miniszterhez (Európai Fogyasztói Központhoz) kerülése a fogyasztóvédelem felértékelődéseként, a professzionális, hatékony működés magasabb szintjének biztosítását célzó lépésként értékelhető; és az elkészítendő „országos eljárási szabályzat”, annak tartalmától függően ugyancsak üdvözlendő (megalkotásába a békéltető testületeket és a fogyasztóvédelmi egyesületeket is megfelelően be kellene vonni). Az (EU) 2017/2394 rendelettel kapcsolatos Fgytv.-változások is örvendetesek, a hatékonyságot növelhetik.

A békéltető testületek támogatásának szabályozásában – és a jelenleg hatályos reguláció gyakorlatában véleményem szerint az igazságosság, a megfelelő fogyasztóvédelem érdekében – az ügyszámarányosság mellett figyelembe kellene venni például az ügyek jellegét (költségigényességét), valamint a tanácsadási és a képzési költségeket is.^[90] Az eredményesség kritériuma pedig nem lehet például

- alternatív vitarendezési eljárások iránti szükséges bizalom biztosítása érdekében alapvető fontosságú, hogy az alternatív vitarendezésért felelős természetes személyek megfelelő szakértelemmel, többek között általános jogi ismeretekkel is rendelkezzenek. E személyeknek elegendő általános jogi ismeretekkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy megértsék a jogvita jogi vonatkozásait, de nem kötelesek jogi szakképesítéssel rendelkezni.” 6. cikk (1) bek.

[89] Lásd a Magyarország V. középtávú fogyasztóvédelmi politikájának megvalósítására irányuló, 2018-ig szóló feladatterv végrehajtásához szükséges kormányzati intézkedésekről szóló 2011/2015. (XII. 29.) Korm. határozat [vö. Hámori (2016) i. m. 180–183.]; a III. középtávú fogyasztóvédelmi politika megvalósítására irányuló, 2007–2010 közötti időszakra szóló cselekvési program végrehajtásához szükséges kormányzati intézkedésekről szóló 1033/2007. (V. 23.) Korm. határozat.

[90] Vö. Fgytv. 18. § (1) bek. 3. mondat: „A békéltető testület a fogyasztó vagy a vállalkozás kérésére tanácsot ad a fogyasztót megillető jogokkal és a fogyasztót terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban.”

az eljárás tárgyának értéke (mert a békéltető testületnek kis tárgyi érték esetén is el kell járnia, ami költséggel jár, az más kérdés, hogy a „ügy jellege” és a „tárgyi érték” között „kapcsolat” van), továbbá az eredményességnek az is a részét képezi, ha a fogyasztó az érdemi döntés, vagy akár már a meghallgatás előtt kielégülést nyer.

Álláspontom szerint a hatékony fogyasztóvédelem érdekében a békéltető testületi tagok választásába jogszabállyal (a 2019. augusztus 31-ig hatályos szabályozáshoz hasonlóan, a kamarákkal egyenlő arányú szerepvállalással^[91]) be kellene vonni a fogyasztóvédelmi egyesületeket; a díjazást, költségtérítést – a felső határt is megjelenítve – meg kellene emelni; megfelelően vissza kellene állítani azt a szabályt, hogy az eljáró háromtagú tanács egyik tagját az eljárást megindító fogyasztó, egy másik tagját pedig az eljárással érintett vállalkozás jelöli ki a testületi tagok 23/A. §-ban meghatározott listájáról, az eljáró tanács elnökét (és az eljáró tanács hiányzó tagját^[92]) a testület elnöke jelöli ki. Véleményem

- 26/A. § (2) bek.: „(2) A békéltető testület a fogyasztó vagy a vállalkozás kérésére a fogyasztót megillető jogokkal, kötelezettségekkel kapcsolatban teljesített tanácsadásról nyilvántartást vezet, amely tartalmazza: a) a fogyasztó, illetve a vállalkozás nevét, b) a tanácsot adó személy nevét, c) a tanácsadás időpontját és d) a tanácsadással érintett ügy rövid tartalmi összefoglalását.” Uo. 18. § (6) bek.: „(6) A békéltető testület köteles a tagjai számára rendszeresen képzést szervezni.”; 36/A. § (2) bek. i) pont: „(2) A békéltető testület éves tevékenységéről elkészült összefoglaló tartalmazza legalább: [...] i) tájékoztatást a békéltető testület tagjai számára rendszeresen nyújtott képzésekről” Irányelv 6. cikk (6) bek.: „(6) Az (1) bekezdés a) pontja alkalmazásában a tagállamok ösztönzik az alternatív vitarendezési fórumokat, hogy az alternatív vitarendezésért felelős természetes személyek számára biztosítsanak képzést. Az ilyen képzés nyújtása esetén a hatáskörrel rendelkező hatóságok a 19. cikk (3) bekezdésének g) pontjával összhangban a számukra közölt információk alapján nyomon követik az alternatív vitarendezési fórumok által létrehozott képzési programokat.” [uo. (1) bek.: „(1) A tagállamok biztosítják, hogy az alternatív vitarendezésért felelős természetes személyek megfelelő szakértelemmel rendelkezzenek, valamint függetlenek és pártatlanok legyenek. Ezt annak biztosításával kell garantálni, hogy: a) e személyek megfelelő ismeretekkel és készségekkel rendelkezzenek a fogyasztói jogviták alternatív vagy bírósági rendezése területén, valamint rendelkezzenek általános jogi ismeretekkel; b) e személyeket tevékenységük függetlenségének biztosításához elegendő időtartamra nevezzék ki, és e feladataik alól ne legyenek felmenthetők jogos indok nélkül; c) egyik fél vagy azok képviselői se adhassanak e személyek számára utasítást; d) e személyek díjazása oly módon történjen, hogy az ne függjön az eljárás eredményétől; e) e személyek indokolatlan késedelemnélkül jelezzék be az alternatív vitarendezési fórumoknak az olyan körülmények fennállását, amelyek befolyásolhatják, vagy úgy tűnhet, hogy befolyásolják függetlenségüket vagy pártatlanságukat, vagy összeférhetlenséget eredményezhetnek az abban a vitában érintett valamelyik féllel, amelynek rendezésére felkérték őket. Az ilyen körülmények bejelentésére vonatkozó kötelezettség az alternatív vitarendezési eljárás teljes időtartamára vonatkozó folyamatos kötelezettség kell, hogy legyen. Ez nem vonatkozik arra az esetre, ha az alternatív vitarendezési fórum mindössze egy természetes személyből áll.”

[91] Vö. pl. Fgytv. általános indokolás 4.5. a) pont: „A törvény szerint a területi gazdasági kamarák feladata olyan békéltető, egyezséget létrehozó fórum működtetése, melybe a gazdasági kamarák és a fogyasztók érdekképviseletét ellátó szervezetek azonos számú képviselőt delegálnak, és a képviselők megállapodás alapján egy harmadik, független személyt vonnak be a testületbe.” Részletes indokolás a 18–37. §-hoz és a 45. §-hoz: „A testületi tagokat a területi gazdasági kamarák, másrészt a fogyasztói érdekek képviseletét ellátó társadalmi szervezetek jelölik egy listára, így biztosítandó az eljáró tanácsokban az arányos képviseletet.” „A törvény hangsúlyozza a társadalmi szervezetek fontosságát a fogyasztói érdekek érvényesítése terén.”

[92] Vö. Fgytv. 2019. augusztus 31-ig hatályos 25. § (2) bek. második mondat.

szerint fogyasztóvédelmi szakpolitikai stratégia és fogyasztóvédelmi szakpolitikai program – fogyasztóvédelmi egyesületek megfelelő bevonásával történő – megalkotása, elfogadása is indokolt, illetve szükséges; az Fgytv.-ben fogyasztóvédelmi szakpolitikai stratégia elfogadásáról is rendelkezni kellene.

A békéltető testületek hatékonyságát növelhette volna és növelné a korábban megfogalmazott, az Fgytv. 29. § (11) bekezdés harmadik mondatának módosítására irányuló javaslatom, amely szerint valamennyi ügyfélszolgálati, szolgáltatásnyújtási hely is lefedendő. Szövegszerű javaslatom: A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 29. § (11) bekezdésének harmadik mondata helyébe a következő rendelkezés lép: „Amennyiben a vállalkozás székhelye, telephelye vagy fióktelepe, illetve ügyfélszolgálat, szolgáltatásnyújtási helye nem a területileg illetékes békéltető testületet működtető kamara szerinti megyében van, a vállalkozás együttműködési kötelezettsége a fogyasztó igényének megfelelő írásbeli egyezségkötés lehetőségének felajánlására terjed ki.”^[93]

IRODALOM

- Hamar Farkas – Hámori Antal (szerk.) (2016): *A fogyasztók etikai és jogi védelme*. Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest.
- Hámori Antal (2015): A fogyasztók védelme és az új Ptk. *Magyar Jog*, 62. évf. 5. szám, 257–273.
- Hámori Antal (2016): A fogyasztóvédelem jelentősége és oktatása. Javaslatok Magyarország V. középtávú fogyasztóvédelmi politikájához. *Jogtudományi Közlöny*, 71. évf. 3. szám, 175–183.
- Hámori Antal (2017a): Javaslat a 'rossz minőségű termék forgalomba hozatala' büntetőjogi törvényi tényállás alapesete büntetési tételének és egyes szabálysértési rendelkezések módosítására. *Jog – Állam – Politika*, 9. évf. 4. szám, 253–270.
- Hámori Antal (2017b): A „termékbemutatók” fogyasztóvédelmi jogi szabályozása (Aktuális problémák és válaszok). *Jogtudományi Közlöny*, 72. évf. 4. szám, 183–191.
- Hámori Antal (2018): Javaslatok a 'fogyasztók' fokozottabb védelme érdekében. A 'vásárlók könyve' és a 'vásárlói' (fogyasztói) panaszforumokról szóló tájékoztató jogi szabályozása történeti áttekintéssel. *Iustum Aequum Salutare*, 14. évf. 1. szám, 63–98.
- Hámori Antal (2018-2019): Fogyasztói jogok érvényesülése hatósági eljárásban, 1–2. *Jura*, 24. évf. 2. szám, 378–393.; 25. évf. 1. szám.
- Hámori Antal (2019): A fogyasztói szavatossági és jótállási igények intézésének szabályozása és gyakorlata. *Magyar Jog*, 66. évf. 4. szám, 212–219.

[93] Részletesen, indokolással lásd Hámori, 2017b, 188–190.

Egy újabb lépés az univerzális nemzetközi emberi jogok szférájában az egészségügyi ellátáshoz való jog irányába?

Az S. C. és G. P. versus Olaszország ügy^[1]

I. BEVEZETÉS

Az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottságát (továbbiakban: Bizottság) az államok a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: Egyezségokmány) Kiegészítő Jegyzőkönyvének (továbbiakban: Kiegészítő Jegyzőkönyv) 2008-as elfogadásával immáron közvetlenül új kompetenciákkal ruházták fel. Ez alapján a Bizottság jogosult az Egyezségokmányban és a Kiegészítő Jegyzőkönyvben egyaránt részes félként szereplő államokkal szemben egyéni, illetve csoportos panaszok^[2] (*communications*) vizsgálatára. Az adott állam külön-külön beleegyező nyilatkozatai következtében hatáskörrel rendelkezik továbbá államközi bejelentések vizsgálatára,^[3] valamint akár *ex officio* vizsgálati eljárás lefolytatására is. A Kiegészítő Jegyzőkönyv 2013. május 5-én lépett hatályba,^[4] jelenleg 24 állam részes fél abban, és további 25 állam aláírta.^[5]

Az Egyezségokmány több lényeges kérdést illetően hallgat,^[6] amit a Bizottság értelmező tevékenysége révén tölt meg a részes államokra nézve irányadó tartalommal. Elsődleges fontosságú e jogok jellegének

[1] A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

[2] Vö.: Tóth Norbert a Kiegészítő Jegyzőkönyv magyar nyelvre fordításában a fentiekre összefoglalóan a *bejelentések* kifejezést használja. (Tóth, 2009, 107.)

[3] Egyéni és kollektív panaszok esetében a Bizottság döntései három részre különíthetők: (1.) (a) benyújtott információk és érvek összegzése; (2.) (a) elfogadhatóság vizsgálata, (b) érdemi vizsgálat; (3.) (a) adott jogosultság értelmezése az adott esetre vonatkoztatva, valamint a következtetések (b) javaslatok megfogalmazása.

[4] Magyarország nem részese annak, s egyelőre nem is tett lépéseket ennek irányába. Habár az ENSZ 2016. május 4-i 2. Egyetemes Időszakos Felülvizsgálati Eljárása keretében az ENSZ tagállamok már indítványozták a Kiegészítő Jegyzőkönyv ratifikálását, hazánk egyelőre csak a ratifikáció megfontolása mellett döntött. (1374/2016 (VII. 21.) Kormányhatározat, 3. melléklet 18-19. pontok, illetve 2. melléklet 1. és 4. pontok.)

[5] A kézirat lezártakor a 2019. április 15-i állapot volt elérhető. <http://indicators.ohchr.org/> (2019. április 30-i letöltés).

[6] Kecskés, 2016, 96.

pontos ismerete,^[7] s tartalmuknak minél egzaktabb meghatározása. Ehhez az interpretáció eredményeként a Bizottság által elkészített ún. általános kommentárok kellő kiindulási alapként szolgálnak, mintegy előkészítve a testület kvázi-bíráskodási funkcióját. A Kiegészítő Jegyzőkönyv alapján hozott döntések és azzal kapcsolatosan megfogalmazott bizottsági vélemények (*views*) a nemzetközi *soft law* fogalmi körébe sorolandók. Ezáltal az államokra nézve jogilag kötelező erővel nem rendelkeznek, azonban a Bizottság autoritását elismerő államok magatartását potenciálisan befolyásoló tényezőkként jogi hatásokkal járhatnak. Ez pedig egy újabb jelentős lépést jelent az egészségügyi ellátáshoz való jog nemzetközi emberi jogi jellege megerősödésének irányába.

A Kiegészítő Jegyzőkönyv hatályba lépése óta az Egyezségokmány 12. cikkében foglalt elérhető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog vonatkozásában összesen négy eset említhető meg, melyek közül három áll közvetlen összefüggésben az egészségügyi ellátáshoz való joggal.^[8] A folyamatban levő ügyek között nem szerepel az egészségügyi ellátást érintő panasz. Az érdemi vizsgálat nélkül elutasított esetek közül egyet Spanyolországgal szemben, egyet pedig Ecuadorral szemben nyújtottak be.

A *Merino Sierra és mások v. Spanyolország ügyben* a panaszosok azon az alapon kérték időközben elhunyt édesanyjuk egészségügyi ellátáshoz való joga megsértésének megállapítását, hogy az orvosi ellátás igénybe vétele miatt felkeresett kórházban nem végezték el nála a megfelelő vizsgálatokat, s így nem részesülhetett megfelelő időben kezelésben sem. Nagy fájdalmainak jelentkezése és súlyos betegségének megállapítása között egy hónap telt el, amikorra betegsége már nem volt gyógyítható állapotban.^[9] A Bizottság a Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikk (1) bekezdésére hivatkozva elutasította a panasz érdemi vizsgálatát.

Az *Ana Esther Alarcón Flores és mások v. Ecuador ügyben* foglaltak szerint az Equadori Központi Bank létrehozott egy kiegészítő társadalombiztosítási alapot, amellyel munkavállalói számára egy széleskörű szociális biztonsági rendszert teremtett, majd ezt egy jogszabályváltozás következtében eltörölte. A száztizenhét kérelmező közül hat személy állította, hogy ők maguk vagy valamely családtagjuk a kiegészítő társadalombiztosítási alap megszüntetése miatt nem jutott hozzá a megfelelő egészségügyi ellátáshoz és szolgáltatásokhoz annak ellenére sem, hogy néhányan közülük súlyos betegségben szenvedtek.^[10] A Bizottság ez esetben a csoportosan benyújtott panaszt a Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikk (2) bekezdés b) pontja alapján találta elfogadhatatlannak.

[7] Uo. 96–97.

[8] Az említett négy eset közül nem sorolható ide a *Jaime Efraín Arellano Medina v. Ecuador* ügy (CESCR Communication No. 7/2015).

[9] *Merino Sierra et al. v. Spain* (CESCR Communication No. 4/2014.) paras. 2.1.-2.2.

[10] *Ana Esther Alarcón Flores and 116 others (acting as a group of individuals) v. Ecuador* (CESCR Communication No. 14/2016.) para. 2.16.

A Bizottság első – és eddig egyetlen – alkalommal az *S. C. és G. P. v. Olaszország ügyben*^[11] állapított meg jogsértést az egészségügyi ellátáshoz való jog vonatkozásában.

II. AZ S. C. ÉS G. P. VERSUS OLASZORSZÁG ÜGYBEN BENYÚJTOTT PANASZ

Két olasz állampolgár, egy nő (S. C.) és egy férfi (G. P.) egyéni panasszal fordult a Bizottsághoz Olaszországgal szemben, egy olasz jogszabály, a 2004. évi XL. törvény 6. cikke, valamint 13. és 14. cikkeinek jogsértő voltát állítva.^[12] Az elemzés szempontjából a 6. cikk (3) bekezdése bír kiemelt jelentőséggel:

6. cikk (Tájékoztatáson alapuló beleegyezés)

3. A művi asszisztált reprodukciós eljárások igénybevételéhez az abban résztvevő mindkét fél részéről a beleegyezésüket igazoló írásbeli akaratnyilatkozat szükséges, együttesen az adott létesítményért felelős orvossal, az 1988. évi CD. (VIII. 23.) törvény 17. cikk (3) bekezdése alapján és az e törvény hatályba lépésének időpontját követő három hónapon belül elfogadott igazságügyi és egészségügyi miniszteri rendeletben foglaltaknak megfelelően. A beleegyezés és az eljárás megkezdése között legalább hét napnak el kell telnie. *A beleegyezés a megtermékenyítés megtörténteig az ebben a bekezdésben említett személyek bármelyike által visszavonható.* (Kiemelés tőlem – F. B.)

A panaszosok által a Bizottság rendelkezésére bocsátott információk alapján a pár két alkalommal is felkeresett egy Olaszországban található Asszisztált Reprodukciós Központ nevet viselő magánklinikát, amely művi asszisztált reprodukciós (továbbiakban: IVF) eljárásokra specializálódott. 2008-ban, az első ciklus lefolytatásakor minden egyes, genetikai vizsgálatnak alávetett embriónál egy súlyos, örökletes genetikai rendellenességet, ún. örökletes multiplex osteochondromát állapítottak meg, így azok beültetése elmaradt. A két panaszos közül egyikük, S. C. a betegség tünetmentes hordozója. 2009 októberében a pár ismételten megjelent a magánklinikán egy reprodukciós kezelés igénybevételének szándékával. A második ciklus eredményeként tíz embriót hoztak létre, technikai okok miatt azonban csak hatnál tudtak genetikai vizsgálatot elvégezni. Ezekből öt esetben megállapították a már említett genetikai rendellenességet, a betegséggel nem érintett embriót pedig a beültetés várható sikeressége tekintetében átlagosnak minősítették. Ennek okán, tartva a vetéléstől, S. C. elutasította az embrió beültetését.

[11] A panasz benyújtásának dátuma: 2017. március 20., a bizottsági vélemény elfogadásának napja: 2019. március 20., a vélemény nyilvánosságra hozatalának időpontja: 2019. március 28. (Views Adopted by the Committee under the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Concerning Communication No. 22/2017.)

[12] 2004. évi XL. törvény a művi asszisztált reprodukciós eljárásokról. A törvényt az olasz Parlament 2004. március 19-én fogadta el, azóta rendelkezései számos alkalommal kerültek mind nemzeti, mind nemzetközi bírói fórumok elé. (Cippitani, 2017, 23.)

Hivatkozva a 2004. évi XL. törvényre, a klinika személyzete ekkor azonban arról tájékoztatta, hogy az S. C. által tett beleegyezésnek a beültetésre vonatkozóan kizárólag a megtermékenyítés megtörténte *előtt* van relevanciája, így a kérdéses időpontban már nincs lehetősége a beültetés visszautasítására. S. C.-t a beleegyezése visszavonása esetére perrel fenyegették meg, aki így beleegyzett az embrió beültetésébe, végül azonban vetelés következtében elvesztette magzatát.^[13]

2012. március 30-án S. C. és G. P. polgári peres eljárást indított a magánklinikával, illetve Olaszországgal szemben a Firenzei Városi Bíróság előtt. A felperesek a 2004. évi XL. törvény 6. cikkével összefüggésben egyrészt azt kérelmezték, hogy a bíróság állapítsa meg S. C.-nek az embrió-beültetés visszavonására vonatkozó döntésének érvényességét. Másrészt kérelmezték, hogy a bíróság állapítsa meg a jogszabály alkotmányellenességét és ez alapján rendeljen el 5.000 euró vagyoni, valamint a bíróság által megfelelőnek ítélt mértékű nem vagyoni kártérítést Olaszországgal szemben.

2012. december 7-én a bíróság a Polgári Perrendtartás 700. cikke alapján az Olasz Köztársaság Alkotmánybíróságához (*la Corte costituzionale della Repubblica Italiana*) fordult annak eldöntése érdekében, hogy az olasz alkotmánnyal összhangban áll-e a 2004. évi XL. törvény 6. cikk (3) bekezdésében foglalt rendelkezés, miszerint „[A] *beleegyezés a megtermékenyítés megtörténteig az ebben a bekezdésben említett személyek bármelyike által visszavonható.*” Az Alkotmánybíróság 2016. március 22-én hozott döntése^[14] szerint a kérelem a 6. cikk tekintetében nem elfogadható, mégpedig azon az alapon, hogy vitatható a beleegyezés visszavonhatatlansága. Ezt egyrészt azzal indokolta, hogy az adott esetben S. C. végül beleegyzett a szóban forgó embrió beültetésébe. Másrészt a testület spekulatívnak minősítette a jövőben esetlegesen igénybe veendő IVF kezelésekre vonatkozóan a beleegyezés visszavonásának lehetőségét.^[15]

Miután az olasz bíróságok előtti eljárások igénybe vétele nem vezetett eredményre, a pár a Bizottsághoz fordult. A panasz benyújtói – az Egyezségokmány 15. cikke (*a tudományos kutatás szabadságának joga*) megsértésének megállapítására irányuló kérelem mellett^[16] – az egészséghez való jogot érintő rendelkezések, s különösen a 12. cikk (1) bekezdésének, illetve a 12. cikk (2) bekezdése c) és d) pontjainak, és ezzel összefüggésben a 10. cikk (*a család védelméhez és segítéséhez való jog*) megsértésére hivatkozott. A panaszosok álláspontja szerint ugyanis a 2004. évi XL. törvény nem képes garantálni a megfelelő testi és lelki egészséget. Az Egyezségokmány releváns rendelkezései szerint:

[13] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 2.5.

[14] Az olasz Alkotmánybíróság 84/2016. (III. 22.) AB határozata.

[15] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 2.9.

[16] Az Egyezségokmány 15. cikkében foglalt tudományos kutatáshoz való jog sérelme kapcsán az érintettek több szempontból azt sérelmezték, hogy a 2004. évi XL. törvény 13. és 14. cikkei alapján nincs lehetőség a jelenleg nem életképes embriókon való tudományos kutatások folytatására, amely viszont elősegíthetné az örökletes multiplex osteochondroma gyógy módjának mihamarabbi azonosítását. (CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. paras. 3.1.-3.5.)

1. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát arra, hogy a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze.
2. Az Egyezségokmányban részes államok által a jog teljes megvalósítása érdekében teendő intézkedéseknek különösen az alábbiakra kell kiterjedniük: [...]
3. a járványos, helyileg rendszeresen előforduló járványos és foglalkozási, valamint más megbetegedések megelőzése, gyógyítása és ellenőrzése;
4. olyan feltételek megteremtése, amelyek megbetegedés esetén mindenki számára biztosítják az orvosi ellátást és kezelést.

[i] A panaszosok szerint az Egyezségokmány 12. cikkének sérelmére alapozott kérelmük indokaként szolgál a 2004. évi XL. törvény 6. cikke alapján egyrészt a reprodukciós jogok részét képező információs hozzáférés (*information accessibility*) sérelme. Az olasz jogszabályban foglaltak ellenére ugyanis nem kapták meg megfelelő tájékoztatást,^[17] mert a jogszabályi rendelkezések következetlensége miatt a magánklinika orvosai sem voltak tisztában annak tartalmával. Az értelmezési problémákat tovább mélyítette, hogy az olasz Alkotmánybíróság egymást követő döntései nyomán^[18] az évek alatt a 2004. évi XL. törvény egyre inkoherensebbé vált. Ezzel összefüggésben hivatkoztak továbbá az Emberi Jogok Európai Bíróságának *S. H. és mások v. Ausztria ügyében*^[19] hozott döntésére, amely kimondta, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményében részes államok kötelesek folyamatos jelleggel felülvizsgálni az IVF kezelésekre vonatkozó szabályozást, mivel ez egy olyan terület, amelynél a tudomány és a jog egyaránt folyamatosan és dinamikusan fejlődik.^[20] A panaszosok szerint Olaszország ennek a felülvizsgálati és jogfejlesztési kötelezettségének a jelen eset vonatkozásában egyértelműen nem tett eleget, amit 2016. március 22-i döntésében az olasz Alkotmánybíróság is megerősített. A releváns jogszabályi rendelkezés tehát meglátásuk szerint önkényes és nem észszerű vagy indokolt megszorítást vezet be, vagy legalábbis megteremti ennek lehetőségét.^[21]

[17] Erre a 2004. évi XL. törvényben maga a 6. cikk is egyértelműen utal a tájékoztatáson alapuló beleegyezés címszóval, ezen túlmenően az 1. bekezdésének rendelkezései ezt egyértelműen konkretizálják.

[18] Az olasz Alkotmánybíróság 2004. évi XL. törvényt számos alkalommal vizsgálta elfogadását követően, amelynek egyes rendelkezései az olasz alkotmánnyal, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezményével nem voltak kompatibilisek. Maguk a panaszosok is fordultak a 2008-as IVF ciklust követően az olasz Alkotmánybírósághoz, ügyükben első alkalommal 2009. május 8-án született döntés. Akkor a testület a törvény 14. cikke (2) és (3) bekezdésének alkotmányellenességét állapította meg.

[19] *S. H. et al. v. Austria ügyben* két osztrák pár fordult az EJEB-hez, tizenhárom bíró négy ellenében azt állapította meg, hogy esetükben nem történt jogsértés, Tulkens, Hírvélä, Lazarova, Trajkovska és Tsotsoria bírák azonban közös különvéleményükben az EJEE 8. cikkébe ütközőnek találták, hogy az érintettek nem vehették igénybe hazájukban az IVF eljárás meghatározott módszereit, mivel arra az osztrák jog alapján nem volt lehetőségük. European Court of Human Rights, *S. H. and others v. Austria*. Az esetet elemzi: Eijkholt, 2010, Kete, 2014.

[20] *S. H. and others v. Austria*, para. 118.

[21] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 3.6.

[ii] Másrészt, a panaszosok állítása szerint abból az aspektusból is sérül az egészséghez való joguk, hogy úgy vélik, mindaddig nem próbálkozhatnak meg újra az IVF eljárással, amíg az örökletes multiplex osteochondroma gyógy módját meg nem találják. A hatályos olasz jog pedig akadályozza az embriókon való kutatást az örökletes multiplex osteochondroma, valamint más örökíthető genetikai betegségek és őssejtek vonatkozásában.

[iii/1.] Ezekén túlmenően a panasz arra is kitért, hogy S. C.-t kifejezett akarata ellenére kényszerítették az embrió beültetésére, s az IVF eljárás során így nem volt meg a lehetősége, hogy korábban tett beleegyezését visszavonja, mivel az olasz jog nem határozta meg, hogy az embrió beültetésébe való beleegyezés visszavonható-e a megtermékenyítést követően.

[iii/2.] A vetélés S. C. számára hosszú távú testi és lelki hatásokkal járt, így egészséghez való joga ebben az értelemben is sérelmet szenvedett.

[iii/3.] A 2004. évi XL. törvény 6. cikkének értelmezéséből adódó bizonytalanság pedig – miszerint csak a megtermékenyítés előtt vagy azt követően is van lehetőség a beleegyezés visszavonására – visszatartja a párt a további IVF eljárások igénybe vételétől.^[22]

A panaszosok mindezekkel kapcsolatban azzal érveltek, hogy a Bizottság 14. számú általános kommentárja szerint az Egyezségokmányban részes államok részéről az egészséghez való jog tiszteletben tartása magában foglalja azt a kötelezettséget is, hogy kényszerítő orvosi kezelések, illetve a reprodukciós egészség megőrzésére irányuló eszközökhöz hozzáférés szándékos korlátozása révén ne korlátozzák vagy tagadják meg a mindenki számára biztosítandó egyenlő hozzáférés követelményét.^[23]

[iv] Továbbá, a hatályos olasz jog sérti az Egyezségokmány 12. cikk (2) bekezdésének c) és d) pontjaiban nevesített különös állami kötelezettségeket, mivel az embriókon végezhető tudományos kutatás előmozdít(hat)ná az örökletes multiplex osteochondroma gyógyítását, aminek hiányában csekély a panaszosok esélye egy egészséges gyermek világra hozatalára.

[v] Mindezekkel összefüggésben a pár az Egyezségokmány 10. cikke megsértésének megállapítását is kérte,^[24] a családalapításba, illetve annak idejébe és módjába való beavatkozás miatt, hangsúlyozva, hogy a jelenleg vagy a jövőben hasonló helyzetben levő más olasz párokat is érintő jogi kérdésről van szó.^[25]

[22] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 3.8.

[23] CESCR General Comment 14. (2000) 'The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12)' para. 34.

[24] Napjainkban a reprodukciós jogokkal tipikusan szorosan összefüggőként kezelik a család(alapítás) hoz való jogot. Pl.: Paulk, 805 ,2014.

[25] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 3.10.

A megjelölt tények és érvek alapján a panaszosok az alábbi jogkövetkezményekre vonatkozó kérelmet fogalmazták meg: (1.) Meg nem ismétlés garantálása (a) oly módon, hogy a 2004. évi XL. törvényt egy olyan új jogszabály váltsa fel, amely figyelembe veszi Olaszország nemzetközi emberi jogi kötelezettségeit, valamint az olasz Alkotmánybíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a Bizottság döntéseit. (b) Ezzel egyenértékű megoldásnak tartották a törvény megfelelő módosítását, egyrészt a 13. cikk és a 14. cikk (1) bekezdés, másrészt a 6. cikk módosításával, hogy ez utóbbi esetében oly módon, hogy egyértelművé váljon a beleegyezés visszavonásának lehetősége az embrió-beültetést illetően. (2.) Kompenzáció az elszenvedett fizikai, lelki és morális megpróbáltatások miatt. (3.) A panaszjelzással összefüggésben felmerült költségek megtérítése.^[26]

III. A BIZOTTSÁG DÖNTÉSE AZ ELFOGADHATÓSÁG KÉRDÉSÉBEN

Annak ellenére, hogy Olaszország nem vitatta a panasz elfogadhatóságát, a Bizottság az eljárás elfogadhatósági szakaszában egyrészt megállapította, hogy az érintettek a hazai jogorvoslatok kimerítésére vonatkozó feltételnek eleget tettek.^[27] Másrészt a korábbi gyakorlatához hasonlóan kiemelte a *ratione temporis* szempontja vizsgálatának fontosságát. Ez utóbbi a Bizottság szerint különböző interpretációs lehetőségeknek enged teret, így pedig az egészségügyi ellátáshoz való jog aspektusában különös jelentősége van a főszabály alól kivételt jelentő releváns tények folyvástólágossága^[28] értékelésének. E körben szükséges ugyanis különbséget tenni az állítólagos jogsértést eredményező tények és az ugyanazon tényekből származó következmények, hatások között. Egy cselekmény, amely az Egyezségokmánnyal ellentétes, a Bizottság értelmezésében önmagában nem minősülhet folyvástólágosnak kizárólag amiatt, hogy a következményei, hatásai huzamosabb ideig tartanak, máskülönben az időbeli hatályon alapuló elfogadhatósági kritérium értelmét vesztené. A releváns tények körébe így azok az események, cselekmények vagy mulasztások tartoznak, amelyek a részes államnak tulajdoníthatók és felvetik az Egyezségokmányba ütközés kérdését.

A Bizottság a jelen esetre vonatkoztatva megállapította, hogy a Kiegészítő Jegyzőkönyv Olaszország esetében 2015. február 20. napja óta hatályos, az állítólagos jogsértés alapjául szolgáló tények közül pedig időben a legutolsó az olasz Alkotmánybíróság 2016. március 22-én hozott döntése volt, amelynek következtében a panaszt elfogadhatónak nyilvánította.^[29]

[26] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 3.11.

[27] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 6.3.

[28] Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikk 2. bekezdés b) pont.

[29] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. paras. 6.4-6.10.

IV. A BIZOTTSÁG DÖNTÉSE A JOGSÉRTÉS KÉRDÉSÉBEN

A Bizottság az eljárás érdemi szakaszában, a benyújtott iratok alapján kellő megalapozottság hiányában elutasította az Egyezségokmány 15. cikkében foglalt jogosultság sérelmének fennállását, így az azzal összefüggő további kérdéseket (lásd: [ii], [iv]) sem vizsgálta. Megállapította azonban a jogsértést a 12. cikk esetében, mégpedig önmagában, valamint a 3. cikkel összefüggésben is (lásd: [iii]). Ennek okán a Bizottság a 10. cikk sérelmét (lásd: [v]) már nem tette külön vizsgálat tárgyává.

A tényállás alapján a Bizottság két jogi kérdést vizsgált: a beleegyezés hiányában kényszerített orvosi beavatkozás jogszerűségét, valamint az olasz jogszabályi rendelkezés bizonytalanságából fakadó korlátozott hozzáférés jogszerűségét.

1. A beleegyezés hiánya^[30]

A Bizottság egyrészt vizsgálta, hogy az embrió S. C. akarata ellenére történő beültetése megsérti-e S. C.-nek az Egyezségokmány 12. cikkében foglalt jogát? Ennek előkérdéseként a testület az egészséghöz való jogot a nemi egyenlőséggel összefüggésben is elemezte.

[iii/1.] A Bizottság olvasatában az Egyezségokmány 12. cikkében foglalt egészségügyi ellátáshoz való jognak bármely orvosi beavatkozás esetén része a szabad és információkon alapuló döntés meghozatalához való jog.^[31] Ezért az egészséghöz való jog tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség megsértését valósítja meg, ha a részes állam joga folytán valamely orvosi ellátásba beleegyezés kényszer következménye. Ilyennek minősül egy nő kényszerítése egy embrió beültetésére is.

[iii/2.] Továbbá a Bizottság szerint az olyan jogszabályi rendelkezés, amely egyenlőtlenül érinti a nőket és a férfiakat, megvalósítja az Egyezségokmánynak a nemek egyenlőségére vonatkozó 3. cikke megsértését is. Ugyanis a részes államok belső jogának, a szakpolitikáknak és gyakorlatoknak egyaránt csökkentenie kell a nőknek eredendően meglévő hátrányát a reprodukciós egészséghöz való joguk gyakorlásában. Ez esetben azonban a látszólag semleges jog fenntartja a nők vonatkozásában már eredendően fennálló egyenlőtlenséget és diszkriminációt. A 2004. évi XL. törvénynek a panaszosok által benyújtott információk szerinti értelmezése korlátozza a nők jogát az egészségügyi ellátás folyamatában a beleegyezésük visszavonásában, ami kényszerített orvosi beavatkozásokhoz, s így akár kényszerített terhességhez is vezethet bármely nő esetében, aki IVF eljárásnak veti alá magát. Annak ellenére tehát, hogy a beleegyezés visszavonásának korlátozása az IVF eljárásban résztvevő pároknál mindkét nemre kihatással van,

[30] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. paras. 10.1-10.3.

[31] A kényszerítő orvosi beavatkozásoktól tartózkodás a tiszteletben tartás követelményének egy speciális aspektusa, amely alól kivételt a mentális betegségek vagy fertőző betegségek esetkörei jelenthetnek. (CESCR General Comment No. 14. para. 34.)

a korlátozás a nőkre rendkívül nagy terhet ró. Esetükben ugyanis a lehetséges következmények rendkívül súlyosak, és így közvetlenül sértik a nők egészséghez és fizikai integritáshoz való jogát.

Összefoglalva, Olaszország megsértette az Egyezségokmányban foglalt jogokat, mivel a vizsgált hatályos olasz jogszabály, a 2004. évi XL. törvény 6. cikkének alkalmazása egy reprodukciós eljárás során a panaszt benyújtó pár női tagja kényszerterhességéhez vezetett. S. C. vonatkozásában az akarata ellenére történt embrió-beültetés megvalósította egyrészt önmagában az Egyezségokmány 12. cikke sérelmét,^[32] mivel a jogszabályban foglalt korlátozás miatt a reprodukciós eljárás során alkalmazott kényszer az egészségügyi ellátáshoz való jog tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettséget sérti, hiszen a beavatkozás nem az érintett szabad döntésén alapult. Másrészt a vetelés és az azzal járó következmények okán megállapítható az Egyezségokmány 12. és 3. cikkeinek együttes olvasatban való sérelme is,^[33] mivel az olasz jogszabályban foglalt korlátozás közvetett diszkriminációt valósít meg S. C. esetében, hiszen női mivoltánál fogva számára a kényszerterhesség súlyosabb következményekkel járt egészségére és fizikai integritására vonatkozásában.

2. A jogbizonytalanság^[34]

[iii/3.] Másrészt azt vizsgálta a Bizottság, hogy a 2004. évi XL. törvény 6. cikk (3) bekezdéséből fakadó bizonytalanság – nevezetesen az, hogy nem egyértelmű: a megtermékenyítést követően van-e lehetőség az embriók beültetésére vonatkozó beleegyezés visszavonására – megvalósítja-e egyúttal mindkét panaszos egészségügyi ellátáshoz való jogának sérelmét is?

A Bizottság érvelése alapján az olasz jogszabályi rendelkezés bizonytalansága megakadályozza az érintetteket az újabb IVF eljárás igénybe vételében, mivel megalapozottan tarthatnak a panaszukban leírtak megisméltlődésétől. Ilyen módon az olasz jog megsérti az egészségügyi ellátáshoz való jogukat, mivel indokolatlan korlátozást jelent egy olyan ellátáshoz való hozzáféréshez (*accessibility*), amely egyébként a részes államban elérhető.

A Bizottság hangsúlyozta, hogy a 12. cikkben foglalt emberi jog nem abszolút.^[35] Ennek megfelelően korlátozása megengedett, amennyiben az egyezségokmány-

[32] „A szexuális és reprodukciós egészség szabadságokat és jogosultságokat foglal magában. A szabadságok magukban foglalják a szabad és felelősségteljes döntések és választások meghozatalát, amelyek erőszaktól (*violence*), kénszertől (*coercion*) és diszkriminációtól (*discrimination*) mentesek az individuuum testét és szexuális, illetve reprodukciós egészségét érintő kérdésekben.” CESCR General Comment 22. (2016) ‘The Right to Sexual and Reproductive Health’ para. 5.

[33] „A Részes Államokra tartozik, hogy vegyék figyelembe a látszólag gender-semleges jogot, szakpolitikákat és programokat és fontolják meg, hogy azok nem eredményeznek-e negatív hatást abban, hogy a férfiak és nők az egyenlőség alapjain élvezhessék emberi jogaikat.” CESCR General Comment 16. (2005) ‘The Equal Right of Men and Women to the Enjoyment of all Economic, Social and Cultural Rights’ para. 18.

[34] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. paras. 11.1.-11.4.

[35] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para 9.

beli limitációs klauzula feltételrendszerének megfelel. Ez utóbbit a részes állam köteles bizonyítani. A Bizottság által alkalmazandó teszt kereteit az Egyezségokmány 4. cikke határozza meg, miszerint a korlátozásnak

- a joggal összhangban,
- az Egyezségokmányban foglalt jogok természetével összhangban,
- legitim cél érdekében kell történnie, valamint
- szigorúan szükségesnek kell lennie egy jóléti és demokratikus társadalomban.^[36]

A testület mindenekelőtt észrevételezte, hogy Olaszország a korlátozás jogszerűségének megállapíthatóságát nem bizonyította.^[37] Ezt követően rátért az első feltételre, nevezetesen a korlátozásnak az egészséghez való jog természetével való összhangjára. A Bizottság megítélése szerint az egészségügyi ellátásba való beleegyezés visszavonására vonatkozó olyan tilalom, vagy az olyan tilalom létezésének feltételezésére alapul szolgáló homályos jogszabályi rendelkezés, amely kényszerített orvosi beavatkozásokhoz és így akár kényszerített terhességhez is vezethet, túlmegy azon a határon, amely még jogszerűen igazolható. A 2004. évi XL. törvény 6. cikkéből fakadó jogbizonytalanság ugyanis ellehetetleníti, hogy a későbbiekben S. C. és G. P. igénybe vehessék államukban az IVF eljárást, ami esetükben az egészségügyi ellátásukhoz való jog jogellenes korlátozását valósította meg. Ennek következtében a Bizottság mindkét fél esetében megállapította a 12. cikk megsértését.^[38]

A testület a fentiek fényében nem látta szükségesnek az egyezségokmánybeli 10. cikk külön vizsgálatát.

A Bizottság végezetül megerősítette a jelen esetben vizsgált emberi jogi kérdés belső jogi szabályozása rendszeres felülvizsgálatának fontosságát. Erre más nemzetközi emberi jogi testületek is felhívják a figyelmet,^[39] az emberi jogokból származó kötelezettségekkel való összhang megvalósítása érdekében, s tekintettel arra, hogy a tudomány és a reprodukciós eljárások folyamatos fejlődésével párhuzamosan azok társadalmi megítélése is jelentős változásokon megy keresztül.

[36] A jogkorlátozásnak a 14. számú általános kommentár szerint további feltétele az *arányosság*, amelyben több lehetőség is rendelkezésre áll, a *korlátozott időtartam*, illetve annak *felülvizsgálata*. (CESCR General Comment No. 14. para. 29.)

[37] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. paras. 4.1.-4.6.

[38] A „tiszteletben tartásra vonatkozó kötelezettség megsértését jelenti, mikor az Állam a jog, egyes szakpolitikák vagy tevékenységek által aláássa szexuális és reprodukciós egészséghez való jogot. Ezek közé tartozik, amikor az Állam beavatkozik az egyén saját teste feletti döntési szabadságába és annak a lehetőségébe, hogy abban szabad, tájékoztatáson alapuló és felelősségteljes döntést hozhasson. [...] Az olyan jog vagy szakpolitika, amely lehetővé teszi a nem önkéntes, kényszer vagy erőszak által végrehajtott orvosi beavatkozásokat [...] szintén megsérti a tiszteletben tartás kötelezettségét.” CESCR General Comment 22. paras. 56-57.

[39] Pl.: *S. H. and others v. Austria*, paras. 117-118.

V. A BIZOTTSÁG JAVASLATAI

A Bizottság az adott ügyben Olaszország kötelezettségeként írta elő, hogy biztosítsa S. C. számára a védelmet a kényszerített orvosi beavatkozásoktól és saját testi integritását érintően a szabad döntéshozatali jog tiszteletben tartását, valamint nyújtson kompenzációt az S. C. által elszenvedett sérelmek miatt. A testület mindkét panaszos vonatkozásában a megfelelő jogi és egyéb feltételek kialakítását látta indokoltnak ahhoz, hogy az IVF eljáráshoz hozzáférésük biztosítva legyen oly módon, hogy az állam tiszteletben tartsa számukra a beleegyezés visszavonásához való jogot, valamint az eljárási költségek megtérítését írta elő.

Általános jelleggel pedig a meg nem ismétlés kötelezettségét, illetve a hasonló jogsértések megelőzését fogalmazta meg, amelyre a részes államnak az olasz jogszabályok megalkotása és azok kikényszerítése során egyaránt figyelemmel kell lennie.^[40]

VI. KONKLÚZIÓK

S. C. reprodukciós jogának sérelme kapcsán nem kerülheti el a figyelmet, hogy a Bizottság *ratio decidendi*ként nem a panaszosok által hivatkozott 14. számú általános kommentár rendelkezése(i)t, hanem a 16., továbbá a 22. számú általános kommentárokat hivatkozva, holott azokra a testület döntésében foglaltak alapján nem hivatkoztak.

Az S. C. fizikai integritására vonatkozó rész pedig az, amely legszorosabban kapcsolódik magához a kényszerterhességet követő vetéléshez és annak következményeihez. Mindazonáltal, a panaszosok által benyújtott információk vizsgálata alapján a Bizottság ebben a vonatkozásban a jogsértést szélesebb körben állapítja meg, mint azt a benyújtott panasz indokolná. S. C. és P. G. ugyanis a kérelmükben nem tértek ki az S. C.-t ért közvetett diszkrimináció kérdésére, illetve a 3. cikk megsértésének megállapítását sem kérelmezték. Ezáltal a Bizottság eggyel tovább lépett a kényszerterhesség kérdésén, mivel maga a vetélés a másik két kérdéshez nem kapcsolódik ennyire szorosan.

Más oldalról tekintve azonban hiányosságként materializálódik, hogy az adott ügyben, mindkét panaszos vonatkozásában elmaradt az IVF eljárásokhoz kötődő információs hozzáféréshez való jog (lásd: [i]) sérelmének részletes vizsgálata.

A jogbizonytalanság kapcsán pedig megjegyzendő, hogy *prima facie* tulajdonképpen nem áll fenn jogbizonytalanság, ugyanis a 2004. évi XL. törvény egyértelműen meghatározza, hogy mi az a konkrét időpont, ameddig a beleegyezés visszavonható: erre a megtermékenyítés megtörténtéig kerülhet sor, azt követően

[40] CESCR Views Concerning Communication No. 22/2017. para. 14.

tehát már nem.^[41] Az értelmezési dilemmát egyrészt az okozza, hogy ennek a betartására a törvény további rendelkezései nem írnak elő megfelelő garanciákat, illetve az, hogy a 2004. évi XL. törvény miniszteri indokolása kifejezetten rendelkezik az embrió-beültetés kikényszeríthetetlenségéről.^[42] Ezekre azonban a Bizottság egyáltalán nem tért ki érvelésében, csupán annyit említett, hogy a törvény rendelkezése nem egyértelmű, majd egyből rátér a limitációs klauzulára.^[43]

További kérdést vet fel, hogy a Bizottság nem látta szükségesnek a 10. cikk vizsgálatát, ugyanis önmagában az, hogy a 12. cikkben foglalt egészségügyi ellátáshoz való jog sérült, még nem jelenti, hogy a panaszosok más joga egyidejűleg nem szenvedhet sérelmet.

Előremutató azonban a Bizottság részéről, hogy a kötelező jelleggel bíró Emberi Jogok Európai Bíróságának döntéseire is hivatkozik az eset érvelésében, amely utóbbinak jelenlegi ítélkezési gyakorlata egyre gyakrabban érinti az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezéseinek vizsgálata során az egészségügyi ellátáshoz való jogot is.^[44]

Az eset kapcsán általánosságban megállapítható, hogy Olaszország kizárólag a jogsérelem hiányára vonatkozó álláspontját fejtette ki, s nem vitatta kifejezetten sem a panasz elfogadhatóságát, sem annak érdemi érvelésével kapcsolatosan nem fejtett ki ellentétes érvrendszert.^[45] Ez további támpontokat nyújthatott volna a Bizottságnak érvelése alátámasztására, így azonban csak a mindenképpen szükséges érvelési elemek tömör, helyenként hiányérzetet maga után hagyó bemutatására szorítkozott.

Végezetül, az érvelés szerkezetét tekintve pedig érdemes lett volna az előkérdéseknek *közvetlenül* a releváns jogi kérdéseket megelőző ismertetése és részletezése. A Bizottság által választott azon megoldás, hogy a jogi kérdéseket és azok előkérdéseit külön helyen tárgyalta, némileg az érvelés logikai felépítésének széttöredezettségét eredményezte.

[41] Erről és általában a 6. cikk szerinti tájékoztatáson alapuló beleegyezésről bővebben, lásd: Fenton, 2006, 92-94.

[42] Biondi, 2013, 479-480.

[43] Az előbbieik ismerete nélkül azonban tévesen arra a következtetésre lehetne jutni, hogy ebben a vonatkozásban inkább a magánklinika felelőssége áll fenn, mintsem Olaszországé. Ahogyan ugyanis arra a tényállás ismertetésénél is utalás történt, a 2004. évi XL. törvény 6. cikkének megfelelő alkalmazása esetén, annak érdekében, hogy a megfelelő tájékoztatáson alapuló döntést hozhassanak, a feleket már az eljárás megkezdése előtt tájékoztatni kellett volna arról, hogy a beleegyezés valamely időponttól kezdődően a magánklinika orvosai szerint nem vonható vissza, különös tekintettel arra, hogy már a második alkalommal vették igénybe az IVF eljárást.

[44] Korábbi ügyben is előfordult, hogy kötelező erejű döntésre (pl.: *Mohamed Aziz v. Catalunyaacaixa (Spain)* Court of Justice of the European Union, C-415/11, 2013) hivatkozva született jogsértést megállapító bizottsági vélemény. (CESCR Communication No. 2/2014. para. 13.6.)

[45] CESCR Views Concerning Communication 22/2017. para. 4.6. Ennek háttérében állhat az olasz Alkotmánybíróság 151/2009. (IV. 1.) AB határozata, amely szerint az embrió számára a 2004. évi XL. törvény által nyújtott védelem nem abszolút, amennyiben más alkotmányos érdekekkel konkurál, ami alatt mindenekelőtt az IVF-ben résztvevő anya egészségét kell érteni. (Penasa, 2012, 156.)

Mindazonáltal ez volt az első eset a Bizottság hatáskörében, amikor érdemi szakaszba jutott az Egyezségokmány 12. cikkének vizsgálata, az ügy pedig több aspektusból is kapcsolódik az egészségügyi ellátáshoz való joghoz. Az eset nemzetközi jogi megítélése még nem egyértelmű, azonban a Bizottság pozíciójának erősödését jelzi, amit a hozzá benyújtott kérelmek jelentősen növekvő száma is mutat.^[46] Az eset még nem tekinthető végérvényesen lezártnak, ugyanis a Kiegészítő Jegyzőkönyvben részes államok a nemzetközi jog alapján kötelezetek arra, hogy a Bizottságnak az egyéni panaszos ügyekben tett megállapításaira megfelelőjenek. Olaszország így hat hónapon belül köteles reagálni a Bizottság megállapításaira és magyarázatot adni, hogyan hajtja végre annak döntését.^[47]

IRODALOMJEGYZÉK

- Biondi, Stefano (2013): Commentary – Access to Medical-Assisted Reproduction and PGD in Italian Law: A Deadly Blow to an Illiberal Statute? Commentary to the European Court on Human Rights’s Decision, *Costa and Pavan v. Italy*, (ECtHR, 28 August 2012, App. 54270/2010). *Medical Law Review*, Vol. 21. No. 2. 474–486.
- Cippitani, Roberto (2017): The “Curious Case” of Italian Law No. 40 of 2004: How the Dialogue between Judges is Modifying the Legislation on Medically-Assisted Reproduction. *Rights and Science*, Vol. 0. 23–42.
- Eijkholt, Marleen (2010): The Right to Found a Family as a Stillborn Right to Procreate? *Medical Law Review*, Vol. 18. No. 1. 127–151.
- Fenton, Rachel Anne (2006): Catholic Doctrine versus Women’s Rights: The New Italian Law on Assisted Reproduction. *Medical Law Review*, Vol. 14. No. 1. 73–107.
- Kecskés Gábor (2016): Individual Complaints within the Field of Economic, Social and Cultural Rights – Pro and Contra Arguments. In: Szabó Marcell (ed-in-chief), Varga Réka-Láncos Petra Lea (eds.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2015*. The Hague Eleven, Hague, 93–113.
- Kete, David (2014): Case of S. H. and others v. Austria: Practical Concern over Individual Rights. *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 36. 47–60.
- Paulk, Lauren B. (2014): Embryonic Personhood: Implications for Assisted Reproductive Technology in International Human Rights Law. *The American University Journal of Gender, Social Policy and the Law*, Vol. 22. 781–823.
- Penasa, Simone (2012): The Italian Law on Assisted Reproductive Technologies N. 40 of 2004 Facing the European Court of Human Rights: The Case of *Costa and Pavan v. Italy*. *Law and the Human Genome Review*. Vol. 37. Jul-Dec. 155–178.
- Tóth Norbert (ford.) (2009): Fakultatív Jegyzőkönyv a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához. *Föld-rész*, Vol. 2. No. 1. 106–113.

[46] Jelenlegi adatok alapján eddig összesen 131 panasz érkezett a Bizottsághoz, ebből 23 2013 és 2017 között, 108 pedig a 2018-2019-es években. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/PendingCases.aspx> (2019.04.30-i letöltés)

[47] Kiegészítő Jegyzőkönyv 9. cikk (2) bekezdés.

- CESCR Communication No. 4/2014. *Merino Sierra et al. v. Spain* (U.N. Doc. E/C.12/59/D/4/2014).
- CESCR Communication No. 7/2015. *Jaime Efraín Arellano Medina v. Ecuador* (U.N. Doc. E/C.12/63/D/7/2015).
- CESCR Communication No. 14/2016. *Ana Esther Alarcón Flores and 116 others (acting as a group of individuals) v. Ecuador* (U.N. Doc. E/C.12/62/D/14/2016).
- CESCR General Comment 14. (2000) 'The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12.)' (U.N. Doc. E/C.12/2000/4).
- CESCR General Comment 16. (2005) 'The Equal Right of Men and Women to the Enjoyment of all Economic, Social and Cultural Rights' (U.N. Doc. E/C.12/2005/4).
- CESCR General Comment 22. (2016) 'The Right to Sexual and Reproductive Health' (U.N. Doc. E/C.12/GC/22).
- CJEU, *Mohamed Aziz v. Catalunyaacaixa (Spain)* (Court of Justice of the European Union. C-415/11. 2013).
- ECtHR, *S. H. and others v. Austria* (ECtHR, Application No. 57813/00. Judgement of 3 November 2011).
- Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966, 1976-).
- Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmány Kiegészítő Jegyzőkönyve (2008, 2013-).
- Views Adopted by the Committee under the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Concerning Communication No. 22/2017. *S. C. and G. P. v. Italy* (U.N. Doc. E/C.12/65/D/22/2017).
- Views of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights under the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Concerning Communication No. 2/2014. *I. D. G. v. Spain* (U.N. Doc. E/C.12/55/D/2/2014).
- 1374/2016. (VII. 21.) Kormányhatározat, 3. melléklet (Magyarország).
- 2004. évi XL. (III. 19.) törvény (Olasz Köztársaság).
- 84/2016. (III. 22.) AB határozat (Olasz Alkotmánybíróság).
- <http://indicators.ohchr.org/> (2019. április 30-i letöltés).
- <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/PendingCases.aspx> (2019. április 30-i letöltés).

A túlkriminalizáció jelensége és az alkotmányos büntetőjog válsága^[1]

I. BEVEZETÉS

Az ún. *túlkriminalizáció* vagy túlzott kriminalizáció (*overcriminalization*) jelensége az angolszász jogirodalomban, *Douglas Husak* munkásságának köszönhetően merült fel.^[2] *Husak* elsősorban arra a folyamatra figyelt fel, hogy az állam büntető hatalmának egyértelmű expanziója mutatható ki a 20. század végén. Az állam a magánszféra korábban tiszteletben tartott területeire is behatolt a büntetőjogi eszközrendszer használatával, amely azonban megkérdőjelezte az állami beavatkozás legitím korlátait. Ez a tendencia egyszersmind a büntetések súlyosságát is érintette és igazságtalan büntetéseket eredményezett.

A bűncselekmények ténylegesen okozhatnak ugyan magánsérelmet, azonban a társadalom és a jogrend megsértéseként való értékelésük vezet az állam büntető hatalmához. E kriminalizációs funkció azonban nem lehet korlátok nélküli, és a demokratikus jogállamban a büntető hatalom az állam alkotmányosan korlátozott közhatalmi jogosítványa a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonására.^[3] Ebből is következik, hogy a 19-20. század büntetőjogi paradigmája a korlátozott, illetve korlátozható állami büntetőhatalomra épül, amely korlátozhatóság a büntetendőség legitimációjából eredeztethető. Az állami beavatkozás e behatárolásai megítélésem szerint részben alkotmányosak, részben pedig alapjogi jellegűek.

A 20. század második felére a jogállami (alkotmányos) büntetőjog fogalmában és összetevőiben koncentrálódott a büntetőhatalom korlátozhatósága. A jogállam (*Rechtstaat, rule of law*) fogalmán a továbbiakban a formális és materiális tényezőkön nyugvó olyan elvrendszert értek, melynek lényegi részegységei a legalitás és az anyagi igazságosság.^[4] A legalitási elv mentén a büntetőhatalom alkotmányos

[1] A jelen tanulmány „Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült”

[2] Vö. *Husak*, 2007.

[3] 40/1993 (VI.30.) AB határozat

[4] *Szigeti Péter* a jogállamiság jogbiztonsági és igazságossági kettős kritériumrendszerét visszavezeti *John Finnis* hét kritériumára, valamint kiegészíti az alkotmányos jogok katalógusával. (*Szigeti - Takács*, 1998, 218-219.)

és alapjogi korlátai közötti megkülönböztetést pedig abban az értelemben használom, hogy alkotmányos korlátokon elsősorban a büntetőjog megalkotási folyamatára ható alkotmányos szabályokat és elveket értem, míg az alapjogi korlátok alatt tárgyalom a jogállami büntetőjog igazságossági követelményének kérdését. A tanulmányban igyekszem bemutatni azokat a válságjelenségeket, amelyek a jogállami büntetőjogra épülő paradigmát kikezdték és egyfajta válsághelyzetet idéztek elő a büntetőjog korábban kialakult ideájában.

II. A NULLUM CRIMEN ELV TARTALMA

A jogállami kritériumrendszer egyik része tehát az anyagi jogi legalitás, amely a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvekben manifesztálódott. A *nullum crimen sine lege* elv eredete visszavezethető a római jogi gyökerekre,^[5] de akár az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatában foglaltakra is.^[6] Egyetértés uralkodik azonban abban, hogy a *nullum crimen* és *nulla poena sine lege* elvek a felvilágosodás korában, méghozzá az állami büntetőhatalom önkényével szembeni védelem céljából kerültek meghatározásra. Később, a 19. századi büntetőjogi kodifikációs hullámban ezen elvek megjelenítése az alkotmányjogi/büntetőjogi jogszabályokban is megtörtént.^[7] A 20. század közepén, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 7. cikkében is megfogalmazásra került a legalitási elv két vonatkozása, ami szintén az elv paradigmaticus jellegét erősíti.^[8]

A legalitás elve nem egyszerűsíthető le a törvényesség fogalmára. Egyes követelményeit a szerzők több résztényezőre bontják. Gellér például a formális és anyagi legalitás megkülönböztetésén túl, az utóbbi (materiális) legalitáson belül helyezi el többek között az előreláthatóság követelményét, a szükségességi és arányossági teszt alkalmazásának kötelezettségét, valamint az anyagi igazságosság elvárását.^[9] Nagy Ferenc a *nullum crimen sine lege* elv négy olvasatát: a pontos meghatározottság követelményét (*certa*), az írásba foglalt büntető törvény igényét

[5] Mommsen, 1899, 57.

[6] 5. pont: „A törvénynek csak a társadalomra nézve ártalmas cselekedetek megtiltására van joga. Amit a törvény nem tilt, azt senki nem akadályozhatja meg, s amit a törvény el nem rendel, arra senkit kényszeríteni nem lehet.”

[7] Hazánkban a Csemegi kódex első szakasza tartalmazta, hogy „büntettet és vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít”, illetve „Büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra elkövetése előtt a törvény megállapított.” (1878. évi V. tc. 1. §)

[8] 7. Cikk - Büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül

1. Senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni.

2. Ez a Cikk nem zárja ki valamely személy bíróság elé állítását és megbüntetését olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely elkövetése idején a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek szerint bűncselekmény volt.

[9] Gellér – Ambrus, 2017, 83.

(*scripta*), a (szigorító) analógia tilalmát (*stricta*), valamint a visszaható hatály tilalmát (*praevia*) jelöli ki a legalitási elven belül.[10]

Ezeket a megállapításokat tartalmilag elfogadva, a magam részéről azokat az elemeket emelem ki, amelyek a büntetőjogi paradigma szempontjából közmegegyezésen alapulnak a 20. században. Az általam fent előrebocsátott szempontok alapján az állami büntetőhatalom alkotmányos korlátjának tekintem a *nullum crimen sine lege scripta, praevia, és certa* elveket, a büntetőjog ultima ratio jellegét és az *alternativitást*, minthogy ezek mindegyike a büntetőjog megalkotásával kapcsolatos követelmény. Ehhez képest nem az alkotmányos, hanem az alapjogi korlátok közé sorolom a szükségességi-arányossági tesztet, a *nullum crimen sine lege stricta* elvben megnyilvánuló analógia tilalmát, továbbá a *ne bis idem* elvét és az ártatlanság vélelméből eredő bizonyítási teher anyagi büntetőjogi megnyilvánulásait. Ez utóbbi tényezők ugyanis a jogegyenlőség, a törvény előtti egyenlőség, végső soron pedig az emberi méltóság jogának érvényesülését szolgálják a büntetőjog alkalmazása során.

A *nullum crimen sine lege scripta* elv alapján a jogalkotó feladata, hogy a bűncselekményekre és a büntetésekre vonatkozó szabályokat írásba foglalja, és valamennyi jogalanyra egységesen kötelező jogforrásban, törvényben szabályozza.^[11] Az elv a bírói jogalkotás, és a büntetőjogra vonatkozó szabályok precedens alapján történő kialakítását tilalmazza, egyúttal a büntetőjogi szabályok de facto előreláthatóságát szolgálja. A paradigmaticus kérdés e vonatkozásban, hogy az enyhe vagy kemény precedens-rendszer mennyiben használható, illetve meddig terjed a bíróságok jogfejlesztő-jogegységesítő funkciója.

A magyar büntetőjogi irodalomban alapvetően kétféle nézőpont alakult ki a bíróságok jogfejlesztő tevékenységének mint a büntetőjog forrásának figyelembe vételére. Egyrészt a jogalkotási hatáskörelvonás tilalma miatt az egyik szélső nézőpont nem tekinti a „bíró alkotta jogot” a büntetőjog forrásának. A másik szélső álláspontot képviseli Gellér, aki azt vallja, hogy a bíró alkotta jog is jog, így a bíróságok jogfejlesztő tevékenységének egyes produktumai a büntetőjog forrásának tekinthetők.^[12] Mindkét nézettel látszólag szemben áll, hogy az Alkotmánybíróság először 2005-ben, majd 2006-ban a jogegységi határozatokat tulajdonképpen jogszabálynak minősítette a jogegységi határozatok kötelező hatályára és az azokban foglalt absztrakt megfogalmazásokra tekintettel.^[13] A magam részéről emiatt a két fenti nézet ötvözetét tartom indokolhatónak. Eszerint tehát a „bíró alkotta jog” akkor válik a büntetőjog forrásává, azaz akkor érvényesül vele szemben a *nullum crimen sine lege* elv, amennyiben az adott

[10] Nagy, 2016, 486.

[11] A régi jogalkotási törvény (1987. évi XI. törvény) kizárólagos törvényhozási tárgyként szabályozta a bűncselekményeket és a büntetéseket. A 121/2009 (XII.17.) AB határozat megsemmisítette a Jat-ot, de az Alaptörvény rendszertani értelmezése alapján megállapítható, hogy a bűncselekménnyé nyilvánítás továbbra is törvényhozási tárgy.

[12] Gellér, 2008, 71.

[13] Lásd: 42/2005. (XI. 14.) AB határozat és 70/2006. (XII. 13.) AB határozat.

forrásnak normatív ereje van. E tekintetben a jogegységi döntések normativitása egyértelműen kitapintható.

A 20. század büntetőjoga a precedens alkalmazhatóságát tehát a történeti gyökerekre tekintettel engedte meg vagy vette el. Az angolszász büntetőjog precedens gyökerei még élnek, amelyet nem tekintenek a legalitási elv hiányának.^[14] A lényegi büntetőjogi szabályokat azonban e területen is az írott jogban rendezi a jogalkotó arra is figyelemmel, hogy amely területet jogszabályban szabályoztak az egyszersmind jogalkotási tárgyá válik. Mindeközben a kontinentális büntetőjogok a 19. századi kodifikációs hullám nyomán egyértelműen a *nullum crimen sine lege scripta* elv következetes alkalmazása mellett működtek.

A visszaható hatályú jogalkotás és jogalkalmazás tilalma (*nullum crimen és nulla poena sine lege praevia*) a legalitás tulajdonképpeni magja. A visszaható hatály főszabályként történő kizárása paradigmikus jelentőségű szabály a büntetőjogban és a büntető-jogtudományban, mert egyértelműen megkülönbözteti és lehatárolja a büntetőjogi felelősségre vonhatóságot más jogági jogszabályokban foglalt jogkövetkezmények alkalmazásától. Ez az elv jelöli ki a büntető törvény időbeli hatályának főszabályát, amely a jogbiztonságot szolgáló előreláthatóságban ölt testet. Egyes szerzők a visszaható hatály tilalmát az elkövető jogi helyzetének rosszabbodásától, a későbbi súlyosabb törvénytől történő megóvásával indokolják, egyúttal hangsúlyozzák, hogy emiatt kell visszaható hatállyal alkalmazni az elbíráláskori enyhébb büntető törvényt.^[15]

Nézetem szerint a későbbi enyhébb szabály visszaható hatályú alkalmazása inkább az alapjogi korlátok közé tartozó jogegyenlőség és méltányosság elvével magyarázható, semmint az előreláthatósággal, hiszen az elkövetés utáni kedvező változások ugyanúgy nem láthatóak előre, mint az esetleges hátrányos irányú jogalkotási folyamatok, mindemellett azonban méltánytalan lenne az elkövetőre nézve, ha az elbíráláskori enyhébb szabályt figyelmen kívül hagyva a jogalkalmazó nem követné a büntetőpolitika elbíráláskori időszakra beállt változásait.

Az elkövetéskori büntető jogszabályok alkalmazásának követelményét a 19–20. századi büntetőjog a nemzetközi bűncselekmények visszaható hatályú alkalmazásával bővítette. A második világháborút követő nürnbergi ítélezés gyökeresen átformálta az időbeli hatály főszabályára és kivételeire vonatkozó nézőpontokat, melynek eredményeként a szigorú értelemben vett legalitást áttörte az igazságossági premisszákra történő hivatkozás.^[16] Ugyancsak hasonló hatást gyakorolt a nemzetközi büntetőjog általánosan elismert elvei alapján büntetendő kógens nemzetközi normák kötelező visszaható hatálya.^[17] Az igazságossági kritérium a jogállami büntetőjog alapjogi vetülete, emiatt ezzel a későbbiekben foglalkozom. A kógens nemzetközi normák visszaható hatályát azonban az

[14] Karsai, 2014, 256.

[15] Nagy, 1996, 83.

[16] Radbruch, 1946, 107.

[17] Vö. 53/1993. AB határozat.

Emberi Jogok Európai Egyezménye 7. cikk (2) bekezdése is hivatkozza azzal, hogy a visszaható hatály lehetőségét azokra a cselekményekre is kiterjeszti, amelyek az elkövetés idején a belső jog alapján ugyan nem, de a nemzetközi jog alapján büntetendők voltak.^[18] Megállapítható tehát, hogy a kógens nemzetközi normák viszonylatában, a büntetőjogban konzekvensen alkalmazzák a belső jog és a nemzetközi jog visszaható hatályának elválasztását.

A jogkövető magatartás tanúsításához a jogalanyoknak egyértelműen fel kell tudniuk ismerni, hogy mely magatartások tilalmazottak és melyek azok, amelyek megengedettek.^[19] A 20. századra ezért a büntetőjogi pontos meghatározottság követelménye (*legal certainty*) és a határozatlan jogkövetkezmény tilalma sűrítette magába azt a rációt, hogy a jogalkotó a büntetendő magatartás definícióját, illetve a jogkövetkezmények körét egzaktan állapítsa meg. Ez a *nullum crimen sine lege certa* elv, amelynek célja, hogy minimalizáljuk az önkényes bírói döntések lehetőségét. Amennyiben ugyanis kellően pontos törvényi tényállások hiányában a bírói gyakorlat alakítaná ki a törvény tényállási elemek értelmét, úgy ezzel elvonná a törvényhozó hatáskörét.^[20] A határozatlan büntetőtörvények olyan visszaélésre adtak alkalmat a 20. században, amelyet a totalitárius, a diktatórikus rendszerek szívesen alkalmaztak a többféle értelmezési lehetőség kiaknázása érdekében.^[21]

A meghatározottsági követelményt a büntetőjogban nemcsak a törvényi tényállások tekintetében tartjuk követendőnek, hanem a büntetések tekintetében is fokozottan érvényesül. E tekintetben a nemzetközi alapjogi bíraskodás egyértelműen kifejezte, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmények határozatlansága, *ad absurdum* határozatlan időtartama, egyértelműen sérti az előreláthatóság, kiszámíthatóság és a jogbiztonság elvét.^[22] Nem hanyagolható el, hogy az

[18] „Ez a Cikk nem zárja ki valamely személy bíróság elé állítását és megbüntetését olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely elkövetése idején a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek szerint bűncselekmény volt.” (Emberi Jogok Európai Egyezménye, 7. cikk [2] bekezdés)

[19] 11/1992. AB határozat; 30/1992. AB határozat; 1160/B/1990. AB határozat: „Ha egy jogszabály törvényi tényállása túl elvont, túl általános, akkor a jogszabály rendelkezése a jogalkalmazó belátása szerint kiterjeszthető vagy leszűkíthető. Az ilyen szabály lehetőséget ad a szubjektív jogalkalmazói döntésre, a különböző jogalkalmazók eltérő gyakorlatára, a jogegység hiányára. Ez csorbítja a jogbiztonságot.”

[20] „Az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró díszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről.” (30/1992. AB hat.)

[21] Belovics – Gellér – Nagy – Tóth, 2012, 67.

[22] „A tényleges életfogytiglani szabadságvesztést töltő elítéltnak már a büntetés megkezdésekor joga van tudni, hogy milyen feltételek mellett és mit kell tennie ahhoz, hogy szabadlábra helyezése megfontolásra kerüljön, beleértve azt is, hogy a büntetés felülvizsgálatára mikor kerül sor, s hogy a felülvizsgálat mikor kérhető. Ezért, ha a hazai jog semmilyen mechanizmust vagy lehetőséget nem biztosít a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés büntetés felülvizsgálatára, akkor a 3. cikknek való, ezen ok miatti meg nem felelés nem a szabadságvesztés egy későbbi szakaszában, hanem már

Alkotmánybíróság a 30/1992. (V.26.) AB határozatban a jogbiztonsági kritériumot nemcsak a büntetőjogi fogalmakra és tényállásokra vonatkoztatta, hiszen úgy fogalmazott, hogy a jog egészének, és egyes részterületeinek kell kiszámíthatónak lenni. Természetesen a relatíve meghatározott keretek közötti büntetéskiszabás nem sérti az előreláthatóságot, hiszen ennek elhagyása esetén a jogalkotó határozná meg a konkrét büntetést és ezzel elvonná a bíróság mérlegelési jogkörét, valamint indokolatlanul sújtana azonos büntetéssel eltérő körülmények között megvalósuló bűncselekményeket.

Az Alkotmánybíróságnak ugyancsak a 30/1992. (V.26.) AB határozatban, a büntetőjog „szankciós zárkő” funkciójára tett örökérvényű megállapítása képletesen is jelzi, hogy az állam és az egyén viszonyának meghatározásában a büntetőjog csak a legvégső eszköz lehet.^[23] A büntetőjog *ultima ratio* jellege amellet indokol, hogy az állam csak abban az esetben éljen az egyéni jogkorlátozás büntetőjogi eszköztárával, amennyiben a kérdéses életviszony más jogágba tartozó, enyhébb jogkorlátozással nem érhető el. Erre figyelemmel helyesebbnek tartom ezt az elvet alternativitásként megjelölni.^[24] Pallagi Anikó is rögzíti, hogy az *ultima ratio* elve két irányban is értelmezhető: egyrészt azt jelenti, hogy az állami beavatkozást igénylő társadalmi jelenségek kezelésekor elsőbbséget kell biztosítani a nem jogi eszközöknek, illetve a jogi megoldások közül a nem büntetőjogiaknak, másrészt az *ultima ratio* a büntetőjogon belül a lehető legenyhébb eszköz alkalmazásának követelményét jeleníti meg.^[25]

A büntetőjog végső soron történő használata és alkalmazása kriminálpolitikai kérdés. Az offenzív és a defenzív kriminálpolitika éppen abban a tekintetben különböztethető meg, hogy míg az előbbi a büntetőjog azonnali, minden területre történő alkalmazását tartja kívánatosnak, addig az utóbbi a büntetőjog szubszidiárius jellegét hangsúlyozza a bűnözés elleni harcban.^[26] Az offenzív és defenzív kriminálpolitika elméleti megkülönböztetést jelent. Nem mondható tehát, hogy valamely állam büntetőjoga és kriminálpolitikája tisztán offenzív vagy defenzív. Nem téveszthető szem elől az sem, hogy a kriminálpolitika offenzivitása vagy defenzivitása egyes területeket érintően is eltérő lehet. Így például, a magyar kriminálpolitika kifejezetten offenzív a kábítószer-kereskedelem kapcsán, míg a kábítószer-fogyasztás tekintetében inkább defenzívnek mondható.^[27]

- a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés büntetés kiszabásának pillanatában bekövetkezik.” (EJEB, Magyar László v. Magyarország ítélet [2014])

[23] „A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.” (30/1992. AB hat.)

[24] „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio*. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.” (30/1992. [V.26.] AB hat.)

[25] Pallagi, 43–44. (<http://hdl.handle.net/2437/199523>)

[26] Borbíró – Kerecsi, 2009, 78.

[27] A hatályos Btk. a kereskedelemhez kapcsolódó magatartások széles körét szabályozza, •

Az arányossághoz kapcsolódó *ultima ratio* és *alternativitás* elveket a büntetőjog megalkotására vonatkozó alkotmányos korlátok közé helyeztem. Emiatt magyarázatra szorul, hogy a szükségességi-arányossági tesztet miért az alapjogi korlátok között tárgyalom. Valójában, az alapjogi szükségességi-arányossági teszt átmeneti kategóriát képez a büntetőjog megalkotására és hatókörére vonatkozó szabályok között, minthogy egyrészt a büntetőjog megalkotására vonatkozó alkotmányjogi korlátozásként jelentkezik, egyúttal azonban a jogállami büntetőjog alapjogi korlátja is, hiszen a jogállam igazságossági mércéjének tekinthető, mivel az egyének közötti méltányos jogelosztást rendezi a kriminalizáció és dekriminalizáció folyamatában.

A büntetőjogi jogkorlátozás *szükségessége* tekintetében Schonsheck a kriminalizációról szóló munkájában különbséget tesz a magatartások büntetendővé nyilvánítását megelőző mérlegelés (*balancing*) és a morálisan is büntetendő magatartásoknak az egyes kriminalizációs elvek szerinti megszürése (*filtering*) között. Megállapítása szerint a mérlegelés annak eldöntése, hogy szükséges-e az adott cselekmény büntetendővé nyilvánítása, míg másik oldalról a kriminalizációs szűrés a kriminalizációs elvek, az ártatlanság vélelmének kriminalizációs vonatkozása és a pragmatikus szempontok mentén történik.^[28]

A 20. századi büntetőjogi paradigma főként az angolszász területen termelte ki a kriminalizáció szükségességének azt a kérdését, hogy hol is húzódik a magánszféra határa., amelybe az állami szabályozás már nem, vagy csak nagyon kivételesen hatolhat be. Alapvető elvárás, hogy a cselekmények büntetendővé nyilvánítását megelőzően a jogalkotási folyamatban a köz- és magánjellegű cselekmények elválasztása gondolatilag is megtörténjen. A jogkorlátozással járó kriminalizáció egyik rendezőelve, hogy a jogalkotó szelektáljon a köz- és magánszféra hatókörébe eső cselekmények között.^[29] Tehát a „publikus-privát” bináris kód mentén kell elsősorban meghatározni, hogy mely magatartásokat tilalmazzunk. Főszabályként e megkülönböztetésből az következik, hogy a szűk értelemben vett privátszféra a kriminalizációs tartományon kívül esik, hiszen a publikum, a „köz” képzeletbeli területét nem érinti.^[30] Erre utalt például az R. v. Brown esetben Lord Mustill, amikor különvéleményében kifejtette, hogy a magánjellegű, anyagiaktól mentes szexuális kielégülés céljából alkalmazott testi sértések a közérdekhez nem tartozhatnak, és így büntetendőségük is megfontolandó, hiszen e cselekmények a magánerkölcs (*private morality*) területére esnek.^[31]

- amelyek nem nélkülözik a *sui generis* előkészületi, illetve quasi bűnsegédi magatartások önálló bűncselekményként történő szabályozását. (Vö. Btk. 176-177, §§; illetve 181-183. §§)

[28] Schoensheck, 1994, 64.

[29] Hasonló megkülönböztetést a német jogdogmatika is alkalmaz az ún. közösségi jogi tárgyak és az egyén saját rendelkezése alatt álló egyéni jogi tárgyak között. (Vö. Filó, 2009, 92.)

[30] Németh, 2010, 45.

[31] Vö. R. v. Brown, 2 All ER 75, HL (1993).

A személyes önrendelkezési jog ideája, az Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. cikkében meghatározott magánszféra biztosítéka, hogy az állam csak meghatározott korlátozások mentén avatkozhat be az egyének cselekvési szabadságába. Az X. és Y. v. Hollandia ügyben kifejtette a Bíróság: a 8. cikk tárgya lényegében az, hogy az egyént az állami szervek önkényes beavatkozásától védje. A döntés alapján azonban ez nem minden esetben kényszeríti az államot arra, hogy ilyen beavatkozástól tartózkodjék: az ilyen negatív tartalmú magatartás mellett ugyanis az állam részéről olyan *pozitív kötelezettségek* is felmerülhetnek, amelyek a magán-, és családi élet hathatós elismerésében benne lakoznak. E kötelezettségek olyan *intézkedések elfogadását* is magukban foglalhatják, amelyek célja a magánélethez való jog biztosítása, akár *ez egyének egymás közötti kapcsolataiba történő beavatkozással is*.^[32] A pozitív kötelezettség (*positive obligation*) és a harmadik személy magatartásáért való felelősség (*Drittwirkung*) egymással összefüggő kérdését e tekintetben szét kell választani. A pozitív kötelezettség az, amely alapján az államnak tevőlegesen védelemben kell részesítenie az adott emberi jogot, míg az államnak a magánszemélyekkel szemben, magánszemélyek egymás közötti viszonyaiban is fennálló jogvédelmi kötelezettsége a *Drittwirkung*. A 8. cikkre vonatkoztatva tehát a Bíróság esetjogából az következik, hogy az államnak a *Drittwirkung* kötelezettségét kimerítve olyan intézkedéseket kell tennie, amelyekkel garantálja az egyén magánszférához való jogának tiszteletben tartását még a magánszemélyek közötti legbelsőbb szférában is.^[33] Az állami büntetőhatalomnak tehát csak azon jogok tekintetében képezi korlátját a magánszféra, amely a jogvédelmi kötelezettség körén kívül esik.

A 8. cikk (2) bekezdésében egyébként megjelenik a szükségesség nemzetközi zsinórmértéke is azáltal, hogy az Egyezmény az egyéni cselekvési szabadság korlátozását csak meghatározott jogvédelem esetén teszi lehetővé, ám azt is csak abban az esetben, ha az *szükséges* egy demokratikus társadalomban. A szükségesség követelménye tehát a cél nélküli, önkényes kriminalizáció elleni védelem záloga.

Az Alkotmánybíróság elsőként a 30/1992 (V.26.) AB határozatában foglalkozott a *szükségességi-arányossági teszt* büntetőjogi vonatkozásaival. Az ott tett megállapításait később számos további határozatában is visszaidézte. Az Alkotmánybíróság a nemzetközi elvárásokkal összhangban emeli ki, hogy az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához azonban önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme, vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történjék. A szükségesség mellett ugyanis meg kell, hogy feleljen

[32] EJE, X és Y v. the Netherlands ítélet, (1985) 23. §.

[33] Gellér, 2000, 115.

az arányosság követelményeinek is: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással.^[34]

A *nullum crimen sine lege stricta* elvben megnyilvánuló analógia tilalmát egyesek általános értelemben használják, más szerzők azonban csak megkötésekkel. A büntetőjogi jogértelmezés határait és nehézségeit találóan ragadja meg Gellér Balázs, amikor arra figyelmeztet, hogy „[a] jogalkotás kénytelen szembenézni egy elkerülhetetlen paradoxonnal, mégpedig azzal, hogy ha túl pontosan, szabatosan határozzák meg a törvényt, a kiterjesztő bírói értelmezés elkerülhetetlen lesz, ez viszont sérti a hagyományos értelemben vett legalitást. Ugyanakkor, ha a törvényt kellően tágan fogalmazzák meg, amely eltérést enged a további jogfejlődés irányába, akkor ez könnyen megsértheti a jogbiztonság alapelvét és zátonyra futhat a pontatlanság miatti érvénytelenséghez kapcsolódó megfontolások, vagyis az előreláthatóság miatt.”^[35]

Formális logikai értelemben az analógia nem más, mint hasonlóságon alapuló megegyezés két dolog között. Logikája, hogy ha két dolog jellemzőinek összessége megegyezik egymással, akkor a nem ismert jellemzők is várhatóan, nagy valószínűséggel azonosak lesznek a két dolgot illetően. Az analógia a jogban kettős értelemben használatos. Egyrészt a joghézagok kitöltését szolgálhatja, másrészt viszont a jogértelmezés egy sajátos technikája is lehet. A magyar szakirodalomban ismert analógia ún. szabályforrású analogikus érvelést takar. Fajtáját tekintve ez az analógia aszimmetrikus, azaz egy konkrét eset áll szemben egy jogszabállyal. Különösen igaz ez az *analogia legis* esetén.^[36]

A büntetőjog-tudományban az analógiát a jogalkalmazás, jogértelmezés módszereként használjuk a jelentéstartalommal, hogy az a törvényileg nem szabályozott egyes jogesetre a hozzá leghasonlóbb esetre vonatkozó törvényi szabály alkalmazása a szabályozási hézagok kitöltése érdekében.^[37] Az analógia olyan joglogikai művelet tehát, amellyel a hasonló esetek hasonló elbírálására törekszik a jogalkotó. Ez az a lényegi ismérv, amely miatt a *nullum crimen sine lege stricta* elvet a jogállami büntetőjog igazságossági ismérveivel sorolom, hiszen az analógia alkalmazása a jogegyenlőség biztosítását célozza. Persze csak akkor, ha a *favor defensionis* és az *in dubio pro reo* elvekkal párosul, azaz ha alkalmazása az elkövetőre nézve kedvezőbb helyzetet teremt.

Tekintve, hogy az analógiával érintett esetekre törvényi szabályozás nem áll rendelkezésre, ezért az egyik szélső nézőpont, hogy az analógia a *nullum crimen sine lege scripta* szabály tükrében, teljes mértékben tilos. Ezzel szemben az analógia teljes tilalma a büntetőjog alkalmazhatatlanságához vezetne. Gellér

[34] 30/1992. (V.26.) AB határozat

[35] Gellér, 2013, 172.

[36] Blutmann, 2008, 275.

[37] Belovics – Gellér – Nagy – Tóth, 2012.

Balázs megállapítása szerint a büntetőjog rendszerében meglévő alapelvek összeütközése esetén az analógia nemcsak lehetséges, de szükségszerű is.^[38] A magam részéről a büntetőjogi paradigma szempontjából azt a mérsékelt megfogalmazást alkalmazom, amely szerint az *elkövetőre nézve kedvező analógia*, mint módszer, megengedett. Ezzel szemben az elkövető büntethetőségéhez, vagy a szankcióalkalmazáshoz vezető, a jogszabályban nem rendezett és hasonló korábbi döntést is nélkülöző, *in peius* analógia nem alkalmazható.

A *ne bis idem* elvét a 19–20. századi büntetőjogban alapvetően három értelemben használják. Egyrészt a személyi és területi hatály ütközéspontjai mentén jelentkező bűncselekmények esetében azt hivatott szolgálni, hogy egy adott országban már elbírált büntetendő cselekményt ne lehessen egy másik joghatósági elv alapján eljáró államban ismételtén megbüntetni. Manapság az Európai Unión belüli, határon átnyúló bűncselekmények tekintetében a tagállami büntető igazságszolgáltatással összefüggésben vetődik fel elvi éllel a tett-azonosság és a kétszeres értékelés tilalma.^[39] Másrészt, a kétszeres értékelés tilalma a cselekményazonosság alapján azt is biztosítja, hogy az elkövetővel szemben a már jogerősen elbírált történeti tényállás alapján kizárt legyen az újbóli vádemelés és elítélés.^[40] A *ne bis idem* elv harmadik használata a magyar büntetékiszabási gyakorlatban jelenik meg azzal, hogy a bíróságnak a büntetékiszabás során valamennyi lényeges körülményt legalább egyszer figyelembe kell vennie, de legfeljebb egyszer veheti figyelembe mind az elkövető javára, mind pedig a terhére. Ez az elv tilalmazza a privilegizáló tényállási elem enyhítő körülményként történő ismételt elbírálását, illetve a minősített esetek azonos ügyben történő súlyosító körülménykénti értékelését.^[41]

Az angol-szász büntetőjogban a *ne bis idem* elv speciálisan a fellebbezési joghoz kötődően is megjelenik. Eredetileg a Reg v. Duncan esetben került rögzítésre, hogy a kétszeres értékelés tilalma okán a vád nem fellebbezhet a felmentéssel szemben, legalábbis amennyiben a vádlott esetében a börtönbüntetés veszélye fennállt.^[42] Az amerikai eljárási jogban az alkotmány 5. kiegészítésében foglalt kétszeres értékelés tilalma (*double jeopardy*) vezetett a fellebbezés megengedhetőségének

[38] Gellér, 2013, 171.

[39] Gellér, 2009, 116–117. (Lásd még: Pápai Tarr, 2007, 101–102.)

[40] A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. Cikk (7) bekezdése deklarálja, hogy senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetési eljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.” Hasonló módon az Emberi Jogok Európai Egyezménye Hetedik Kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikk (1) bekezdése is tilalmazza, hogy valakivel szemben büntetőeljárást folytassanak vagy szabjanak ki, ha egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítélték.

[41] „A kétszeres értékelés tilalma a büntetést befolyásoló körülmények értékelésénél is érvényes. A törvényhozó által tényállási elemként szabályozott, avagy a súlyosabb vagy enyhébb minősítést megalapozó körülményt nem lehet külön enyhítőként vagy súlyosítóként is értékelni.” (BKv. 56.)

[42] Amint az a Reg v Duncan (1881) 7 QBD esetben is megjelölésre került. (lásd Reg v Duncan (1881) 7 QBD; lásd még: R v Caroll [2002] 213 CLR)

(*leave to appeal*) vizsgálatához. Nevezetesen, a másodfokú eljárást csak kivételesen lehet külön kérelemre lefolytatni, mivel a már első fokon (jogerősen) elbírált cselekmény ismételt megítélését eredményezi e felfogás szerint a másodfokú felülbírálat.^[43] Vizsgálatom szempontjából a büntető hatalom alapjogi korlátját, az igazságossági mércét a *ne bis idem* elv valamennyi megnyilvánulása szolgálja, de hangsúlyozottan a nemzetközi vonatkozású ügyek tekintetében nyer gyakorlati értelmet.

A büntetőhatalom alapjogi korlátai között említtem a büntetőjogi bizonyítási teher anyagi jogi vonatkozásait. A bizonyítási kötelezettség és a bizonyítási teher alapvetően eljárási jogi fogalmak, azonban az anyagi büntetőjognak, elsősorban a törvényi tényállások megfogalmazási módjának egyértelmű összefüggései vannak az eljárási jogi bizonyítási teherrel.

Mind az eljárási jogi bizonyítási teher, mind pedig annak anyagi jogi vonatkozásai az *in dubio pro reo* elven alapulnak, amely elv az ártatlanság vélelméből fakad. Az eljárási jogban az *in dubio pro reo* elv a kétség esetén a terhelt javára történő döntéshozatalt és értékelést vonja maga után, melynek a büntető anyagi jogi következménye a bűnösségi vélelem tilalma. A büntetőjogi szabályokat tehát megalkotásuk során úgy kell megfogalmazni, hogy azok ne állítsanak fel bűnösségi vélelmeket és ne kötelezzék az elkövetőt a saját ártatlanságának bizonyítására, azaz büntetőjogi kimentésre.

George Fletcher példája szerint, amennyiben a törvényi tényállási elemek meglétét, a bűncselekmény megvalósulását a vádlónak kell bizonyítania, úgy kit terhel a védekezés körülményeinek bizonyítása? Következik-e az ártatlanság vélelméből, hogy a terheltnek elegendő csupán kifogásként előadnia a védekezését, avagy a védekezése tekintetében a bizonyítás kötelezettségét és sikertelenségének következményeit ő maga fogja viselni?^[44] Fletcher meggyőző véleménye szerint a bizonyítási teher ugyan a vádlón nyugszik, azonban a védekezés körében a terheltnek kell a bírót meggyőznie a védekezést megalapozó körülmények meglétéről, egyébként azt a bíróság nem fogja figyelembe venni. E vonatkozásban tehát nem is bizonyítási teherről, hanem inkább a bíróság meggyőzésének terhéről beszélhetünk (*the burden of persuasion*).^[45]

Mindemellett, a büntetőjogi tényállások megfogalmazása egyértelműen kihat a bizonyítási teherre. Például a magyar büntetőjogban a szexuális kényszerítésben immanensen szerepel, hogy a szexuális cselekmény a sértett akarata ellenére történjen. Ezt a jogalkotó az erőszak, illetve a kvalifikált fenyegetés tényállási elemként történő megfogalmazásával fejezi ki. A tényállásból fakadóan tehát a vád viseli annak a következményeit, amennyiben az erőszak vagy a fenyegetés megtörténtét nem tudja bizonyítani. Annak igazolása viszont már a terheltre háruló bizonyítási és meggyőzési kötelezettség, hogy a sértett a szexuális

[43] Edwards, 1980, 850.

[44] Fletcher, 1998, 93–94.

[45] Fletcher, i. m., 94.

cselekménybe beleegyezett.

Ezzel szemben a brit nemi bűncselekményekre vonatkozó törvény (*Sexual Offences Act*) megfogalmazásában bűncselekményt követ el, aki mással szándékosan végez szexuális cselekményt úgy, hogy a másik személy ehhez nem adta a beleegyezését, és az elkövető ésszerűen azt nem is feltételezhette, hogy a sértett beleegyezett a szexuális cselekménybe.^[46] Ez utóbbi tényállás alapján tehát a vádnak azt kell bizonyítania, hogy a sértett részéről nem állt fenn beleegyezés, és annak fennálltát az elkövető alappal nem is feltételezhette. Ez a megfogalmazás egyáltalán nem telepít bizonyítási rizikót a terheltre, hiszen a sértetti beleegyezés „vélelmén” alapul, és annak hiányát, mint nemleges körülményt kell a vádnak bizonyítania.

A *nullum crimen sine lege* elv egyik megnyilvánulása tehát, a büntető hatalom alapjogi korlátjaként, hogy a bűncselekményi definíciók megfogalmazása az ártatlanság vélelmével összhangban történjen meg.

III. A TÚLKRIMINALIZÁCIÓ JELENSÉGE

A bevezetésben is említett túlkriminalizáció (*overcriminalization*) az alkotmányos büntetőjog erodálódását eredményező folyamat. Husak a jelenség kapcsán rögzíti, hogy a büntetőjog túlsúlyossá válása a jogállami büntetőjog válságba sodrásán túl olyan büntetések alkalmazását is eredményezi, amelyeket egyáltalán nem kellene kiszabni, avagy amelyek nem felelnek meg a proporcionalitás elvének. A *túlkriminalizáció* tehát a *túlbüntetést* is mint további következményt eredményezi.^[47]

A túlzott kriminalizáció jelenségét Husak három különböző kategória besorolásával jellemzi. Ezek a kiterjesztett bűncselekmények (*ancillary offenses*), az egymást átfedő szabályozások (*overlapping statutes*), és a preventív büntetőjog termékei (*crimes designed to prevent risk*).^[48]

A magam részéről a túlzott kriminalizáció jelenségét két értelemben közelítem meg, minthogy megfigyelhető annak vertikális és horizontális vonatkozása. A *vertikális túlkriminalizáció* nem más, mint a „túl sok állam” a magánszférában. Az én megfogalmazásom szerint ez a büntetőjog mint az állam és az egyén viszonyában felmerülő regulátor minőségileg intenzív használatát jelenti; olyan magatartások büntetendővé nyilvánítását, amelyek nem feltétlenül tartoz(ná)nak a büntetőjog hatókörébe. Ez tehát a túlkriminalizáció kvalitatív oldala. Másrésztől viszont, a túlkriminalizációnak kvantitatív megnyilvánulása is megfigyelhető. Husak utal arra például, hogy az Egyesült Államokban a szövetségi bűncselekmények

[46] Sexual Offences Act (2003), 1. § (1) bekezdése.

[47] Husak, i. m., 8-9.

[48] Husak, i. m., 3.

jogszabályi szövege közel 27.000 oldalt tesz ki, amely nagyságrendileg 3.300 büntetendő cselekményt ölel fel. Mindezek nagy része nem is a szövetségi büntető törvényben, hanem kiegészítő-, ágazati normákban található.^[49] A horizontális vetület tehát a bűncselekményi törvényi definíciók szaporodása, amelynek következménye a kazuisztikus, átláthatatlan büntetőjog.

Magam is azt gondolom, hogy a túlkriminalizáció jelensége a jogállami büntetőjogi elveket egyértelműen kikezdi. A vertikális túlkriminalizáció a büntetőjog *ultima ratio* szerepével és a *szükségesség-arányosság* követelményének megsértésével hozható összefüggésbe, míg a horizontális túlkriminalizáció veszélyezteti az *előreláthatóság*, és a pontos meghatározottság (*nullum crimen sine lege certa*) követelményét.

IV. EGYÉB ALKOTMÁNYOSSÁGI DEFICITEK A BÜNTETŐJOGI JOGALKOTÁSBAN

Az alkotmányos büntetőjog válsága nemcsak a túlkriminalizáció jelenségében érhető tetten. *Carol S. Steiker* megállapítása szerint az utóbbi néhány évtizedben általános tendencia, hogy a jogalkotó a büntetőjogi-, bűncselekményi fogalmakat és tényállásokat rendkívül tágan, általánosan fogalmazza meg, melynek nyilvánvaló kriminálpolitikai célja, hogy minél kevesebb tényállási elem bizonyításával, egyszerűbben tetten érhető legyen a büntetőjogilag elítélendő magatartás.^[50] A tág megfogalmazások azonban a jogalkalmazás önkényéhez vezethetnek és sértik a *nullum crimen sine lege stricta* és *certa* elveket. A helyzet súlyát erősíti, hogy Steiker – figyelembe véve az állam büntető igényének folyamatos terjeszkedését – az egyedüli megoldást abban látja, ha a jogalkalmazó megfontolt kegyelmet (*prudential mercy*) alkalmaz az elbírálás során, azaz csak a ténylegesen társadalomsértő cselekményeket érti bele a tág megfogalmazású tényállásba, míg a formálisan ütköztethető, de a káros vonatkozást mellőző cselekmények esetén úgymond „megkegyelmez”.^[51]

Viszonylag ritka a modern büntetőjogban, hogy a *nullum crimen sine lege scripta* elv sérelmével járjanak egyes büntető anyagi jogi jelenségek. Példaként hozható mégis a magyar büntetőjog egy hagyományosnak nevezhető területe: a büntető törvényben nem meghatározott büntetendőséget kizáró okok köre. *Nagy Ferenc* a büntető törvényben meg nem határozott büntethetőséget kizáró okok kodifikálása kapcsán rögzíti, hogy az anyagi jogi legalitás elve a szokásjogi kizáró okokkal nem áll ellentétben. Véleménye szerint az Alkotmányból sem következik az eddig íratlan, de elismert kizáró körülmények törvényi szintű szabályozási kötelezettsége.^[52] A jogirodalomban, valamint a jogalkalmazásban ma már

[49] Husak, i. m., 9.

[50] Steiker, 2010, 28.

[51] Steiker, i. m., 49-50.

[52] Nagy, 2000, 343.

elfogadott tétel szerint a bírói gyakorlat által kialakított büntethetőséget kizáró okok a jogállami követelményeknek megfelelnek, és azért nem sértik a *nullum crimen sine lege scripta* követelményét, mert a büntetőjogi felelősség, illetve felelősségre vonhatóság körét szűkítik.^[53]

Ezzel az állásponttal a magam részéről több okból sem értek egyet. Egyrésztől: abból, hogy alkotmányos kötelezettség nem áll fenn e kizáró okok kodifikációjára, nem következik, hogy alkotmányos indokoltság ne szólna mégis az írott jogba emelés mellett. *Belovics* például a sértetti beleegyezés törvényi szinten történi megjelenítését azért támogatja, mert az a jogbiztonság követelményét erősíti, ezért – mondja – bár nincs kényszerítő szükség, de indokolt lehet ennek a bírói gyakorlat által kialakított oknak a Büntető Törvénykönyvben való szabályozása.^[54]

A jogbiztonsági követelmény a bírói jogellenességet kizáró okok körében véleményem szerint akkor érvényesülne a jogalanyok számára is követhető módon, ha valamely büntetőtörvényi rendelkezés rendszerinti felhívását a gyakorlat az adott jogellenességet kizáró okkal konzekvensen párosítaná. Nincs akadálya tehát annak, hogy a Btk-beli törvényi bűncselekmény fogalomból eredeztessük a sértetti beleegyezést azzal, hogy a bírói kizáró okok esetén indokolt volna, ha a társadalomra veszélyesség hiányával az absztrakt bűncselekmény-fogalom kizártságára utalna a judikatúra, és részletesen kidolgozná a beleegyezés feltételrendszerét. A probléma csupán az, hogy – amint *Gellér Balázs* is megállapítja – a társadalomra veszélyesség fogalmi és módszertani nehézségeiből adódóan az újabb bírói gyakorlat idegenkedik olyan felmentő ítélettől, amely közvetlenül a Btk. absztrakt bűncselekmény fogalmán, illetve annak hiányán alapul.^[55] A jogalanyok számára ezek után nehéz magyarázatot találni arra, hogy a bírói gyakorlatban meghatározott büntethetőségi akadályok milyen körülmények között küszöbölik ki a büntetőjogi felelősséget.

A jogállami büntetőjog követelménye alapján az elkövetőnek pontosan tudnia kell a bűncselekmény elkövetésekor, hogy magatartása tilalmazott-e vagy sem. A beleegyezés kodifikálatlansága miatt a bírói gyakorlat által érintett kizáró okokat megalapozó elkövetői magatartás büntetendőségére vagy büntetlenségére az elkövető nem következtethet. Figyelemmel kell lennünk arra is, hogy a közösségben uralkodó moralitás nem mindig esik egybe a privát moralitással. A bírói gyakorlatban élő büntethetőséget kizáró okokat érintő társadalmi felfogás változásait a jog mint utólagos reflexió nem képes hatékonyan követni. Mindezzel tehát sérül az előreláthatóság, kiszámíthatóság, jogbiztonság követelménye, amely nyilvánvalóan a jogállami büntetőjog sérelmét eredményezi.^[56]

Nem nélkülozi viszont a bírósági gyakorlat azokat a megoldásokat, amelyek nem kodifikálatlan jogalkalmazásában, hanem a kodifikált jog *contra legem*

[53] *Belovics*, 2009, 171.

[54] *Ibid.* 183.

[55] *Kis - Hollán - Gellér*, 2008, 34.

[56] *Németh*, 2015, 260.

jogértelmezéssel történő alkalmazásában nyilvánulnak meg. Csak példaként említem az elkövető terhére történő kiterjesztő, jogszabályi rendelkezésekkel ellentétes értelmezést, amely szerint a visszaesést megalapozza a korábbi jogerős szabadságvesztésre ítélet, függetlenül attól, hogy a kiszabott szabadságvesztés-büntetést az elkövetőn foganatba vették-e vagy sem.^[57]

A 20. század végén a hidegháború végével és a vasfüggöny lebontásával a poszt-kommunista államok szembesültek saját múltjukkal és Kelet-Közép-Európában az 1980-as évek végén, illetve az 1990-es években napirendre került az ún. igazságtételi törvények megalkotása, melynek keretében az emberi jogokat súlyosan sértő, nemegyszer politikai indíttatású, de köztörvényes büntetendő cselekmények tényállásába illeszkedő magatartások újrabüntethetőségének kívánalma merült fel. Annak ellenére, hogy a kógens nemzetközi jog Magyarországon is lehetővé tette volna a nemzetközi bűncselekményekre vonatkozó joganyag *quasi visszaható hatályú* alkalmazását, mégis első reflexióként a Zétényi-Takács-féle igazságtételi törvényjavaslat az elévülési szabályoknak az elkövetőkre nézve kedvezőtlen irányú, visszaható hatályú megváltoztatásával kívánt érvényt szerezni a társadalmi igazságtételnek. Ez a javaslat végül a 11/1992 (III.5.) AB határozatban alkotmányellenesnek ítéltetett. A határozat a visszaható hatály tekintetében egyértelműen rögzítette az Alkotmánybíróság, hogy nem lehet a történelmi helyzetre és a jogállam megkövetelte igazságosságra hivatkozva a jogállam alapvető biztosítékait félretenni. Jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani. A mindig részleges és szubjektív igazságosságnál a tárgyias és formális elvekre támaszkodó jogbiztonság előbbre való.

A visszaható hatályú büntetőjogi jogalkotás alkotmányellenességének megállapítása után közel húsz évvel, a jogalkotás különleges többségi helyzetében az Alaptörvény U) cikkének (6) bekezdésébe végül bekerült a korábbi Zétényi-Takács-féle javaslat esszenciája. Eszerint: „[n]em tekinthető elévültnek azoknak a törvényben meghatározott, a pártállam nevében, érdekében vagy egyetértésével a kommunista diktatúrában Magyarország ellen vagy személyek ellen elkövetett súlyos bűncselekményeknek a büntethetősége, amelyeket az elkövetéskor hatályos büntetőtörvény figyelmen kívül hagyásával politikai okból nem üldöztek.”^[58] E bűncselekmények elévülési idejére az elkövetés időpontjában hatályos büntetőtörvényt kell alkalmazni azzal, hogy az elévülés kezdő napja az Alaptörvény hatálybalépésének napja, feltéve, hogy a bűncselekmény

[57] BH 2005.6.199: Legf. Bír. Bfv. II. 2333/2003. sz.: „A visszaesői minőség megállapítását nemcsak a korábbi szándékos bűncselekmény miatt kiszabott végrehajtandó szabadságvesztés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől, hanem az ítélet jogerőre emelkedésétől számított három éven belüli újabb szándékos bűncselekmény elkövetése is megalapozza [Btk. 137. § 14. pont]”. Nyilvánvalóan, ha a jogalkotó a visszaesői minőséget a korábbi büntetés kiszabásához akarta volna igazítani, akkor pontosan azt rögzítette volna, hogy korábbi jogerős szabadságvesztésre ítéletét követően, de a végrehajtás kitöltése vagy végrehajthatóság megszűnése előtti újabb elkövetés alapozza meg a visszaesői minőséget.

[58] Alaptörvény U) cikk (6) bekezdés.

elkövetésének időpontjában hatályos büntetőtvény szerint az elévülés 1990. május 1-jéig bekövetkezett volna. Ha azonban az elévülés 1990. május 2-a és 2011. december 31-e között történt volna meg, és az elkövetőt a bűncselekmény miatt nem üldözték, a (6) bekezdés szerinti bűncselekmény büntethetősége az elkövetés időpontja és 1990. május 1-je közötti, az Alaptörvény hatálybalépésének napjától számított időtartam elteltével évül el.^[59] Ezáltal az a furcsa helyzet állt elő, hogy az említett bűncselekmények elévülési idejének utólagos kedvezőtlen megváltoztatása nem minősülhet Alaptörvény ellenesnek, hiszen formálisan maga az alaptörvény tartalmazza az elévülés visszaható hatályú kedvezőtlen alkalmazását.

Hollán utal arra, hogy a keretkitöltő szabályok változására vonatkozó 1/1999. számú jogegységi döntést a bíróságok hajlamosak a Btk. 2. §-ával ellentétesen értelmezni akkor, amikor a bűnösség megállapítása mellett döntöttek. Az egymással halmazatban álló bűncselekmények közül az egyikre kihat a keret kitöltő változás, a másokra viszont nem.^[60]

A visszaható hatály kérdése speciálisan jelenik meg a *nulla poena sine lege* elv érvényesítése körében. A magyar felsőbb bírósági gyakorlat nem nélkülözte és nélkülözi azokat a jogértelmezési megoldásokat, amelyekkel az elkövetéskori büntető törvény vizsgálata helyett a büntetéskiszabási tényező felmerülésekor, valamint az elbíráláskor hatályos törvényt hasonlítja össze.^[61] Ilyen volt az 1999. március 1-jét megelőzően elkövetett bűncselekmények esetén az ún. nem quasi halmazati össz büntetési szabályok mellőzése, amikor a módosítást követően emelkedett jogerőre a második össz büntetésbe foglalandó ítélet. A 3/2002. számú büntető jogegységi határozat II/5. pontjának harmadik bekezdése úgy rendelkezik, hogy az 1998:LXXXVII. tv. hatálybalépése, azaz 1999. március 1. után csak olyan össz büntetési ítéletet lehet ismét össz büntetésbe foglalni, amelynek valamennyi alapítélete kvázi halmazati viszonyban áll egymással. Ezáltal a kedvezőtlen, az össz büntethetőség lehetőségének szűkítésével járó (az elkövető terhére szóló) módosítást annak ellenére rendeli alkalmazni a hivatkozott jogegységi döntés, hogy az alapjául szolgáló valamely cselekmény elkövetési idején ez az új, kedvezőtlen szabály még nem volt hatályban.

Ugyanez a logika figyelhető meg a feltételes szabadságra bocsáthatóság lehetőségéből történő kizárásnak a szabadságvesztés büntetés megkezdésének önhibából történő meg nem kezdésére vonatkozó esetkört elemző BKv. 82. számú kollégiumi vélemény is. Ennek lényege szerint a 2009. augusztus 9. napján hatályba lépő, kedvezőtlen büntető törvényi módosítás szerint nem bocsátható feltételes szabadságra az, aki a szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdte meg. A BKv. rendelkezése szerint ezt az elkövetőre nézve kedvezőtlen szabályt nem a 2009. augusztus 9-ét követően elkövetett bűncselekményekre kell alkalmazni

[59] Alaptörvény U) cikk (7)-(8) bekezdés.

[60] Hollán, 2018, 427.

[61] Czédli, 2014, 8.

– mint ahogyan az a Btk. 2. § (1)-(2) bekezdéseiből következne –, hanem a Btk. 2. § (3) bekezdése ellenére akkor is alkalmazni kell, ha e kedvezőtlen módosítást megelőzően elkövetett bűncselekmény miatt hozott, az elítélt szabadságvesztése letöltésére vonatkozó perbírósági határozat, a büntetés-végrehajtási bírói felhívás tartalmazza azt a figyelmeztetést, hogy nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a határozott ideig tartó szabadságvesztés letöltését önhibájából határidőben nem kezdte meg. Ezáltal az anyagi jogi szabály tekintetében tulajdonképpen az eljárási jogban szokásos időbeli hatályt állítja be a jogalkalmazó azzal, hogy a „folyamatban lévő ügyekben” is alkalmazni rendeli a változásokat, tekintet nélkül azok kedvezőtlen voltára. Ez a gyakorlat kétségkívül erodálja a *nulla poena sine lege* elvében megnyilvánuló, kedvezőtlen visszaható hatály tilalmát.

Végül, szót kell ejtenem a bizonyítási teher anyagi jogi megnyilvánulásának alkotmányos büntetőjogot sértő változásairól is. Az ellenség-büntetőjog jelenségével párhuzamosan, annak egyik megnyilvánulási formájaként alakult ki az a tendencia a magyar büntetőjogban, hogy a társadalomra kiemelt rizikót jelentő elkövetői csoporttal szemben alkalmazott szankciók tekintetében a bizonyítási teher megfordításával az ártatlanság vélelmét megkerüli az anyagi büntetőjog. A bűnös eredetű vagyon elkobzására vonatkozó különös szabályok, amelyek a bünszervezeti elkövetéshez, kábítószer-kereskedelemhez, embercsempészéshez, prostitúciós bűncselekményekhez, illetve meghatározott gazdasági bűncselekményekhez kapcsolódnak, a bizonyítási teher megfordítását rendelik valamennyi, az elkövető tulajdonában álló vagyontárgyra, tekintettel arra, hogy a törvényi vélelem szerint a vagyontárgyak bűncselekmény elkövetésből származnak.^[62] Fontos megjegyezni, hogy a fordított bizonyítási terhet megalapozó vélelem köre az elmúlt tíz évben jelentősen kibővült. Látható tehát, hogy a jogalkotó a bűnös eredetű vagyon visszaszerzésének főszabályává kívánja tenni a kimentési szisztémát. A helyzet azonban ennél sokkal súlyosabb. A vagyonelkobzás fordított bizonyítási szabályainak eljárási jogi következménye, hogy az ilyen bűncselekménnyel érintett terhelt valamennyi vagyona vagyonelkobzási céllal zár alá vehető.^[63] A terhelt terhére szóló büntető anyagi jogi vélelemmel a jogalkotó tehát arra kényszeríti a bűncselekménnyel még csak gyanúsítható személyt, hogy már a büntetőeljárás tartama alatt a fordított bizonyításnak megfelelően igazolja, hogy a vagyonelkobzás alá nem eső vagyontárgy nem az érintett bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon.

A jogállami büntetőjog erózióját eredményező jelenségként kell említenem azt a bizonyítási teher főszabálya alóli kivételt, amely a Btk. 22. § (2) bekezdésében az ún. szituációs jogos védelem kapcsán jelenik meg. A jogalkotó itt azt a megoldást választotta, hogy fokozottan veszélyes elkövetési módokhoz, illetve az elkövetés

[62] Vö. Btk. 74/A. §.

[63] 1998. évi XIX. törvény 159. § (2) bekezdése.

idejéhez olyan tényezőt kapcsolt, amely egyáltalán nem igazolható. Tehát, ha a támadó a jogtalan támadást éjjel, lakásba történő jogtalan behatolással valósítja meg, célzatától függetlenül az élet kioltására irányuló jogtalan támadásként kell értékelni, és ennek megfelelően kell vizsgálni az elhárítás szükséges mértékét. Újvári Ákos ezzel kapcsolatosan megjegyzi, hogy ez a jogtechnikai megoldás tulajdonképpen visszacsempészi a Btk-ból már-már száműzött arányosság kérdését a jogos védelmi szituáció megítélésében. A jogos védelem határainak kiterjesztésére irányuló törvényhozói akarattal összhangban lévő megdönthetetlen vélelem viszont ezzel a jogtalan támadás jellegén és mértékén indokolatlanul túlterjeszkedő kockázatba hozza a támadót.^[64]

A magyar jog a megdönthetetlen vélelmeket nem ismeri, mivel a való tények bizonyítását még adott esetben fordított bizonyítási teher esetén is lehetővé teszi. Természetesen a szituációs jogos védelem az elkövető javára állapít meg egy megdönthetetlen törvényi vélelmet, ez azonban a szükségességi-arányossági tesztet nehezen állja ki.

V. KONKLÚZIÓ GYANÁNT

Az alkotmányos büntetőjog válsága kétségtelenül tetten érhető a 20. század végén egyrészt a túlkriminalizáció jelenségében, másrészt pedig a büntető hatalom alapjogi és alkotmányos korlátai sok esetben lebomlani látszanak, ha arról van szó, hogy büntetőpolitikai érdekből a könnyebb elérhetőséget, a könnyebb felelősségre vonhatóságot célozza a jogalkotó és a jogalkalmazó. Félő, hogy a jelen tendencia jövőbeli továbbívelése a *nullum crimen* elv féltételét hozza magával, amelynek nyomán a preventív, a proaktív és a prediktív büntetőjog fogja jellemezni a jogalkotást. Kívánatos lenne, ha a prevenció arra irányulna, hogy a büntetőjogot a sérülékeny rétegek védelmezőjeként tudjuk alkalmazni.

IRODALOM

- Belovics Ervin (2009): *A büntetendőséget kizáró okok*. HVG Orac Kiadó, Budapest.
- Belovics Ervin – Geller Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály (2012): *Büntetőjog I., A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG Orac Kiadó, Budapest.
- Blutmann László (2008): A jogdogmatika zátonyai: az analógia a magyar jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 6. szám, 275–291.
- Borbíró Andrea – Kerecsi Klára (szerk.) (2009): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I*. Fresh Art. Design Kft., Budapest.

[64] Újvári, 2015, 115.

- Czédli Gergő (2014): Az új összbüntetési szabályok időbeli hatályáról. *Büntetőjogi Szemle*, 2. szám, 3–8.
- Edwards, Ted B. (1980): Double Jeopardy Limits on Prosecutorial Appeal of Sentences. *Duke Law Journal*, 847–877.
- Filó Mihály (2009): *Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Fletcher, George P. (1998): *Basic Concepts of Criminal Law*. Oxford University Press, New York-Oxford.
- Geller Balázs (2000): A legfőbb bírói fórum három végzésének margójára. *Fundamentum*, 1. szám, 97–121.
- Geller Balázs (2008): *A magyar büntetőjog tankönyve I., Általános Tanok*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Geller Balázs (2009): *Nemzetközi büntetőjog Magyarországon, adalékok egy vitához*. Tullius Kiadó, Budapest.
- Geller Balázs (2013): *Legalitás a vádpadon*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Hollán Miklós (2018): A visszaható hatályú jogalkalmazás tilalma és az Alaptörvény. *Acta Universitatis Szegediensis : Acta juridica et politica*, Tomus 81., 419–431.
- Husak, Douglas (2007): *Overcriminalization: The Limits of the Criminal Law*. Oxford University Press, Oxford.
- Karsai Krisztina (2014): A törvényesség elve az európai büntetőjogi jogalkotásban, In: *Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, (Tomus 76.) Szeged, 255–268.
- Kis Norbert – Hollán Miklós – Geller Balázs (2008): *A Büntető Törvénykönyv Magyarázata, I. Kötet, Általános Rész*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest.
- Mommsen, Theodor (1899): *Römisches Strafrecht*. Duncker & Humblot, Leipzig.
- Nagy Ferenc (2016): A büntetőjogi legalitás elvéről és alkotmányossági megítéléséről, In: *Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, Tomus 79. Szeged, 485–492.
- Nagy Ferenc (1996): Az anyagi büntetőjog és az Alkotmány. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, 79–95.
- Nagy Ferenc (2000): A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről. In: Geller Balázs (szerk.): *Békés Imre ünnepi kötet*. ELTE ÁJK, Budapest, 27–39.
- Németh Imre (2010): A sértett beleegyezésének relativizálódó határai a testi integritás feletti rendelkezési jog tükrében. *Jog - Állam - Politika*, 1. szám, 39–55.
- Németh Imre (2015): *A sértett beleegyezése a büntetőjogban*. Universitas Győr Nonprofit Kft., Győr.
- Pallagi Anikó (2014): *Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben*, PhD értekezés. (<http://hdl.handle.net/2437/199523>)
- Pápai Tarr Ágnes (2007): A ne bis idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2. szám, 100–118.
- Radbruch, Gustav (1946): Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht. *Süddeutsche Juristen-Zeitung*, 5. szám, 105–108.
- Schoensheck, Jonathan (1994): *On Criminalization*. Springer Science and Media, Dordrecht.
- Steiker, Carol S. (2010): Criminalization and the Criminal Process: Prudentia Mercy as a Limit on Penal Sanctions in an Era of Mass Incarceration. In: R. A. Duff, Lindsay Farmer, S.

E. Marshall, Massimo Renzo, Victor Tadros (szerk.): *The Boundaries of the Criminal Law*. Oxford University Press, Oxford, 28–44.

- Szigeti Péter – Takács Péter (1998): *A jogállamiság jogelmélete*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Újvári Ákos (2015): Adalékok a szituációs jogos védelemhez. *Büntetőjogi Szemle*, 3. szám, 113–115.

A fogyasztói jogviták hatékony rendezésének jelene és jövője^[1]

I. PROBLÉMAFELVETÉS

A fogyasztói társadalomban élve egyre többet vásárolunk és egyre több szolgáltatást veszünk igénybe, mindezt gyakran nem is szemtől-szemben, hanem az Interneten^[2] keresztül tesszük. Mint minden szituációban, úgy a kereskedelemben és az e-kereskedelemben is felmerülnek problémák és keletkeznek jogviták, ilyenkor a fogyasztó^[3] úgymond „kis halként” kerül szembe a hozzá képest erőfölényben lévő vállalkozással.^[4]

Napjainkban a klasszikus szerződési szabadság mindenhatóságát fogyasztóvédelmi rendelkezések törik át, az állam belenyúl a jog viszonyokba^[5] és a kritikus területeken többletvédelmet nyújt a gyengébb félnek.^[6] A többletvédelem a hatékony jogérvényesítés lehetőségét is magába foglalja. A fogyasztó élhet a hagyományos eszközzel és polgári pert indíthat, a peresedés azonban mindkét félnek kimerítő, illetve sokszor nem is engedi érvényesülni a vitás feleknek leginkább megfelelő megoldást.^[7] A 21. században a technika fejlődése és a vele járó felgyorsult életritmus felveti a kérdést, milyen egyéb bírósági úton kívüli, gyorsabb és költséghatékonyabb módozatai vannak a fogyasztói jogviták rendezésének.^[8]

[1] A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Program támogatásával készült.

[2] Ezzel kapcsolatban a kibertér fogalmát ld.: Kelemen – Németh, 2018, 147-166.

[3] A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgytv.) 2. § a, pont: Az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, vesz igénybe, vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje.

[4] Fgytv. 2. § b, pont: Aki olyan tevékenységet fejt ki, mely a fogyasztókat érinti, érintheti és mindezt önálló foglalkozásával vagy gazdasági tevékenységével összefüggő célok érdekében végzi.

[5] A közöttük létrejött fogyasztói szerződések részletes szabályait a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet tartalmazza.

[6] Lásd: Wellmann <http://ptk2013.hu/szaccikk/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalanos-szabalyai-az-uj-ptk-ban-i-resz/3576>, Török, 2013, 53-54.

[7] Carver – Vondra, 1994, 1.

[8] A hatékony jogérvényesítés és vitarendezés jogát az ENSZ Fogyasztóvédelmi Irányelvnek III. része is tartalmazza. Lásd bővebben: Fazekas, 2018, 304-305., ill. United Nations Guidelines for Consumer Protection.

A tanulmány a fogyasztói jogviták^[9] alternatív úton történő rendezésével foglalkozik, mely gyorsabb, olcsóbb és kreatívabb zárása lehet a vitás ügyeknek. Az alternatív vitarendezés (a továbbiakban: AVR) tudományos igényű elemzését indokolja, hogy a társadalom egész szegmensét, annak szinte minden pontját átszövi, emellett a hagyományos peres eljárásokban is egyre nagyobb hangsúlyt kap a perelaterelés lehetősége.^[10] A tanulmány célja a fogyasztói jogviták alternatív rendezésének komplex bemutatása az összehasonlító adat- és trendelemzési módszer segítségével, koncentrikus körben szűkítve a vizsgálat terjedelmét a nemzetközi gyakorlattól az uniós tapasztalatokon keresztül a hazai viszonyokig.

II. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS AZ ALTERNATÍV VITARENDEZÉS KÖRÉBEN

A fogyasztói jogviták alternatív rendezése szempontjából véleményem szerint megkerülhetetlen a kitekintés a nemzetközi gyakorlatra, hisz számos olyan működő megoldással találkozhatunk, melyek a jövőbeli jogalkotást kifejezetten segíthetik az elérendő célokat illetően.^[11]

Japánban – ahol igénybe vehető a bírói békéltetés és emellett a kormányzat által működtetett AVR szervezetekhez is lehet fordulni^[12] – jelentős hagyománya van a viták alternatív rendezésének. Az AVR-hez nélkülözhetetlen egyfajta szemléletbeli változás a konfliktuskezelés terén, ezért szolgálhat Japán jó példaként egy olyan vitakultúra megteremtésében, ahol a kompromisszumra törekvésre nagyobb hangsúly helyeződik.

Az USA-ban az AVR története visszanyúlik egészen a gyarmatosításig,^[13] a modern AVR mozgalom pedig az 1970-es években vette kezdetét, amikor általános elégedetlenség uralkodott a hagyományos polgári igazságszolgáltatással szemben. A Roscoe Pound tiszteletére elnevezett Pound Konferencián merült fel az ötlet, hogy az AVR nagyobb teret kapjon a fogyasztói jogvitákban.^[14]

Az USA az online vitarendezés (a továbbiakban: OVR) technológiai kialakításában és fejlesztésében is úttörőnek mondható, már az 1990-es évek közepén

[9] Abban az esetben beszélhetünk fogyasztói jogvitáról (mely lehet belföldi vagy határon átnyúló is), ha az áruval (termék vagy szolgáltatás) összefüggő szerződéssel kapcsolatban probléma merül fel és a felek között vitás ügy keletkezik.

[10] Main, 2005, 340.

[11] Jelen tanulmány célja a fogyasztói jogviták alternatív rendezésével kapcsolatos tételes jogi szabályozás áttekintése, beleértve a nemzetközi gyakorlatból vett példákat is. Ezen okból, illetve a tartalmi korlátokra tekintettel nem kerül részletesen kifejtésre az UNCITRAL által megszövegezett Technical Notes, mely kötelező erejét tekintve *soft law* jellegű. Lásd bővebben: UNCITRAL: *Technical Notes on Online Dispute Resolution*, elérhető: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/odr/V1700382_English_Technical_Notes_on_ODR.pdf.

[12] Berat, 1992, 152.

[13] McManus - Silverstein, 2011, 101-105.

[14] Main, i. m., 334-336.

napvilágot láttak tanulmányok a vitarendezés ezen új dimenziójáról.^[15] Ezzel egy időben kezdett elterjedni a piaci AVR szolgáltatás és az árnyékból előlépve a jogi szakzsargon részévé vált.^[16] Felismerve az OVR-ben lakozó üzleti lehetőséget, mára egyre több vállalkozás kínál platformot viták online térben történő rendezésére.^[17] Az így rendezhető vitás ügyek rendkívül változatosak lehetnek, családi jogvitáktól egészen a fogyasztói jogvitákig használhatók ezek a rendszerek.^[18]

Tekintettel a számítástechnika gyors fejlődésére egyesek a teljesen automatizált OVR-ben látják a jövőt. Az OVR különböző módozatain belül ezért szükséges megkülönböztetni az e-egyezkedést, mely során elektronikus kommunikáció útján, mesterséges intelligenciára alapozva, emberi közreműködés nélkül történik a vitarendezés.^[19] Napjainkban például pénzügyi jogviták területén kínál ehhez hasonló megoldást az amerikai Cybersettle.com. Az úgynevezett double-blind technika alkalmazásával a vitás felek csak egymás végleges, már az egyezségben szereplő ajánlatait ismerik meg.^[20] Egy másik példa a Smartsettle.com, mely önmagát e-vitarendezési rendszerként definiálja, ami időt és költséget spórol a feleknek, mindemellett csökkenti a vitával járó stresszt és feszültséget.^[21]

III. ÁTTEKINTÉS AZ AVR HELYZETÉRŐL AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az Európai Unióban a fogyasztói jogviták alternatív rendezését célzó jogi szabályozás gondolata az 1993-as Zöld Könyvig nyúlik vissza. A kezdetben *soft law* jellegű jogalkotást az EEJ-Net, majd a FIN-Net megalakulása követte, majd szektorális irányelvekben hangsúlyozták a fogyasztói jogviták alternatív úton való rendezésének fontosságát.^[22] Bár a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (a Mediációs Irányelv) nem teremtette meg az eljárások uniós harmonizációját, hisz a tagállamok szabályozása a mediációt illetően rendkívül változatos maradt, igyekezett a mediáció igénybevételére bátorítani határon átnyúló jogviták esetében.^[23]

Az alternatív vitamegoldás EU-s szekunder jogi jogforrása a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve (a továbbiakban: AVR Irányelv). Ez előírja a tagállamoknak, hogy hozzanak

[15] Milassin, 2013, 337.

[16] Ryan, 2000, 1855-1859.

[17] Larson, 2011, 536-541.

[18] Menkel-Meadow, 2013, 445-446.

[19] Thiessen - Miniato - Hiebert, 2102, 341-344.

[20] <http://www.cybersettle.com/>

[21] <https://smartsettle.com/>

[22] Simon, 2016, 65-66.

[23] A változatosságot l.: Matteucci (szerk, 2018, 60-95.)

létre meghatározott minimumkövetelményeknek megfelelő, fogyasztói jogvitákban eljáró AVR fórumokat.^[24]

A Bizottsághoz bejelentett AVR fórumok az egységes alapok ellenére sokszínű képet mutatnak.^[25] Az AVR Irányelv funkcionális értelemben közelíti meg a fogyasztói vitarendezés kérdését: vagyis nem az eljáró szervezetek elnevezése, hanem az általuk alkalmazott eljárás tartalma és funkciója a mérvadó.^[26] Típusukat tekintve az fogyasztói vitarendezés során eljáró fórumok között vannak ombudsmanok, békéltető testületek, választottbíróóságok, közvetítők is.^[27] A tanulmány írásakor összesen 381, a Bizottsághoz notifikált AVR szervezet működik az unióban.

A vitarendező fórumok adatait áttekintve és összesítést végezve a következők állapíthatók meg:

1. A szervezetek nagy része ágazat-specifikus vitákban jár el, és nem fogad be más ágazatokba tartozó fogyasztói kérelmeket. Kevesebb azon testületek száma, melyek több ágazatba tartozó fogyasztói jogvitarendező eljárást folytatnak le. Sok esetben az AVR szervezetek egyenlőtlen számban oszlanak meg a különböző ágazatok között.
2. A fogyasztók sok helyen díjtétel megfizetése mellett kezdeményezhetnek AVR eljárást, ez azonban összhangban áll az AVR Irányelvvél, ugyanis eszerint névleges díj is előírható, ez nem sérti a hatékonyság követelményét.^[28] Hollandia kivételével gyakorlatilag minden tagállamban van lehetőség a jogviták alternatív úton történő ingyenes rendezésére, ezt a tényt azonban az 1. pont megállapításaival együtt szükséges értelmezni.
3. Majdnem mindenhol megjelenik a kötelezés, vagy legalább az alávétésen alapuló kötelezés lehetősége, illetve sok esetben a vállalkozásokra nézve kötelező erővel bíró döntés hozható.

A gyűjtött adatok alapján az AVR eljárásokban a legnagyobb kihívást a nyelvi akadályok áthidalása képezi. Miközben az OVR platformon^[29] bármely hivatalos uniós nyelven kezdeményezhető eljárás, az AVR esetében 30% alatt van azon szervezetek száma, amelyek nem kizárólag a saját hivatalos nyelvükön, hanem az unió más hivatalos nyelvén vagy nyelvein is folytatnak le eljárást.^[30] Ennek alapján kijelenthető, nehéz azon fogyasztók helyzete, akik egy olyan tagállamban szeretnének AVR fórum előtt eljárását kezdeményezni, melynek hivatalos nyelvét/nyelveit nem beszélik.

[24] AVR Irányelv, 5. cikk.

[25] Cortes - Lodder, 2014, 14-16.

[26] Creutzfeldt, 2014, 530-540.

[27] Creutzfeldt, 2016, 2.

[28] AVR Irányelv 8. cikk. c.

[29] Az OVR Rendelet az EU-ban tartózkodási hellyel rendelkező fogyasztók és az EU-ban letelepedett kereskedők közötti online kötött szerződésekből eredő jogviták alternatív rendezésére kínál elektronikus formában elérhető teret.

[30] Adatok forrása: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.adr.show2> (letöltve: 2018. október 28.)

IV. AZ ONLINE VITARENDEZÉS MINT A JÖVŐ ÚTJA AZ EURÓPAI UNIÓBAN?

Az online forradalom előtti időkben a fogyasztók helyzete nem volt egyszerű a fogyasztói jogvitákban, hisz az információkhoz való hozzáférés korábban nehézkes és költséges volt. Az internet „kiegyenlítő erejének” köszönhető az a jelenség, hogy mára *non-stop* hozzáférünk rengeteg információhoz, mások véleményéhez és tapasztalataihoz, emellett saját magunk is könnyedén hagyhatunk információk morzsákat magunk után. Elég a különböző fórumokra, vagy vásárlói értékelésekre gondolni és világossá válik, hogy a fogyasztók közötti információcserre hatással van a vásárlási kedvre és vállalkozások megítélésére.^[31]

Az Európai Unióban a belső piacra jelentőst hatást gyakorolt annak digitalizálódása, a határon átnyúló e-kereskedelmi forgalom növekedésével pedig a hagyományos vitarendezési eljárások már nem bizonyulnak kielégítőnek a kisértékű fogyasztói jogviták tömeges előfordulása esetén.^[32] Az uniós szabályozásnak kiemelt kérdése a fogyasztói jogok védelme és a fogyasztói jogviták alternatív úton történő rendezése. A cél, hogy az európai polgárok teljes mértékben részei legyenek a belső piacnak, ehhez pedig javítani kell lehetőségeiket a határon átnyúló vásárlások tekintetében.^[33] A tagállamok közötti e-kereskedelem támogatása, a fogyasztói jogviták hatékonyabb rendezése és a fogyasztói bizalom növelése^[34] érdekében hozták léte az ún. online vitarendező platformot, melynek köszönhetően az online vitarendezés is elérhető a tagállamokban.^[35]

Az OVR-hez kapcsolódó legnagyobb nehézséget sokáig az alapvető jogi standardok megfogalmazásának hiánya jelentette, az OVR uniós szekunder jogforrása, az OVR Rendelet azonban kitöltötte ezt az űrt.^[36] Az unióban az OVR feladatot ellátó szervezeteknek meg kell felelniük a Rendeletben támasztott minimumkövetelmények. A szervezetek közt a panaszos a platformon keresztül a beépített keresőmotor segítségével tudja megtalálni a vitában illetékes fórumot. Az egyszerű keresés mellett fontos az OVR-hez kapcsolt átláthatóság követelménye, mely feltételezi a folyamatos, érthető és hozzáférhető információk megtekintésének biztosítását, beleértve az eljárás lefolyásáról és a lehetséges kimenetelekről való tájékoztatást is.^[37]

Az OVR platformhoz kapcsolódó feladatok ellátása a Bizottság hatáskörébe tartozik, ennek egyik fontos eleme a megfelelő fordítóeszközök biztosítása.

[31] Rabinovich-Einy, 2006, 8–12.

[32] Gelder – Biard, 2018, 1–3. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3169254

[33] A 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó többéves fogyasztóvédelmi programról és az 1926/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló, az Európai Parlament és a Tanács 254/2014/EU Rendelete, Preambulum.

[34] Az Európai Parlament és a Tanács 254/2014/EU rendelet 3. cikk c, pont és 4. cikk c, pont.

[35] Az OVR platform elérhetősége: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm?event=main.home2.show&lng=HU>

[36] Cortes – Lodder, i. m., 6.

[37] Hörnle, 2013, 304–306.

A nyelvi akadályok leküzdése érdekében a rendelet értelmében minden fogyasztó saját anyanyelvén (amennyiben az az EU valamely hivatalos nyelve) tehet panaszt. Az Unió ezzel képes lehet áthidalni a nyelvismeret hiánya vagy nem megfelelő szintje miatt felmerülő nehézségeket. A nyelvi támogatásra szükség van az OVR során a tagállamok között, hisz a munkaképes korban lévő uniós polgárok több mint egyharmada nem beszél idegen nyelven. Magyarországon ez az adat még kiugróbb, a 25–64 év közötti lakosság 57,6%-a nem beszél az anyanyelvén kívül más nyelvet.^[38] Ez pedig megnehezíti a fogyasztók helyzetét, hisz az Interneten idegen nyelven vásárolni viszonylag egyszerű, ezzel szemben idegen nyelven jogos érdekünknek érvényt szerezni már nem ilyen könnyű.^[39] A tanulmány egyik javaslata éppen az, hogy a nem online kötött fogyasztói szerződésekből eredő vitás ügyekre is javasolja az online vitarendezés kiterjesztését, ezzel az alternatív vitarendező fórumok előtti eljárások során felmerülő valós nyelvi akadályok is kiküszöbölhetőek lennének.

A tagállamok jogi hagyományainak tiszteletben tartása mellett az online vitarendezési platformot a már működő AVR fórumokra kell ráépíteni, hisz az OVR platform és a tagállami AVR testületek egységes jogi keretbe illeszkednek.^[40] A fogyasztók tájékoztatása és az AVR fórummal való kommunikáció elősegítése érdekében a tagállamoknak ki kell jelölniük egy online vitarendezési kapcsolattartó pontot is.^[41] Az online adásvételi vagy szolgáltatási szerződésben érintett kereskedőknek az OVR platformra vezető linket kell elhelyezniük honlapjukon (ha az ajánlattétel e-mailben történik akkor az e-mailben), illetve meg kell adniuk e-mail címüket is.^[42] A kereskedők felé irányuló kommunikáció azt sugallja, hogy a platformmal történő együttműködés és a vállalkozás regisztrálása mindenképp a kereskedők előnyére válik, növeli a versenyképességüket és a fogyasztói bizalmat, a kedvező megítélésüket.^[43]

Annak ellenére, hogy az OVR alapvetően a határon átnyúló fogyasztói jogviták kezelésére létrejött platform a panaszok 59,41%-a egy tagállamot érint, míg 40,59%-a terjed ki több tagállamra. Az országok szerinti bontás is ezt igazolja: néhány kivételtől eltekintve a legtöbb panasz esetében a kereskedő és a fogyasztó azonos államból származnak.^[44] Mindez arra enged következtetni, hogy az egy tagállamot érintő fogyasztói jogvitákban is van igény az online vitarendezésre.

[38] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/d8/Distribution_of_people_aged_25%E2%80%9364_by_knowledge_of_foreign_languages%2C_2007%2C_2011_and_2016_%28%25%29.png

[39] Glavanits, 2012, 1–2.

[40] A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU rendelet alapján létrehozott európai online vitarendezési platform működéséről (Bizottság jelentése), 1–2.

[41] OVR rendelet 7. cikk.

[42] OVR rendelet 14. cikk.

[43] https://ec.europa.eu/consumers/odr/resources/public2/documents/trader_info_stats/ODR_Trader_Info_stat_EN.pdf

[44] A platform működéséről készült Bizottsági jelentéseket lásd: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.statistics.show>

V. A BÉKÉLTETÉS, MINT A FOGYASZTÓI VITARENDEZÉS ESZKÖZE

„Az alternatív vitarendezés az egy vagy több fél között felmerült konfliktusok bírósági úton kívüli rendezésének^[45] gyűjtőfogalma, amely alatt értjük elsősorban a választottbírósági eljárást, a mediációt, a békéltetést és a facilitációt^[46] mind nemzeti, mind nemzetközi értelemben.”^[47] A különböző vitarendező mechanizmusok mindegyike eltér a hagyományos értelemben vett pereskedéstől és utat nyit a privatizált igazságkeresés felé.^[48] A vitás feleket az AVR eljárásokban kompromisszum keresésére bátorítják, ebben a folyamatban pedig gyakran egy harmadik, semleges fél asszisztál.^[49]

Az AVR így személyre szabott igazságszolgáltatást kínál,^[50] miközben az érintett feleket a megoldáskeresés aktív szereplőivé teszi.^[51] A fogyasztói vitarendezés és az AVR közös metszéspontjába helyezhető a békéltető testületek eljárása. „A békéltetés a jogrendezésének az a módja, amikor a vitatkozó feleknek egy független személy vagy testület segít abban, hogy a jogvitát békés úton bírósági igazságszolgáltatás nélkül rendezzék.”^[52] Az egyes országok vonatkozásában alapvetően két fő típusba sorolhatjuk a békéltető testületeket: állami döntés alapján létrejövő és állami költségvetésből finanszírozott szervek különböztethetők meg a szektorálisan működő, piaci alapon szervezett jogvitarendező fórumoktól.^[53]

1. A megyei békéltető testületek és a Pénzügyi Békéltető Testület összevetése

Hazánkban a fogyasztói jogviták során alternatív eszközként igénybe vehető államilag szervezett békéltetés további két nagy területre bontható: a klasszikus fogyasztói jogvitákban a megyei kereskedelmi és iparkamarák mellett működő megyei békéltető testületek, míg pénzügyi fogyasztói jogviták esetén a Pénzügyi Békéltető Testület (PBT) jár el.^[54]

[45] A bíróságon kívüli vitarendezés a jogorvoslathoz való hozzáférés harmadik fejlődési szakaszába illeszthető, amikor bírósági eljárást mellőző, ebből a szempontból speciális eljárásokat és intézményeket tesznek elérhetővé a jogot érvényesíteni kívánók számára. (Fazekas – Sós, 2009, 7–8.)

[46] A facilitáció olyan konfliktuskezelési eljárás, melyben a facilitátor segít a vitarendező folyamatok eredményességétélében a felek közötti kommunikáció irányítását. A szakirodalomban megoszlik a vélemény a facilitációról, a mediációtól a közös jegyeik miatt nehéz megkülönböztetni, az egyik fő eltérés azonban az, hogy a facilitáció kevésbé strukturált, jogilag nem szabályozott vitarendezési módszer. Lásd Csemáné – Gilányi, 2011.

[47] Glavanits – Wellmann, 2018, 16.

[48] Stone, i. m., 1–3.

[49] Gawith, 2006, 23.

[50] Main, i. m., 329.

[51] Dézsi, 2009, (elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2009/a_fogyasztoi_vitarendezés_alternativ_megoldasai_az_europai_unioban/, letöltve: 2018. október 9.).

[52] Fazekas, 2007, 250.

[53] Dézsi, i. m.

[54] 45/2014 Korm. rendelet értelmében a vállalkozást tájékoztatási kötelezettség terheli, mely kiterjed a vállalkozás panaszkezelési módjára és a békéltető testülethez fordulás lehetőségéről és az illetékes békéltető testület elérhetőségéről.

A PBT és a megyei békéltető testületek összehasonlítása kapcsán számos különbség megállapítható. A tagok jogállásában jelentős az eltérés, hisz a PBT esetén az MNB alkalmazottairól van szó, míg a békéltető testületek tagjai nem állnak a testületek alkalmazásában. Az ő javadalmazásukra a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet^[55] szabályai vonatkoznak, megbízatásukat pedig a kamarák és fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó testületek kijelölése alapján nyerik el. Ezenkívül a PBT tagjainak magasabb szakmai elvárásoknak kell megfelelniük. Ez nagyban összefügg a ténnyel, miszerint a PBT létrehozását az indokolta, hogy a pénzügyi fogyasztói jogvitákban az eljáró megyei békéltető testületek szakmai felkészültségét a pénzügyi szolgáltatók nem tartották megfelelőnek, ezért kevés alávetési nyilatkozat született.^[56]

Az eljárási kérdések a PBT esetében részletesen szabályozottak a PBT Elnökének 2/2014. számú utasításában, mely a jogszabályi változások vagy a Testület saját döntése nyomán módosul.^[57] Ezzel szemben a megyei békéltető testületek közül csupán négy rendelkezik részletesebb eljárási szabállyal, országos szabályozás pedig nincs a testületek eljárására vonatkozóan, annak ellenére, hogy a Fgytv. megteremti ennek lehetőségét. Célszerű lenne országos eljárási szabályzat kialakítása, hisz csak az egységes jogalkalmazást és jogértelmezést előíró, ténylegesen érvényesülő szabályozás képes biztosítani a jogbiztonságot.^[58]

Az egy testületi tag által lefolytatott eljárásokhoz kapcsolódóan a PBT előtti eljárás vonatkozásában egyszerű megítélésű ügy és a méltányossági ügy fogalma a Működési rendben pontosan meghatározott.^[59] A megyei békéltető testületeknél az egyszerű megítélésű ügy meghatározása nem ilyen egyértelmű egységes országos eljárási szabályzat illetve a jogszabályi definíció hiányában, ezért a jövőben mindenképpen célszerű lenne ennek rögzítése.

A PBT-hez kizárólag rendszeresített formanyomtatványon keresztül nyújtható be kérelem, érvényesül tehát a formakényszer.^[60] A megyei békéltető testületeknél írásban kezdeményezhető eljárás, nem kötelező azonban mintakérelem alkalmazása, ennek ellenére ezek a sorvezetők sokat segítenek a kérelmek hiánytalan benyújtásában. A békéltető testületek 45%-nak honlapján van lehetőség a kérelem közvetlen kitöltésére űrlap segítségével, a Vas megyei békéltető testület pedig egyenesen javasolja a kérelem online felületen történő benyújtását a gyorsabb ügyintézés érdekében.^[61]

[55] A békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 11/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet.

[56] Veres, 2017, 203–204.

[57] A Pénzügyi Békéltető Testület Elnökének 2/2014. számú utasítása a Pénzügyi Békéltető Testület Működési Rendjéről a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalva, a továbbiakban: PBT Működési Rendje, (elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/2018-03-01-tol-hatalyos-mukodesi-rend-egyeses-szerkezetbe-foglalva-2.pdf>, letöltve: 2018. október 29.)

[58] Hajnal, 2018, 128.

[59] A PBT Működési Rendje, 7.

[60] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2015, 8.

[61] <http://vasibekelteto.hu/online-kerelem/>

2. A megyei békéltető testületek által lefolytatott eljárás az adatok tükrében

A megyei békéltető testületek fontos feladata a tanácsadás a fogyasztót megillető jogokkal és a fogyasztót terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban.^[62] A tapasztalatok szerint a tanácsadás eredményeként nem mindig keletkezik ügy, ugyanis a fogyasztók jogaik ismeretében önállóan is tudják kezelni a panaszukat.

A megyei békéltető testületek jogi szabályozásának helyzete változott az évek során, összességében erősödtek a jogosítványaik. A vállalkozások több módon is rá vannak szorítva az együttműködő magatartásra, ezt a célt szolgálja a kézbesítési vélelem beállta vagy az egyezség megkötésére feljogosított képviselő kötelező megjelenése a meghallgatáson.^[63] Ezekkel a kötelezettségekkel a jogalkotó az AVR felé tereli, illetve némiképp együttműködésre készíti a feleket.

Az ügyteher a testületek 1999-es fennállásától 2017-ig csaknem negyvenszeresére nőtt. A benyújtott kérelmek száma évről-évre folyamatosan növekszik, 2011-ben a növekedési ütem valamelyest lassult a pénzügyi-biztosítási ügytípus PBT-hez való átkerülésével. A növekvő ügyszám mutatja, hogy valós igény van a fogyasztók részéről a jellemzően kis értékű vitáik bíróságon kívül történő rendezésére, így célszerű és szükségszerű ezen fórumok működtetése a jövőben is.

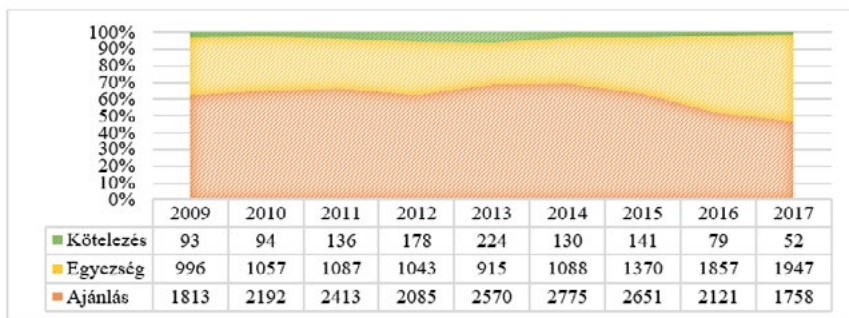
A békéltető testületek az eljárás során megalapozott kérelem esetén különböző döntéseket hozhatnak egyezség hiányában. Kötelezést tartalmazó határozat a vállalkozás alvetési nyilatkozatának függvénye, ennek hiányában csupán ajánlást tehet a megyei békéltető testület.^[64] Az évek során hozott kötelezések és ajánlások számának egymáshoz viszonyított mértéke alapján még mindig csekély azon vállalkozások száma, melyek hajlandók a testület döntésének kötelező elismerésére. Tekintve az ajánlások magas számát, célszerű lenne a PBT előtti eljárásokban biztosított lehetőséghez hasonló opció megteremtése a bagatell értékű igényeket illetően, természetesen mindez megfelelő jogorvoslat mellett képzelhető el.

[62] Fgytv. 18. § (1) bek.

[63] Fgytv. 29. § (11) bek. ill. 29/A. § (1)-(2) bek.

[64] Fgytv. 32. §.

A békéltető testületek által hozott döntések megalapozott kérelem esetén

Forrás: saját szerkesztés

2009-hez jelentős a növekedés azon ügyek számában, amelyeknél egy testületi tag jár el. Ez alapján a jogviták jellegét tekintve sok az egyszerűbb megítélésű, tipikusnak mondható ügy. Lényeges vonása azonban ezen eljárásoknak, hogy az Fgytv. előírása szerint az egyedül eljáró tagnak jogi végzettséggel kell rendelkeznie, ez egyfajta garanciális jelleget kölcsönöz az eljárásoknak.^[65] Az írásbeli eljárások száma is növekszik, a lefolytatás feltétele, hogy az érintett felek nem igénylik a személyes meghallgatást.^[66]

Az éves beszámolóik áttekintéséből arra következtettem, hogy néhány vonatkozásban szükséges lehet a megyei békéltetés jelenlegi szabályozásának és működésének felülvizsgálata. Az anyagi működési körülményekkel kapcsolatban az éves beszámolóik rendszeresen felhívják a figyelmet a későn megérkező támogatásokra testületek működéséhez, így a kamarák előfinanszírozásával tudják ellátni feladataikat. Emiatt az eljáró testületi tagok megbízási díjának kifizetése tolódik, illetve az előfinanszírozás felvet függetlenségi kérdéseket is. A támogatás ügyszám alapján történő elosztása sem szerencsés, ugyanis az egyes ügyekre szükséges idő ráfordítás jelentős mértékben különbözhet. Az eljárás térítéskötelessé tételével, vagyis egy alacsony összegű eljárási díjtétel bevezetésével csökkenteni lehetne az indokolatlanul és felelőtlenül kezdeményezett ügyek számát, ez egyébként nem ismeretlen gyakorlat az EU-s AVR fórumok eljárást illetően.

Az éves beszámolókból látszik, hogy a növekvő számú egyszemélyes eljárásokkal kapcsolatos érzések ellentmondásosak. Egyesek az ilyen eljárások növekvő számát az évről-évre nagyobb ügyteher és a csökkenő finanszírozás következményének tulajdonítják. Mások a kis értékű ügyeket automatikusan egyszemélyes eljáráshoz rendelnek, tekintettel költséghatékonysági szempontokra. Illetve olyan testületi vélemény is van, mely a pártatlanság sérüléseként tekint erre a jelenségre.

[65] Fgytv. 25. § (3)-(5) bek.

[66] Az elnök a körülmények mérlegelése alapján kezdeményezheti az eljárás írásbeli lefolytatását, lásd: Fgytv. 29. § (7) bek.

3. A Pénzügyi Békéltető Testület eljárása

A pénzügyi fogyasztói jogvitákban az alternatív vitamegoldás lehetőségét a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvény teremtette meg a PBT létrehozásával, amely 2011. július 1-én kezdte meg működését.^[67] Létrehozását indokolta, hogy a fogyasztók számára biztosítani kellett vitáik gyors, bíróságon kívüli, szakmailag felkészült személyek általi költséghatékony rendezését.^[68] A PSZÁF megszüntetését követően a PBT szabályai a MNB törvénybe^[69] kerültek. Ez azonban nem változtatott a PBT feladatain, hisz „tevékenységének célja a pénzügyi szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat igénybevevők jogos érdekeinek védelme és a pénzügyi közvetítőrendszerrel szembeni közbizalom erősítése.”^[70] A PBT tagja a 2001-ben létrejött *FIN-Net*nek (mely AVR szervezeteket tömörítő EGT területén működő hálózat) illetve az *INFONetwork* hálózatnak (a világ pénzügyi ombudsmanjait egyesíti).^[71]

2017. január 1-jétől kezdve a pénzügyi szolgáltató alávetésének hiányában is hozhat kötelezést tartalmazó határozatot a PBT, amennyiben a fogyasztó kérelme megalapozott és az érvényesíteni kívánt igénye nem haladja meg az 1 millió Ft-ot, sem a kérelem előterjesztésekor, sem a határozat meghozatala idején. Ennek ellenére a kötelezések számában nem volt jelentős növekedés a 2016-hoz képest.^[72] Az érdemben elbírálható ügyek száma fokozatosan növekszik, csökken az eljárás megindítása előtt elutasított kérelmek száma, vagyis a kérelmezők egyre inkább az előírtak szerint járnak el a kérelem kitöltése során, csatolják a szükséges dokumentumokat, és a PBT-hez a jogszabályban meghatározott esetekben fordulnak.^[73]

VI. ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A tanulmány bemutatta, hogy a fogyasztói jogviták alternatív rendezése kapcsán milyen lehetőségekkel élhetnek az érintettek. Az alternatív fórumok mellett kell megemlíteni, hogy hazánkban 2012 óta van helye bírósági közvetítésnek, mely a hagyományos vitarendezés keretébe illesztett AVR-t ajánl.^[74] Hasonlóan a békéltetéshez, számos előnnyel járhat ez az alternatív út is, többek között illetékmentes eljárás keretében gyors, rugalmas és oldott légkörben történő megoldáskeresést kínál, miközben a feleknek még a bírósági közvetítő részére sem kell

[67] Veres, 2013, 202.

[68] Lásd: A PBT története (elérhető: <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete>, letöltve: 2018. október 30.)

[69] A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény.

[70] <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete>

[71] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 15-16.

[72] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 5.

[73] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 7.

[74] A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény, IV./A. Fejezet.

külön díjat fizetniük. Eltérés azonban a békéltetéshez képest, hogy kizárólag a már megindult peres és nemperes eljárásokban lehet igénybe venni.^[75]

Az új Pp.-ben a jogalkotó az osztott tárgyalási szerkezethez igazította ennek az alternatívának az alkalmazását, és a perfelvételt lezáró végzést követően, de még az érdemi tárgyalási szakasz megkezdése előtt igyekszik perelaterelésre sarkallni.^[76] Statisztikák szerint a 2015-ös év kivételével a bírósági közvetítések több mint fele sikeres volt. Természetes az AVR szempontjából az lenne az ideális, ha az érintettek még a bírósághoz fordulás előtt alternatív eljárás keretében tudnák rendezni a jogvitát. Ennek ellenére előremutató, hogy van lehetőség bírósági közvetítőhöz fordulni.^[77]

„A konfliktusok intézményes rendezésének módja a felektől független autoritás állásfoglalására épül.”^[78] Ehhez képest az AVR bátorságot és nyitottságot követel a felektől arra, hogy saját kezükbe vegyék a vitás ügyeik rendezését és egyezség keretében hajlandóak legyenek kompromisszumot kötni. Az államilag szervezett alternatív vitarendező eljárások változatos opciókat teremtenek az ilyen megoldáskeresésre. Ezekben a modellekben közös az állami kéz megléte, hisz itt egyik esetben sem piaci szerveződésekről van szó.

A magyar szabályozásban, pontosabban az államilag szervezett AVR-ben, a fogyasztói jogok védelmének fontos bástyája a vállalkozásokat a békéltetőtestületi eljáráson való együttműködésre szorító törvényi rendelkezés. Mindenképpen előnyös helyzetbe hozza az AVR fórumokat, hogy az előttük folyó eljárásban az erősebbnek mondható felet együttműködésre készítetik. A jogalkotó a PBT esetében ennél tovább ment, és lehetővé tette a törvényben meghatározott esetekben a pénzügyi szolgáltatók kötelezését, azok alávetési nyilatkozata hiányában is.

A fogyasztói jogviták sok esetben tömegesen előforduló, kis értéket képviselő ügyek. A megyei békéltető testületek előtt folyó eljárások nagy hányada végződik ajánlással jogos igény esetén, ha a felek nem jutnak egyezsége vagy a vállalkozás nem tett alávetési nyilatkozatot. A tanulmány egyik megállapítása, hogy a PBT példáját követve a megyei békéltető testületek előtt folyó eljárásokban célszerű lenne átgondolni a kötelező erejű döntés meghozatalának lehetőségét meghatározott értékhatár alatt alávetési nyilatkozat hiányában. Ezen kötelezésekkel szemben a PBT mintáját követve szükséges lenne megfelelő jogorvoslati lehetőséget biztosítani a felek részére.

A megyei békéltető testületek anyagi működési körülményeivel kapcsolatban az éves beszámolók rendszeresen felhívják a figyelmet arra a tényre, hogy a testületek működését lehetővé tevő támogatások későn érkeznek meg, így a kamarák előfinanszírozásával tudnak ténylegesen működni. Emiatt az eljáró testületi tagok megbízási díjának kifizetése is tolódik. Az anyagi működési körülményeket

[75] <https://birosag.hu/allampolgaroknak/mediacio/birosagi-kozvetitoi-eljaras>

[76] A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 195. §.

[77] A bírósági közvetítésről bővebben: Gyengéné Nagy – Kőrös, 2016.

[78] Kovács, 2012, 131.

célszerű lenne megvizsgálni és mérlegelni az online eljárások kiterjesztésének lehetőségét az esetleges költséghatékonyságra tekintettel. Az egyszerű megítélésű ügyekben egyedül eljáró tag által lefolytatott eljárások növekedésében kétségtelenül szerepet játszanak költséghatékonyági tényezők, mindemellett a jogilag bonyolultnak nem tekinthető esetekben a még gyorsabb, egyszerűbb lefolytatást is elősegítheti ez az eljárási forma. További kutatás tárgya lehetne a fogyasztók és vállalkozások véleményének vizsgálata az egy tag által és/vagy írásban és/vagy online lefolytatott eljárásokat illetően.

Ha az ügyszámok továbbra is növekvő tendenciát mutatnak nem kizárt a megyei békéltető testületek infrastrukturális fejlesztésének szükségessége sem. A személyi állomány folyamatos utánpótlása céljából érdemes lenne joghallgatóknak, ha nem is rögtön főelőadás, legalább fakultáció keretében biztosítani a lehetőséget arra, hogy nyithassanak a kevésbé ismert, nem klasszikus jogász pályák felé és megismerkedhessenek az AVR rejtelveivel. Ez abból a szempontból is indokolt lenne, hogy a jogi végzettséggel rendelkező testületi tagok eljárásban történő részvétele immáron kötelező eleme a békéltetésnek.

A fogyasztói jogviták rendezésének fiatal módja az OVR, piaci relációkban született megoldás, melynek útja kettévált.^[79] Egyfelől állami vagy, mint az EU esetében, szupranacionális szinten alkalmazott eljárás. Másfelől továbbra is van példa a piaci szerveződésre is, ez pedig jól működhet államilag szabályozott keretek között. A tanulmány konklúziója, hogy az OVR adta lehetőségeket több megyei békéltető testület eljárásában is elérhetővé kell tenni, és nem csupán az online ügyletekből fakadó jogvitákban, hanem a hagyományos úton megkötött fogyasztói szerződésekből eredő panaszokra is indokolt lenne kiterjeszteni az online tér kínálta előnyöket. A jövő kihívása ugyanis abban áll, hogyan lehet a technika adta lehetőségekkel élni és beépíteni a vitarendezésbe. Az AVR jól működhet a kisebb értékű fogyasztói jogvitákban, a mobiltelefonokra tervezett alkalmazásokkal pedig még fogyasztóbarátabbá, innovatívabbá lehet tenni a konfliktuskezelést.^[80]

Az Internet számtalan új lehetőségét kínálja a viták rendezésének, ami a peres és alternatív megoldásokra egyaránt hatással van. Gyakorlatilag minden olyan informatikai eszköz igénybe vehető, amely mára a mindennapjaink szerves részévé vált, mint a mobiltelefonok, műholdas kommunikáció, videó-konferenciák, vagy akár a mesterséges intelligencia is. A technika rohamos léptekben fejlődik és hatással van a személyes interakciókra, így befolyásolja azt is, ahogy a vitáinkról vagy azok rendezéséről gondolkodunk a modern kornak pedig meg kell felelnie a digitalizálódó társadalom elvárásainak.^[81]

A tanulmány szemléltette, hogy az alternatív vitarendezés a viták megoldását kivitte a bírósági tárgyalótermekből, az online vitarendezés pedig az érzékelhető fizikai térből a virtuális világ színterére helyezte azt. A hazai szabályozás követve

[79] Stipanowich - Thomas, 2004, 897.

[80] Katsh, - Rainey, 2011, 87.

[81] Larson, 2011, 525.

a nemzetközi gyakorlatot és eleget téve Európai Unió jogi kötelezettségeinek elmozdult az AVR eljárások irányába, számos ponton azonban hatékonyabbá kell tenni az AVR működését. A vitarendezés új dimenziójában még sok kiaknázatlan lehetőség lakozik, mindezek gyakorlatba történő átültetése pedig a jövő kihívását jelenti.

IRODALOM

- Berat, Lynn (1992): The Role of Conciliation in the Japanese Legal System. *American University International Law Review* 8, No. 1, 125–154.
- Bihari Erika (2017): Modernizációs törekvések a fogyasztói jogviták alternatív vitarendezésében, a békéltető testületek eljárása. In: *inter TALENT Unideb*, Debreceni Egyetem, 16–23.
- Carver, Todd B. – Vondra, Albert A. (1994): Alternative Dispute Resolution: Why It Doesn't Work and Why It Does. *Harvard Business Review*, May–June, 1994, 120–130.
- Cortes, Pablo – Lodder, Arno (2014): Consumer Dispute Resolution Goes Online: Reflections on the Evolution of European Law for Out-of-Court Redress. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 1., 14–38.
- Creutzfeldt, Naomi (2014): How Important is Procedural Justice for Consumer Dispute Resolution? A Case Study of an Ombudsman Model for European Consumers. *Journal of Consumer Policy*, Vol. 37, Iss. 4, 527–546.
- Creutzfeldt, Naomi (2016): Ombudsman Schemes – Energy Sector in Germany, France and the UK. In: Cortes, Pablo (szerk.): *The transformation of consumer dispute resolution in the European Union*, 1–28.
- Csemáné Váradi Erika – Gilányi Eszter (2011): *Alternatív vitarendezés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Dézsi Andrea (2009): A fogyasztói vitarendezés alternatív megoldásai az Európai Unióban. *Debreceni Jogi Műhely*, 1. szám. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2009/a_fogyasztoi_vitarendezes_alternativ_megoldasai_az_europai_unioban/
- Fazekas Judit (2007): *Fogyasztóvédelmi jog*. CompLex Kiadó, Budapest.
- Fazekas Judit (2018): Fogyasztói jogok – Fogyasztóvédelemhez való jog. In: Lamm Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*. HVG-ORAC, Budapest, 304–305.
- Fazekas Judit – Sós Gabriella (szerk.) (2009): *Alternatív vitarendezés határon innen és túl*. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet, Budapest.
- Gawith, Daril (2006): Non Litigation-Based Redress for International Consumer Transactions is Not Cost Effective - A Case for Reform? *Macquarie Journal of Business Law*, Vol. 3, 115–150.
- Glavanits Judit (2017): Obstacles of ODR in developing countries. *Paper presented for UNCITRAL 2017 CONGRESS Modernizing International Trade Law to Support Innovation and Sustainable Development*, Ausztria, 1–2.
- Glavanits Judit – Wellmann Barna (2018): *Az alternatív vitarendezés helye a jogrendszerben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs (kézirat).
- Gyengéné Nagy Márta – Kőrös András (szerk.) (2016): *A bírósági közvetítésről – Mindenkinék*. Kézikönyv a jogviták békés rendezéséhez. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,

Budapest.

- Hajnal Zsolt (2018): Gondolatok a békéltető testületi eljárás reformjához. In: Szikora Veronika – Árva Zsuzsanna (szerk.): *A fogyasztók védelmének új irányai és kihívásai a XXI. században*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiadványa, Debrecen, 127–145.
- Hörnle, Julia (2013): Online dispute resolution in the EU and beyond – keeping costs low or standard high? In: Christopher Hodges – Astrid Stadler: *Resolving Mass Disputes ADR and Settlement of Mass Claims*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 293–310.
- Katsh, Ethan – Rainey, Daniel (2011): ODR and Government in a Mobile World. In: Poblet, Marta (szerk.): *Mobile Technologies for Conflict Management*. Springer Netherlands, 81–92.
- Kelemen Roland – Németh Richárd (2018): A kibertér fogalmának és jellemzőinek multidiszciplináris megközelítése. In: Farkas Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 147–166.
- Kovács István Vilmos (2012): Alternatív vitarendezés a nemzetközi gyakorlatban. *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. szám, 131–142.
- Larson, David Allen (2011): Brother, Can You Spare a Dime? Technology Can Reduce Dispute Resolution Costs When Times are Tough and Improve Outcomes. *Nevada Law Journal*, Vol. 11, No. 2, 523–559.
- Matteucci, Giovanni (szerk.) (2018): ADR in 24 Countries: Mediators and Ombudsmen. In: *ADR ITALIA - Anno 5 No 1*, Olaszország, 60–95.
- McManus, Michael – Silverstein, Brianna (2011): Brief History of Alternative Dispute Resolution in the United States. *Cadmus*, Vol. 1, Iss. 3, 101–105.
- Menkel-Meadow, Carrie (2013): Regulation of Dispute Resolution in the United States of America: From the Formal to the Informal to the ‘Semi-Formal’. *UC Irvine School of Law Research Paper*, No. 148, 419–454.
- Milassin László (2013): Online vitarendező eljárások nemzetközi kodifikációja. *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*. Universitas-Győr, Győr, 335–346.
- Main, Thomas O. (2005): ADR: Thee New Equity. *University of Cincinnati Law Review*, Vol. 74, 329–404.
- Rabinovich-Einy, Orna (2006): Balancing the scales: The Ford-Firestone case, The Internet and the future dispute resolution landscape. *Yale Journal of Law and Technology*, Vol. 6, Iss. 1, 8–53.
- Ryan, Erin (2000): ADR, the Judiciary and Justice: Coming to Terms with the Alternatives. *Harvard Law Review*, Vol. 113, 1855–1859.
- Simon Rita (2016): A fogyasztói viták alternatív vitarendezése Európában – ötletverseny és forum shopping a nemzeti szabályozás és implementációs kötelezettség tükrében? *Iustum aequum salutare*, 2. szám, 63–89.
- Stipanowich, Thomas (2004): ADR and the ‘Vanishing Trial’: The Growth and Impact of ‘Alternative Dispute Resolution’. *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 1, No. 3, 843–912.
- Thiessen, Ernest – Miniato, Paul – Hiebert, Bruce (2012): *ODR and eNegotiation. Online Dispute Resolution: Theory and Practice (a treatise on technology and dispute resolution)*, Eleven International Publishing.
- Gelder, Emma van – Biard, Alexandre (2018): *The Online Dispute Resolution Platform after One Year of Operation: A Work in Progress with Promising Potential*, 1–3.
- Veres Zoltán (2013): Ügyfélvédelem a pénzügyi szektorban: Gondolatok a pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdéseiről. *Jogelméleti Szemle*, 4. szám, 194–205.

- Veres Zoltán (2017): *A pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdései*. PhD értekezés, 2017, Budapest.
- Wellmann György (2014): A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – I. rész. In: *Szerződések tára – Az új Ptk. alapján*. Szerk. Wellmann György. HVG-Orac, Budapest, 21–41. (Új magánjog, 1.) elérhető: <http://ptk2013.hu/szakcikk/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalanos-szabalyai-az-uj-ptk-ban-i-resz/3576>
- Török Éva (2013): *A szerződés létrehozásának kérdései*. PhD dolgozat, Debrecen.

EGYÉB FORRÁSOK

- A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU rendelet alapján létrehozott európai online rendezési platform működéséről.
- A PBT Elnökének 2/2014. számú utasítása a PBT Működési Rendjéről a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalva.
- Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2013-2017.
- PBT, Tájékoztató a 2011-2012. évi tevékenységéről.
- Szakmai beszámolók és elemzések a békéltető testületek 2009-2017. évi tevékenységéről.

JOGFORRÁSOK

- A 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó többéves fogyasztóvédelmi programról és az 1926/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló, az Európai Parlament és a Tanács 254/2014/EU rendelete.
- A békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 11/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet.
- A fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet.
- A fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve.
- A fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletben előírt online vitarendezési platform feladatai ellátásának módjáról és a panaszok bejelentésére szolgáló elektronikus űrlap kitöltésének módjáról, és az online vitarendezési kapcsolattartó pontok közötti együttműködés módjáról szóló, a Bizottság 2015/1051 végrehajtási rendelete.
- A fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete.
- A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény.
- A közvetítói tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény.
- A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény
- A polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve.
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény.

Az MNV Zrt. kapcsán felmerülő egyes kárfelelősségi kérdések^[1]

I. BEVEZETÉS

A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. (a továbbiakban: MNV Zrt.) megkerülhetetlen és kiemelt jelentőséggel bíró szereplője az állami vagyongazdálkodásnak, amely szervezet egyúttal számos társasági jogi sajátossággal és specialitással is rendelkezik. Ennek ellenére elmondható, hogy a vagyonkezelő szervezet jellegzetességeinek vizsgálatára eddig meglehetősen kevés szerző vállalkozott. A jelen tanulmánynak nem célja az MNV Zrt. átfogó jellegű vizsgálata, sokkal inkább egyes sajátosságok és szabályozási kérdőjelek kiragadása és elemzése.

Elsőként áttekintjük az MNV Zrt. szabályozására irányadó legfőbb jellemzőket, ebben a körben különös hangsúlyt fektetve az operatív szerv és a felügyelőbizottság vonatkozásában felmerülő sajátosságokra. Ezt követően a tanulmány középpontjában a vagyonkezelő szervezet vonatkozásában felmerülő egyes kárfelelősségi kérdések vizsgálatát végezzük el, tekintettel arra, hogy az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) az MNV Zrt. igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjainak felelősségére különös szabályokat tartalmaz, amely rendelkezések elemzését és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) vonatkozó kárfelelősségi szabályaival történő összevetését indokoltnak tartjuk. Ezt követően néhány gondolat erejéig az állam nevében a részvényesi jogokat gyakorló miniszter utasításaival összefüggésben felmerülő felelősségi kérdésekre is kitérünk.

A tanulmány elsődleges célja hiánypótló jelleggel a nemzeti vagyonkezelő szervezet legfőbb jellemzőinek és a társaság operatív szerve és felügyelőbizottsága kapcsán felmerülő kárfelelősségi kérdéseknek a kritikai szemléletű vizsgálata, amelyet meggyőződésünk szerint indokol a szervezet kiemelt jelentősége és az a sajátosság is, hogy az állami vagyonkezelő – némiképpen szokatlanul – gazdasági társasági formában egyszítál.

[1] „Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3-I-NKE-14 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.”

II. A MAGYAR NEMZETI VAGYONKEZELŐ ZRT. BEMUTATÁSA

1. A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. létrejötte és szabályozása

Az MNV Zrt. az állam által alapított egyszemélyes részvénytársaság, amelynek részvénye forgalomképtelen,^[2] jegyzett tőkéje ötven millió forint. A jogállására, szervezetére, feladataira irányadó legfőbb szabályokat az Ávtv. tartalmazza, ezeket a törvényi rendelkezéseket a társaság Szervezeti és Működési Szabályzata részletezi. A rábízott állami vagyon felett az államot megillető tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét törvény vagy miniszteri rendelet eltérő rendelkezésének hiányában^[3] tulajdonosi joggyakorlóként az MNV Zrt. gyakorolja.^[4] Az MNV Zrt. 2008. január 1-jén kezdte meg működését az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Zrt., a Kincstári Vagyon Igazgatóság^[5] és a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet jogutódjaként, a jogelőd szervezetek vagyona ettől kezdve az MNV Zrt. rábízott vagyonaként került nyilvántartásba, elkülönítve a társaság saját vagyonától.^[6] A vagyonkezelő szervezet jelentős méretű társasági és ingatlan portfólióval rendelkezik, a társasági portfóliója azonban átalakult az egyes állami tulajdonban álló gazdasági társaságok felett az államot megillető tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét gyakorló személyek kijelöléséről szóló 1/2018. (VI. 25.) NVTNM rendelet hatályba lépésével, ez a jogszabály ugyanis számos gazdasági társaság vonatkozásában az MNV Zrt.-től eltérő személyt vagy szervezetet jelölt ki bizonyos köztulajdonban álló gazdasági társaságok felett a tulajdonosi jogok gyakorlójaként. A közelmúltban bekövetkezett változások ellenére azonban az MNV Zrt. továbbra is meghatározó szerepet játszik az állami vagyon kezelésében. Tekintettel arra, hogy a szervezet részvénytársasági formában működik, az Ávtv. is rögzíti, hogy eltérő rendelkezés hiányában a társaság alapítására és működésére a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit kell alkalmazni.^[7] A vagyonkezelő létrehozása során a működési forma tekintetében több opció is felmerült, végül a jogalkotó a részvénytársasági formát választotta.^[8] Tekintettel arra, hogy az

[2] 2007. évi CVI. tv. az állami vagyonról 18. § (1) bek.

[3] Eltérő rendelkezésre példaként említhető többek között az Ávtv. 3. § (2) bek. a) pontja, amely rögzíti, hogy a Magyar Posta Zrt. és az NKM Nemzeti Közművek Zrt. felett a tulajdonosi jogokat az állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter gyakorolja. Az egyes állami tulajdonban álló gazdasági társaságok felett az államot megillető tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét gyakorló személyes kijelöléséről szóló 1/2018. (VI. 25.) NVTNM rendelet mellékletei pedig számos gazdasági társaság vonatkozásában az MNV Zrt.-től eltérő személyt vagy szervezetet jelölnek meg a tulajdonosi jogok gyakorlójaként.

[4] Ávtv. 3. § (1) bek.

[5] A Kincstári Vagyon Igazgatóságról bővebben lásd: Bényei, 2014, 163–184.

[6] Mihályi, 2010, 501–504.

[7] Ávtv. 18. § (2) bek.

[8] Sárközy Tamás álláspontja szerint az alapvetően a kincstári vagyon kezelését végző szervezet esetén indokolatlan és Nyugat-Európában sem jellemző a részvénytársasági forma. (Sárközy, 2009a, 3–7.) Sárközy az MNV Zrt.-t létrehozásának időszakában egy „torz részvénytársaság”-ként jellemzi, tekintettel többek között arra, hogy alapítását követően a társaság sem igazgatósággal, sem felügyelőbizott-

MNV Zrt. az állam kizárólagos tulajdonában álló gazdasági társaság, arra irányadó az Alaptörvény 38. cikk (5) bekezdésében rögzített követelmények, melyek szerint az állami és a helyi önkormányzatok tulajdonában álló gazdálkodó szervezetek törvényben meghatározott módon, önállóan és felelősen gazdálkodnak a törvényesség, a célszerűség és az eredményesség követelményei szerint.

Szervezetét tekintve az MNV Zrt. nem csak a klasszikus, piaci jellegű gazdasági társaságoktól, de más, köztulajdonban álló minősülő gazdasági társaságoktól^[9] is jelentősen eltér, ezek a különbségek legmarkánsabban az ügyvezetés és a belső ellenőrző szerv vonatkozásában jelentkeznek és a következőképp foglalhatók össze.

2. A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. ügyvezetése

A zártkörűen működő részvénytársaságok ügyvezetését főszabály szerint egy legalább három természetes személy tagból álló igazgatóság látja el,^[10] de az alapszabály rendelkezése alapján az igazgatóság jogait vezető tisztségviselőként vezérigazgató is gyakorolhatja.^[11] A Ptk. rendelkezései alapján a klasszikus, profitorientált zártkörűen működő részvénytársaságoknál a testületi ügyvezetés a főszabály, a létszámot meghatározó jogszabályi rendelkezés klauzikálisan kógens norma, tekintettel arra, hogy az igazgatóságot háromnál több személy is alkothatja, azonban az alapszabály ennél alacsonyabb létszámú ügyvezető szervről szóló rendelkezése semmis.^[12]

A köztulajdonban álló gazdasági társaságokra irányadó szabályozás ettől némiképpen eltér,^[13] ezeknél a szervezeteknél főszabály szerint a társaság vezető tisztségviselője a vezérigazgató és csak abban az esetben kerül sor igazgatóság választására, ha azt a társaság jelentősége, mérete, működésének jellege indokolja.^[14] Megjegyezzük, hogy a jogszabályi rendelkezés szövegezéséből nem derül ki, a három körülmény valamelyikének vagy a három tényező együttes fennállásának esetén indokolt-e az igazgatóság választása, azaz egyértelműen

sággal nem rendelkezett. (Sárközy, 2009b, 248.) Az évek során bekövetkezett jogszabályi változásoknak köszönhetően azonban az MNV Zrt. napjainkban sokkal közelebb áll egy valódi részvénytársasághoz, mint megalakulásakor. (Bóta, 2013, 10-12.)

[9] A köztulajdonban álló gazdasági társaság fogalmát a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről szóló 2009. évi CXXII. tv. 1. § a) és b) pontja definiálja. A jelen tanulmány azokra a jogi személyekre hivatkozik köztulajdonban álló gazdasági társaságként, amelyek megfelelnek a megjelölt törvényben foglalt definíciónak.

[10] Ptk. 3:282. § (1) bek.

[11] Ptk. 3:283. §.

[12] Ptk. 3:282. § (1) bek.

[13] A köztulajdonban álló gazdasági társaságok ügyvezetésének részletes bemutatásához lásd: Lehoczki, 2018., 148-162.

[14] Taktv. 3. § (1) bek.: A köztulajdonban álló gazdasági társaságok közül a zártkörűen működő részvénytársaságnál igazgatóság választására – ha törvény eltérően nem rendelkezik – csak abban az esetben kerül sor, ha ezt a társaság jelentősége, mérete, működésének jellege indokolja.

nem állapítható meg, hogy például a köztulajdonban álló zrt. mérete önmagában megalapozza-e a testületi ügyvezetés szükségességét, vagy a méret mellett azt a társaság jelentőségének és működése jellegének is indokolnia kell. Arra, hogy mi az a méret, jelentőség és/vagy működési jelleg, ami az igazgatóság létrehozását indokolja, álláspontunk szerint nem lehet egységes iránymutatást adni, célszerű a kérdést az adott társaság döntési autonómiájába utalni. További sajtóosság a köztulajdonban álló zrt.-k ügyvezetése kapcsán, hogy abban az esetben, ha igazgatóság választására kerül sor, a testület a társaság jelentőségétől, méretétől, működésének jellegétől függően legalább három, legfeljebb öt természetes személy tagból áll, abban az esetben pedig, ha a társaság nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségűnek minősül, az ügyvezető szervet legfeljebb hét személy alkotja.^[15] Azaz a köztulajdonú társaságok szabályozása a létszám tekintetében is eltér a Ptk.-ban rögzített szabályoktól, tekintettel arra, hogy az ügyvezető szerv a törvényben maximált létszámmal működhet, így a tag(ok) döntési autonómiája ebben a vonatkozásban némiképp korlátozottabb, mint a piaci jellegű gazdasági társaságok esetén.

Az MNV Zrt. ügyvezetését egy hét természetes személy tagból álló igazgatóság látja el,^[16] azzal, hogy a társaságnál egyidejűleg vezérigazgató választására is sor kerül, aki a társaság munkaszervezetét vezeti és harmadik személyekkel szemben ellátja a társaság képviselőtét, valamint a munkavállalók felett gyakorolja a munkáltatói jogokat.^[17] Azaz a vagyonkezelő szervezet operatív szerve kettős, egyidejűleg tevékenykedik az igazgatóság mint testületi szerv és egyszemélyi ügyvezetőként a vezérigazgató is. A vezérigazgató közvetlen irányítása alatt áll az ingó- és ingatlanvagyonért felelős vezérigazgató-helyettes, a gazdasági és társaságokért felelős vezérigazgató-helyettes, a jogi ügyvezető igazgató, a törzskari ügyvezető igazgató, a kabinetfőnök és az ellenőrzési igazgató.^[18] Az igazgatóság főbb feladatköréit az állami vagyonról szóló törvény felsorolja, azzal, hogy a testület bármely más, a hatáskörébe nem tartozó ügyet magához vonhat.^[19] A részvényesi jogokat gyakorló miniszter az igazgatóság számára írásban utasítást adhat, amelyet a testület köteles végrehajtani.^[20] Az ügyvezetési szerepkörök duplikálásának témakörünk szempontjából jelentős aspektusa, hogy felelősségi rendelkezéseket az állami vagyonról szóló törvény csak az igazgatóság tagjai vonatkozásában tartalmaz, a vezérigazgatóra irányadóan azonban nem. Azonban az Ávtv. rögzíti, hogy eltérő rendelkezés hiányában az MNV Zrt. alapítására és működésére a Ptk. szabályai alkalmazandók, így meggyőződésünk szerint a vezérigazgató felelősségére a Ptk. vezető tisztségviselők felelősségéről rendelkező

[15] Taktv. 3. § (3) bek.

[16] Ávtv. 20. § (1) bek.

[17] Ávtv. 20/G. § (1)-(2), (4) bek.

[18] MNV Zrt. Szervezeti és Működési Szabályzat 14. §

[19] Ávtv. 20. § (4)-(5) bek.

[20] Ávtv. 20. § (8) bek.

szabályai irányadók, azaz a társasággal szembeni felelősségét a kontraktuális felelősség alapján kell megítélni, a harmadik személyeknek okozott károkért pedig főszabály szerint az MNV Zrt. tartozik felelősséggel.

3. A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. felügyelőbizottsága

A Ptk. nem teszi kötelezővé zártkörűen működő részvénytársaságok esetén a belső ellenőrző szerv létrehozását, azonban abban az esetben, ha a szavazati jogok legalább öt százalékaival együttesen rendelkező részvényesek ezt kérik, a felügyelőbizottságot létre kell hozni.^[21] A felügyelőbizottság főszabály szerint három tagból áll, a jogirodalomban megoszlanak a vélemények arról, hogy ennél alacsonyabb létszámmal működhet-e a belső ellenőrző testület, avagy az eltérés csak annyiban megengedett, hogy a szerv háromnál több taggal is működhet.^[22]

A köztulajdonban álló gazdasági társaságok esetében a felügyelőbizottság létrehozása – szűkkörű törvényi kivételektől eltekintve – kötelező.^[23] A testület létszámát a társaság jegyzett tőkéjének mértéke határozza meg. Amennyiben a jegyzett tőke a kétszáz millió forintot nem haladja meg, a belső ellenőrző szerv három tagból áll. Kétszáz millió forintot meghaladó jegyzett tőke esetén a felügyelőbizottság legalább három, legfeljebb hat természetes személy tagból áll.^[24] A hivatkozott rendelkezésekből kiolvasható, hogy a belső ellenőrző szerv létszámának meghatározása során a társasági tag(ok) döntési autonómiája szűkebb körű, mint a klasszikus piaci jellegű gazdasági társaságok esetén, tekintettel arra, hogy csak adott tőkenagyság esetén dönthetnek a felügyelőbizottsági tagok számáról, azonban abban az esetben is csak a jogszabály által rögzített korlátok között.

Az MNV Zrt. működését és az állami vagyonnal való gazdálkodását az öt tagból álló felügyelőbizottság végzi, amely testület elnökét és tagjait az állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter nevezi ki és hívja vissza.^[25] A vagyonkezelő szervezetnél így kötelező a belső ellenőrző szerv létrehozása, a tagok létszámát az állami vagyonról szóló törvény rögzíti. A testület határozatképes, ha legalább három tagja jelen van, határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza.^[26]

[21] Ptk. 3:290. § (3) bek.

[22] Egyes szerzők szerint a felügyelőbizottság egy vagy két taggal is működhet, lásd többek között: Nochta, 2014, 537., Kísfaludi, 2014, 338., Török, 2015, 416. Más szerzők álláspontja szerint a felügyelőbizottság legalább három taggal működik, lásd többek között: Papp, 2013, 3-9.

[23] Taktv. 4. § (1)-(1a) bek.; A köztulajdonban álló gazdasági társaságok felügyelőbizottságáról bővebben lásd: Lehoczki, 2018, 792-799.

[24] Taktv. 4. § (2) bek.

[25] Ávtv. 20/A. § (1)-(2) bek.

[26] Ávtv. 20/C. § (4) bek.

III. AZ IGAZGATÓSÁG ÉS A FELÜGYELŐBIZOTTSÁG TAGJAINAK FELELŐSSÉGE

1. Az MNV Zrt. igazgatóságának társasággal szembeni felelőssége

A felelősségi kérdések számos jogterületen kiemelt jelentőséggel bírnak, Leszkoven Lászlót idézve a kárfelelősség témaköre a polgári jogi kutatások kiapadhatatlan terepét adja,^[27] meggyőződésünk szerint ez a megállapítás a társasági jog terepén felmerülő felelősségi kérdésekre is helytálló. Az alábbiakban az MNV Zrt. igazgatóságának és felügyelőbizottságának a társasággal és az állammal szembeni felelősségét tekintjük át, azzal, hogy a felelősségi klauzulák hasonlósága okán az elemzés középpontjában az igazgatósági tagok felelősségi kérdései állnak, a következő alponthan a belső ellenőrző szerv tagjainak felelősségére csak az eltérő rendelkezések vonatkozásában utalunk. A jelen tanulmánynak nem célja az MNV Zrt. vezérigazgatójának a társasággal szembeni felelősségének bemutatása, tekintettel többek között arra, hogy a vezérigazgató vonatkozásában az Ávtv. nem tartalmaz speciális felelősségi rendelkezést.

Az Ávtv. 20. § (9) bekezdése alapján „Az igazgatóság tagjai feladataikat az ilyen tisztséget betöltő személyektől elvárható fokozott gondossággal és az állam érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek ellátni. Az igazgatóság tagjai – a Ptk. közös károkozásra vonatkozó szabályai szerint – korlátlanul és egyetemlegesen felelnek az állammal és az MNV Zrt.-vel szemben a jogszabályok, az alapító okirat, illetve a részvényesi jogokat gyakorló miniszter által hozott határozatok, illetve kötelezettségeik felróható megszegésével okozott károkért.” A rendelkezés számos kérdést és bizonytalanságot felvet, amelyek közül a jelen tanulmányban az alábbiakat emeljük ki.

A felelősségi rendelkezés kapcsán megjegyzést érdemel, hogy a szakasz szövegezését a Ptk. hatályba lépése nem módosította, annak ellenére, hogy a régi Ptk., az 1959. évi IV. törvény felelősségi szabályozásával szakítva az új magánjogi kódex eltérően szabályozza a szerződésszegéssel és a szerződésen kívül okozott károkért való felelősséget. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint a koncepcionális változás fő oka, hogy a deliktuális és a kontraktuális felelősségnek eltérők a gyökerei. A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség esetén a károkozást megelőzően egy abszolút szerkezetű jogviszony létezik, a relatív szerkezetű kárkötelmet egy tartózkodásra kötelező tiltó norma megszegése hozza létre. Ezzel szemben, kontraktuális felelősség esetén már a károkozást megelőzően is fennáll egy relatív szerkezetű jogviszony a felek között, ez az érintettek jogait és kötelezettségeit meghatározó szerződés. A szerződésszegéssel okozott károkért való felelősséget így egy önként, tudatosan vállalt szerződéses kötelezettségvállalás megszegése alapozza meg, amely feltétel hiányzik a deliktuális kárfelelősség esetében.

[27] Leszkoven, 2017, 338–352.

Főszabály szerint a jogi személyek, és így a gazdasági társaságok vezető tisztségviselői a társasággal szemben az ügyvezetési tevékenység során a társaságnak okozott károkért a kontraktuális felelősség szabályai szerint kötelesek helytállni.^[28] Az ügyvezetési tevékenység a Ptk. 3:21. § (1) bekezdése alapján a jogi személy irányításával kapcsolatosan azon döntések meghozatala, amelyek nem tartoznak a tagok vagy az alapítók hatáskörébe. A döntéshozatali tevékenység a társaság számára kínálkozó cselekvési lehetőségek közötti választások sorozata.^[29] A magánjogi kódex tételesen nem határozza meg, hogy mely magatartások tartoznak az ügyvezetési tevékenység körébe, csak annyit rögzít, hogy azoknak a döntéseknek a meghozatala, amelyre nem a tagok jogosultak és ezek a döntések összefüggnek a szervezet irányításával. Csehi Zoltán az ügyvezetési tevékenység kapcsán szűkebb és tágabb értelemben vett ügyvezetés között tesz különbséget, azzal, hogy álláspontja szerint a szűkebb értelemben vett ügyvezetés kizárólag a jogi személy belső ügyeinek intézését jelenti, tágabb értelemben azonban valamennyi, a jogi személy működésével kapcsolatos, a vezető tisztségviselő kompetenciájába tartozó kérdést magában foglal.^[30] Az MNV Zrt. igazgatósága által ellátandó feladatok kapcsán az állami vagyronról szóló törvény és a társaság Szervezeti és Működési Szabályzata meghatározza, hogy a Ptk. által a vezető tisztségviselőkre rótt kötelezettségeken túl melyek azok a további feladatok, amelyeket az Igazgatóság tagjainak el kell látniuk tevékenységük során.^[31]

Az Ávtv.-ben rögzített felelősségi szabály kapcsán meggyőződésünk szerint nem állapítható meg egyértelműen, hogy az igazgatóság tagjai a kontraktuális vagy a deliktuális felelősség szabályai szerint tartoznak felelősséggel az MNV Zrt.-vel és az állammal szemben. Az ügyvezető szerv tagjai a társasággal szerződéses kapcsolatban állnak, erre és a Ptk. által rögzített generális felelősségi szabályokra tekintettel indokolt lenne a vagyonkezelő szervezettel és az állammal szembeni felelősségüket a kontraktuális felelősség szabályai szerint elbírálni. Ezzel egyidejűleg azonban az Ávtv. a felróható kötelezettségszegéssel okozott károkról rendelkezik, a felróhatóság pedig a magánjogi kódex felelősségi rendszerében elsődlegesen a deliktuális felelősséghez kapcsolódik. Erre a dilemmára tekintettel nem állapítható meg egyértelműen, hogy az MNV Zrt. igazgatóságának tagjai jogellenes károkozás esetén a szerződésszegéssel vagy a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint tartoznak felelősséggel, holott ennek pontos ismerete többek között a felelősség alóli mentesülés eltérő szabályaira tekintettel kiemelt jelentőséggel bír. Meggyőződésünk szerint a jogalkotónak tekintettel kellett volna lennie arra, hogy a Ptk. eltérően szabályozza a két felelősségi típust és ennek megfelelően módosí-

[28] Ptk. 3:24. § (1) bek.

[29] Kisfaludi - Szabó, 2008, 333.

[30] Csehi, 2014, 9-50.

[31] Ávtv. 20. § (4) bek. és SzMSz 7. § (1) bek.

tania kellett volna az Ávtv. felelősségi szabályát, egyértelműen rögzítve, hogy az ügyvezető szerv tagjaira a kontraktuális vagy a deliktuális felelősségi szabályok alkalmazandók.

A következő észrevételünk az igazgatósági tagoktól elvárt fokozott gondosság mércéjéhez kapcsolódik, álláspontunk szerint nem határozható meg egzakt módon az, hogy az állami tulajdonú vagyongazdálkodó szervezet ügyvezetői pontosan milyen mértékű gondosságot kötelesek tanúsítaniuk eljárásuk során. Felmerül a kérdés, hogy a mérce a más gazdasági társaságok vezető tisztségviselőitől korábban elvárt gondossági szinttel azonos, avagy annál szigorúbb, nagyobb körülményt igényel.^[32] Tekintettel arra, hogy a Ptk. a kontraktuális felelősség szabályait rendeli alkalmazni a vezető tisztségviselő társaságnak kárt okozó magatartásának az elbírálására,^[33] az ügyvezetőkkel szemben nem támaszt a kódex fokozott elvárásokat, a vezető tisztségviselői minőség és az ezen pozíció betöltőjével szemben megfogalmazott követelmények álláspontunk szerint esetleg a felelősség alóli mentesülés vonatkozásában kerülhetnek értékelésre. Így elsőként a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint nem értelmezhető a fokozott gondosság követelménye, másodsorban nem tisztázott, hogy mi az a fokozott gondosság, amely az ilyen tisztséget betöltő személyektől általában elvárható, tekintettel arra, hogy „ilyen tisztséget” csak az MNV Zrt. mindenkori igazgatósági tagjai látnak el. Ahogyan azt a korábbiakban említettük, az állami tulajdonú gazdálkodó szervezetek – így az MNV Zrt. is –, önállóan és felelősen gazdálkodnak a törvényesség, a célszerűség és az eredményesség követelményei szerint, továbbá, tekintettel a közpénzekkel történő gazdálkodásra, fokozott átláthatósági követelményeknek kell megfelelniük.^[34] Meggyőződésünk szerint az Alaptörvényben lefektetett működési és vagyongazdálkodási követelményeknek^[35] az MNV Zrt.-nél fokozottan érvényesülniük kell, tekintettel arra, hogy a nemzeti vagyongazdálkodó szervezetnek egyfajta mintaként kellene szolgálnia valamennyi köztulajdonban álló vagy állami részvétellel működő gazdasági társaság számára. Az említett alapelv jellegű követelmények

[32] A régi Ptk. és a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény vezető tisztségviselő felelősségét rendező szabályai alapján megállapítható, hogy a Ptk. hatályba lépését megelőzően a vezető tisztségviselő felelősségének zsinórmértéke nem „az adott helyzetben általában elvárható” magatartás, hanem „az ilyen tisztséget betöltő személyektől általában elvárható gondosság” tanúsítása volt, azaz a vezető tisztségviselőkre az általánosnál szigorúbb felelősségi szabályok voltak irányadók. Lásd többek között: Auer – Bakos – Buzási – Farkas – Nótári – Papp, 2011, 176.

[33] Keserű Barna Arnold álláspontja szerint az ügyvezetők társasággal szembeni felelősségére irányadó rendelkezés és a kontraktuális felelősséget rögzítő szakasz együttes olvasatából az ügyvezető felelősségét az alábbi szabály foglalja össze: „Ha a vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenysége során a jogi személynek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy az ügyvezetési kötelezettségének megszegését ellenőrzési körén kívül eső, a vezető tisztségviselői jogviszony keletkezésének időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.”. Lásd: Keserű, 2017, 63–79.

[34] Alaptörvény 39. cikk (2) bek.

[35] A köztulajdonban álló gazdasági társaságokkal szemben támasztott vagyongazdálkodási követelmények bemutatásához és elemzéséhez lásd: Lehoczki, 2018, 101–111.

tartalma azonban nem határozható meg tételesen, továbbá azoknak álláspontunk szerint a működés folyamata során legfőbb irányelvekként kell teljesülniük, azok megvalósulását azonban nem lehet vagy legalábbis nagyon bonyolult az igazgatóság tagjainak egyes döntései kapcsán vizsgálni. A fokozott gondossági követelménynek az Ávtv. hatályos szövegében történő előírása meggyőződéssünk szerint szintén arra utal, hogy a jogalkotó elmulasztotta az igazgatósági tagok felelősségét rendező szabályt a Ptk. hatályos felelősségi szabályainak megfelelően módosítani.

Látszólag az Ávtv. 20. § (9) bekezdése meghatározza azokat az esetköröket, amelyekhez kapcsolódó károkozás esetén az MNV Zrt. igazgatóságának tagjai felelősséggel tartoznak a társasággal és az állammal szemben. Az ügyvezetés felelősségét a jogszabályok, az alapító okirat, a részvényesi jogokat gyakorló miniszter által hozott határozatok és a kötelezettségeik felróható megszegésével okozott károk alapozzák meg. A felróhatóság kapcsán felmerülő értelmezési problémákkal a fentiekben foglalkoztunk, azokat nem kívánjuk ehelyütt megismételni. A felsorolás első elemét tekintve, az igazgatóság tagjai felelősséggel tartoznak a jogszabályok megszegésével okozott károkért. A törvény nem rögzíti, hogy ebbe a körbe pontosan mely jogszabályok tartoznak, álláspontunk szerint valamennyi olyan jogszabály értendő az Ávtv. ezen rendelkezése alatt, amely az MNV Zrt.-re, az állami vagyonra, a gazdasági társaságokra, a vagyonkezelésre vonatkozó vagy az állami vagyonkezelő szervezet igazgatósági tagjaival és tevékenységükkel összekapcsolható előírást tartalmaz, ezeknek a törvényi felsorolására azonban a hatályos szövegezésnek megfelelően, véleményünk szerint nincs szükség. Az igazgatóság tagjai felelősséggel tartoznak az alapító okirat megszegésével okozott károkért^[36] és a részvényesi jogokat gyakorló miniszter által hozott határozatok megszegésével okozott károkért is. Sem az állami vagyonról szóló törvény, sem az MNV Zrt. Szervezeti és Működési Szabályzata nem definiálja, hogy pontosan mi értendő a részvényesi jogokat gyakorló miniszter által hozott határozat alatt, amelynek az igazgatóság tagjai alá vannak vetve^[37] és amelynek megszegésével okozott károkért felelősséggel tartoznak. Vélhetően ebbe a körbe tartozik a miniszter írásbeli utasítása az igazgatóság számára, amelyet az ügyvezetés végrehajtani köteles,^[38] tekintettel arra, hogy a közgyűlést megillető jogokat – így a határozathozatal jogát is – a részvényesi jogokat gyakorló miniszter gyakorolja, így álláspontunk szerint a miniszter által adott utasítások is a határozat kategóriájába sorolandók. Ebben az értelmezésben a jogszabály szankcionálja az írásbeli utasítás megszegését is, abban az esetben, ha ezzel a magatartásával az ügyvezetés a jogi személynek kárt okoz. Álláspontunk szerint az igazi értelmezési nehézséget a szakasz azon fordulata jelenti,

[36] Az MNV Zrt. alapító okiratának elfogadásáról a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zártkörűen működő Részvénytársaság Részvényesi Jogok Gyakorlójának 17/2010. (VII. 25.) RJGY határozata rendelkezett.

[37] Ávtv. 20. § (7) bek.

[38] Ávtv. 20. § (8) bek.

amely szerint az igazgatósági tagok kárfelelősségét kötelezettségeik megszegése is megalapozza. A releváns jogszabályi rendelkezésekkel ellentétben az MNV Zrt. igazgatósági tagjainak kötelezettségei nem pontosan meghatározhatók. Értelmszerűen ebbe a körbe sorolandók a hatáskörükbe tartozó tevékenységek ellátása kapcsán felmerült kötelezettségek, az Ávtv. és az SzMSz által előírt kötelezettségek^[39] és a gazdasági társaságok ügyvezetése során szükségképpen felmerülő kötelezettségek, azonban meglátásunk szerint nem határozható meg taxatív módon és részletesen, hogy melyek az igazgatósági tagok kötelezettségei, melyek azok a tevékenységek, amelyeket ki kell fejteniük és melyek azok a magatartások, amelyekről tartózkodniuk kell. Példaként említhető, hogy a nemzeti vagyon kezelésének módjára és a nemzeti vagyonnal történő gazdálkodásra irányadó alapelv jellegű követelmények érvényesítése álláspontunk szerint az igazgatósági tagok kötelezettsége, azonban kérdéses, hogy ügyletenként és döntésenként hogyan ellenőrizhető, hogy az ügyvezetők valamennyi vagyongazdálkodási követelménynek maradéktalanul eleget tettek, ezáltal nem szegték meg kötelezettségeiket. Következésképpen elmondható, hogy az Ávtv. összességében átfogóan meghatározza azokat az esetköröket, amelyek alapján károkozás esetén az igazgatóság tagja felelősséggel tartozik a társaság vagy a magyar állam irányába, azonban meggyőződésünk szerint a szabályozásnak vannak bizonyos szürke zónái, akár a miniszteri határozatok, akár a kötelezettségek kapcsán, amikor a normaszegés felismerése és értékelése még az adott helyzet összes körülményének együttes mérlegelésével is bizonytalanságokat eredményezhet.

Az Ávtv. igazgatósági tagokra irányadó felelősségi rendelkezése kapcsán az utolsó észrevételünket az egyetemleges felelősség vonatkozásában fogalmazzuk meg. A társaságnak okozott károkért az ügyvezető szerv tagjai korlátlanul és egyetemlegesen felelnek az MNV Zrt.-vel és az állammal szemben. A társasági jogban a vezető tisztségviselők egyetemleges felelősségének indokaként Nochta Tibor egyrésztől azt jelöli meg, hogy abban az esetben, ha az operatív szerv tagjainak feladatai és kötelezettségei egymás közötti viszonyukban megosztásra is kerülnek, ennek harmadik személyek irányába nincs hatálya,^[40] másrésztől pedig álláspontja szerint több vezető tisztségviselő esetén elvárható, hogy valamennyien aktívan részt vegyenek a társaság ügyeinek intézésében.^[41] Testületi határozat által okozott kár esetén az igazgatóság tagja mentesül a felelősség alól, ha a határozat ellen szavazott vagy a határozat meghozatalában nem vett

[39] Így például a részvényesi jogokat gyakorló miniszter által adott írásbeli utasítás végrehajtásának kötelezettsége (Ávtv. 20. § (8) bek., SzMSz 5. § (2) bek.) vagy az igazgatóság működése kapcsán a személyes eljárás kötelezettsége (Ávtv. 20. § (16) bek.) vagy adott értékhatárig ingóságok helyi önkormányzat javára meghatározott célból történő tulajdonba adása esetén az ingóság átadásáról szóló döntésnek az MNV Zrt. honlapján történő nyilvánosságra hozatalára irányuló kötelezettség (SzMSz 7. § (1) bek. b) pont).

[40] Nochta, 2005, 211.

[41] Nochta: i.m. 2005. 157.

részt.^[42] Az igazgatóság tagjai továbbá mentesülnek a felelősség alól, ha a kárt a részvényesi jogokat gyakorló miniszter által adott utasítás végrehajtása idézte elő,^[43] amely utasítás be nem tartása, amennyiben azt a miniszter által hozott határozat megszegésének tekintjük, megalapozza az ügyvezetés felelősségét. Az előzőekben említett szabályok alapján az a következtetés is levonható, hogy az igazgatóság valamennyi tagja korlátlan és egyetemleges felelősséggel tartozik abban az esetben, ha a kárt nem testületi határozat, hanem az igazgatóság valamely tagja által önállóan hozott döntés idézte elő, feltéve, hogy a károkozásra nem a miniszteri utasítás végrehajtása során, azzal összefüggésben került sor. Meggyőződésünk szerint az egyetemleges felelősség ebben az esetben ez indokolatlanul súlyos vagyoni terhet ró az igazgatósági tagokra, annak ellenére, hogy az operatív szerv tagjainak egymás közötti viszonyukban megtérítési igénye keletkezik a ténylegesen kárt okozó vezető tisztségviselővel szemben, amennyiben a kárt nem vagy nem kizárólag a károkozó személy térítette meg. Így célszerűbbnek tartanánk egy olyan kivétel beépítését az Ávtv.-be, amely rögzíti, hogy amennyiben a társaságnak okozott kárt nem testületi határozat idézte elő, a kárért csak a károkozó magatartást kifejtő vezető tisztségviselő vagy vezető tisztségviselők tartoznak felelősséggel.

2. Az MNV Zrt. felügyelőbizottsági tagjának felelőssége

Az Ávtv. 20/D. § (6) bekezdése rögzíti, hogy „A Felügyelő Bizottság (sic!) tagjai feladataikat az ilyen tisztséget betöltő személyektől elvárható fokozott gondossággal, és az állam érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek ellátni. A tagok – a Ptk. közös károkozásra vonatkozó szabályai szerint – korlátlanul és egyetemleges felelnek az állammal és az MNV Zrt.-vel szemben az ellenőrzési kötelezettségük felróható megszegésével okozott károkért. Ha a kárt testületi határozat okozta, mentesül a felelősség alól az a tag, aki a döntésben nem vett részt, vagy a határozat ellen szavazott.” Az igazgatósági tagok felelőssége kapcsán megfogalmazott észrevételek jelentős része a felügyelőbizottsági tagok vonatkozásában is irányadó, tekintettel arra, hogy a Ptk. szerint a belső ellenőrző szerv tagjai is a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint felelnek a jogi személlyel szemben.^[44] Így szintén kérdéses, hogy a jogalkotó miért nem tette egyértelművé a magánjogi kódex hatályba lépésével egyidejűleg, hogy az MNV Zrt. felügyelőbizottsági tagjai a kontraktuális vagy a deliktuális felelősség szabályai szerint felelnek a vagyonkezelő szervezettel szemben. A Ptk. alapján a felügyelőbizottsági tagok felelősségét az ellenőrzési kötelezettség elmulasztása vagy nem megfelelő teljesítése alapozza meg, amennyiben ez a jogi személy-

[42] Ávtv. 20. § (10) bek.

[43] Ávtv. 20. § (8) bek.

[44] Ptk. 3:28. §

nek kárt okoz. Ezzel szemben az Ávtv. az ellenőrzési kötelezettségek felróható megszegéséről rendelkezik. Meggyőződésünk szerint a szerződéses jogviszonyra tekintettel a felróhatóság nem értelmezhető az MNV Zrt. felügyelőbizottsági tagjai vonatkozásában, így támogatandónak tartjuk az MNV Zrt. belső ellenőrző szerve tagjainak vonatkozásában is a kárfelelősség ellenőrzési kötelezettség elmulasztásához vagy nem megfelelő teljesítéséhez kapcsolását és a felróhatóság mellőzését.

IV. A RÉSZVÉNYESI JOGOKAT GYAKORLÓ MINISZTER FELELŐSSÉGE

A miniszteri felelősség történetének és jogintézményének részletes ismertetése nélkül^[45] indokoltnak tartjuk néhány gondolat erejéig vizsgálni a részvényesi jogokat gyakorló miniszter vagyoni felelősségét is. Ennek oka – ahogyan azt a fentiekben említettük –, hogy a miniszter írásban utasíthatja az igazgatóság tagjait, amely utasítás végrehajtása mentesíti a vezető tisztségviselőket a felelősség alól. Ezzel egyidejűleg felmerül a kérdés, hogy a miniszteri utasítás végrehajtása során, az ahhoz kapcsolódóan bekövetkezett károkért ki tartozik felelősséggel. Az állami vagyonról szóló törvény ugyanis nem rendelkezik arról, hogy a miniszteri utasítás végrehajtásával okozott károkért ki tartozik felelősséggel.

A Kormány tagjai tevékenységükért felelősséggel tartoznak az Országgyűlésnek és a miniszterelnöknek,^[46] azonban ez nem vagyoni, hanem politikai felelősség. A kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Kit.) alapján a miniszterek politikai felsővezetőnek minősülnek,^[47] akiknek a politikai szolgálati viszonyára a törvényben meghatározott kivételekkel és az Alaptörvény eltérő rendelkezésének hiányában a kormányzati szolgálati viszonyra és a kormánytisztviselőkre vonatkozó szabályok alkalmazandók.^[48] A Kit. 164. §-a rendelkezik a kártérítési felelősség szabályairól, azzal, hogy a kormányzati szolgálati jogviszonyból eredő kötelezettségek megszegésével okozott károkat szankcionálja, egyúttal a bizonyítási terhet a kormányzati igazgatási szerve helyezi.^[49] Álláspontunk szerint az igazgatósági tagok számára olyan írásbeli utasítás adása, amelynek végrehajtása az MNV Zrt.-nek kárt okoz, nem minősül a kormányzati szolgálati jogviszonyból eredő kötelezettség megszegésével okozott kárnak, tekintettel többek között arra, hogy a részvényesi jogokat gyakorló miniszter vonatkozásában az utasításadás nem kötelezettséggként, hanem lehetőségként jelenik meg. Továbbá az MNV Zrt. nem minősül kormányzati igazgatási

[45] A miniszteri felelősség részletes bemutatásához lásd többek között: Cserny, 2009, 30–43.; Cserny, 2010, 13–22.; Cserny, 2011.

[46] Alaptörvény 18. cikk (4) bek.

[47] 2018. évi CXXV. tv. 3. § (3) bek. b) pont.

[48] Kit. 181. § (1) bek.

[49] Kit. 164. § (2) bek.

szervnek,^[50] így a bizonyítási szabályok sem értelmezhetők a részvényesi jogokat gyakorló miniszter utasítása által okozott károk vonatkozásában. A vonatkozó szabályok további részletes boncolgatásától eltekintve véleményünk szerint megállapítható, hogy a részvényesi jogokat gyakorló miniszter írásbeli utasításának végrehajtásával az MNV Zrt.-nek okozott károkért a miniszter nem tartozik vagyoni felelősséggel, azaz az így felmerült károk a társaság és az állam vonatkozásában nem kerülnek kompenzálásra.

V. ÖSSZEGRÉS

A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. számos specialitást mutat mind a piaci jellegű gazdasági társaságokhoz, mind pedig a köztulajdonban álló gazdasági társaságokhoz képest. Tanulmányunkban ezeket a sajátosságokat elsődlegesen az operatív és a belső ellenőrző szerv vonatkozásában vázoltuk fel, ezt követően összefoglaltuk az igazgatósági és a felügyelőbizottsági tagok társasággal szembeni felelősségének főbb szabályait és megfogalmaztuk az Ávtv. vonatkozó rendelkezéseivel kapcsolatos kritikai jellegű észrevételeinket. Álláspontunk szerint az MNV Zrt. igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjainak felelősségére irányadó szabályozás a Ptk. felelősségi rendszerére tekintettel nem megfelelő, ugyanis nem követte le a magánjogi kódex felelősségi koncepciójában bekövetkezett változásokat. Ez meglehetősen problematikus abban az esetben, ha az operatív vagy a belső ellenőrző szerv tagjai felelősségének megítélése válik szükségessé, ugyanis a hatályos rendelkezések alapján meggyőződésünk szerint nem bírálható el megfelelően az említett személyek felelőssége, kérdéses ugyanis, hogy a kontraktuális vagy a deliktuális felelősség szabályai alkalmazandók. Fentiekre tekintettel indokoltnak tartjuk az Ávtv. felelősségi szabályainak akként történő módosítását, hogy az érintett szakaszok egyértelműen rögzítsék, hogy a társaságnak okozott károk elbírálása során a szerződésszegéssel vagy a szerződésen kívül okozott károk szabályai alkalmazandók. Továbbá nyitott és véleményünk szerint megválaszolásra váró kérdés, hogy amennyiben a részvényesi jogokat gyakorló miniszter által adott utasítás okoz kárt a szervezetnek, akkor ki és hogyan köteles az így elszenvedett károk kompenzálására.

[50] A kormányzati igazgatási szerveket a Kt. 2. §-a sorolja fel.

IRODALOM

- Auer Ádám – Bakos Kitti – Buzási Barnabás – Farkas Csaba – Nótári Tamás – Papp Tekla (2011): *Társasági jog*. (Szerk.: Papp Tekla) Szeged, Lectum Kiadó.
- Bényei Balázs (2014): A Kincstári Vagyonigazgatóság és jogelődjeinek szervezete és működése (1990-2007). In: Kántor Balázs – Mihalik Béla Vilmos – Zanóczki Áron (szerk.): *Tanulmányok Badacsonyból II. Budapest*, Fiatal Levéltárosok Egyesülete, 163-184.
- Bóta Zsuzsanna (2013): Az MNV Zrt., avagy az állami szuperholding társasági jogi analízise. *Céghírnök*, 8. szám 10-12.
- Csehi Zoltán (2014): A vezető tisztségviselő polgári jogi felelősségének alapjai és irányai az új Polgári Törvénykönyv alapján. In: Csehi Zoltán – Szabó Marianna (szerk.): *A vezető tisztségviselő felelőssége*. Budapest, CompLex Kiadó, 9-50.
- Cserny Ákos (2009): A miniszteri felelősség Magyarországon. *Új Magyar Közigazgatás*, 9. szám, 30-43.
- Cserny Ákos (2010): A kormány és a kormány tagjainak politikai felelőssége. *Magyar Jog*, 1. szám, 13-22.
- Cserny Ákos (2011): *A miniszteri felelősség*. Budapest, CompLex Kiadó.
- Keserű Barna Arnold (2017): Gondolatok egy lezáratlan vitához – a vezető tisztségviselő jogállása és felelőssége. In: Pál Lajos (szerk.): *A vezető tisztségviselő jogállása és felelőssége*. Budapest, HVG-ORAC, 63-79.
- Kisfaludi András – Szabó Marianna (szerk.) (2008): *A gazdasági társaságok nagy kézikönyve*. Budapest, CompLex Kiadó.
- Kisfaludi András (2014): A gazdasági társaságok közös szabályai. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz 1. kötet*. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 305-352.
- Lehoczki Zóra Zsófia (2018a): A köztulajdonban álló gazdasági társaságok ügyvezetésének sajátosságai. *Miskolci Jogi Szemle*, 2. szám 2. kötet, 148-162.
- Lehoczki Zóra Zsófia (2018b): Az állami és az önkormányzati részvétellel működő gazdasági társaságok vagyongazdálkodására irányadó alapelvek. In.: Auer Ádám – Boros Anita – Szólik Eszter (szerk.): *Az önkormányzati vagyongazdálkodás aktuális kérdései*. Budapest, Dialóg Campus, 101-111.
- Lehoczki Zóra Zsófia (2018c): Eltérések az állami részvétellel működő gazdasági társaságok felügyelőbizottságának működésében és szabályozásában. In: Menyhárd Attila – Varga István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. II. kötet*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 792-799.
- Leszkoven László (2017): Gondolatok a felelősségtan köréből. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV, 338-352.
- Mihályi Péter (2010): *A magyar privatizáció enciklopédiája. I. kötet*. Veszprém-Budapest, Pannon Egyetemi Kiadó – MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- Nochta Tibor (2005): *A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus.
- Nochta Tibor (2014): A gazdasági társaságok közös szabályai. In.: Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. 1. kötet*. Budapest, Opten Informatikai Kft.

- Papp Tekla (2014): A jogi személy általános szabályai. In: Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja 1. kötet*. Budapest, Opten Informatikai Kft. 359-460.
- Sárközy Tamás (2009a): *A korai privatizációtól a késői vagyontörvényig*. Budapest, HVG-ORAC.
- Sárközy Tamás (2009b): Az állami vagyonról szóló törvény – egy helyes gondolat hibás megvalósítása. *Gazdaság és Jog*, 3. szám, 3-7.
- Török Gábor (2013): A gazdasági társaságok közös szabályai. *Gazdaság és Jog*, 7-8. szám, 3-9.
- Török Tamás (2015): *Felelősség a társasági jogban*. Budapest, HVG-ORAC.

Az idős kor és a fogyatékoság értelmezése a kifosztás alapesete körében

A kifosztás bűncselekménye a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénnyel vált büntetőjogunk részévé. A tényállás eredeti formájában a jelenlegi normaszövegnek – 366. § (1) bekezdés a) és b) pont – megfelelő fordulatokat tartalmazta.^[1] A védekezésre képtelen személy sérelmére történő elkövetést – ami megfelelt a jelenlegi c) pontnak – a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 52. §-a iktatta be.^[2] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatályba lépésével tovább bővült a kifosztás tényállása (is), amely alapján a passzív alany sajátos személyi állapota alapozza meg a cselekmény kifosztásként történő értékelését.^[3] Jelen tanulmány az említett eset kifosztással összefüggésben felmerülő gyakorlati problémákra fókuszál.^[4] A Btk. 366. § (1) bekezdésének c) pontja alapján büntetendő, aki idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől elvesz.

A kifosztás elkövetési magatartása az elvétel, s a korlátozottsági eset vizsgálata erre koncentrálendő. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra a tényre, hogy a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést tartalmazó tényállások közül egyedül a kifosztás az, amely esetén az alapeset körében szabályozza e körülményt a jogalkotó. E körülmény annyiban különbözteti meg a kifosztást a lopástól, hogy a passzív alany személyes körülményei miatt, azok kihasználásával történik a dolog elvétele. Ennek megfelelően akár az sem lett volna irracionális jogalkotói megoldás, ha a lopás minősített esetei közé illeszti be a jogalkotó e körülményt. Erre talán azért nem került sor egyfelől, mert a lopás szabályozásának jogalkotói fókuszában *a lopás elkövetési tárgyának egyes jellemzői* állnak, s nem a meglopott személy tulajdonosságai, másfelől *a személyes állapotot* már régóta a kifosztás keretében rendeli a lopáshoz képest jellemzően súlyosabban büntetni a jogalkotó,

[1] Viszokay, 1983, 736.

[2] Az említett módosítás jogpolitikai háttéréről lásd Kónya, 2010, 516–517.

[3] Madai, 2019, 17–24.

[4] Az időskorú, illetőleg fogyatékkal élő személyek fokozott büntetőjogi védelmének gyakorlati problémáihoz lásd: Madai, 2018, 585–591.

ami arra is utalhat, hogy az elkövetés személyben rejlő okok miatti könnyebbségének nagyobb társadalomra veszélyességet tulajdonít a jogalkotó, ezt talán nem is kifogásolhatjuk.^[5]

Az elvétel kapcsán talán nem helytelen annak megállapítása, hogy mind a felismerési, mind az elhárítási képesség korlátozottsága teret nyerhet, azonban gyakorlati szempontból talán a felismerési képesség korlátozottsága vethet fel elsősorban kérdéseket, azonban az ilyen cselekmények könnyen átfordulhatnak rablásba. A felismerési képesség korlátozó voltára példa lehet, ha látásában korlátozott személytől vesz el az elkövető dolgot, míg az elhárítási képesség korlátozottságára az, ha az ágyban fekvő, mozgásában korlátozott – de nem védekezésre képtelen – sértett észleli az elkövetést, azonban állapota miatt például lassabban tud az elkövető közelébe érni, megakadályozandó az elvételt.

I. SZEMPONTOK A GYAKORLATI MEGKÖZELÍTÉSHEZ

A kifosztás esetében sem mellőzhető annak vizsgálata, hogy a passzív alany személyes körülményei *korlátozták-e* a bűncselekmény felismerésében vagy elhárításában? Ennek megítélése bizonyos esetekben – mint például a fent említettekben – talán nem túl nehéz, bizonyos esetekben ugyanakkor eltérő megállapításra juthatnak a jogalkalmazók. Ilyen helyzet állt elő abban az ügyben is, amely a korlátozottsági körülményt a kifosztás kapcsán értelmezte. Az elsőfokú bíróság^[6] által megállapított tényállás szerint a vádlott a vádbeli napon 09.00 óra körül a sértett lakásához ment. A vádlott és a sértett egy éve ismerték egymást, a vádlott többször kért kölcsön különböző összegeket a sértettől. A vádlott a sértett figyelmetlenségét kihasználva a lakás szobájában a dohányzóasztalon lévő, a sértett tulajdonát képező – 1.500 forint értékű – fekete bőr pénztárcát, a sértett személyi igazolványával, lakcímkártyájával, adó- és tb kártyájával, bankkártyájával, valamint 8.000 forint készpénzzel együtt jogtalanul eltulajdonította. A fentieket követően a vádlott a sértett bankkártyájával összesen 165.000 forintot vett fel jogtalanul. A sértett nevére kiállított lakcímkártyát az utcán ismeretlen személy megtalálta, így azt a sértett részére visszaszolgáltatták, míg a sértett egyéb közokiratai nem kerültek elő. Az elsőfokú bíróság rögzítette, hogy a sértett 78 éves, mozgásszervi megbetegedésben szenved, hosszabb utat nem tud megtenni. Erre tekintettel a sértett a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személynek minősül. Minderre figyelemmel az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a sértett nemcsak koránál, de egészségi állapotánál fogva is a Btk. szerint körülírt bűncselekmény elhárí-

[5] Nem mindig uralkodott hazánkban ez a szemlélet, ugyanis korábban a lopás minősített esete volt, ha a lopást „másnak a bűncselekmény elhárítására képtelen állapotát kihasználva” követték el, ami jogalkalmazási disszonanciához vezetett. (Kereszty, 2008, 462.)

[6] Veszprémi Járásbíróság 1.B.583/2016/20.

tására idős koránál és fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személynek minősül, ezért a vádlottat bűnösnek mondta ki – a lakásban elkövetett cselekmény vonatkozásában – a Btk. 366. §. (1) bekezdés c) pontja szerinti kifosztás büntetében. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a bíróság részleteiben nem tért ki arra, hogy milyen szempontok alapján minősítette személyi körülményei alapján – a *kifosztás vonatkozásában* – korlátozott személynek a passzív alanyt.

A másodfokú bíróság^[7] az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, s a cselekményt lopás vétségének (Btk. 370.§ (2) bekezdés be) pontja) minősítette, mert álláspontja szerint tévedett az elsőfokú bíróság a cselekmény jogi minősítése során, amikor a sértett sérelmére elkövetett cselekményt a Btk. 366.§ (1) bekezdés c) pontjába ütköző kifosztás büntetéként minősítette. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a sértett 78 éves, mozgásszervi megbetegedésben szenved, hosszabb utat nem tud megtenni, erre figyelemmel a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személynek minősül. Tény, hogy a sértett idős és mozgásszervi betegségben szenved, azonban ezen állapotának *nincs köze* a bűncselekmény elkövetéséhez, a *figyelmetlensége* adott lehetőséget a vádlott számára arra, hogy jogtalanul eltulajdonítsa az asztalon hagyott pénztárcát, ugyanis olyan helyen hagyta a pénztárcát, hogy azt a vádlott elvihette, és ezzel a cselekménnyel a vádlott megvalósította a Btk. 370.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés be) pontja szerint minősülő lopás vétségét.

A harmadfokú bíróság^[8] megállapította, hogy az eljáró bíróságok a vádlott bűnösségére helyesen következtettek, a bűncselekmények minősítését érintően pedig az ítélet tábla a törvényszék álláspontját osztotta, a másodfokú ítélet e körben kifejtett maradéktalanul helyes jogi indokolására tekintettel. Határozatában rögzítette, hogy a másodfokú bíróság az irányadó tényállás alapján helyesen következtetett arra, hogy a sértett sérelmére a vádlott a lopás vétségét – és nem a kifosztás büntetést – valósította meg, hiszen a pénztárca elvételekor a sértett figyelmetlenségét használta ki és nem azt a körülményt, hogy a sértett idős és mozgásszervi megbetegedésben szenved, ezen állapotánál fogva pedig a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására korlátozottan képes.

A fentiekben vázolt eltérő jogalkalmazói értékelések nagyon fontos értelmezési pontra mutattak rá a korlátozottsági tényezőt illetően, amely nem csupán a kifosztás kapcsán fontos, ugyanakkor talán e körben jelenthet különös vizsgálódási kényszert a jogalkalmazók számára. A kifosztás kapcsán is azt kell mérlegelni, hogy a passzív alany konkrét állapota kihatással volt-e arra, hogy az a felismerésében vagy elhárításában korlátozza. Talán itt kristályosodik ki igazán a Kúria iránymutatása,^[9] amely a *támadás jellegére* különös hangsúlyt helyezve teszi kötelezővé a bíróságok számára a korlátozottsági körülmény vizsgálatát.

[7] Veszprémi Törvényszék Bf.877/2016/4.

[8] Győri Ítélet tábla Bhar.25/2017/13.

[9] 3/2013. számú BJE határozat II. 11. pont.

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy az említett jogegységi határozat az élet és testi épség büntetőjogi védelme kapcsán értelmezi a vizsgált esetet, azonban az ott említett vizsgálandó körülmények valamennyi olyan tényállás kapcsán irányadónak tekintendők, amelyben a korlátozottsági körülmény említésre kerül.

A fent említett ügyben a másod- és a harmadfokú bíróság tehát egyetértett abban, hogy nem az idős kor és nem a mozgásszervi megbetegedés *okozta* a passzív alany figyelmetlenségét, ezért nem minősül a vádlott cselekménye kifosztásnak. Feltétlenül helyesen jártak el a felsőbbbíróságok, hogy vizsgálták annak kérdését, hogy a passzív alany személyes körülményei kihatással voltak-e a törvényben nevesített képességeire az elkövetéskor. Nem utaltak azonban arra a bíróságok, hogy pontosan melyik képesség (felismerési vagy elhárítási) vonatkozásában nem tekintették korlátozottnak a passzív alanyt, az indokolás alapján – mivel a figyelmetlenség volt az érvelés központi eleme – a felismerési képességre gondolhatunk. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az idős kora, illetőleg a *vélhetően* ebből eredő mozgásszervi betegség az elhárítási képességet érinthette (volna), ha felismerte volna a sérelmére elkövetett bűncselekményt. Ismét szükségesnek tűnik hangsúlyozni azt is – az indokolások nyomán –, hogy *a betegség önmagában* nem ad alapot a korlátozottsági körülmény megállapítására, csak abban az esetben, ha az az idős korból következik, illetve amennyiben a betegségként definiált állapot egyben fogyatékoságnak is tekinthető.

A fent említett ügyhöz lényegileg hasonló ügyben hozott döntést egy másik bíróság is.^[10] A történeti tényállás szerint a II. rendű terhelt dr. Zs. Gy. 83 éves sértettet az utcán leszólította, és azért, hogy a sértett bizalmát elnyerje, neki valószínűleg azt állította, hogy ő és az I. rendű terhelt a megmaradt kiállítási tárgyakat nyugdíjasnak kívánják ajándékozni. Miután az I. rendű terhelt látta, hogy a sértett időskorú, neki azt is előadta, hogy Törökországban van egy szállodája, megismételte, hogy a nála levő kiállítási tárgyakat neki adná, s mivel a nagyszülei magyarok, ha a sértett Törökországban járna, megvendégeli a szállodájában. Végül az I. rendű terhelt felajánlotta, hogy a sértettet hazaszállítja a lakására. Amíg az I. rendű terhelt a nappaliban a sértettek figyelmét lekötötte, addig a II. rendű terhelt jogtalanul eltulajdonította a sértettek asztalfiókban tartott 90.000 forint készpénzét. Az elsőfokú bíróság a Btk. 366. § (1) bekezdés c) pontja alapján 2 rendbeli társtettesként elkövetett kifosztás bűntettének minősítette a vádlottak cselekményét, figyelemmel arra, hogy a sértettek idős koruknál fogva a bűncselekmény felismerésére képtelenek voltak. Az elsőfokú bíróság tehát felismerésre képtelennek tekintette a sértetteket, s ebből is kiindulva úgy tűnik, hogy a jövőre nézve prognosztizálható a bírói gyakorlat olyan iránya, amely a felismerésre *korlátozottan képes* személyek kategóriájába sorolja be azon személyeket is, akik a *felismerésre képtelenek*. Nem felejtkezhetünk el azonban arról, hogy ezen irányba mozdulni tűnő gyakorlat a bűncselekmény *elhárítására korlátozottan*

[10] Debreceni Járásbíróság 12.Fk.885/2016/33.

képes személyek esetében csupán abban az esetben lehetne elvileg alkalmazható, ha olyan tényállások esetében érvényesül, amelyeknél a jogalkotó nem szabályozza egyidejűleg a *védekezésre képtelen személy* sérelmére történő elkövetést. Ebben az esetben viszont a gyakorlat – a korábban már említettek szerint – nem teszi értékelhetővé a passzív alany korlátozott állapotát, hiszen olyan helyzetben van, ahol nincs relevanciája az állapotának. Ebből kiindulva úgy tűnik, míg a *felismerésre képtelenség* és a kor, fogyatékoság miatt felismerésre vonatkozó *korlátozott képesség* közé egyenlőségjelet fog tenni a gyakorlat, addig ez az elhárítási képesség korlátozottsága, illetőleg a védekezésre képtelenség párhuzamában nem fog megtörténni.

A másodfokú bíróság indokai tekintetében egyetértett az elsőfokú döntéssel, azzal, hogy módosította a sértettek képességre vonatkozó értékelést, s akként fogalmazott, hogy az idős sértettek épp előrehaladott koruknál fogva voltak korlátozottak a bűncselekmény felismerésében. Megállapította, hogy a sértetteket előrehaladott koruk korlátozta abban, hogy „a helyzetet átlássák, s a terheltek által teremtett helyzet valójában a figyelmük elterelését szolgálja”, illetve „a terheltek a bűncselekmény megvalósításakor épp a sértettek idős korából fakadó figyelmetlenségét, óvatlanságát használták ki, azt, hogy a félelemérzetük nem működik”.^[11]

A felülvizsgálati eljárásban a Kúria az alsóbíróságok jogi indokaival egyetértett, erre tekintettel a határozatokat hatályában fenntartotta.^[12]

A két áttekintett ügy történeti tényállásában első pillantásra nem fedezhet fel túl nagy különbséget a gyanútlan olvasó, s vizsgálódásunk szempontjából talán nincs is túl nagy különbség. Kénytelenek vagyunk azonban alaposabban megfontolni a kérdést, hiszen különbözőség nélkül esetleg arra a megállapításra kényszerülnénk jutni, hogy eltérő bírói gyakorlattal van dolgunk, s valamely fórum (esetleg fórumok) téves jogi megállapításokat tettek. A két ügyben egy érdeminek tűnő különbségre feltétlenül rá kell mutatnunk, ez pedig a dologelvételhez vezető út. Az előbbi ügyben a határozatok nem tartalmaznak utalást arra nézve, hogy az elkövető kifejezetten haszonszerzési céllal érkezett-e az egyébként általa ismert személy lakására, márpedig ha ilyen deklarációval nem találkozunk, akkor vélhetően az eljárás során erre nem merült fel adat, illetve bizonyíték, s ezért talán nem tűnik helytelennek az a kijelentés, hogy az elkövetőnek ilyen célzata – eredetileg – nem volt megállapítható. Azaz a pénztárca elvétele egy váratlan sugallatra történt, mintegy felismerve, s kihasználva a kínálkozó alkalmat, mellőzve bármiféle megtévesztő manővert. Ezzel szemben a második esetben *kifejezetten megtévesztő magatartással* hitették el az elkövetők a sértettel állításait. E magatartásnak volt a következménye az, hogy a sértettek lakásukba bejutottak, ahol a *figyelemelterelés hatására* alakult ki az a helyzet, amely során a II. rendű terhelt az asztalfiókban tartott készpénzt eltulajdonította. A határozatokban rögzített történeti tényállásokból következően tehát úgy tűnik, hogy abban különbözik

[11] Debreceni Törvényszék I.Fkf.661/2016/6. 3. old.

[12] Kúria Bfv. I. 860/2017.

a két eset, hogy a másodikban a dologelvételt megelőzi a megtévesztő magatartás kifejtése. Ebből kiindulva első pillantásra csalásnak is minősülhetne az eset, azonban az illetén minősítés dogmatikailag helytelen lenne, mivel nem a sértett vagyoni rendelkezésének következtében került az elkövetőkhöz a készpénz, amely viszont a csalás immanens feltétele.

A fentiek alapján tehát aszerint tehetünk különbséget a lopási és kifosztási – fentiekhez hasonló – magatartások között, hogy volt-e olyan megelőző megtévesztő, illetve figyelemelterelő magatartása az elkövetőnek, amely megkönnyítette, pontosabban *lehetővé tette* az észrevétlen dologelvételt, s mindez a sértett felismerési képességének korlátozottságára, vagy akár – mint a második ügy indokolásából is láthattuk – kizártságára vezethető vissza. A két ügyben tehát úgy tűnik, hogy ez az egyedüli, az eltérő minősítést megalapozó, azonban a jövőre nézve *nem feltétlenül biztos* különbség. A bizonytalanságnak pedig pszichológiai okai vannak, ugyanis a figyelemelterelés, illetőleg a lakásba történő beengedés elsősorban nem a koron vagy állapoton múlik, hanem *az emberek iránti bizalom hiányán, illetőleg annak megléte esetén annak fokán*. Talán nem ismeretlen példa, hogy nagyon sok idős személy esetében fel sem merült volna annak lehetősége, hogy sor kerüljön a bűncselekmény elkövetésére, mert nem hitte volna el az elkövetők állításait, s lakásába sem engedte volna be őket. S ez ellenkező irányba is igaz: talán nem alaptalan az az állítás, hogy a bűncselekmény elkövetésére – talán más tartalmú megtévesztéssel – sok fiatal(abb) személy esetében is sor kerülhetett volna. Természetesen nem vitatható az a tény, hogy az időskor, illetőleg a fogyatékoság (is) befolyásolhatja a bizalmat, s annak fokát, azaz hiszékenyebbé, figyelmetlenebbé válhat a potenciális sértett. Annak eldöntése, hogy a potenciális sértett *személyisége* vezetett a bűncselekményhez, vagy pedig *kora, állapota* tette lehetővé azt, gondos és körültekintő mérlegelés következményeként kerülhet – esetleg – megállapításra.

Talán nem tűnik feleslegesnek egy kis figyelmet szentelnünk az első ügy indokolásában említett *figyelmetlenség* kérdésére. Úgy vélem, e kifejezés kifosztás kapcsán történő értelmezésével óvatosan kell bánni. Megítélésem szerint a figyelmetlenség vonatkozásában hasonlóknak tűnik a helyzet, mint a fent említett bizalom kapcsán. Ha a figyelmet akként értelmezzük, hogy állandóan az elvétellel célzott dologra kell összpontosítanunk, akkor tévúton járunk; egyfelől azért, mert ez fogalmilag kizárt, másfelől ezért, mert ez nem lehet mérvadó a kifosztás kapcsán (sem). Természetes emberi magatartás, hogy nem fókuszálunk állandóan vagyontárgyainkra, ez hol erőteljesebb, hol gyengébb figyelemmel párosul. A kifosztás és a figyelmetlenség kapcsolatában az lehet irányadó, hogy a sértett milyen személyiség: szétszórt, figyelmetlen, vagy dolgaira jobban odafigyelő, körültekintőbb személy. Talán ennek felmérése adhat kiindulási alapot számunkra. A későbbiek során – amennyiben felmerül az időskor, fogyatékoság kérdése – annak vizsgálata fontos, hogy ezen személyi körülmények érintették-e és ha igen, mennyiben a sértettet? Hisz ha korábban – már amennyiben ezt bizonyítani lehet – figyelmes ember volt a sértett, s ez a korának, állapotának változásával szintén változott,

s elérte a felismerési képesség korlátozottságát, akkor nem tűnik helytelennek a korlátozottsági körülményre alapozni a döntést, s ekként megállapítani a kifosztást. Ha korábban is figyelmetlen, szétszórt, dekoncentrált típusú személy volt a sértett, akkor azzal az állapottal kellene – ha egyáltalán ilyen reálisan felmerülhet – az elkövetés kori állapotot összevetni. Ilyen kérdésekben talán szakértői állásfoglalás sem felesleges. A korábbi állapotra vonatkozóan pedig alapot adhat magának a sértettnek, a hozzátartozóknak, az ismerősöknek a nyilatkozata.

A fentiek alapján talán nem helytelen akként vélekednünk, hogy a kifosztás – az említett ügyek szerinti koreográfiája – nem a figyelmetlenségen alapul, hanem azon, hogy volt-e olyan elkövetői *előcselekmény*, amely közrehatott a bűncselekmény elkövetésében, konkrétan lehetővé téve azt, s ehhez kapcsolódóan felmerül-e a sértett törvény szerinti korlátozottsága?

II. A DOLOGELVÉTEL

Mivel a kifosztás elkövetési magatartása – szintúgy a lopásé – az elvétel, ezért ennek relációjában, kapcsolódva az előbbiekben említett esetekhez, szükséges értelmezni „a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől elvesz” fordulatot. Vajon a kifosztás korlátozódhat-e esetleg a zsebtolvajlás útján elkövetett lopáshoz hasonló magatartásra, vagy esetleg a személytől történő elvételt tágran értelmezi a jogalkalmazó? Ennek értelmezése talán magától értetődőnek tűnik a tudomány s a gyakorlat számára is, ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a büntetőjogban többször fordul elő – mint arra már korábban is próbáltam egy-egy momentum vonatkozásában rávilágítani –, hogy egy tényállás kapcsán bizonyos értelmezés elfogadott, míg ugyanaz más tényállásnál más tartalommal bír.^[13] Nem hátrány ugyanakkor, ahogy erre is számos példát találunk, ha a jogalkotó vagy a jogalkalmazó törekszik koherens értelmezésre, elősegítve az egységes jogalkalmazást.

Ez a kifosztás kapcsán azért sem mellékes probléma, mert a kifosztás sajátossága, hogy a passzív alany, a sértett valamiféle személyes állapota alapozza meg a bűncselekmény megállapítását. Erre figyelemmel tehát nem tűnik okszerűtlennek a felvetés, hogy mit is jelent ebben a vonatkozásban a *személytől* történő elvétel? A lopás esetében ugyanis a sértettre nem tekint a törvény, míg a kifosztásnál exponált szerepe van. Így ami elvételnek, s ekként tényállásszerűnek minősül a lopásnál – például az épület előtt hagyott, lezárt kerékpár elvétele –, az nem tekinthető elvételnek a kifosztás esetében, hiszen érdekes álláspontnak tűnne egy fogyatékkal élő személy kerékpárjának említett körülmények között történő elvételét kifosztásnak minősíteni, még abban az esetben is, ha a sértett egyébként

[13] Szomora Zsolt a védekezésre képtelenség kapcsán felveti, hogy bírhat-e ugyanolyan jelentéstartalommal a kategória az eltérő jellemzőkkel bíró bűncselekmények esetében? (Szomora, 2011, 510.) Álláspontját érvényesnek tartom a jelen tanulmányban vizsgált esetkörök vonatkozásában is.

megfelel a törvényben írt korlátozottsági követelménynek.

Kiindulópontként vizsgáljuk meg a Kúria egyik eseti döntését!^[14] A bíróság jogerős ítéletében megállapított tényállás szerint a terhelt a vádbeli napon kb. hajnali 3 óráig együtt italozott H. E. K.-val és P. I.-vel, előbbi személy lakásán. Ekkor H. E. K. és P. I. a lakás hálósobájába mentek aludni, míg a terhelt a hálósobával szomszédos helyiségben maradt. A terhelt reggel 5 óra 45 perckor távozott a lakásból, és annak tudatában, hogy vendéglátói alszanak, onnan különböző tárgyakat vitt magával. Az okozott kár lefoglalással és a sértetteknek való kiadással részben megtérült. Az elsőfokú bíróság – jogerősen és egyebek mellett – két rendbeli kifosztásban mondta ki bűnösnek az elkövetőt. Az ügyészi felülvizsgálati indítvány a minősítést tévesnek tartotta, s kifejtette, hogy a kifosztás esetében – a lopással ellentétben – az elvételnek közvetlenül a sértettől, illetve annak testi közelségéből kell történnie. Ennek kapcsán utalt arra is, hogy az irányadó tényállásból az tűnik ki, hogy a terhelt nem a hálósobából – ahol a sértettek aludtak – vitte el az idegen dolgokat, hanem a szomszédos szobából, így azok semmiképpen nem lehettek a sértettek közvetlen testi közelségében. Ezért a sértettek alvó állapotának tudata ugyan megkönnyíthette az elkövetést, de az elvétel nem annak kihasználásával történt. A sértettek – amennyiben ugyanúgy a másik szobában tartózkodnak, de ébren vannak – ugyancsak nem észlelték volna azt, és így nem is tudták volna megakadályozni a lopást. A Kúria osztotta az ügyészség álláspontját. Érvelése szerint, ha az elvétel kivitelezése szempontjából a sértett védekezésre képtelen (alvó) tulajdonsága közömbös – mert az elvétel nem a testi őrizetéből történik, s így egyformán hajtható végre egyébként védekezésre képes és képtelen sértettel szemben –, úgy a sértett védekezésre képtelensége az eltérő, súlyosabb minősítést sem alapozza meg. Ellenkező álláspont oda vezetne, hogy minden esetben, amikor a tulajdonos (birtokos) nincs jelen a lopás helyszínén, vizsgálni kellene, hogy annak időpontjában mit csinált, védekezésre képes vagy képtelen állapotban volt-e, noha ez a cselekmény elkövetése, elkövetetősége, társadalomra veszélyessége és az elkövető büntetőjogi felelősségének mértéke szempontjából ilyen esetben közömbös. Jelen esetben az irányadó ítéleti tényállás nem tartalmazza, hogy a terhelt a lakásból való távozását megelőzően bement volna a hálósobába, ahol a sértettek aludtak. Ezért objektíve kizárt, hogy bármelyik, általa eltulajdonított idegen dolgot a sértettek közvetlen testi őrizetéből, azaz a viselt ruházatukból, maguknál tartott táskáikból, csomagjaikból, vagy akár közvetlen testi közelségükből vette volna el. E vagyontárgyak elvétele tehát ugyanolyan módon lehetséges lett volna akkor is, ha a sértettek ébren (azaz védekezésre képes állapotban) tartózkodtak volna a másik szobában. Következésképp a cselekmény végrehajtása szempontjából az aktuális állapotuk közömbös volt, arra nem a védekezésre képtelen állapot felhasználásával került sor.

[14] BH 2016.166.

Egy nem sokkal később született döntésében a Kúria értelmezése más irányba mozdult el.^[15] A felülvizsgálati indítvánnyal érintett irányadó tényállás szerint a terhelt az eljárás során ismeretlenül maradt két társával együtt a vádbeli napon 14:30 és 15:15 között megjelent a 79 éves, lakásából két éve ki nem mozduló, napjainak nagyobb részét az ágyban fekvéssel töltő, napi rendszerességű gondozásra szoruló, önálló életvitelre képtelen R. J.-né sértett lakásánál, majd az időskorú sértettel a választások eredményét szóba hozva beszélgetést kezdeményeztek, illetve magukat a vízművek alkalmazottjának kiadva bebocsátást kértek. Ezt követően a sértett beengedte őket a lakásba, ahol az egyik ismeretlen elkövető a sértett szobájából pontosan meg nem állapítható értékű ékszereket (2 db köves arany fülbevalót, arany karkötőt, arany pecsétygyűrűt, köves aranygyűrűt, és egy ólomkristály tálát), valamint 260 000 forintot tulajdonított el. Ezen idő alatt – társuk cselekményének zavartalan végrehajtását biztosítva – a terhelt és a másik ismeretlenül maradt személy a sértettet a konyhában szóval tartotta. A sértett unokája időközben hazatért, így megszakította a terhelt és társai cselekményét, akik az addig összegyűjtött értékekkel együtt sietősen távoztak. R. J.-né sértett unokája az elkövetők után futott, majd a helyszínről menekülve távozni szándékozó személyek közül a terheltet a 2. emeleten feltartóztatta, és egy sarokba beszorította, majd a rendőrség kiérkezéséig őt a helyszínen visszatartotta. A terhelt két társának a helyszínről sikerült elmenekülnie.

Az elsőfokú bíróság a terheltet bűnösnek mondta ki a Btk. 366. § (1) bekezdés c) pontja alapján büntetendő és a (2) bekezdés b) pontja szerint minősülő kifosztás bűntettében, mint bűnsegédet.^[16] A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.^[17]

A Kúria az első- és másodfokú bíróság döntését hatályában fenntartotta, egyetértve a cselekmény megítélésére vonatkozó, határozatokban rögzített bírósági álláspontokkal. E körben a legfőbb bírói fórum deklarálta, hogy a kifosztás harmadik alapesete körében újként került a törvénybe a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személy mint speciális passzív alany. E tényállási elemnek az a jelentés adható, hogy a passzív alany az itt körülírt helyzeténél fogva csak korlátozottan képes a dolog elvételének felismerésére vagy elhárítására. Az irányadó tényállásban rögzítettek alapján helyesen állapította meg az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság egyetértésével, hogy az ügy sértettje egy idős, 79 éves asszony, aki két éve nem hagyta el a lakását, aki a laikus számára is felismerhetően mentális zavarokkal terhelt, önálló életvitelre nem képes, napi szinten gondozásra szoruló személy, aki egészségügyi állapotánál fogva a bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes állapotban volt. Helyesen foglaltak állást az eljáró bíróságok abban is, hogy ennek a kérdésnek az eldöntése nem szakértői kérdés, hanem miután büntetőjogi

[15] Kúria Bfv.II.879/2017/7.

[16] Budai Központi Kerületi Bíróság 9.B.XI.614/2015/22.

[17] Fővárosi Törvényszék 21.Bf.10210/2016/10.

fogalomról van szó, teljes mértékben bírói mérlegelés tárgya, a lefolytatott bizonyítási eljárás során felmerült körülmények mérlegelése alapján kell állást foglalni ezen elkövetői magatartás fennforgásáról. A Kúria szerint – egyetértve a Legfőbb Ügyészség álláspontjával – a körülményekből egyértelműen megállapítható, hogy a terhelt és társai észlelték az adott sértetti állapotot, tudattartalmuk ezt átfogta, cselekményüket ennek ismeretében hajtották végre. Ezt támasztja alá, hogy amikor a sértett ép tudatú unokája a lakásban megjelent, a lebukás veszélyétől tartva sietősen távoztak a lakásból az addig összegyűjtött tárgyakkal. A Kúria megállapította azt is, hogy miután a sértett – az eljáró bíróságok megállapítása szerint – koránál, egészségügyi állapotnál fogva a bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes állapotban volt, ebből fakadóan nem volt abban a helyzetben, hogy dolgainak elvétele megakadályozza, e körülmény az elkövetői cselekményt a lopás bűncselekményéből kiemeli. Ezért nem találta alaposnak a Kúria a terhelt védőjének okfejtését a cselekmény lopásként való minősülése tekintetében. A cselekmény kifosztásként minősülésének alapvető feltétele ugyanis a sértett állapotának felismerése, kihasználása. Az, hogy az elvétele képező tárgy, illetve tárgyak nem a sértett testi őrizetéből, vagy közvetlen közeléből kerülnek eltulajdonításra, nem eredményezi, nem eredményezheti a törvényi tényállás értelmezése alapján a cselekmény enyhébb minősülését. A döntő az, hogy a bűncselekmény megvalósítását a sértett állapota teszi-e lehetővé, vagy legalábbis jelentős mértékben megkönnyíti-e.

A két kúriai döntés az elvétel körülményeit illetően tehát – úgy tűnik – ellentmond egymásnak, hiszen másként értelmezi az elvétel körülményeit egyik, s másik esetben. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a két eset között az mindenképpen különbség, hogy előbbi esetben az alvó (védekezésre képtelen) állapot, míg utóbbiban a passzív alany személyében rejlő egyéb okok mentén alakította ki álláspontját a legfőbb bírói fórum.

A Kúria fenti okfejtésével ugyanakkor kissé ambivalens érzést kelthet az érdeklődő olvasóban. Egyfelől egyértelműnek tűnik az érvelésből, hogy a kifosztás eme fordulata esetében *másként* értelmezendő az *elvétel* fogalma, mint a lopásnál, hiszen az esetben csupán annyi feltétele van elkövetési magatartásnak, hogy az *mástól* történjék. A lopás alapesete vonatkozásában tehát nincs jelentősége annak, hogy milyen térbeli viszony van a dolog birtokosa és a dolog között. A lopás akkor is megállapítható, ha a tulajdonostól, birtokostól távol lévő dolgot veszi el a lopást keretein belül az elkövető, persze csak akkor, ha az birtoklásnak – másnál lévségnek – tekinthető. A kúriai érvelés alapján a kifosztás jelen fordulata esetében viszont a „mástól való elvétel” helyett a „passzív alany állapota által lehetővé váló elvétel” dominál. Újabb probléma, s ez részben már felmerült a kifosztás kapcsán korábban röviden áttekintett esetek vonatkozásában is.

A törvény szerint a kifosztás ezen fordulatához a törvényben meghatározott személyes kvalifikáltsággal rendelkező személytől kell elvenni a dolgot. Ez a tény – merthogy normaszöveg szintjére emelt kritériumról van szó – nem negligálható azzal a megközelítéssel, hogy nem tekintendő követelménynek az, hogy „a sértett testi őrizetéből, vagy közvetlen közeléből” kerüljön sor a dologelvétele. A döntés

ezen indokon (is) nyugvó megalapozását csupán abban az esetben fogadhatjuk el, ha ezzel nem szakadunk el a törvényszövegben meghatározott „személytől” történő elvételtől. Megjegyzendőnek tűnik ugyanakkor, hogy – talán – tipikusan akkor tud hozzájárulni a passzív alany állapota az elvételhez, ha a dolog közelében van. Távol lévő, bár birtokoltnak minősülő dolog esetében – szemben a lopással – talán nehezen képzelhető el a passzív alanyi személyes minőség közrehatása az elvétel során. Azt sem szabad elfelejtenünk ugyanakkor, hogy az eddigi bírói gyakorlat is akként fogta fel a kifosztást, hogy az a passzív alany környezetéből történő elvételt jelent. Talán nem lenne helytelen megközelítés akként pontosítani a kúriai érvelést, hogy dolognak a sértettnél kell lenni, de nem abban az értelemben, amely például a zsebtolvajlás kapcsán kialakult a bírói gyakorlatban.

Talán nem tűnik teljesen alaptalan megállapításnak, hogy a Kúria utóbbi, illetőleg korábban említett döntéséből^[18] a bírói gyakorlatnak olyan irányú változása prognosztizálható, hogy az idős kor, fogyatékoság korlátozó tényezőkénti fennállására alapított kifosztás átveszi a helyét a korábban *trükkös lopás* néven ismertté vált cselekményeknek. Pontosabban a trükkös lopásnak minősülő cselekmények közül azok minősülnek a kúriai érvelés alapján majd kifosztásnak, ahol a személyes körülmények játszanak közre az elkövetésben. Feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor arra, hogy – értve és elfogadva az indokolt esetekben szükséges fokozott büntetőjogi védelem biztosításának igényét és jelentőségét – a Kúria ezidáig nem adott világos iránymutatást az időskori, fogyatékosági tényező kifosztás kapcsán történő értelmezéséhez.

Összegezve tehát a fentieket: a lopás tényállásában szerepel a „mástól” történő elvétel, ezzel parallel módon a kifosztás tényállásában szerepel a „személytől” történő elvétel. Ezidáig a bírói gyakorlat a lopás esetében akkor tekintette a tényállásszerűnek a „mástól” való elvételt, ha az a polgári jog felfogása szerinti eredeti birtokállapot megszüntetésével és új létrehozásával történt. Ezzel szemben a kifosztásnál ahhoz hasonló birtokhelyzetet követelt meg a gyakorlat – a normaszövegre hivatkozással –, mint amelyet megkövetelt a lopás *zsebtolvajlással* történő elkövetése esetében (közvetlen testi őrizetből történő elvétel). A Kúria újabb értelmezése szerint – amennyiben ez a gyakorlat állandósul – a korlátozottsági tényező relációjában bizonyosan az szükséges, hogy *a passzív alany állapota tegye lehetővé* az elkövetést. Mellékesnek tűnik ugyanakkor, vagy legalábbis ezidáig nem kaptunk erre egyértelmű és megnyugtató kúriai választ, a passzív alany és a dolog fizikai elhelyezkedése, vagyis nem szükséges már a közvetlen testi őrizetben, vagy közvetlen közelben lévőség. Ha a kifosztást egy *büntetőjogi burok megsértéseként* fogjuk fel, akkor az újabb kúriai irány szerint viszont nincs meghatározva, hogy ez a burok meddig tart. A döntések ugyanis csupán az deklarálták, hogy nem kell a dolognak a passzív alany közelében lenni, viszont a passzív alany állapota tegye lehetővé az elvételt. Abban az esetben viszont, ha a kifosztás többi fordú-

[18] Kúria Bfv. I. 860/2017.

lata vonatkozásában megtartandó a korábbi, közvetlen testi közelségből történő elvételt akceptáló felfogás, akkor az új irány predesztinálja a kifosztással kapcsolatos gyakorlatot a tekintetben is, hogy egy tényálláson belül *eltérő értelmezéssel* bír ugyanazon elkövetési magatartás. Talán nem kívánatos büntetőjogunk ilyen irányú változása...

IRODALOM

- Kereszty Béla (2008): Az ún. fosztogató jellegű bűncselekmények – de lege ferenda. *Magyar Jog*, 7. szám, 461–470.
- Kónya István (2010): A Btk. változásai avagy a Btk. elmúlt évtizede. *Magyar Jog*, 9. szám, 513–521.
- Madai Sándor (2018): Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelme a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 10. szám, 585–591.
- Madai Sándor (2019): Az idősek és a fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmének jogpolitikai hátteréről. *Jogtudományi Közlöny*, 1. szám, 17–24.
- Szomora Zsolt (2011): Mit is jelent a védekezésre képtelenség? Bolyongások a Btk.-ban és töprengések egy evidenciának tartott fogalom kapcsán. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 509–521.
- Viszokay László (1983): A rablás, a kifosztás és a zsarolás szabályozása a Btk.-ban. *Magyar Jog*, 8. szám, 733–739.

FELHASZNÁLT BÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK

- 3/2013. számú BJE határozat
- BH 2016.166.
- Budai Központi Kerületi Bíróság 9.B.XI.614/2015/22.
- Debreceni Járásbíróság 12.Fk.885/2016/33.
- Debreceni Törvényszék 1.Fkf.661/2016/6. 3. old.
- Fővárosi Törvényszék 21.Bf.10210/2016/10.
- Győri Ítéltábla Bhar.25/2017/13.
- Kúria Bfv. I. 860/2017.
- Kúria Bfv.II.879/2017/7.
- Veszprémi Járásbíróság 1.B.583/2016/20.
- Veszprémi Törvényszék Bf.877/2016/4.

A kurd kisebbség szerepe a szíriai polgárháború dinamikájának alakulásában

I. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány a Jog – Állam – Politika című folyóirat 2017. 3. számában megjelent *Államépítési törekvések Szíriában I. – A Bassár el-Aszad kormányzat kihívásai*, valamint a 2018. 3. számában megjelent az *Államépítési törekvések Szíriában II. – Az Iszlám Állam tündöklése és túlélése* című tanulmánysorozat befejező része. A tanulmánysorozat célja, hogy bemutassa Szíria területén a központi kormányzat működését, valamint annak potenciális kihívóit a polgárháború kezdete óta eltelt időszakban.

A szíriai központi kormányzat 2011-ben, azaz a polgárháború kirobbanásának évében elveszítette az ország teljes területe fölötti ellenőrzést, amelyet 2014-ben az Iszlám Állam kalifátusának kihirdetése még inkább fokozott. A polgárháború eseményeit megannyi globális – az Egyesült Államok és Oroszország –, regionális – Törökország, Irán, Szaúd-Arábia stb. –, valamint állam alatti szereplő – a kurdok, a libanoni Hezbollah – kívánta a saját érdekeinek megfelelően alakítani, és számos esetben a külső beavatkozások adtak új dinamikát a történéseknek.

A polgárháború dinamikájában fontos szerepet töltöttek/töltenek be a kurdok politikai szervezetei és katonai csapatai. Jóllehet a kurdok egy, a többségi arab társadalomtól elkülöníthető etnikai kisebbséget alkotnak, a szíriai polgárháború kapcsán mégsem lehet pusztán erre a megközelítésre alapozni. A kisebbségi-többségi dinamika elemzésébe mindenképpen érdemes beemelni a hatalom-alapú megközelítést, amely a Szíriában élő kurdok esetében politikai, katonai, nemzetközi kapcsolati tőke szempontjából is elmozdulást mutat a 2011-es évet megelőző időszakhoz képest. Ameddig a polgárháború hatására a központi kormányzat hatalma megingott, már-már annak összeomlásával fenyegetett, addig a kurdok ellenőrzése alatt álló területek önállósága, hatalma és nemzetközi elismertsége érezhetően javult.

Bár a hatalmat, mint a társadalomtudományok egyik legnehezebben definiálható kategóriáját, nehéz pontosan körülírni, viszont bizonyos paraméterek mentén felrajzolható a hatalom birtokosának cselekvési eszköztára. Ezek mentén a hatalom birtokosa olyan feladatokat lát el, mint a társadalom irányítása, a hatalmi pozíciók és javak elosztása, a konfliktusok feloldása, a társadalom integrálása, a társadalom külső és belső védelme, valamint kötelező erejű jogi normák alkotása és azok

érvényesítése.^[1] A kurdok hatalma a központi kormányzat kárára erősödött hosszú éveken keresztül, amely megalapozta a politikai célkitűzéseik hangoztatását – Szíriában az autonómia megerősítését, Irakban a függetlenségi törekvéseket –, és az Egyesült Államokkal való együttműködést.

A kurdok a szíriai polgárháború kirobbanása óta megkerülhetetlen hatalmi tényezővé nőttek ki magukat, és katonai potenciáljuk révén alakították a polgárháborúban érdekelt felek stratégiáit – mindez látványosan nyomon követhető az Egyesült Államok, valamint Törökország esetében. Összességében kijelenthető, hogy a kurdok az Iszlám Állammal szemben elkönyvelt katonai sikereikkel tettek szert katonai és politikai előnyökre, amely végeredményben meghatározta a polgárháború dinamikáját is. A továbbiakban az alább megfogalmazott hipotéziseket vizsgáljuk meg részletesebben a kurdok hatalmi szerepének erősödésével kapcsolatosan.

1. hipotézis: Dacára annak, hogy katonai értelemben megerősödtek a kurd igazgatású területek, valamint az Iszlám Állam térnyerésének ideje alatt függetleníteni tudták a működésüket a központi kormányzattól, nem áll rendelkezésre a függetlenséghez szükséges nemzetközi támogatás és belső erőforrás.
2. hipotézis: A kurd katonai csapatok jelentős szerepet vállaltak az Iszlám Állam megfékezésében és visszaszorításában, amely időszakosan növelte az országon belüli hatalmukat. Mivel a központi kormányzat legjelentősebb kihívója 2017. év végén deklaráltan is vereséget szenvedett, a kurdok abszurd módon a központi kormányzat hatalmának visszaállításához járultak hozzá. A központi kormányzat mindazonáltal továbbra sem gyakorol hatalmat Szíria teljes területe felett, és működéséhez külföldi katonai támogatásra, valamint hozzá hű milíciákkal való együttműködésre van szükség.
3. hipotézis: A második számú hipotézis alapja a központi kormányzat, így Bassár el-Aszad hatalmának megerősödése. Ha a kurdok képviselői hivatalosan nem is szorulnak ki a polgárháborút lezárni kívánó rendezési folyamatokból, mégis az államok közötti politikai játszmák áldozatává válhatnak anélkül, hogy érdemi szerephez jutnának. Ez Szírián belül a többség-kisebbség dinamikának újabb lendületet adhat, mélyít-heti a központi kormányzat és kurd lakosság között húzóódó törésvonalat, amennyiben a központi kormányzati hatalom képviselői nem hajlandók kompromisszumokra.

A hipotézisek részletesebb körüljárása indokolja első ízben a Szíriában élő kurd kisebbség alkotmányban rögzített jogainak, valamint az általuk létrehozott szervezeteknek a bemutatását, mivel ezek fejlődési íve hozzáigazítható a polgárháború eseményeinek alakulásához. A második fejezet a kurd katonai potenciál

[1] Bihari, 2013, 271–273.

alakulását mutatja be, párhuzamosan az Egyesült Államok felfegyverzési és kiképzési programjaival, amelyek a szíriai központi kormányzattal szembenálló pólust kívánják megerősíteni. A harmadik fejezet Törökország ambivalens stratégiáján keresztül mutatja be a kurd-török ellenségeskedés újabb színterét Szíriában, míg a negyedik fejezet a kurdok hatalmi potenciálját járja körül katonai, a nemzetközi kapcsolatok alakulása, valamint a polgárháború lezárására irányuló törekvések aspektusából.

II. A KURDOK HELYZETE SZÍRIÁBAN

Becslések szerint 30-40 millió kurd él Szíriában, Irakban, Törökországban, Iránban, valamint a Kaukázusban fekvő államokban. Dacára annak, hogy a kurd kisebbség összlétszáma jócskán meghaladja néhány régiós ország lakosságát is, nem sikerült önálló államot kiharcolni maguknak. Az Arab tavasz nyomán kibontakozó szíriai polgárháború, majd az Iszlám Állam Szírián és Irakon átnyúló államépítési kísérlete nemcsak összeomlással fenyegette a két országot, hanem lehetőséget is adott az autonómiára irányuló/szeparatista mozgalmaknak. A továbbiakban a Szíriában élő kurdok helyzete és szervezeteik kerülnek bemutatásra, kiegészítve a polgárháború teremtette lehetőségek kiaknázásával az önkormányzatiságuk megerősítésére tett lépésekkel. Ahhoz, hogy a kurdokat érintő szabályozási keretrendszer követhető legyen, egészen az 1973-as alkotmányig érdemes visszanyúlni.

Háfez el-Aszad 1970-ben vette át a hatalmat az országban, és 1973-ban Szíria új alkotmányos alapok mentén folytatta működését. Az alkotmány az akkori bipoláris világrend logikájához igazodva jelenítette meg a szocialista pólusból átemelt terminológiát és államcélakat. Szíria állam- és gazdaság szervezési gyakorlatára az erőteljes centralizáció volt a jellemző, azaz a politikai hatalom birtokosa könnyűszerrel tudta akarátát érvényesíteni, egyben megalapozta a politikai érdekek primátusát például a gazdaság racionális újraszervezésével szemben. Végül ez a logika is vezetett el az 1980-as években Szíria gazdasági teljesítőképességének romlásához, valamint az első átfogóbb liberalizációs kísérlethez.^[2]

Az alkotmány a szocialista pólushoz igazodva jelenítette meg az imperializmus elleni harcot, valamint emelt be két, regionális kontextusban értelmezhető államcél. Az első a cionizmus elleni harcot hirdette, míg a másik az arab nacionalizmus megerősítését jelenítette meg.^[3] A bipoláris világrend utolsó, kicsivel több mint másfél évtizedében a fenti két államcél mentén történő politizálás megerősítette az elnök legitimitációját, igaz, 1990 után a cionizmus elleni küzdelem az Egyesült Államokkal történő kapcsolatok fejlesztése okán háttérbe szorult a politikai kommunikációban.

[2] Tóth, 2018.

[3] Tóth, 2017a. 160.o.

Az alkotmány szövegét végigkíséri a „szocialista arab társadalom” kifejezés, és nem alkot külön rendelkezéseket más etnikai népcsoportok vagy vallási kisebbségek tekintetében. A 35. cikkely szűkszavúan rendelkezik a vallásszabadságról, míg a 38. és 39. cikkelyek a szólás, valamint gyülekezési szabadságról. Az alkotmányban továbbá rögzítésre kerül a Baász Párt monopol hatalmi helyzete, továbbá az egyes fejezetekből kiolvasható az a centralizációs igény, amely a politikai vezetés stabilitását alapozza meg. Nem meglepő módon a kurd kisebbség jogállásáról nem esik benne szó.

Az 1973-as alkotmány elfogadását követően mintegy négy évtizeden keresztül nem történt változás Szíria alkotmányos alapjai tekintetében, jóllehet azt a világpolitikai és világgazdasági események – bipoláris világrend felbomlása, a kisebbségek jogállását védő nemzetközi standardok fejlődése stb. – indokolták volna. Ráadásul Szíria gazdasága az 1980-as évektől kezdődően lassan, de érezhetően távolodni kezdett a szocialista koncepciótól, amely az állam mindenhatóságára helyezte a gazdaság fejlődését. A minden évtizedben felbukkanó „szelektív liberalizációs” törekvés mind nagyobb teret engedett a privát szektor működésének, valamint a külföldi tőkebefektetéseknek, ugyanakkor a gazdaság működése a gyakorlatban, valamint az alkotmányos alapok mind élesebben kezdtek egymástól szétválni.

Az Arab tavasz tüntetéseiből kibontakozó polgárháború lett az a faktor, amely a központi kormányzatot újabb alkotmányozásra készítette 2012-ben. Az új dokumentum az államszervezet felépítése, a gazdaság működése, általános állampolgárok, kisebbségek jogainak biztosítása stb. kapcsán előrelépést jelentett az 1973-as alkotmányhoz képest. Kétségtől eltekintve újításnak számít a szocialista értékek, az imperializmus elleni harc kihagyása a szövegből, valamint a pluralizmus korlátozott biztosítása. Mivel 2012-ben az ország kezdett több részre szakadni, a szuverenitás egysége, mint kritérium, hangsúlyosabban jelenik meg a pluralizmus biztosításánál. A 47. cikkely kifejezetten rögzíti, hogy az állam garantálja a nemzeti egység védelmét, és az állampolgárok kötelessége megőrizni azt. Külön cikkely rendelkezik továbbá arról, hogy vallási, etnikai, törzsi stb. alapon tilos politikai tevékenységet végezni, amely kétségtől eltekintve korlátot emel a kurd kisebbség egységes politikai fellépésének.^[4]

Látható tehát, hogy a kisebbségek, így a kurdok esetében is, a nagyobb önrendelkezésnek, önkormányzatiság megvalósításának nem voltak adekvátak az alkotmányos feltételek. A kurdok által lakott területeken az önkormányzatiság csökevényes módon fejlődhetett ki, azaz a helyi társadalom önszerveződése javarészt olyan szakpolitikákban valósulhatott meg, amelyeket a központi kormányzat nem tudott, vagy nem akart ellátni.

Mivel a polgárháború kirobbanását követően a központi kormányzat kivonult a kurdok által lakott észak-szíriai területekről, nagyobb szükség mutatkozott az

[4] Constitution of the Syrian Arab Republic, 2012.

önkormányzásra, mint korábban valaha. A kurdok rövid időn belül rákényszerültek, hogy átvegyék az általuk benépesített területek igazgatási és védelmi feladatait, egyben arra is, hogy az általuk uralt területeken fellelhető természeti erőforrások értékesítését az önfenntartásra fordítsák. Ennek megfelelően az alábbi nagyobb szervezetek felelnek a fenti feladatok ellátásáért, valamint a kurd hatalmi érdekek érvényesítéséért.

Az Észak-szíriai Demokratikus Föderáció (Democratic Federation of Northern Syria – DFNS / Rojava) 2012-től egy de facto autonóm régió, amely 2016-tól szövetségi formában folytatja működését. A fennhatósága alá tartozó területek oly módon meg tudták erősíteni önkormányzatiságukat, hogy tulajdonképpen mint állam az államban működnek.

A Demokratikus Egyesülés Pártot (Democratic Union Party – PYD/YPG) a Kurdisztáni Munkáspárt szíriai ágaként alapították meg 2003-ban. Fő politikai célkitűzése a kurdok jogainak rögzítése az alkotmányban, valamint a „demokratikus autonómia” biztosítása a központi kormányzat részéről.^[5] Fegyveres szárnyát a Népvédelmi Egységek (People’s Protection Units – YPG) képezik, és létszámukat sokáig 30–50 ezer főre becsülték.^[6] A Népvédelmi Egységek a DFNS haderejébe integrálódnak. A másik szárnyat a Női Védelmi Egységek (Women’s Protection Units – YPJ) jelentik, és 24 ezer főt számlálnak.^[7]

Az Egyesült Államok támogatásával 2015-ben megalapult a Szíriai Demokratikus Erők (Syria Democratic Forces – SDF), amely az YPG, valamint a Szabad Szíriai Hadsereg csapatainak integrálásán túl arab, asszír, örmény és türkmén milíciákat is magában foglalt.

A Kurd Nemzeti Tanács (Kurdish National Council – KNC) egy Szírián és Irakon átívelő ernyőszervezet szerepét kívánta volna betölteni, amely létrehozását az iraki elnök szorgalmazta 2011-ben. A kezdeti időkre jellemző széles körű támogatottság a KNC sajátos vezetési stílusának köszönhetően már a következő évben olvadni kezdett, és a résztvevő pártok sorra vonták ki magukat az együttműködésből.

A fent ismertetett szervezetek és milíciák mellett számos egyéb kurd tömörülés létezik, amelyek nem ritkán a hatalmi játszmák eszközévé válnak. A polgárháború felszámolására irányuló tárgyalások – lásd negyedi fejezet – egyik sarkalatos pontja, hogy mely szervezetek képviseljék a kurd kisebbség érdekeit. Mind az Egyesült Államok, mind Oroszország olyan szervezetek részvételét támogatja, amely inkább az általuk diktált stratégia megvalósulásához járulnak hozzá, semmint a tényleges megbékéléshez.^[8]

Összegezve a szíriai kurdokkal kapcsolatos eddigi ismereteket, az alábbi

[5] The Kurdish Democratic Union Party, 2012.

[6] People’s Protection Units (YPG), 2016.

[7] Perry, 2017.

[8] Érdekesképpen a szíriai kormányzathoz hű kurd csoportosulás, a Nemzeti Kurd Mozgalom és Békés Változásért nevű szervezet is elutasította az ország megosztására, vagy föderális berendezkedést előmozdító kísérletet. (Forrás: National Kurdish Movement rejects any divisive or federal project in Syria, 2016.)

megállapításokat lehet megfogalmazni.

1. megállapítás. Szíria alkotmányai 1973-tól napjainkig nem biztosítanak semmiféle önkormányzati jogot kisebbségek számára, ezért a kurdok hatalmi pozíciójának erősödése informális politikai és katonai csatornákon valósulhatott meg a polgárháború során. Mivel nem léteznek kisebbségek számára törvény által garantált érdekérvényesítési csatornák, a központi kormányzat, erejéhez mérten, bármikor felszámolhatja az önkormányzatiság eddig kialakult színtereit.
2. megállapítás. A szíriai kurd régiót – bár nyilvánvalóan voltak történelmi előzményei – a polgárháború kovácsolta egy önálló igazgatással és ütőképes haderővel rendelkező hatalmi pólussá. Ez a hatalmi pólus mindazonáltal önálló célkitűzésekkel és politikai érdekekkel bír, amely nem tűr meg egyéb hangot maga mellett. A kurd szervezetek ezért nem tömörülnek egységesen a fent ismertetett szervezetek mögött, hanem megfigyelhető egy erőteljes széthúzás, amelyet a polgárháború lezárására irányuló tárgyalásokon akár az Egyesült Államok, akár Oroszország is a saját céljaira tud kiaknázni.

II. A FÜGGETLENSÉGI TÖREKVÉSEK KATONAI PILLÉREI

2011-től kezdődően a szíriai központi kormányzat elvesztette azon képességét, hogy az ország teljes területe, valamint lakossága felett gyakorolja hatalmát, továbbá birtokolja az erőszak monopóliumát. A központi kormányzattal szemben új erőközpontok alakultak ki: a meglehetősen heterogén és töredezett, de egységesen ellenzéki erőként aposztrofált tömb, a kurdok, valamint 2014 és 2017 között az Iszlám Állam, mint proto-állam.^[9]

Az Iszlám Állam és annak elődszervezeteinek megerősödése, majd 2014-ben a kalifátus kikiáltása – tulajdonképpen államépítési kísérlete – megváltoztatta a polgárháború dinamikáját. A szíriai központi kormányzat területi-hatalmi tévesztése, valamint a vele szembenálló hatalmi tömbök térnyerése hosszú évekre kiszámíthatatlanná tette emberek millióinak sorsát, a természeti és gazdasági erőforrások feletti ellenőrzést, valamint mindez előretételeként hosszú évekre determinálja Szíria fejlődési ívét.

A központi kormányzat ellenében felemelkedő hatalmi tömbök ugyanakkor egymással szemben is ellenérdekeltek voltak. Ameddig az Iszlám Állam az állam- és társadalomszervezési viszonyoktól kezdődően mindent megkérdőjelezett

[9] Vlagyimir Putyin orosz elnök 2017 decemberében kijelentette, hogy teljes győzelmet arattak az Iszlám Állam felett Szíriában. Ugyanakkor a kalifátus maradékának felszámolásához még további két évre volt szükség, ráadásul becslések szerint Szíriában és Irakban akár több tízezer harcos is lehet, akik képesek lehetnek akár egy új kalifátus megépítésére, akár a konszolidáció megakadályozására. (Polyakova, 2018.)

Szíriában, valamint nagyratörő hódítási szándékot hirdetett, addig az ellenzéki csapatok a fennálló hatalmi rendszer leváltásában voltak érdekeltek, a kurdok viszont a központi kormányzattól való függőség megszüntetését tartották szem előtt. Mivel Szíria területeinek megszerzése zéró összegű játékként értelmezhető, az új erőközpontok közötti összeütközés elkerülhetetlenné vált.

Az Iszlám Állam csapatai, valamint a kurd katonai egységek között 2012-től számítjuk az összetűzéseket, ugyanakkor a két fél közötti első jelentősebb összecsapásra egészen 2014-ig, Kobane ostromáig várni kellett.^[10] A kurdok relatív megerősödését az is segítette – a szomszédos Iraktól eltérően –, hogy az Egyesült Államok vezette katonai koalíció az ellenzéki csapatok támogatása mellett, Bassár el-Aszad elnökkel szemben pozicionálta magát. A központi kormányzat több frontos polgárháborúba keveredett – ellenzéki csapatok, Iszlám Állam, külföldi katonai intervenció –, amelyet a kurdok katonai, igazgatási, politikai, önállóságának megerősödése egészített ki.

Ahogy korábban említésre került, az Iszlám Állam államépítési kísérlete alapjaiban megváltoztatta a polgárháború dinamikáját, amely végső soron elvezetett a kurdok pozíciójának erősödéséhez. Az Egyesült Államok 2014-ben a katonai intervenció mellett kötelezte el magát, továbbá intézményesen kívánta megerősíteni az ellenzéki csapatokat, hogy a légitámadások nyomán a helyi szárazföldi erők alkalmassá váljanak az Iszlám Állam visszaszorítására. Ennek köszönhetően Barack Obama elnök jóváhagyásával a CIA 2013-ban nekilátott az ellenzéki csapatok felfegyverzésének, amely 4 éven keresztül összesen 1 milliárd dollár értékben biztosított szállítmányokat helyi milíciáknak.^[11] A program eredménye meglehetősen vitatott, ugyanis bizonyítékok mutatnak arra, hogy a szállítmányok egy része az al-Kaida szíriai ágához, az an-Nuszra Fronthoz kerültek. Donald Trump elnök 2017-ben négy év működés után végül a program leállítása mellett döntött.

2015-ben a Pentagon 500 millió dolláros programjának (*train-and-equip program, rövidítve T&E program*) keretén belül 5000 harcos kiképzését vállalta az év végéig az Egyesült Államok, amely teljes kudarcnak bizonyult.^[12] 2016-ban a Pentagon ismét nekirugaszkodott egy újabb kiképző programnak, amely sokkal kisebb nagyságrendben folytatta a 2015-ben megbukott programot.^[13] Szintén 2016-ban napvilágra került, hogy az Egyesült Államok az arab milíciák mellett kurd csapatok részére is szállított fegyvereket, bár a hivatalos indoklás szerint ekkor még nem kifejezetten a kurd milíciákat akarták támogatni, hanem a Szíriai Szabad Hadsereg zászlója alatt harcoló kurd harcosokat.^[14]

Bár az Egyesült Államok komoly összegeket fordított a szíriai milíciák – arab és kurd egyaránt – felfegyverzésére, a programok eredményessége és visszhangja

[10] Arany – N. Rózsa – Szalai, 2016, 252.

[11] Mazzetti – Goldman – Schmidt, 2017.

[12] Mcleary, 2016.

[13] Stewart – Torbati, 2016.

[14] Borger – Hawramy, 2016.

ugyanakkor erőteljesen vitatott. A Pentagon kiképző programjának kudarcra egyidejűleg több okra vezethető vissza. Egyfelől a meglehetősen heterogén és térben töredezett ellenzéki csapatok okán nem lehetett egy széles és egységes koalícióra kiterjedő megállapodást kieszközölni. Másfelől az erőviszonyok folyamatosan változtak, és a dinamikusan formálódó környezetben az egyik milíciával kialakított megállapodást egy másik milícia nem fogadta el automatikusan. Harmadrészt az ellenzéki csapatok elsődleges célja Bassár el-Aszad hatalmának megdöntése, és nem az Iszlám Állam elleni harc (jóllehet a kalifátus az ellenzéki milíciákra hasonlóképpen ellenségként tekintett). Negyedrészt, Oroszország 2015-ben beszállt a terrorizmus elleni küzdelembe Szíria területén, ugyanakkor céljai között volt nemcsak az Iszlám Állam megsemmisítése, hanem Bassár el-Aszad hatalmának biztosítása is. Ennek érdekében a Szíriába telepített orosz haderő az Iszlám Állam csapatai mellett az ellenzéki erőket is tűz alá vette, amely sok esetben az Egyesült Államok által kiképzett harcosok halálát, valamint az amerikai fegyverek megsemmisítését is jelentette.

Miközben tehát az ellenzéki csapatok kiképzése és felfegyverzése nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, valamint az orosz katonai intervenciónak köszönhetően folyamatos tévesztést voltak kénytelenek elkönyvelni, addig a szíriai kurd csapatok amerikai támogatással sikeresen verték vissza az Iszlám Állam offenzíváját. A kurd katonai csapatok úgy kezdtek megjelenni a nemzetközi médiában, mint az Iszlám Állam ellenes harc hősei, az általuk uralt területek pedig az üldözöttek menedékhévé vált – vallásra és származásra tekintet nélkül –, ráadásul a női harcoló alakulatokkal pozitív példát állítottak a térség alapvető kulturális beidegződéseivel szemben.

2017-ben a Pentagon egy újabb felfegyverzési programot (*T&E program*) indított el, amelynek kedvezményezettjei az arab milíciák helyett ezúttal a kurd csapatok voltak.^[15] A kisebb kézfegyverekkel és járművekkel történő erősítés azt a célt szolgálta, hogy a kurdok vissza tudják foglalni az Iszlám Állam *de facto* fővárosát, Rakkát. Azonban a kurdok felfegyverzése hamar negatív visszhangokat váltott ki. Egyfelől a Szíriával szomszédos, egyben az Egyesült Államokkal NATO szövetséges Törökország tiltakozott a kurdok felfegyverzése ellen, mivel érvelése szerint az a területén aktív Kurdisztáni Munkáspárt megerősödését is szolgálja. Másfelől kérdések merültek fel a Pentagon programjának kivitelezésével kapcsolatosan is, ugyanis a hivatalosan bejelentett eszközökhöz képest jóval modernebbek is kezdtek megjelenni a kurd csapatoknál. Az amerikai különleges haderőknél bevett öltözékek és fegyverek szállítását a Pentagon következetesen tagadta, mégis 2017 márciusa óta egyre több bizonyíték van arra, hogy a kurdok a legmodernebb eszközökkel vívták meg a harcot az Iszlám Állam katonái ellen.^[16]

A kurdok a 2017-re, a polgárháború kezdeti évéhez képest megerősítették hatalmi helyzetüket, ugyanakkor a polgárháború dinamikája kezdett

[15] US begins sending weapons to Kurdish YPG in Syria, 2017.

[16] Snow, 2017.

kontraproduktívá válni számukra. Az Iszlám Állam visszaszorítása – akár Szíriában, akár Irakban – egyben azt is jelentette, hogy a kurdok jelentősége csökkenni kezdett a nyugati államok szemében. Továbbá a kurd milíciák közvetetten a szíriai és iraki központi kormányzatok visszaerősödését támogatták, mivel az egyik legnagyobb kihívójuk, az Iszlám Állam, elvesztette hatalmi pozícióját. Irakban ráadásul 2017. szeptember 25-én sor került arra a függetlenségi népszavazásra, amelyet számos nyugati ország, így a kurdok stratégiai partnerének számító Egyesült Államok is ellenzett.

Hasonlóképpen fordulat következett be ugyanebben az évben a kurdok felfegyverzésével kapcsolatosan is az Egyesült Államok részéről. Novemberben Donald Trump amerikai elnök, valamint Recep Tayyip Erdogan török elnök tárgyalásai következtében az Egyesült Államok ígéretet tett a katonai támogatás elvágására.^[17]

III. TÖRÖKORSZÁG SZEREPVÁLLALÁSA A SZÍRIAI POLGÁRHÁBORÚBAN

Törökország egyidejűleg elszenvedője a szíriai polgárháború negatív hatásainak, valamint alakítója az eseményeknek. A 2011-től Szíria irányába folytatott külpolitikája következtében számos nemzetközi és regionális, állami és állam alatti szereplővel alakult ki hullámzó kapcsolata, mivel cselekvési eszköztárát hatalmi céljai, valamint a mindenkori polgárháborús erőviszonyok képlékeny egyvelege határozta meg.

Törökország így a polgárháború kirobbanása óta konfrontálódott a szíriai központi kormányzattal, a NATO szövetséges Egyesült Államokkal, valamint a kurd csapatokkal is. Nemzetközi szintéren további bonyodalmakat eredményezett a szíriai menekültek helyzetének rendezése, kiváltképpen az Európai Unióval. A menekülthelyzet kezelése nemcsak Törökországot, hanem a fejlett országokat tömörítő Európa Uniót is súlyos politikai dilemmák elé állította, amely végül a török kormányzat által is elfogadható megállapodással zárult.^[18]

Év	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Menekültek száma	148.111	559.994	1.622.839	2.503.549	2.854.968	3.466.263	3.628.120

A Törökországban tartózkodó szíriai menekültek száma minden év januárjában^[19]

Azzal, hogy Törökország támogatást nyújtott/nyújt a Bassár el-Aszad elnökkel szembenálló felkelőknek, közvetetten támogatta az Iszlám Államot, valamint a kurdok ellen mozgósította haderejét, a szíriai belpolitikai viszonyok alakulásának egyik meghatározó szereplőjévé nőtte ki magát a polgárháború során.

[17] Morello – Cunningham, 2017.

[18] Tóth, 2017b, 50.

[19] Registered Syrian Refugees, 2019.

A menekültválsággal egyidejűleg akár a regionális, akár a nemzetközi szintéren betöltött szerepe is megerősödött, hiszen a területén tartózkodó több millió szíriai menekült komoly tárgyalási alapot képezett például az Európai Unió képviselőivel folytatott egyeztetéseken, amikor az úgynevezett balkáni útvonal lezárásáról, valamint az öreg kontinens felé irányuló menekült- és migránshullám feltartóztatásáról volt szó. A továbbiakban Törökország szerepvállalásának három olyan aspektusa kerül bemutatásra, amelyek a szíriai belpolitikai eseményeket alakították, valamint ráhatással voltak a Szíriában élő kurdokra.

1. Törökország már a polgárháború kezdetétől támogatta az ellenzéki milíciákat, amellyel nem titkolt célja Bassár el-Aszad elnök hatalmának megdöntése volt. Vállalta, hogy a területén képez ki ellenzéki milíciákat annak érdekében, hogy aláassa Bassár el-Aszad hatalmát. A Szabad Szíriai Hadsereg dél-törökországi bázisairól irányította az ellenzéki hadműveleteket.^[20] Továbbá a szintén ellenzéki Szíriai Nemzeti Koalíció, később a Szíriai Nemzeti Tanács Törökország területén alakult meg, és jórészt Isztambulban fejtette ki működését. Utóbbi nem titkolt céljai közé tartozott a fennálló politikai elit megbuktatása, a különböző szíriai érdekcsoportokat és társadalmi rétegeket egyesítő képviselői ernyőszervezet felépítése, a szíriai forradalom erőszakmentes karakterének megőrzése,^[21] valamint az ország szuverenitásának megőrzése, és mindennemű külső katonai intervenció elutasítása.^[22]
2. Nem elhanyagolható tény továbbá az, hogy a török hadsereg, kiegészülve az országhoz hű/érdek alapján kötődő milíciákkal, az Olajág Hadművelet keretein belül lényegében kiharított Szíriából egy részt (a török katonai intervenciókról szóló összefoglalót lásd később). Törökország hivatalos hadereje lényegében nyíltan együttműködik olyan fegyveres csoportokkal, amelyek célja nem a konszolidáció előmozdítása, hanem partikuláris érdekek megvalósítása – mint a kurdok térnyerésének visszaszorítása. Felmerült továbbá az is, hogy az intervencióhoz, valamint a területek biztosítása kapcsán az Iszlám Államhoz köthető harcosoknak is nyújtott kiképzést Törökország, és együttműködött velük.^[23]
3. Bár Törökország a kezdetektől fogva tagadta, mégis bizonyítékok vannak rá, hogy nem akadályozta meg az Iszlám Államhoz csatlakozni kívánó külföldi harcosok átutazását a területén, ezzel hosszú ideig érkezett „utánpótlás” a kalifátus kialakításához.^[24] Ez különösen annak ismeretében lényeges, miszerint az Iszlám Állam területi expanziója a Szíriából

[20] Galpin, 2012.

[21] Ezzel a ponttal egy meglehetősen tarthatatlan célkitűzés került megfogalmazásra, ugyanis a tüntetések éppen a túlzott erőszak okán fajultak el polgárháborúig mindössze néhány hónap leforgása alatt.

[22] Syrian National Council hivatalos weboldala.

[23] Turkey accused of recruiting ex-Isis fighters in their thousands to attack Kurds in Syria, 2018.

[24] Gunter, 2015, 103.

és Irakból származó szakemberekre, volt katonákra, valamint a harmadik országokból érkező önkéntes harcosokra épült. 120 országból mintegy 42 ezer ember csatlakozott az Iszlám Államhoz 2011 és 2016 között, és jelentős részben – kiváltképpen az az 5 ezer fő, aki az Európai Unió területéről érkezett – Törökországon keresztül utazott el a polgárháborús országba.^[25]

4. Az Iszlám Állam közvetett támogatása háttérben az a tény állhat, miszerint a proto-állam megerősödésével Bassár el-Aszad kormányzatát kívánta meggyengíteni, valamint felhasználni a radikális szunnita harcosok gyűlöletét (többek között) a kurd kisebbség ellen. Az Egyesült Államok, valamint Oroszország katonai intervenciójának köszönhetően az Iszlám Állam mint hatalmi központ meggyengült, majd összeomlott Szíriában és Irakban. Ez arra készítette Törökországot, hogy felülvizsgálja korábbi álláspontját a Bassár el-Aszad kormányzattal, és részesévé vált annak a béketárgyalási folyamatnak, amelynek aktív alakítójává Oroszország és Irán vált. Az Oroszország által koordinált béketárgyalás nem titkolt célja Bassár el-Aszad hatalmának biztosítása, valamint az ország területi integritásának helyreállítása. Az asztanai békefolyamatként elhíresült egyeztetés-sorozat további velejárója az Egyesült Államok szerepének a csökkenése a konszolidáció előkészítésében, valamint az amerikai fél által támogatott társadalmi csoportok – így a kurdok is – versenyhátrányba kerülése a szíriai központi kormányzathoz hű felekkel szemben.
5. A török-kurd ellenségeskedés több évtizedre vezethető vissza, amely több tízezer áldozatot követelt eddig is. Törökország célja a kurd kisebbség határokon belüli, illetve határokon túli meggyengítése, éppen ezért rendkívül aggasztó fejlemény volt számára a szíriai és iraki kurd területek önállósodása, valamint katonai csapatainak külső segítséggel történő erősítése. Törökország a kurd autonómiatörekvést – a saját területén, Szíriában és Irakban egyaránt – potenciális fenyegetésként értékeli mind a mai napig, és a kurdok bárminemű megerősödése szembemegy a török politikai vezetés érdekeivel. Éppen ezért hevesen ellenezte az Egyesült Államok kurdok felfegyverzését célzó programját is, amely törésvonal a napjainkig meghatározza a két NATO szövetséges tagállam együttműködését.

Azzal, hogy Oroszország és Irán a szíriai központi kormányzat katonai szövetségeseivé vált a polgárháborúban, Törökország tervei szertefoszlottak. Bassár el-Aszad elnök hatalma nem omlott össze, az ellenzék által képviselt erőközpont évek óta visszaszoruló félben van, míg az Iszlám Állam, mint proto-állam és terrorszervezet sem jelent olyan fenyegetést, mint néhány évvel korábban. Egyedül a kurdok térnyerése volt az a pont, ahol Törökországnak még volt némi játéktere érdekei érvényesítéséhez. Annak érdekében, hogy a kurdok hatalmi pozícióit gyengítse, több ízben is megsértve Szíria területi integritását, hadműveleteket

[25] Responses to returnees: Foreign terrorist fighters and their families, 2017, 15.

hajtott végre a területén.

Négy fő hadműveletet érdemes megemlíteni, amely a kurdok gyengítését célozta meg. 2016. augusztus és 2017. március között az Eufrátesz Pajzs hadművelet a török hadsereg – és további ellenzéki milíciák – mozgósításával az Iszlám Állam fogyatkozó hadereje, valamint a kurd Szíriai Demokratikus Erők (SDF) ellen vonult. A hadművelet nemzetközi fogadtatása igencsak vegyesnek minősíthető, ugyanakkor érdemes kiemelni, hogy Törökország önhatalmúlag, a szíriai központi kormány jóváhagyása nélkül hajtotta végre a hadműveletét. Bassár el-Aszad egy interjújában „abnormális és pszichésen zavart” embernek jellemezte Recep Tayyip Erdogan török elnököt, és ugyanitt hangsúlyozta Szíria jogát, hogy megvédje minden nem kívánatos külső beavatkozástól az országot.^[26] A hadművelet nyomán Szíria északi részén mind a mai napig jelentős területeket tartanak ellenőrzésük alatt a török csapatok, valamint az azokkal együttműködő ellenzéki milíciák. A beavatkozás célja az volt, hogy a polgárháborúban stratégiai fontosságú Aleppo kormányzóság továbbra is kettészelje a kurdok által ellenőrzött területeket Szíria északi részén, megnehezítve ezzel a kurdok átfogóbb csapatmozgását, szállítmányaik célba juttatását, valamint a területi töredezettség okán sérülékenységük is nagyobb.

2017 októberében Idlib tartományba vonult be a török hadsereg. Ellentétben az Eufrátesz Pajzs hadművelettel, a szíriai központi kormányzattal szövetséges Oroszország és Irán állapodott meg Törökországgal az intervenció jóváhagyásáról, míg a 2016-os hadműveletet a török politikai vezetés önhatalmúlag indította el.

2018 januárjában kezdetét vette az Olajág Hadművelet, amely nyíltan a kurd erők, a Demokratikus Egyesülés Párt (PYD), a Népvédelmi Egységek (YPG), valamint a Szíriai Demokratikus Erők (SDF) ellen irányult. Törökország ezúttal is önhatalmúlag döntött a katonai intervenció mellett, amellyel felrúgta az asztanai tárgyalássorozat addigi eredményeit, ezzel Oroszország és Irán, valamint Törökország ellentétes érdekű felekké váltak.

Az Olajág Hadművelet első hónapjában a kurdok a szíriai központi kormányzat segítségét kérték a török offenzívával szemben. A kérés egyedülálló volt abban a tekintetben, hogy a kurd vezetők és a központi kormányzat, ha közvetlenül nem is nagyon támadták egymást, de ellenérdekelt félnek számítanak a polgárháborúban. A kurdok területi és igazgatási autonómiát követelnek, a központi kormányzat viszont az ország területi integritásának helyreállításán fáradozott katonai és politikai-jogi eszközökkel egyaránt. A szíriai központi kormányzat, valamint a kurd ellenőrzésű területek között feszültséget okoz a természeti erőforrások – elsősorban a kőolaj-, és földgázkészletek – feletti ellenőrzés, hiszen az abból származó bevételek képezik a polgárháború pusztításaiból eredő károk helyreállítási költségeinek egy részét. Egy Szíria és Oroszország között 2018 januárjában létrejött megállapodás értelmében utóbbi kizárólagos jogot kapott kőolaj-, és

[26] President Al-Assad: Failure of Western states and Turkey in the battle in Aleppo means failure of outside project and the transformation of the course of the war in Syria, 2016.

földgázkitermeléshez, egyben vállalta a kitermeléssel kapcsolatos infrastruktúra helyreállítását.^[27] Mivel a kurdok által ellenőrzött területekről becslések szerint 50 ezer hordó kőolajat termelnek ki naponta, ezért a szíriai központi kormánynak és kurd szervezeteknek együtt kell működni, amelyet egy 2018 nyarán elfogadott megállapodás is rögzített.^[28]

Az érdekellentétek dacára a szíriai központi kormányzat, valamint a kurd szervezetek együttműködésének új dinamikát adott a török katonai intervenció. 2018 februárjában megszületett az elhatározás a központi kormányzat részéről, hogy megsegíti a kurdokat a török offenzívával szemben.^[29] Ez természetesen tovább mélyítette a feszültséget Törökország és Szíria között, hiszen ténylegesen eshetőség vált, hogy a két ország hivatalos hadserege megtámadja egymást.

A negyedik, egyben jelen tanulmány megírásakor aktuális katonai intervenciót a Béke Forrása Hadművelet jelentette, amely 2019 október első felében indult meg. Hasonlóan az Olajág Hadművelethez, az újabb intervenció célja is a kurd területek szétzilálása, valamint katonai erejük meggyengítése volt. Törökország önkényes hadművelete nagy visszhangot váltott ki nemzetközi szinten, ugyanakkor több dolog is világhosszá vált. Az Európai Unió a Törökországban tartózkodó menekültekkel folyamatosan sakkban van tartva, és a több millió menekültet a török politikai vezetés mindössze hatékony ütőkártyaként használja fel. Másfelől a kurdokkal korábban szövetséges Egyesült Államok kivonult Szíriából és a polgárháborúból, így Oroszország számára minden akadály elhárult, hogy nyíltan érvényesítse érdekeit. Nem meglepő módon a 2019 október második felében létrejött tűzszünetet is Oroszország hozta tető alá.

1. Összegezve a fejezetben leírtakat, az alábbi megállapítások tehetők:
2. megállapítás: Törökország viszonylag önállóan hozta meg a döntéseit a polgárháborúba történő beavatkozások tekintetében, mindezt úgy, hogy felvállalta a vele járó konfrontációkat. A kurdok megtámadása nyomán az Egyesült Államokkal hidegült el a viszony, hiszen a török hadsereg az amerikai segítséggel támogatott kurd egységeket vette tűz alá.
3. megállapítás: A Törökország és a szíriai ellenzéki milíciák együttműködése 2011-től kezdődően napjainkig tetten érhető, amely a legutóbbi jelentősebb hadműveletek, akár az Eufrátesz Pajzs, akár az Olajág Hadművelet során is megmutatkozott.
4. megállapítás: Jóllehet Törökország több ízben is részt vett az Oroszország és Irán által koordinált asztanai tárgyalás-sorozatban, mindazonáltal nem mondott le arról, hogy érdekeit érvényesítse Szíria területén, akár még annak területi integritásának megsértése mellett is. Azzal, hogy továbbra is együttműködik a szíriai központi kormánnyal ellenséges csapatokkal és nyíltan konfrontálódik Bashár el-Aszad elnökkel, nincs realitása

[27] Katona, 2018.

[28] Paraskova, 2018.

[29] Syrian army to help Kurdish forces repel Turkish offensive in Afrin: report, 2018.

- a török-szíriai politikai kapcsolatok javulására.
5. megállapítás: A török katonai offenzíva a szíriai központi kormányzat, valamint a kurd erők együttműködését mozdította elő. A katonai együttműködés a 2018-as év közepére gazdasági együttműködéssé is fejlődött (lásd kőolaj-kitermelés), és ezek a központi kormányzat hatalmát erősítik a kurdokkal szemben. Feltételezhetően a Béke Forrása Hadművelet a közeljövőben tovább erősíti az együttműködést, lévén a szíriai központi kormányzat és a kurdok egymásra vannak utalva a közép-, és nagyhatalmak játékában.

IV. A KURDOK SZEREPE A SZÍRIAI HATALMI JÁT SZMÁBAN

A szíriai polgárháború kitörését követően a központi kormányzat figyelmét az ellenzéki csapatokkal történő összetűzések kötötték le, miközben két új erőközpont – a kurd területek és az Iszlám Állam – kezdett felemelkedni. Mivel a központi kormányzat hatalma és jelenléte erőteljesen visszaszorult a kurd többségű területeken, ennél fogva lehetőség nyílt az önkormányzásra. A polgárháború forgatagában így történelmi lehetőség nyílt a kurdok számára ahhoz, hogy a régóta áhított függetlenség útjára lépjenek. Ugyanakkor a függetlenséget számos tényező hátráltatja, amely a katonai potenciál, a nemzetközi kapcsolatok alakítása, valamint a béketárgyalás aspektusán keresztül kerül bemutatásra.

1. Katonai potenciál. A kurdok által lakott területek a polgárháború kezdetétől rá voltak arra kényszerülve, hogy maguk biztosítsák a védelmüket. Mivel a szíriai központi kormányzat *de facto* kivonult, megnyílt a lehetőség az öngazgatásra, annak minden szükséges velejárójával együtt: forrásteremtés, adminisztráció, rendfenntartói-védelmi feladatok ellátása stb. Az Iszlám Állam agresszív expanzíós törekvéseit a kurd csapatok 2013-tól kezdődően sikeresen feltartóztatták, és később aktív részesévé váltak az iszlamisták visszaszorításának. Az Egyesült Államok, felismerve a kurd csapatokban rejlő potenciált, tanácsadókkal és fegyverekkel is megerősítette a kurdokat, amely az ütközésség javítása mellett az kurdok által ellenőrzött területek autonóm működését is felerősítette.

A kurdok által képviselt erő különösen nagy jelentőségű volt, ha összevetjük a központi kormányzatéval. A 2011 óta folyamatosan tartó polgárháború kellőképpen meggyengítette a szíriai hadsereget, amely külső segítség nélkül – orosz, iráni, libanoni Hezbollah – a központi kormányzattal együtt valószínűsíthetően szétesett volna. A központi kormányzat oldaláról elkönnyelhető katonai sikerek az elmúlt években, akár az ellenzéki, akár az Iszlám Állam milíciáival szemben, erőteljesen összekapcsolhatók harmadik országok katonai segítségével, valamint további helyi milíciák támogatásával, mivel Szíria hivatalos hadereje továbbra sem képes önmagában garantálni az ország integritását.

A helyzetet árnyalja, hogy a szíriai központi kormányzattal ellenérdekelt felek állomásoztatnak Szíria területén katonákat – Törökország, és egyre kisebb mérték-

ben az Egyesült Államok – tartanak az ellenőrzésük alatt területet, továbbá a több tízezer főt tömörítő kurd milíciák megmutatták ütőképességüket, így nem lehet elhanyagolható erőként tekinteni rájuk. Az Egyesült Államok 2018 decemberében ugyan hivatalosan bejelentette, hogy kivonja a katonai erőket Szíriából, mégis a közel-keleti régió instabilitása és egyben Irán térnyerésének megakadályozása okán nem lehet valós alternatíva az amerikai csapatok teljes kivonása. A csapatkivonás szintén egy olyan pont volt, amely alakította a polgárháború dinamikáját. Irán és Törökország számára nagyobb mozgásteret vetített előre, az iráni milíciák és a Hezbollah által gyakorolt fenyegetés Izrael esetében felerősödött, valamint a kurdok egy meghatározó szövetségesük gyengülésével voltak kénytelenek szembenézni, amely egyúttal az autonómiatörekvéseiket is megakasztotta.^[30]

2. Nemzetközi kapcsolatok. A jelenleg hatályos szíriai alkotmány nem biztosít semmiféle autonómiát a kisebbségek számára, ennél fogva a kurdok jelenlegi igazgatási, politikai, fegyveres stb. *de facto* önrendelkezése a polgárháború folyamatainak eredményeképpen erősödhetett meg. Az Egyesült Államok a polgárháború kitörése óta hevesen bírálja Bassár el-Aszad elnököt – bár az amerikai-szíriai kapcsolatok a 2011-es évet megelőzőn sem voltak a legjobbak – és tevékenységével a szíriai központi kormányzat gyengítését kívánta elősegíteni. A Szíria területén végrehajtott katonai intervenció sem élvezte a szíriai politikai elit támogatását, mindössze az ENSZ 2249. számú határozata szolgált jogalapul.^[31] Az ellenzéki csapatok felfegyverzésére és kiképzésére irányuló programok az Iszlám Állam visszaszorítása mellett olyan célt is szolgáltak, hogy segítsen megerősíteni egy, a szíriai központi kormányzattal szembenálló hatalmi központot, amely motorja lehetett volna „rendszerváltásnak”. Mivel azonban az ellenzéki erők Oroszország katonai intervenciója nyomán visszaszoruló félben vannak, felértékelődött a kurdok szerepe az Egyesült Államok szemében. Az Egyesült Államok stratégiája azért érdekes, mert nyíltan nem hajlandó együttműködni a szíriai központi kormányzattal, miközben más állam alatti szereplőkkel partnerségi viszonyban áll. Segített a kurd szervezeteknek abban, hogy pozitív képet alakítsanak ki magukról nemzetközi szintén. Az Egyesült Államok fegyveres támogatását maga mögött tudva a kurd pártok és milíciák jobb pozícióba kerültek, amely hozzásegítheti őket a leendő konszolidáció alakításához is (lásd következő pont).

Továbbá ki kell hangsúlyozni Törökország szerepvállalását, amely az elmúlt években egyre intenzívebb mértékben alakítja a kurdok hatalmi pozícióját. A török politikai vezetés hajlandó úgy is hátrátni a kurd önállósodási törekvéseket, hogy közben más államokkal konfrontálódik.

3. Békefolyamat. A polgárháborúban egymással szembenálló felek megbékélésére irányuló törekvések 2011-ig datálhatók vissza. Mint ahogy a fegyveres konfliktus alakulásában, úgy a béketárgyalásokban is megannyi állam érdekelt,

[30] Cook, 2018.

[31] United Nations Security Council, S/RES/2249,2015.

különböző elképzelésekkel és célokkal. A tárgyalások alapvetően két fő komponensre bonthatók fel, úgy mint az Egyesült Államok befolyására épülő tárgyalássorozat az ellenzéki milíciák és politikai erők aktív bevonásával (genfi), valamint az Oroszország által dominált egyeztetés-sorozat, amely partnerként kezeli Bassár el-Aszad elnököt (asztanai).

A globális ambíciókkal bíró országok – az Egyesült Államok és Oroszország – a kurd szervezetek töredezettségét felhasználva alakítják ki stratégiájukat akár a konszolidáció előmozdításában, akár a politikai kapcsolatok kialakításában. Ez mindenképpen kedvezőtlen az 1. fejezetben ismertetett szervezetek számára, hiszen hatalmi potenciáljuk attól is függ, miképpen tudják magukat pozícionálni a nagyobb országokkal történő egyeztetéseken, és mennyire képesek egységes mondanivalóval előállni – akár az attól eltérő vélemények letörése árán is.

V. ÖSSZEGZÉS

A kurdok a szíriai polgárháború eseményeinek szerves alakítóivá váltak. Katonai sikereiknek köszönhetően hatalmi potenciáljuk felerősödött, ám sem Szírián belül – alkotmányos kötöttségek okán –, sem a nemzetközi szinten – az egymással versengő államok játszmái okán – nem voltak képesek megfelelően intézményesített és egységes kommunikációs és érdekérvényesítési csatornák kialakítására. A kurdokkal való együttműködést 2011-től kezdődően politikai és katonai indokok mozgatták, és bár az önkormányzatiság a védelmi potenciál tekintetében kívánatos jelenség, politikai értelemben azonban falakba ütközik (1. hipotézis).

Az Iszlám Állam területi-hatalmi térnyerése arra készítette a polgárháborúban érdekelt harmadik országokat, hogy a szembenálló felek valamelyikével elkötelezzék magukat. Ameddig az Egyesült Államok a szíriai központi kormányzattal szembenálló erők felfegyverzésében és kiképzésében látta a megoldást, addig Oroszország Bassár el-Aszad elnök oldalán foglalt helyet. Ameddig az ellenzéki erők, valamint a kurdok támogatását az amerikai belpolitikai események is alakították – Donald Trump elnök eltérő ambíciókat táplált Szíria kapcsán, mint elődje, Barack Obama –, addig Oroszország 2015 óta következetesen az ország hivatalos politikai vezetésével működik együtt. Ameddig az Egyesült Államok stratégiája informális kommunikációra, valamint pillanatnyi katonai érdekekre épül (lásd az elmúlt évek hullámzó Közel-Kelet politikáját), addig Oroszország hosszú távú terveket dédelget (kőolaj- és földgáz kitermeléssel kapcsolatos megállapodás). A kurd milíciák, bár hozzájárultak az Iszlám Állam visszaszorításához, közvetetten viszont a szíriai központi kormányzat visszaerősödését is támogatták. Amíg az Iszlám Állam jelentette közvetlen fenyegetés enyhülésével az informális együttműködési csatornák leértékelődtek, addig az orosz-szíriai kapcsolatok továbbra is intenzíven összekapcsolódnak (2. hipotézis).

A fenti pontból kiindulva, a kurd politikai érdekek töredezettsége lehetőséget teremt az ellenérdekű felek játszmáihoz a konfliktus lezárására irányuló egyez-

tetésekén. Ameddig az 1. fejezetben ismertetett szervezetek önmaguk kizárólagosságát kommunikálják, addig az Oroszország–Irán által koordinált tárgyalások ezt a koncepciót kívánják aláásni, ezzel is gyengítve a kurdok Szíriában elfoglalt hatalmi helyzetét (3. hipotézis).

Összegzésképpen megállapítható, hogy bár a kurdok hatalmi potenciálja jelentősen javult a polgárháború következtében, a megfelelő garanciák továbbra is hiányoznak ahhoz, hogy formális csatornákon keresztül érvényesítsék az érdekeiket. Elveszítve legerősebb támogatójukat, az Egyesült Államokat, a fennálló helyzet kiszolgáltatottá teszi a kurdok Szíriában betöltött hatalmi helyzetét, a konfliktus lezárására irányuló tárgyalásokon betöltött szerepüket, valamint a szíriai központi kormányzattal való együttműködést.

IRODALOM

- Anzour (2018): *Turkey is main player in war against Syria, 2018*. SANA- Syrian Arab News Agency. Elérhető: <https://sana.sy/en/?p=131832>
- Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté (2016): *Az Iszlám Állam kalifátusa – Az átalakuló Közel-Kelet*. Osiris Kiadó – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest
- Bihari Mihály (2013): *Politológia – A politikai és a modern állam, pártok és ideológiák*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest
- Borger, Julian – Hawramy, Fazel (2016): US providing light arms to Kurdish-led coalition in Syria, officials confirm. *The Guardian*, 2016.09.29. Elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/29/syria-us-arms-supply-kurds-turkey>
- *Constitution of the Syrian Arab Republic* (2012). Elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_125885.pdf [A letöltés ideje: 2018. június 15.]
- Cook, Staven A. (2018): *Syria's Changing Power Grid: What Turkey Wants*, Council of Foreign Relations. Elérhető: <https://www.cfr.org/article/syrias-changing-power-grid-what-turkey-wants>
- Galpin, Richard (2012): Syria crisis: Turkey training rebels, says FSA fighter, *BBC News*. Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19124810>
- Goran, Baxtiyar (2017): KRG spends 2 billion USD on IDPs, refugees annually, *Kurdistan24*. Elérhető: <http://www.kurdistan24.net/en/news/28fa55d3-84e1-405c-87b6-4605a65d2d29>
- Gunter, Michael M. (2015): Iraq, Syria, ISIS and the Kurds: Geostrategic concerns for the U.S. and Turkey. *Middle East Policy*, 22. évf. 1. szám, 102–111.
- Katona Viktor (2018): Russia is taking over Syria's oil and gas, *OilPrice.com*. Elérhető: <https://oilprice.com/Energy/General/Russia-Is-Taking-Over-Syrias-Oil-And-Gas.html>
- Kis-Benedek József, (2018): *Katonai biztonság Marokkótól Iránig*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Loveluck, Louisa – Sly, Liz (2018): Russian-backed peace talks endorse path for Syria, but opposition and Kurds stay away, *The Washington Post*. Elérhető: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/russian-backed-peace-talks-endorse-future-path-for-syria-but-opposition-and-kurds-stay-away/2018/01/30/5e0ac11a-05c2-11e8-ae28-e370b74ea9a7_story.html?noredirect=on&utm_term=.edad5832ea46

- Mazzetti, Mark – Goldman, Adam – Schmidt, Michael S (2017): Behind the Sudden Death of a \$1 Billion Secret C.I.A. War in Syria. *The New York Times*. Elérhető: <https://www.nytimes.com/2017/08/02/world/middleeast/cia-syria-rebel-arm-train-trump.html>
- Mcleary, Paul (2016): The Pentagon Waster \$500 Million Training Syrian Rebels. It's About to Try Again. *Foreign Policy*. Elérhető: <http://foreignpolicy.com/2016/03/18/pentagon-wasted-500-million-syrian-rebels/>
- Morello, Carol, Cunningham, Erin (2017): Trump tells Turkish president U.S. will stop arming Kurds in Syria. *The Washington Post*. Elérhető: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-tells-turkish-president-us-will-stop-arming-kurds-in-syria/2017/11/24/61548936-d148-11e7-a1a3-0d1e45a6de3d_story.html?noredirect=on&utm_term=.83eacd0ce561
- *National Kurdish Movement rejects any divisive or federal project in Syria (2016)*, SANA – Syrian Arab News Agency. Elérhető: <https://sana.sy/en/?p=72483>
- Paraskova, Tsvetana (2018): Kurds in Syria share oil with government as part of a deal, *OilPrice.com*. Elérhető: <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Kurds-In-Syria-Share-Oil-With-Government-As-Part-Of-A-Deal.html>
- People's Protection Units (YPG) (2016). The Syria Institute. Elérhető: <http://syriainstitute.org/wp-content/uploads/2016/08/YPG-Cheat-Sheet-Secure.pdf>
- Perry, Tom (2017): Exclusive: Syrian Kurdish YPG aims to expand force to over 100.000. *Reuters*. Elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-ypg-exclusive-idUSKBN16R1QS>
- Phillips, David L. (2013): Remove the PKK From the Terror List. *The Huffington Post*. Elérhető: https://www.huffingtonpost.com/david-l-phillips/pkk-terror-group-status_b_3289311.html?guccounter=1
- Polyakova, Alina (2018): Putin's true victory in Syria isn't over ISIS, *Brookings*. Elérhető: <https://www.brookings.edu/opinions/putins-true-victory-in-syria-isnt-over-isis/> Letöltve: 2019. 05.28.
- Snow, Shawn (2017): Syrian Kurds are now armed with sensitive US weaponry, and the Pentagon denies supplying it. *Military Times*. Elérhető: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2017/05/07/syrian-kurds-are-now-armed-with-sensitive-us-weaponry-and-the-pentagon-denies-supplying-it/>
- President Al-Assad: Failure of Western states and Turkey in the battle in Aleppo means failure of outside project and the transformation of the course of the war in Syria (2016), Interjú Bassár el-Aszad elnökkel. *SANA- Syrian Arab News Agency*. Elérhető: http://www.baath-party.org/index.php?option=com_content&view=article&id=9032:president-al-assad-failure-of-western-states-and-turkey-in-the-battle-in-aleppo-means-failure-of-outside-project-and-the-transformation-of-the-course-of-the-war-in-syria&catid=162&Itemid=313&lang=en
- Responses to returnees: Foreign terrorist fighters and their families (2017), RAN Manual, Radicalization Awareness Network. Elérhető: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/ran_br_a4_m10_en.pdf [A letöltés ideje: 2018. június 15.]
- Registered Syrian Refugees (2018), SyriacRegional Refugee Response, UNHCR. Elérhető: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>
- Stewart, Phil – Torbati, Yeganeh (2016): U.S. military training dozens of Syrian fighters in new program. *Reuters*. Elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-training/u-s-military-training-dozens-of-syrian-fighters-in-new-program>

idUSKCN0WY4ZC

- Syria to consider granting Kurds greater autonomy (2017). *Al Jazeera*. Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/2017/09/syria-granting-kurds-greater-autonomy-170926121821968.html>
- Syrian army to help Kurdish forces repel Turkish offensive in Afrin: report (2018). *Deutsche Welle*. Elérhető: <http://www.dw.com/en/syrian-army-to-help-kurdish-forces-repel-turkish-offensive-in-afrin-reports/a-42638366>
- Syrian National Council hivatalos weboldala. Elérhető: <http://syriancouncil.org/en/about.html>
- The Kurdish Democratic Union Party (2012), Carnegie Middle East Center. Elérhető: <http://carnegie-mec.org/diwan/48526?lang=en>
- *The Syrian Constitution* (1973). Elérhető: <http://carnegie-mec.org/diwan/50255?lang=en>
- Tóth Zoltán Balázs (2017a): Államépítési törekvések Szíriában I. – A Bassár el-Aszad kormányzat kihívásai. *Jog - Állam - Politika*, IX. évfolyam, 3. szám, 155–168.
- Tóth Zoltán Balázs (2017b): Biztonságpolitikai kihívások az Európai Unió szomszédságában II. – A szír menekültek. *Nemzetbiztonsági Szemle*, V. évfolyam, 1. szám. Elérhetőség: http://epa.oszk.hu/02500/02538/00017/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_01_044-064.pdf
- Tóth Zoltán Balázs (2018): *Szíria fejlődési íve 1980-tól napjainkig – A gazdasági és politikai mérföldkövek áttekintése 1980-1989. között*. Külügyi Műhely, Gyorselemzés sorozat, Politikai Spektrum Alapítvány. Elérhető: <http://politikaispektrum.hu/gyorselemezesek/>
- Turkey accused of recruiting ex-Isis fighters in their thousands to attack Kurds in Syria (2018). *The Independent*. Elérhető: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/turkey-isis-afrin-syria-kurds-free-syrian-army-jihadi-video-fighters-recruits-a8199166.html>
- US begins sending weapons to Kurdish YPG in Syria (2016). *Al Jazeera*. Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/2017/05/begins-sending-weapons-kurdish-ypg-syria-170531042959705.html>

BÁNK JÓZSEF 3800 LATIN BÓLCSESÉG

LATIN MONDÁSOK

LATIN MONDÁSOK
CATONIAI MONDÁSOK
DICTA CATONIS
PUBLIUS SYRUS
SENTENTIAE
PUBLIUS SYRUS
SENTENTIAE

NOTA BENE!
NOTA BENE!

GYÖRI GYULA
NOTA BENE!
LATIN KIFEJEZÉSEK, ELNEVEZÉSEK
MAGYARÁZATOKKAL

JOGI
LEXIKON

2290 Ft

A hivatásos bírák erényessége

Mennyiben befolyásolja egy ítélet meghozatalát a bíró élettapasztalata, személyisége, mérlegelési jogkörének határa?

Miért fontos, hogy a bírák szaktudásán kívül más szempont is előtérbe kerüljön, esetleg még versengjen is a jogi ismeret súlyával? Mi másra lenne szüksége egy bírónak, mint a törvények átfogó ismeretére? Hiszen a bíró jogalkalmazóként az írott szabályt alkalmazza az adott jogesetre, hasonlóképpen, mint a matematikában alkalmazzuk a megoldó képletet az ismeretlenes egyenletre. Tehát voltaképpen a nép által, az Országgyűlés keretében felállított szabályok döntenek el egy-egy jogeset kimenetelét, a bíró nem is dönthetne ettől eltérően. Ezen felül, a hivatásos bírákat nem az állampolgárok választják, tehát a jogszabályoknak való engedelmességnek még erősebben kell(ene) érvényesülni, elkerülve az önkényeskedést, részrehajlást, kivételezést. Mindezek tudatában mondhatjuk-e, hogy a bírák csak szűk mozgástér közé szorított jogalkalmazási „eszközök”?

A való életben nem ennyire leegyszerűsített a döntéshozatal. Ez esetben nem is lenne szükség bírákra, hiszen akár egy számítógépes alkalmazás is kikereshetné már az alkalmazandó jogszabályt és eldönthetné, hogy bűnös-e a vádlott, vagy pert nyert-e a felperes. A bírák emberi tulajdonságai szubjektív tényezőként számottevők az esetek elbírálásakor, ugyanis a szaktudás mint objektív tényező, könnyen helyettesíthető. Közhelynek tűnhet, de a jogi ismeretet bárki megszerezheti. Tanulható, könyvekben leírt információ, melyet idő függvényében magunkévá tehetünk. Azonban az empátiát, a releváns élettapasztalatot, az emberismeretet, a nyitott elméjűséget, a bölcsességet nem tanulhatja meg akárki, ezekhez affinitás, hajlam, tudatos fejlesztés és megfelelő környezet szükséges. Ez utóbbi tulajdonságok teszik a bírót bíróvá, emiatt vet a nép és az állam bizalmat belé és helyezi a döntés jogát a kezébe. Mindezek nélkül nem tudna helyes döntéseket hozni, mivel minden ügy egyedi elbírálást igényel, más szereplőkkel, más körülményekkel. A törvények támpontot adnak, de azokon belül igen széles mozgástér engedik. Vegyük példának a büntetőjogot, ahol a büntetés kiszabásánál a Büntető Törvénykönyv csak a határértékeket jelöli, a pontos büntetés megállapítását a bíróra bízta.

1. Mennyiben érvényesül a formalista bírói érvelés az ítélethozatalkor?

Darák Péter, a Kúria elnöke a tizenharmadik magyar jogászgyűlésen *Az ítélkezés személyessége* című előadásában az erényességre, mint a bírák egyik legfontosabb jellemvonására is kitért.^[1] Beszédében részletezte, hogy egy hivatásos bíró döntését, még ha elmondása alapján jogszabályok alapján dönt is, mérhetetlen szubjektív befolyásoló tényező irányítja, amikről nem feltétlenül van tudomása. Továbbá, e tényezők változnak az idő folyamán, tehát feltehető, hogy néhány év elteltével már nem pontosan ugyanazt a döntést hozná meg az adott személy. Darák Pétert idézve „Ha valaki egy nehéz ügyről azt mondja: a jogszabályok szerint döntöttem, a döntés bizonyos szempontjait elhallgatja. Nem mond igazat.” Ez a mondat szakít azzal az „ősi” dogmával, hogy a jogalkalmazás automatikusan történik, előre kiszámítható eredménnyel. A Kúria elnöke hivatkozik Varga Csaba jogfilozófusra, akinek a tanulmányában olvasható, egy finn jogtudós, Martti Koskenniemi megállapítja, hogy a jognak még a betű szerinti alkalmazása is olyan döntést produkál, amit a betűszerintiség nem határoz meg. Más szóval, nincs a jogban olyan döntés, amiben ne lenne része az egyén választásának. „Bármiféle cselekvés védhető – még a világos szabálytól eltérés is – olyan szakmailag hibátlan jogi érveléssel, amely szabályok mögött rejlő okok boncolgatásába kezd, szabályok, vagy szabályok és kivételek közt válogat, avagy szabályokat eltérő értékminták tükrében értelmez.”^[2] Ezek alapján Varga Csaba azt vallja, hogy az egyénnek vállalnia kell döntésében való személyes részvételét. Max Weber kutatásai alapján „minden jogi döntés váltóállítást”. A metafora szemléltetéséhez vegyünk alapul egy előre megépített sínpályán haladó vonatszerelvényt, aki egy elágazáshoz érve csak egy irányt választhat. A pályán továbbhaladva újfent egy elágazáshoz ér, ahol szintén választania kell. Megállapítandó, hogy minden soron következő elágazás az előző elágazásban hozott döntésnek a következménye. Ha nem azt az irányt választjuk, sosem értünk volna ahhoz az elágazáshoz.

Dworkin kutatása szerint kétféle véleményeltérés létezik: az egyik az empirikus, a másik az elméleti.^[3] Az előbbi könnyen feloldható azáltal, hogy utánanézzünk a megfelelő forrásban, kinek az állítása igaz. Azonban az elméleti véleménykülönbségnél a felek abban nem értenek egyet, hogy mi képezi a jog részét, és mi nem. Ezen jogászai véleményeltérések tisztázásában nagy szerepe van a bírónak, akik az ítéleti érvelésükben megindokolják álláspontjukat. A bíró ez esetben jogelmeletet művel, állást foglal arról, hogy mit tart a jog részének. Így alakul ki a jogi integritás, a koherencia, ami a jogi egész kialakításában elengedhetetlen. Az erkölcselmélet valós szűrő a döntések meghozatalában, azonban az egyik

[1] Darák, 2016. http://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/mje_xiii._magyar_jogaszgyules_2016_szept_23_dr_darak_p_ea_publ.pdf (2018.11.14.)

[2] Koskenniemi, 2011, 166. rg.rg.mpg.de/en/article_id/36.

[3] Dworkin, 1986, 3-7.

elv tartalma melletti érvelés egy másikon alapul.^[4] Így a teljes koherencia sosem érhető el, folyamatos újraértelmezés és ellenőrzés szükségeltetik.

A formalista bírói érvelés^[5] a jogszabályokra hivatkozik, amelyekre az ítéletet alapozta. Ez egyfajta garancia kifelé, az állampolgárok felé, hogy nem az egyedi elképzelései alapján döntött, hanem általánosan elfogadott törvények szerint. Ez felmenti őt az összes lehetőség mérlegelése alól, és elfelejtí távolabbról is megvizsgálni az ügyet. Ezáltal az ítélkezés rutinszerűvé, túlságosan is automatikussá alakulhat. A jogalkalmazó döntését nem befolyásolhatja egyéb körülmény, csakis jogi tényekre támaszkodhat. E tények a helyességet hivatottak igazolni, tehát csakis jó döntést eredményezhetnek.

2. MAGYAR BÍRÓI GYAKORLAT A BIZONYÍTÉKOK ÉRTÉKELÉSÉBEN

Jogviszonytanból ismerjük a jogilag releváns tények fogalmát, amik közé soroljuk az emberi magatartásokat is. Ezek között felsorolva találjuk a jogszerű és a jogellenes cselekményeket, magatartásokat. Amikor a bírák a jogot alkalmazzák, figyelembe kell venniük az adott személy magatartását, tehát ebből kiindulva minden eset egyedi. A jogalkalmazásnál különösen fontos a tényállás megállapítása, ahol a jogalkalmazó megismeri a tényeket és meggyőződik azok jogszerűségéről, vagy annak éppen ellenkezőjéről. Azon túlmenően, hogy a tényállás feltárása objektív folyamat konkrét tényeken alapszik, a jogalkalmazónak joga van bizonyos szintig mérlegelni. Ez nemcsak Magyarországon, hanem más országokban is éppúgy igaz: *margin of appreciation* (angol), *marge de manoeuvre* (francia), *Ermessensspielraum* (német). Molnár Ambrus „Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései” című tanulmánya^[6] alátámasztja, hogy a bírák szakmai felkészültsége mellett egyre fontosabb tényező az élettapasztalatuk, az egyéni belátásuk az ügygel kapcsolatban. Tizenhárom pontban vizsgálják a Kúria bírái az ítélet meghozatalát befolyásoló tényezőket. Kutatásuk mozzgó rugója annak megállapítása, hogy mikor éri el a bizonyítottság azt a szintet, amikor már le lehet zárni egy ügyet. Ugyanis minél később születik ítélet, annál terheltebb marad a bíróság, kevesebb ügyet tud vállalni, lassabb a munkamenet és nőnek az eljárási költségek.

A bölcsességet hangsúlyozza Bencze Mátyás^[7] is, különösen a bizonyítékok egyenkénti és összességébeni értékelésénél. A bíró szabadon értékelheti a rendelkezésre álló bizonyítékokat, majd meggyőződése szerint állapítja meg az eredményt. Szakmai és politikai kritikával illetik a magyar bírói gyakorlatot, miszerint nem tisztelik eléggé az *in dubio pro reo* elvet. Hiába az ártatlanság vélelme,

[4] Dworkin, 2011, 111–112.

[5] Ficsor, 2014, 82–127.

[6] Molnár, 2016. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/fsc_tanulmany/molnar_ambrus.pdf

[7] Bencze, 2011, Érveléstan-Érveléstechnika.

93%-ban ítélnék el valószínűsíthetően bűnös terheltet, ami nem egyenlő a törvényben megkívánt kétséget kizárósággal. Tovább erősíti a bizonyítékok értékelését, hogy az ezek alapján megállapított tényállást másodfokon nem lehet felülbírálni, mivel ez ténykérdés.^[8] Jogkérdésnek a megállapított tényállás minősítését mondjuk, ami már fellebbezés esetén átértékelhető. A ténykérdés a logikára és a racionalitásra épül, ezért laikusok, nem jogképzettek is képesek megállapításukra. Ennek okán alakulhatott ki az Egyesült Államokban az esküdtszék.^[9] ahol a bíró csak a jogértelmezésben, jogkérdésben hoz döntést. Habár Magyarországon ez a bíróság feladata, ez esetben is a legalacsonyabb fokon eljáró bíró teszi ezt meg, akinek valószínűsíthetően kevesebb tapasztalata van a másodfokon eljáróhoz képest. Az egyoldalú értékelés szabadságának vannak hátulütői is, amit Bencze Mátyás megtörtént esetekkel szemléltet a kutatási eredményében. A bíró sok esetben szabadon választja meg, melyik bizonyíték esetén melyik érvelési panelt alkalmazza. Például a 191/2008. számú ítélet, Fejér megye: „az öt megtámadó elkövetőről személyleírást adott, mely lényegét tekintve nem tartalmazott kirívó ellentmondásokat a vádlottat jellemző személyleírást illetően”, így erre alapozva a döntést a bíróság elítélte a vádlottat. Sokszor a bíró a benne kialakult meggyőződést nem változtatja meg még a más irányba mutató bizonyítékok hatására sem, mondván, azok nem zárják ki, illetve nem cáfolják a tényállást – azonban hozzáteendő lenne, hogy gyengítik annak valószínűségét. Hasonló az eset a poligráfos vizsgálattal. Amennyiben erősítik az általuk elképzelt tényállást, nyomatékosítva hivatkoznak rá,^[10] ellenkező esetben azonban nem megbízható forrásként utalnak rá.^[11]

A bírói mérlegelésnek törvényileg nincsen határa, nincs semmilyen definíció, jogszabályi megfogalmazás, ami keretbe foglalná a bíró mozgásterét. A magyar büntetőeljárás jogban az áll, hogy a határozat indokolásának tartalmaznia kell a bizonyítékok számbavételét és értékelését.^[12] Ez azonban nem gátolja az egyoldalú értékelést. Egyedüli kapaszkodó a bírói bölcsesség és tapasztalat, amikre alapozva a bíró meghozza döntését. Bencze Mátyás nagyban hiányolja, hogy az ítéletekben nincs elkülönítve, mi képezi a bírói mérlegelés tárgyát, eredményét, és a másik oldalról pedig mik azok a konkrétumok, amiket a logika mentén állapítottak meg. Az alapelvek egymáshoz való viszonya is ritkán kerül összevetésre, és csak az egyikre alapozva hoznak ítéletet. Például, az *in dubio pro reo* elv alul marad a szabad bizonyítási rendszer elvével szemben.

Azonban a bírói mérlegelés metaszabálya túl sokat terhel a bírói bölcsességre. Számba kell vennünk azt is, hogy a törvény a kétséget kizáróságot mint bizonyos-

[8] Be. 351. § (1)-(2) bek.

[9] Frank, 2006, 101-118.

[10] 1767/2006. számú ítélet, Borsod-Abaúj-Zemplén megye; 406/2007. számú ítélet, Budapest.

[11] 563/2006. számú ítélet, Veszprém megye; 105/2005. számú ítélet, Budapest; 376/2007. számú ítélet, Békés megye.

[12] Be. 258. § (3) d).

sági követelményt, túlságosan is szigorúan veszi. Más kutatások szerint a részletesebben szabályozott területeken kevésbé van esélye a bírói önkénynek, mivel a megérzéseikből eredő esetleges tévedéseknek határt szabnak a jogszabályok.^[13] Megoldást jelentene a bizonyítási teher megfordulásának kodifikációja bizonyos esetekben, mint például a vádlott beszámíthatatlanságára való hivatkozása, vagy ha fegyvert illetve kábítószerrel találunk nála. Ilyen típusú jogeset volt a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 308/2009. számú ítélete, ahol a vádlott kábítószerrel akart átvinni a határon a kocsjába rejtve. Az ismeretlen személy, aki átadta a vádlottnak az anyagot, azt mondta neki, hogy gyógyszer van benne, amit nem lehet átvinni másik országba. A bíróság a vallomások közti ellentmondásokra és az életszerűsége hivatkozva azt állapította meg, hogy a vádlottnak tudnia kellett az anyag kábítószernek való minősüléséről. Ez az indoklás mutatja, hogy szó sincs kétséget kizáró bizonyításról, ennek ellenére a bíró elmarasztalta a vádlottat. A bíróság tekintélyét nem rombolná, ha a vádlottnak kellene az ellenkezőjét bebizonyítani.

Bizonyos országokban előírják a megerősítő bizonyítékok jelenlétének a követelményét vagy meghatározzák a bizonyíték fokát a bűnösséghez való nyilvánításhoz. Olaszországban csak azokra a bizonyítékokra hivatkozhat a bíróság, amelyekről a résztvevők a jegyzőkönyvben nyilatkoztak.^[14] Továbbá, az is kétséges, hogy az ellentmondásmentes vallomás helytálló is egyben, tehát a vallomástevéő szavahihetőségét is bizonyítani kellene, mely a bíróság feladata lenne. Bencze Mátyás^[15] azzal a javaslattal áll elő, hogy bűnösséget megállapító ítélet esetén a vádlott által vitatott tényállási elemeket részletesen kelljen indokolni, melyben kifejtik, miért valóságos a bíró érvei a vádlott állításával szemben.

3. MI AZ ERÉNY?

Az erény^[16] nem más, mint erkölcsi kiválóság egy adott szituációban. E megfogalmazásban az erény definíciója kivetül a bíróra, mint emberi tulajdonság. Arisztotelész a *Nikomkahaszi etikában* azt vallja, hogy a döntéshozónak tisztában kell lennie döntése körülményeivel. Ugyanezt várjuk el a bírótól is, aki ha erényes emberként cselekszik, helyest döntést fog hozni. Ugyanakkor lényeges megjegyezni, hogy az erény a gyakorlatban fejlődik ki. A bírák számára az elbírált ügyek sokasága során tett mérlegelések bölcsességet adnak. Szerletics Antal Lawrence B. Solum rendszere alapján a következőket tekinti bírói erénynek: „mértékletesség, bátorság, helyes vérmérséklet, bírói intelligencia és szaktudás, gyakorlati

[13] Guthrie – Rachlinski – Wistrich, 2007, 29–31. <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1707&context=facpub> (2019.04.09.)

[14] Cape – Namoradze – Smith – Spronken, 2010, 409.

[15] Lásd: Bencze

[16] Molnár – Fekete – Nagy Tamás – Nagy Zsolt – Szerletics – Vinnai – Zétényi – Fleck, 2015.

bölcsesség és igazságosság”.^[17] E felsorolást igazolja Juhász Andor magyar bíró véleménye is: „Jó bíró csak sokat tapasztalt, bölcs észjárású, embertársai sorsát szíven viselő, derült kedélyű, becsületes, erkölcsös jó ember lehet. A jogi tudás magasabb mértéke nem pótolja a bíróban nélkülözhetetlen emberi jellemvonások egyikének vagy másikának a hiányát.”^[18] Lawrence B. Solum és Colin Farrelly meglátásai alapján az erény jelentése a bírónál nem csak a hivatásában elvárható tulajdonságokat takarja, hanem a minden embertől elvárható magatartási formákat.^[19] Minden erény közül az igazságosság a legfontosabb, hiszen lehet egy bíró bátor, pártatlan, empatikus, de az ítélete igazságosság nélkül nem lehet helytálló. Lawrence B. Solum ezen állítását Ficsor Krisztina is osztja.^[20] Véleménye szerint az igazságosság a pártatlanságot, a bírói integritást és a gyakorlati bölcsességet foglalja magában. A pártatlan bíró nem kedvezhet egyik félnek sem, ugyanakkor megfelelő empátiával kell rendelkeznie ahhoz, hogy az előtte álló felek nézőpontjait a saját szemével is láthassa. Továbbá, a bírónak elkötelezettnek kell lennie a joghoz. A jó törvények biztosan méltányosak, kiszámíthatók és biztonságot nyújtanak. Harmadsorban pedig a gyakorlati bölcsességgel rendelkező bíró képes az adott jogesetet a maga egészében látni, majd a jogszabályok alapján meghozni a megfelelő ítéletet. Fel tudja mérni, mikor térhet el az általános szabálytól, ami nem eredményez önkényes döntést.

Darák Péter meglátása szerint^[21] az erényközpontú megközelítésnek kiemelkedő szerepe van a büntetőjogban, azonban Varga Zoltán kúriai bíró hozzáfűzi,^[22] hogy e módszernek csak kiegészítő szerep juthat, mivel a középpontban a tettnek kell állnia. Tehát a bírónak mérlegelési lehetősége van a tetten kívüli kérdésekben, ami a motivációt, mint a cselekmény mozgatórugóját illeti. Íme egy példa: A nagyvállalathoz új igazgató érkezik, aki minden dolgozótól kéri érettségi bizonyítványának bemutatását az év végéig, ellenkező esetben elbocsátásukat helyezi kilátásba. Ennek hatására a már több évtizede ott dolgozó nők jogellenesen szereznek érettségi bizonyítványt, féltve állásuk és keresetük elvesztését. Az igazgató előtt kiderül az eset, feljelenti dolgozóit. A bírónak mérlegelnie kellett, hogy ez esetben ki viselkedett erényesen, kit terhel nagyobb felelősség. Az igazgató tudhatta, hogy néhány hónap alatt nem lehet érettségi bizonyítványhoz jutni, mégis elbocsátással büntette volna ennek nem teljesítését. Az ott dolgozó, adminisztratív feladatokat ellátó nők korábban sosem követtek el szabályszegést, azonban ez alkalommal a családjuk fenntartása érdekében a kisebbik rosszat választották. A családjuk iránti felelősségük nem mentesítette őket büntetőjogi felelősségű alól, azonban a bíró a legenyhébb szankciót alkalmazta.

[17] Lásd: Darák, 2016.

[18] Lásd: Darák, 2016.

[19] Farrelly – Solum, 2008, 7.

[20] Ficsor, 2015; Ficsor, 2014. 173.

[21] Lásd: Darák, 2016.

[22] Lásd: Darák, 2016.

Egy másik példa a bírói mérlegelésre és a bíró erényességének, élettapasztalatának, empátiájának fontosságára. Egy egyedülálló nő neveli tizenéves, gyógyíthatatlan betegségben szenvedő lányát, akit kórházban ápolnak. Hétvégente viheti csak haza gyermekét, mivel súlyos fájdalmakkal küszködik. Egyik hétvégi hazamenetel előtt közli az orvos, hogy ez alkalommal utoljára viszi haza lányát, mivel már csak napok maradtak hátra az életéből, az egyre erősödő fájdalmait pedig már nem lehet tovább enyhíteni. Az esti fürdetés során a gyermek kérleli édesanyját, hogy segítsen véget vetni fájdalmainak, segítse őt meghalni. Az asszony beleegyezik, így a vízzel teli fürdőkádba hajszárítót ejt, ám az öngyilkosság segítésének kísérlete nem sikerül. Ekkor az asszony törülközőt csavar a lány arcára, majd a víz alá nyomva megfojtja. Az anya ellen vádat emelnek emberölés büntette miatt. Az aktív eutanázia emberölésnek számít Magyarországon, ám a büntetés kiszabása és a tett erkölcsi megítélése megnehezíti a bíró feladatát. Mit kellett volna tennie, illetve mit tett volna egy erkölcsös ember az anya helyében? Az első fokú bíróság két év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte, másodfokon az ítélet végrehajthatóvá módosult, azonban a köztársasági elnök egyéni kegyelemben részesítette és felmentette a nőt a végrehajtás alól. Láthatjuk, hogy az első fokon ítélkező bíró a törvények és egyéni belátása alapján másképp döntött, mint az ugyanazt a tényállást ismerő másodfokú bíró. Az ember kétségkívül szubjektív tényező a bírói székben, még ha a törvényt objektív eszközként is használja. Az egyéni álláspont miatt teljesen más kimenetelű per képződhet.

4. ÖSSZEGZÉS

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az erénynek, mint emberi tulajdonságnak, kiemelkedő fontossága van a bírák személyében. Az ítélkezések alkalmával folyamatosan fejlesztik e készségüket, hogy a jövőben egyre nagyobb rutinnal és hatásfokkal ítélkezhessenek. A formalista bírói érvelés csak alapot ad az ítéletnek, hogy az törvényi keretek között történjen, azonban nem igaz, hogy csak a jogszabályok figyelembevételével születik döntés. Az emberi faktort – a bíró személyét – nem lehet kiiktatni. Valószínűsíthetően emiatt is létezik a fellebbezés intézménye, aminek keretében a törvényhozó lehetőséget akar adni egy másik bírói szemlélet érvényesülésére ugyanazon tényállás mellett. Azonban kritikaként megfogalmazandó, hogy az ítélet indokolásában a jelenleginél pontosabban kellene leírni, mi képezi a bírói mérlegelés tárgyát, és mi az, amit kész tényekre alapozva állapított meg. Így nemcsak a másodfokú bíróság helyzetét könnyítené meg, de alapsabb bizonyítást is előíranyozhat a jövőben.

IRODALOM

- Bencze Mátyás (2011): A bírói mérlegelésre vonatkozó szabályok értelmezésének sajátosságai. *Jogesetek Magyarázata*, 2. 82–89.
- Cape, Ed – Namoradze, Zaza – Smith, Roger – Spronken, Taru (2010): *Effective Criminal Defence in Europe*. Intersentia, Antwerpen-Oxford-Portland.
- Darák Péter (2016): Tizenharmadik magyar jogászgyűlés, Igazságszolgáltatás „az ítélkezés személyessége”, 2016. szept. 13. Magyar Jogász Egylet, https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/mje_xiii_magyar_jogaszgyules_2016_szept_23_dr_darak_p_ea_publ.pdf
- Dworkin, Ronald (1986): *Law's Empire*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
- Dworkin, Ronald (1994): *L'Empire du droit*. Trad. Elisabeth Soubrenie. Presses Universitaires de France.
- Dworkin, Ronald (2011): *Justice for Hedgehogs*. Harvard University Press.
- Dworkin, Ronald (2015): *Justice pour les hérissons*. Trad. John. E. Jackson. Labor et Fides, Genève.
- Farrely, Colin – Solum, Lawrence B. (2008): An introduction to Aretaic Theories of Law. In: Colin Farrely – Lawrence B. Solum (ed.): *Virtue Jurisprudence*. Palgrave MacMillan, New York.
- Ficsor Krisztina (2014): *A formalista bírói érvelés jogelméleti és politikai filozófiai háttere*. Doktori (phd) értekezés, Debrecen.
- Ficsor Krisztina (2015): *Formalizmus a bírói gyakorlatban. A formalista bírói érvelés jogelméleti alapjai*. Gondolat, Budapest.
- Frank, Jerome (2006): Az esküdtszék. (Ford. Badó Attila) In: Badó Attila (szerk.): *Bírászkodás az elme ítélőszéke előtt*. Szent István Társulat, Budapest, 101–118.
- Guthrie, Chris – Rachlinski, Jeffrey J. – Wistrich, Andrew J. (2007): Blinking on the bench: how judges decide cases. *Cornell Law Review*, 29–31.
- Koskenniemi, Martti (2011): Histories of International Law: Dealing with Eurocentrism. *Rechtsgeschichte/Legal History*. 166. rg.mpg.de/en/article_id/36
- Molnár Ambrus (2016): Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. *Forum Sententiarum Curiae*, 1. szám, 2–4.
- Molnár András – Fekete Balázs – Nagy Tamás – Nagy Zsolt – Szerletics Antal – Vinnai Edina – Zétényi András – Fleck Zoltán (2015): *Tanulmányok a kortárs jogelméletéről*. (ELTE jogi kari tudomány, 28). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Varga Csaba (2016): Koskenniemi és a nemzetközi jogi érvelés – Jogontológiai tanulmány. *Állam- és jogtudomány* 2. szám, 78–101.

A munkaviszony létesítésével összefüggő legfontosabb intézmények a magyar és a spanyol munkajogban^[1]

I. A SPANYOL MUNKAJOG SZABÁLYRENDSZERE

Spanyolországban a munkajog (*Derecho del Trabajo* vagy *Derecho Laboral*) rendszere, csakúgy, mint hazánkban, két fő területre osztható: az egyéni munkaviszonyok körét szabályozó individuális munkajogra (*Derecho individual del Trabajo*), valamint a munkaügyi kapcsolatok területére érvényes előírásokat hordozó kollektív munkajogra (*Derecho Sindical*). Azonban Spanyolországban sem lehet függetleníteni a munkajogi szabályokat, illetve magát a munkajogot a szociális jogtól, mi több, e két terület a magyar modellhez képest szorosabb összefüggésben áll egymással. Azaz – ha nem is lehet skandináv értelemben vett jóléti államról beszélni – Spanyolország esetében a szociális biztonság (a munkaviszonyban álló személyek vonatkozásában) hangsúlyosabb szerepet kap a munkaviszonyokkal kapcsolatos szabályrendszerben, mint azt Magyarországon láthatjuk. Ennek a szoros kapcsolatnak egy szimbolikus jelzője az a körülmény is, hogy a spanyol igazságszolgáltatási rendszerben nyolcféle, területi szinten tagozódó bíróság létezik, melyeknek egyike a munkajogi kérdésekben hatáskörrel bíró szociális bíróság (*Juzgado de lo Social*).^[2]

A két ország munkajogi szabályrendszere közötti technikai jellegű hasonlóság azonban alapvetően ebben a kettősségben (individuális és kollektív munkajog szerinti felosztás) ki is merül. A munkajog belső jogi fejlődésének ugyanis két fő történelmi útja van:

1. A munkavállalók körében érdekképviseleti mozgalmak indulnak meg,

[1] „Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.”

[2] A további bíróságok a következők: 1) a hazai járásbíróságoknak megfelelő tethető, általános hatáskörűnek mondható elsőfokú bíróságok (*Juzgados de Primera Instancia*); 2) a büntetőjogi kérdésekben eljáró ún. nyomozói bíróságok (*Juzgados de Instrucción*); 3) a fiatalokkal kapcsolatos ügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságok (*Juzgados de Menores*); 4) a közigazgatási bíróságok (*Juzgados de lo Contencioso-Administrativo*); 5) a csekély, illetve kisebb súlyú kihágások ügyében eljáró ún. békebíróságok (*Juzgados de Paz*); 6) a fellebbviteli bíróságok (*Audiencias Provinciales*); 7) a legfelsőbb bíróságok (*Tribunales Superiores de Justicia*). Forrás: Tapia, <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-634-0207?transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29> (2019.06.11.)

a munkavállalók megszervezik saját magukat, s a munkafeltételek és munkakörülmények megváltoztatása érdekében kollektíven lépnek fel. Ezzel pedig lényegében normatív erejű változásokat érnek, érhetnek el. Ez tehát a szakszervezeti-érdekképviseleti úton megvalósított szabályalkotás módszere, melyekre nyilván a legtipikusabb példákat az angolszász jogrendszerben találjuk, azonban hasonlóan kollektív szerződések által áthatott a skandináv államok munkajoga is.

2. A másik lehetséges út a modern jogfejlődési korszak sajátja. Ekkor az állam paternalista módon beszáll a felek viszonyába, s különböző jogszabályok, illetve egyéb eszközök útján elkezd szabályozni a munkavégzést, különböző korlátokat, garanciális szabályokat előírásokat határoz meg. Ezzel az állam ugyan beleszól a felek autonómiájába, azonban szabályai mögött sokkal jelentősebb kényszerítő erő áll, így alkalmasint sokkal hatékonyabban tudja biztosítani az előírások érvényesülését, vagyis a jogok gyakorolhatóságát, illetve a kötelezettségek teljesítését.

A fejlett államok munkajogrendszere tehát alapvetően a fenti két út valamelyike szerint épült fel, alakult ki. Hazánk esetében az érdekképviseleti szervek történelmi szinten is alacsony határfoka és reprezentativitása miatt értelemszerűen a második eset vált az irányadóvá. Spanyolországot azonban nem lehet ennyire egyértelműen egyik vagy másik kategóriába besorolni: habár relatíve jelentős a kollektív *bargaining* jelenléte, a 20. századot mégis szinte folyamatos jogalkotás jellemezte a spanyol munkajog területén. Így feltételeznénk, hogy az állami-társadalmi berendezkedés átalakulásával és a jogfejlődéssel együtt jelentős hangsúlyeltolódást figyelhetünk meg a második típus, a paternalista állam irányába, azonban ez a valóságban még sincs így. Ugyan 1994-ben, az OECD aktuális adataira támaszkodva még azt lehetett állítani, hogy a rendkívül magas munkanélküliség ellenére a spanyol munkaerő-piac Európa leginkább szabályozottjai között van,^[3] az 1980-as évektől kezdődően valójában inkább egyfajta szabályalkotási krízis jellemzi a spanyol munkajogot.^[4] E kijelentés alapjai alapvetően két fő tényezőben érhetők tetten. Egyfelől az 1984-es spanyol munkajogi reform egyik legfontosabb törekvése éppen a *strict* munkajogi szabályrendszer visszaszorítása volt, vagyis a tarthatatlan munkanélküliséget a rugalmasabb foglalkoztatási formák, illetve a kollektív megállapodások előtérbe helyezésével kívánták kezelni.^[5] Másfelől a munkajogi szabályrendszer rendkívüli fragmentáltságának kezelésére irányuló igény ellenére 1980 óta a spanyol állam folyamatosan mulasztásban megnyilvánuló jogellenes állapotot tart fenn: a spanyol Alkotmány (*Constitución Española*)^[6] 35. cikkének 2. bekezdése a következő előírást tartalmazza: „*La ley regulará un*

[3] Bentolila – Dolado – Franz – Pissarides, 1994, 53–99.

[4] Abelleira, 2012, 33.

[5] Martín, 2002. <http://ipp.csic.es/sites/default/files/content/workpaper/2002/dt-0217.pdf> (2019.05.14.)

[6] Constitución Española. Elérhető: https://www.lamoncloa.gob.es/documents/constitucion_es1.pdf (2019.05.23.)

estatuto de los trabajadores”, azaz a jogalkotó kötelezettségévé tette egyfajta „munkavállalói törvény” megalkotását. A jogalkotó e kötelezettségének ugyan eddig három alkalommal,^[7] legutóbb a 2/2015. (2015. október 23.) sz. Királyi Törvényerejű Rendelettel^[8] (röviden *Estatuto de los Trabajadores*, a továbbiakban: ET) is eleget tett, azonban a mulasztás oka ennél prózaibb: a jogalkotó már az első 1980-as munkavállalói törvényben kihirdetett szabályokkal egyúttal kötelezettséget vállalt – a francia *Code du Travail* mintájára – egy egységes munkajogi kódex megalkotására. Ez azonban azóta is csak egy meg nem valósított vállalás, így a spanyol munkajog mind a mai napig töredezett, törvények és rendeletek tucatjaiból felépülő jogterület egységes, és alapvetően a jogbiztonságot elősegítő kódex nélkül.

E rendkívül sok elemből álló szabályrendszerben három fő jogforrás bír különös jelentőséggel: az ET, a munkaügyi eljárásokról szóló 36/2011-es törvény (*Ley 36/2011, de 10 de octubre, reguladora de la jurisdicción social*^[9]), valamint a társadalmi rend elleni támadásokról és büntetésekről szóló 5/2000. számú Királyi Törvényerejű Rendelet (*Real Decreto Legislativo 5/2000, de 4 de agosto, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley sobre Infracciones y Sanciones en el Orden Social*^[10]). Utóbbi lényegében az ET negatív pólusaként is értelmezhető, mivel míg az előbbi a munkavállalók érdekeit képviseli garanciális szabályok útján, addig az 5/2000. számú Királyi Törvényerejű Rendelet szankciós oldalról, a kötelezettségszegések irányából próbálja a munkáltatók és munkavállalók egymáshoz fűződő viszonyát szabályozni.^[11]

Hasonló azonban a magyar jogrendszerrel az a vonás, hogy a bírói jog, bár nem precedens-rendszerű berendezkedésről beszélünk, mégis hangsúlyos szerepet kap a munkajogi normák, szabályok kialakítása során.

II. A MUNKAVISZONY LÉTESÍTÉSÉVEL ÖSSZEFÜGGŐ LEGFONTOSABB INTÉZMÉNYEK ÖSSZEVETÉSE

Jelen tanulmány vizsgálati területét a terjedelmi korlátok miatt indokolt volt leszűkíteni a munkaviszony létesítésével összefüggő szabályok vizsgálatára,

[7] Elsőként a Munkavállalói Statútumról szóló 8/1980-as törvény (*Ley 8/1980, de 10 de marzo, del Estatuto de los Trabajadores*), majd az 1/1995. számú Királyi Törvényerejű Rendelet (*Real Decreto Legislativo 1/1995, de 24 de marzo, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores*) szabályozta a területet. A 8/1980-as törvény elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1980-5683>; az 1/1995-ös Királyi Törvényerejű Rendelet elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-7730> (letöltve egységesen: 2019.05.23.)

[8] *Real Decreto Legislativo 2/2015, de 23 de octubre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores*. Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-11430> (2019.05.23.)

[9] Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2011-15936> (2019.05.3.)

[10] Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2000-15060> (2019.05.23.)

[11] Girón – Varela, 2016, 29–30.

melyek közül is három, a magyar és a spanyol munkajogban egyaránt kiemelkedő jelentőséggel bíró terület összehasonlítására, rövid bemutatására kerül sor az alábbiakban. Ennek megfelelően jelen írás foglalkozik a munkaszerződés intézményével, illetve annak alakiságára vonatkozó követelményekkel, kitér a munkaviszony tartamának kérdéskörére, valamint bemutatja a próbaidőre vonatkozó szabályok közötti hasonlóságokat és különbségeket is.

1. A munkaszerződés kérdésköre

Hazánk munkajogi előírásait évtizedek óta kódex jelleggel szabályozza a jogalkotó, jelenleg hatályos törvényünk a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.). Az Mt. a versenyszféra munkajogán belül is elsődlegesen az individuális munkaviszonyokkal foglalkozik. Az individuális, azaz a munkáltató és a munkavállaló közötti egyéni munkaviszonyok létesítéséhez a felek közötti megállapodásra, ún. munkaszerződésre van szükség.^[12] E kétoldalú jognyilatkozatra az Mt. 44. § első mondata alaki kötöttségek az irányadók: a munkaszerződést írásba kell foglalni. A jogalkotó azonban ez alól két oldalról is bizonyos fokú eltérést enged: egyfelől az Mt. 44. §-ának második mondata rögzíti, hogy az írásba foglalás elmulasztása miatt a munkaszerződés érvénytelenségére csak a munkavállaló – a munkába lépést követő harminc napon belül – hivatkozhat. Ez tehát immanens módon azt jelenti, hogy amennyiben a munkáltató (mivel e kötelezettség egyértelműen a munkáltatót terheli^[13]) nem foglalja írásba a munkaszerződést, akkor ezzel szemben csak harminc napos határidőn belül léphet fel a munkavállaló, ezt követően az írásbeliség elmaradása ellenére nem lehet megállapítani a létrejött jogviszony érvénytelenségét.

Másfelől a jogalkotó – a felek egyébként jogos érdekeit szem előtt tartva – rögzíti azt az előírást is, hogy amennyiben a jognyilatkozat (jelen esetben a munkaviszony létrehozására irányuló megállapodás) a felek egyező akaratából teljességbe ment, úgy az alaki kötöttségek megsértése esetére irányadó jogkövetkezmény, vagyis az érvénytelenség nem alkalmazható. Tehát, ha a felek nem foglalják írásba a munkaszerződést, azonban a megállapodásukban foglaltakat egyébként jóhiszeműen és megfelelően teljesítik (pl. a munkavállaló a megbeszélte időpontban rendszeresen megjelenik és munkaidejében végig a munkáltató rendelkezésére áll, cserébe a munkáltató szabályszerűen teljesíti bérfizetési kötelezettségét) úgy a jogalkotó nem kíván beavatkozni a felek viszonyába az érvénytelenség alkalmazásával.

A fentieket összefoglalva tehát a magyar munkajogi szabályozás kapcsán kijelenthető, hogy a jogalkotó – a speciális szabályoktól eltekintve – megköveteli az

[12] Mt. 42. § (1) bek.

[13] A munkáltató köteles a megállapodás írásba foglalásáról gondoskodni és ennek egy példányát a munkavállalónak átadni. (Mt. 23. § (1) bek.)

írásbeli munkaszerződés meglétét. Ezzel szemben a spanyol munkajog intézményrendszerében ez az előírás nem jelenik meg ennyire szigorúan. Azaz írásban, de akár szóban is lehet munkaszerződést (*contrato de trabajo*) kötni, habár utóbbi relatíve ritkának minősül. Kifejezett alaki kötöttség ugyanis csak egyes atipikus foglalkoztatási formáknál jelenik meg, így különösen a határozott idejű munkaviszonyt létesítő, vagy a részmunkaidős foglalkoztatásra irányuló munkaszerződések esetén, de ugyanígy fennáll ez a kötelezettség a gyakornoki programok alkalmazásakor, vagy éppen távmunka létesítésekor is.^[14] Ám ezekben az esetekben sem jelent érvénytelenségi okot az alaki kötöttség megsértése, csupán általános, határozatlan idejű, teljes munkaviszonyként fogja a jog a létrejött jogviszonyt értékelni.^[15]

Bizonyos értelemben e lazább szabályrendszer kompenzálásaként is lehet minősíteni a hazánk munkajoga által is ismert^[16] írásbeli tájékoztatási kötelezettséget. Abban az esetben ugyanis – függetlenül attól, hogy felek írásba foglalták-e a munkaszerződést –, ha a jogviszony tervezett hossza meghaladja a négy hetet, a munkáltató köteles az alapvető munkafeltételekről írásban tájékoztatni a munkavállalót. Ennek keretében ki kell térnie olyan információkra, mint a jogviszonyban álló felek azonosításhoz szükséges adatai; a jogviszony kezdőnapja, valamint, ha nem határozatlan időre létrejött munkaviszonyról van szó, annak várható tartama; a szokásos munkavégzési hely megjelölése. Tartalmaznia kell továbbá a munkakör meghatározását vagy egy rövid munkaköri leírást kell a dokumentumhoz csatolni, melyben rögzíteni kell a munka díjazására vonatkozó szabályokat; részletesen ismertetni kell a munkavállaló munkarendjére vonatkozó előírásokat; a szabadsággal kapcsolatos tájékoztatást is adni kell a munkavállalónak a dokumentumban; meg kell benne jelölni a jogviszony megszüntetésére vonatkozó előzetes tájékoztatásra előírt idő hosszát;^[17] valamint hogy a munkáltató kollektív szerződés hatálya alá tartozik-e.^[18]

E tájékoztatási kötelezettség célja tehát alapvetően azonos a magyar megoldással, azaz elsődlegesen arra szolgál, hogy a munkavállaló tisztában legyen az alapvető munkafeltételekkel. A fentiek alapján Spanyolországban azonban e cél kiegészül azzal a funkcióval is, hogy biztosítja, hogy a munkavállaló egyáltalán rendelkezzen egy olyan írásos dokumentummal, amely igazolja és rögzíti a munkaviszony létét, valamint a legfontosabb kérdéseket.

A munkáltatónak fenti tájékoztatási kötelezettségét legkésőbb a munkaviszony kezdetét követő két hónapon belül teljesítenie kell, mely alól abban az esetben mentesülhet, amennyiben a felek írásbeli munkaszerződést kötöttek, és abban valamennyi esszenciális körülményről külön-külön rendelkeztek is, ezzel

[14] ET (art. 8.1., 8.2.)

[15] ET (art. 8.2.)

[16] Mt. 46. §.

[17] Ez hazánk munkajogi intézményei közül a felmondási időnek feleltethető meg.

[18] Abelleira, 2012, 98.

lényegében kiváltva a tájékoztató funkcióját.^[19]

2. A munkaviszony tartama

Mindkét vizsgált jogrendszerben a főszabály az, hogy a tipikus munkaviszony határozatlan időre létesül, míg a határozott idejű jogviszonyra különböző garanciális szabályok irányadók. E kijelentést elsődlegesen a határozott idejű munkaviszony tartamára vonatkozó jogszabályi korlátozások támasztják alá, mely a munkavállalót védő szabályként jelenik meg, gyakorlatilag valamennyi fejlett állam munkajogi szabályrendszerében. A határozott idejű munkaviszonyok ugyanis jelentős visszaéléseknek adnak teret azáltal, hogy a határozott idő lejártával automatikusan megszűnik a munkaviszony, s így sem felmondási idő, sem pedig végkielégítés nem illeti meg a munkavállalót. Emiatt gyakori jelenség, hogy a munkáltatók folyamatosan meghosszabbított határozott idejű munkaszerződéssel próbálják (jogellenesen) kijátszani a munkavállalókat védő szabályokat. Hazánkban a jogalkotó ezért öt évben maximalizálta a határozott idejű munkaviszony hosszát, s ehhez kiegészítő szabályként rögzíti az Mt. azt is, hogy az ötéves határidőbe beletartozik a meghosszabbított és az előző határozott időre kötött munkaszerződés megszűnésétől számított hat hónapon belül létesített újabb határozott idejű munkaviszony tartama is.^[20] A törvény azt is meghatározza, hogy a határozott idejű munkaviszony meghosszabbítása vagy megszűnését követő hat hónapon belüli ismételt létesítése csak valós és igazolt munkáltatói jogos érdek fennállása esetén lehetséges.^[21] Fontos kiemelni azt a körülményt is, hogy az Mt. elhagyta a korábbi szabályozás (a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény 79. §) azon megoldását, hogy a munkavállaló határozott idő lejártát követő tovább foglalkoztatásával automatikusan határozatlan idejűvé alakul át a munkaviszony, azaz hatályos szabályrendszerünk alapján függetlenül a tovább foglalkoztatás tényétől, a munkaviszony megszűnik a határozott idő leteltével. Azonban a felek szabad akaratukból dönthetnek bármikor a határozott idejű munkaviszony határozatlan idejűre történő módosításáról, csakúgy, mint a határozott idejű munkaviszony létesítéséről is.

Ezzel szemben Spanyolországban – talán épp a munkavállalók védelme miatt – a határozott idejű munkaszerződésekhez egy sajátos „indokolási kötelezettség” tartozik, amely abban nyilvánul meg, hogy csak meghatározott célokból kerülhet sor ilyen jogviszony létesítésére. Határozott idejű munkaviszonyt egészen pontosan három különböző ok valamelyikének fennállása esetén lehet létesíteni:

1. Meghatározott feladat, szolgáltatás teljesítésére létrejött munkaviszony (*contrato de obra o servicio determinado*) esetében főszabály szerint három

[19] Abelleira, 2012, uo.

[20] Mt. 192. § (2) bekezdés.

[21] Mt. 192. § (4) bekezdés.

év lehet a jogviszony tartama. Ez a tartam azonban a kollektív szerződés rendelkezései alapján további, legfeljebb tizenkét hónappal hosszabb is lehet. A jogalkotó egyúttal rendelkezik arról is, hogy amennyiben a fenti határidők leteltek, ám a munkáltató változatlanul tovább foglalkoztatja a munkavállalót, akkor a továbbiakban a törvény erejénél fogva határozatlan idejű munkaviszonynak kell minősíteni a felek közötti jogviszonyt.^[22]

1. A munkáltató a megemelkedett munkateher, illetve a felvevőpiacon megjelenő keresletnövekedés kezelésére, tehát lényegében jogos gazdasági érdekeinek védelme érdekében is létesíthet határozott idejű munkaviszonyt (*contrato eventual*). Ebben az esetben a jogalkotó a körülmény átmeneti jellegére tekintettel még szűkebb tartamban korlátozza a jogviszony lehetséges hosszát: csak az alapot adó körülmény felmerülésétől számított tizenkét hónapon belül kerülhet erre sor, s legfeljebb hat hónap tartamú lehet a munkaviszony. E szigorú szabályokon valamelyest enyhíthet a kollektív szerződés azzal, hogy az alkalmazásra nyitva álló határidőt további hat hónappal, azaz az ok felmerülésétől számított tizennyolc hónapig lehetővé teszi az ilyen típusú munkaszerződés megkötését. Egyúttal rendelkezhet arról is, hogy a jogviszony hossza hat hónap helyett az érintett időszak háromnegyedére, de legfeljebb tizenkét hónapra jöhet létre.^[23]
1. Végül a jogviszony egyfajta relatíve határozott időre is létrejöhet a helyettesítési célú munkaszerződés (*contrato de interinidad*) formájában. Ebben az esetben – amint azt az elnevezése is mutatja – a jogviszony célja nem más, mint egy, a munkáltató szervezetrendszeréből ideiglenesen kiesett, a visszatérés jogával rendelkező munkavállaló pótlása megfelelő munkaerővel.^[24] A határozott idő relativitását az adja, hogy ekkor a legtöbb esetben nem lehet pontosan meghatározni a helyettesített munkavállaló visszatérésének időpontját (pl. hosszabb keresőképtelenség esetén). Sőt, a legrosszabb esetben az is előfordulhat, hogy az adott munkavállaló végül egyáltalán nem tud újból munkára jelentkezni. Emiatt a jogalkotó nem is határoz meg időbeli felső határt a jogviszony tartamára. Azonban, egy ilyen szerződés érvényességéhez a jogalkotó megköveteli, hogy a munkaszerződés név szerint, konkrétan megjelölje a helyettesített munkavállalót, valamint távollétének okát is,^[25] amely végső soron a helyettesített, illetve adott esetben a helyettesítő munkavállaló védelmét is szolgálja.

3. A próbaidőre irányadó szabályok

A próbaidő intézménye arra szolgál, hogy felek komolyabb anyagi és jogi kocká-

[22] ET (art. 15. 1. a))

[23] ET (art. 15. 1. b))

[24] Abelleira, 2012, 102.

[25] ET (art. 15. 1. c)).

zat nélkül megbizonyosodjanak arról, hogy a közöttük létrejött jogviszony valóban megfelel-e az elvárásaiknak. E funkcióját pedig annál a jognál fogva képes betölteni, hogy a próbaidő alatt bármely fél indokolás nélkül, azonnali hatállyal megszüntetheti a jogviszonyt.^[26] Tekintettel arra, hogy ez egy, az általánoshoz képest a jogszabályi rendelkezések által kevésbé védett időszak, nyilvánvalóan szigorú szabályokkal szükséges korlátozni az intézmény alkalmazhatóságát. Az Mt. a következők szerint rendelkezik a próbaidőről: „A felek a munkaszerződésben a munkaviszony kezdetétől számított legfeljebb három hónapig terjedő próbaidőt köthetnek ki. Ennél rövidebb próbaidő kikötése esetén a felek a próbaidőt – legfeljebb egy alkalommal – meghosszabbíthatják. A próbaidő tartama a meghosszabbítása esetén sem haladhatja meg a három hónapot.”^[27]

A hatályos szabályozás megfogalmazása igyekszik pontosítani, kiküszöbölni a korábbi fogalomhasználati bizonytalanságot, így az Mt. fenti rendelkezéseiből két fő követelményt lehet megállapítani: 1) ha a felek úgy állapodtak meg előzetes tárgyalásuk során, hogy próbaidőt kötnek ki, erre érvényesen kizárólag írásban, méghozzá a munkaszerződésbe foglaltan kerülhet sor; 2) e kikötés megtételére csak a munkaviszony keletkezésekor (létesítésekor) van jogszerűen lehetőség, azaz a munkaszerződés megkötését követően, utólagosan már egyező akaratból sem lehet (pl. új munkaszerződés kötésével vagy munkaszerződés-módosítással) rendelkezni a próbaidőről.^[28] Próbaidő azonban természetesen kiköthető mind határozott, mind határozatlan időtartamra szóló munkaszerződésben is.^[29]

Az időbeli lehatároltság is a fentebb hivatkozott garanciális jelleget kívánja szolgálni: három hónapnál főszabály szerint nem lehet hosszabb a próbaidő, még akkor sem, ha a felek az eredetileg rövidebb tartamú próbaidő meghosszabbításáról állapodnak meg. Az egyetlen kivételt ez alól jelen esetben is a kollektív szerződésbe foglalt eltérő tartalmú előírás képezheti, az Mt. 50. § (4) bekezdése ugyanis kimondja, hogy kollektív szerződés rendelkezése alapján a próbaidő tartama legfeljebb hat hónap lehet. A rövid időre létrejött – tehát a fenti három, illetve hat hónapnál rövidebb – munkaviszony esetén merülhet fel az a logikus követelmény, hogy próbaidőt ezekben az esetekben csak a munkaviszony tartamánál rövidebb időre lehet kikötni.^[30]

Ezzel szemben a spanyol munkajogi szabályrendszer differenciáltabban kezeli a próbaidő (*período de prueba*) intézményét. Általános funkciója természetesen megfelel a hazai megoldásnak, amelyet szintén az indokoláshoz nem kötött, azonnali hatályú megszüntetés lehetőségével biztosít az ibériai jogalkotó. Jelentős hasonlóságot mutat az is hazánk előírásaival, hogy csak a munkaviszony létesítésekor lehet próbaidőt kikötni, továbbá elengedhetetlen követelmény az érvényesség-

[26] Mt. 79. § (1) bek. a) pont.

[27] Mt. 45. § (5) bek.

[28] Berke - Kiss, 2014, 207.

[29] EBH2008. 1896.

[30] Berke - Kiss, 2014, 208.

hez az írásba foglaltság is.^[31] Szembeállítva e körülményt a munkaszerződés alaki kötöttségének főszabály szerinti hiányával, a próbaidő kötelező írásba foglalását az indokolja, hogy a próbaidő csupán egy lehetséges tartalmi eleme a munkaviszonynak. Azaz, amennyiben a felek nem állapodnak meg annak kikötéséről, a törvény erejénél fogva nem kerül automatikusan kikötésre bizonyos tartamú próbaidő, az nem lesz a törvény rendelkezéseinél fogva a felekre irányadó.

A spanyol munkajogi szabályrendszer – reflektálva a kollektív megállapodások hangsúlyos voltára – elsődlegesen a kollektív szerződésekre bízva a próbaidő lehetséges hosszának megállapítását, olyannyira, hogy erre vonatkozó abszolút felső határt sem rögzít az ET. A törvény kollektív szerződés ilyen irányú rendelkezésének hiánya esetére azonban maga meghatároz időbeli korlátozást. Ennek megfelelően, kollektív szerződés eltérő rendelkezése hiányában a próbaidő hossza főszabály szerint két hónap. Ez azonban valóban csak az általános esetnek tekintendő, ugyanis a jogalkotó tovább differenciálja az előírásait azzal, hogy huszonöt főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató munkáltatóval létrejött munkaviszony esetén a próbaidő maximális hossza három hónapra emelkedik. A képzettség alapján is eltérő szabályok alkalmazását rendeli az ET, azaz a szakképzéssel rendelkező személyek (*técnicos titulados*) esetében már hat hónap ez a felső határ. Szintén befolyásolja a próbaidő lehetséges hosszát a munkaviszony tartama is, így a hat hónapnál nem hosszabb időre létrejött munkaviszonyok esetében – kollektív szerződés eltérő rendelkezése hiányában – legfeljebb egyhavi próbaidőt lehet kikötni.^[32]

III. KONKLÚZIÓ

A fentiekből látható, hogy a spanyol és a magyar munkajog jelen tanulmányban vizsgált intézményei csak alapvonásaikban állíthatók egyértelműen párhuzamba egymással, a részletszabályokat vizsgálva azonban már jelentős különbségek fedezhetők fel. A munkaszerződés alakiságával kapcsolatban álláspontom szerint a hazai szabályozási rendszer következetesebb és a munkavállalókra nézve jelentősen nagyobb biztonságot is nyújt azzal, hogy az Mt. kötelezővé teszi az írásba foglalt munkaszerződés meglétét, s ez alól is csak a felek jogos érdekeinek biztosítása érdekében, szűk körben tesz kivételt.

Ezzel szemben a határozott idejű munkaviszony létesítésének konkrét feltételekhez történő kötése megfontolandó lehet a magyar jogalkotó számára is. Ez álláspontom szerint jelentősen visszaszoríthatná a határozott idejű munkaszerződésekkel elkövetett visszaélések számát, mely szintén a munkavállalók jogos

[31] ET (art. 14.1.).

[32] Ministerio Trabajo, Migraciones y Seguridad Social. http://www.mtramiss.gob.es/es/Guia/texto/guia_5/contenidos/guia_5_11_1.htm (2019.05.15.)

érdekeinek védelmét szolgálná. Azonban mindenképpen komoly gyakorlati igényfelmérésre és hatásvizsgálatokra volna szükség annak megállapításához, hogy valójában indokolt-e a spanyol minta szerinti esetekre korlátozni az intézmény alkalmazhatóságát, ugyanis határozott idejű munkaviszony létesítésére számtalan egyéb körülmény is okot adhat akár a munkavállaló, akár a munkáltató oldalán. Ezzel pedig a megoldás szükségtelen beavatkozást jelentene a felek autonómiájába, szerződés kötési szabadságába.

Végül a próbaidő intézményével kapcsolatban is arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyar szabályrendszer végső soron nagyobb biztonságot nyújt a munkavállalóknak, mint azt a másik vizsgált jogrendszer. Álláspontom szerint ugyanis egy olyan országban, mint Spanyolország, amelyben mind a mai napig nagyon súlyos problémát jelent a munkanélküliség,^[33] a munkaviszony indokolás nélküli, azonnali hatályú megszüntetését lehetővé tevő intézmény alkalmazhatóságát a lehető legszűkebbre kellene venni, ezzel is növelve a munkaerőpiaci biztonságot. Így adott esetben hazánk munkajoga is lehet követendő példa akár egy ilyen nagy és fejlett ország jogalkotója számára is.

IRODALOM

- Abelleira, Francisco J. Gómez (2012): *Handbook of Spanish Employment Law*. Madrid, Editorial Tecnos.
- Bentolila, Samuel – Dolado, Juan J. – Franz, Wolfgang – Pissarides, Christopher (1994): Labour Flexibility and Wages: Lessons from Spain. *Economic Policy*, Vol. 9. No. 18. April, 53–99.
- Berke Gyula – Kiss György (2014): *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*. Budapest, Wolters Kluwer.
- Girón, Jesús Martínez – Varela, Alberto Arufe (2016): *Derecho crítico del Trabajo – Critical Labor Law*. Barcelona, Atelier.
- Martín, Samuel Gil (2002): An overview of Spanish labour market reforms, 1985-2002. *Unidad de Políticas Comparadas (CSIC) Working Paper 02-17*. Elérhető: <http://ipp.csic.es/sites/default/files/content/workpaper/2002/dt-0217.pdf> (2019.05.14.)
- Tapia, Antonio – del Campo, Amalia: *Legal systems in Spain: overview*. Elérhető: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-634-0207?transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29> (2019.06.11.)

[33] 2019 áprilisában az Eurostat adatai szerint az Európai Unió tagállamai közül Görögország után Spanyolországban volt a legmagasabb, 13,8%-os a munkanélküliség aránya. Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics (2019.06.11.)

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény

- Constitución Española. Elérhető: https://www.lamoncloa.gob.es/documents/constitucion_es1.pdf (2019.05.23.)
- EBH2008. 1896. sz. döntés
- Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics (2019.06.11.)
- Ley 36/2011, de 10 de octubre, reguladora de la jurisdicción social. Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2011-15936> (2019.05.23.)
- Ley 8/1980, de 10 de marzo, del Estatuto de los Trabajadores. Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1980-5683> (2019.05.23.)
- Ministerio Trabajo, Migraciones y Seguridad Social. http://www.mitramiss.gob.es/es/Guia/texto/guia_5/contenidos/guia_5_11_1.htm (2019.05.15.)
- Real Decreto Legislativo 1/1995, de 24 de marzo, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores. Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-7730> (2019.05.23.)
- Real Decreto Legislativo 2/2015, de 23 de octubre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores. Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-11430> (2019.05.23.)
- Real Decreto Legislativo 5/2000, de 4 de agosto, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley sobre Infracciones y Sanciones en el Orden Social. Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2000-15060> (2019.05.23.)

Tájékozódás az ismeretlenben – gondolatok a munkáltató írásbeli tájékoztatási kötelezettségéről szóló irányelv revíziójáról*

I. PROBLÉMAFELVETÉS

„...egy tartós jogviszonyban kiemelt fontosságú az, hogy az érintettek megfelelően tájékozottak legyenek a munkáltató működésével összefüggő, őket érintő kérdésekben. A munkaviszony létesítéséhez kapcsolódó tájékoztatás azért fontos, hogy a munkavállaló kellően ismerje munkaviszonyának alapvető feltételeit.”^[1] Eme mottószerű fogalommagyarázat álláspontom szerint tökéletesen összegzi a jelen tanulmány témáját képező uniós munkajogi irányelvi szabályozás esszenciáját, illetőleg annak munkaviszonyban, pontosabban annak létrehozásakor betöltött kardinális szerepét. Nem véletlenül nevezhetjük a 91/533/EGK irányelv (a továbbiakban: irányelv, tájékoztatási irányelv) által szabályozott kritériumkatalógust és munkáltatókkal szembeni elvárásrendszert az „európai munkajog legáltalánosabb szabályának”,^[2] ugyanis annak generális jellege,^[3] kifejezetten széles hatóköre és az elmúlt közel három évtizedben az interpretációja által felszínre hozott munkajogi problémák mind azt mutatják, hogy jelentősége mit sem változott megalkotása óta. Ugyanakkor abban is egység mutatkozik jogalkotói^[4] és munkavállalói érdekképviselői szinten egyaránt,^[5] hogy ezen irányelv megérett a felülvizsgálatra, egy átfogó, koncepcionális átgondolással ugyanis javítható annak hatékonysága, és jobb eséllyel lehetne alkalmazni az általa lefektetett, jellemzően a tradicionális munkajogi kereteket alapul vevő^[6] elvárásokat napjaink gyorsan változó és modern munkaerőpiaci körülményeire.^[7] Ugyanakkor a modernizáció és több évtized tapasztala-

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

[1] Gyulavári, 2016, 144–145.

[2] Gyulavári, 2016, 145.

[3] Berke, 2003, 317–319.

[4] Transparent and predictable working conditions. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1313&langId=en> (2018.11.22.).

[5] New EU Directive crucial for protecting vulnerable workers. <https://www.etui.org/News/New-EU-Directive-crucial-for-protecting-vulnerable-workers> (2018.11.22.).

[6] Berke, i. m., 322.

[7] A kézirat lezárását követően került elfogadásra az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1152 irányelve (2019. június 20.) az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről, így a szövegben annak eredetileg előterjesztett verziója szerepel.

tai egy tényezőn nem változtattak: a munkáltató és a munkavállaló alá-fölé rendeltségen alapuló, egyszerre gazdasági és szociális természetű jogviszonyában elkerülhetetlen, hogy a fölérendelt fél bizonyos visszaéléseknek, veszélyeknek tegye ki a gyengébb felet,^[8] márpedig az információs aszimmetria e tekintetben a munkavállalók alapvető jogaira és azok gyakorlására is kiható hátrányokhoz vezethet.

Álláspontom szerint a munkáltatói tájékoztatás a munkavállalók alapvető jogai közé tartozik, két szempontból; egyik oldalról ugyanis a későbbi, bíróság előtti invokálhatósághoz, egyáltalán, a szerződészerű teljesítéshez elengedhetetlen ez, másik oldalról pedig közvetlen kapcsolatot mutatnak ezen előírások más munkavállalói alapjogokkal – igazságos munkafeltételek, kollektív jogok, méltányos díjazás –, amelyek uniós és tagállami szinten egyaránt szabályozásra kerültek. Álláspontom szerint e reform kivitelezhetősége és sikere vagy sikertelensége hű képet fest – a Szociális Jogok Európai Pillérére (a továbbiakban: Pillér) is tekintettel – arról, hogy a klasszikus értelemben vett munkavállalói, ab ovo szociális tartalmú jogosultságok milyen szinten állnak és hova juthatnak az elkövetkező években az uniós, ezáltal a tagállami jogokban.

A fentiekre tekintettel az irányelv kapcsán a következő kérdések tehetőek fel a revízió során: mikor, hogyan, ki, kinek és milyen konkrét munkajogi terhek mellett köteles tájékoztatni, de tágabb kontextusban az is vizsgálható, hogy az információhoz és tájékoztatáshoz való alapvető munkavállalói jog^[9] e kivételési formája hogyan illeszkedik a munkavállalói jogok nem feltétlenül tisztázott katalógusába.^[10] Az alábbiakban tehát elsőként általános uniós szociálpolitikai és időbeli kontextusba helyezve, másodikként az érintett alanyi körben bekövetkező változásokra, harmadikként az időközben elkészült irányelvjavaslatra^[11] koncentrálni vonom le munkám végén az irányelvi szabályok modernizációra nézve konklúziómat.^[12] Mivel nemrég megalkotásra került az új irányelv említett javaslatra, ezért arra szükségképpen kitérek, ugyanakkor jelen tanulmánynak nem célja az új szabályozás részletekbe menő elemzése.^[13] Ennek oka egyik oldalról annak tervezet-jellege, másik oldalról pedig az, hogy az alábbiakban elsősorban olyan, az uniós szociálpolitikai reformokat általában meghatározó kérdéseket is érintek, amelyek kifejezetten a tájékoztatási irányelvre lehetnek hatással, de azon persze túl is mutatnak. A kontextus, illetőleg az irányelvi reform által felvetett alapvető

[8] Risak – Dullinger, 2018, 7–8. <https://www.etui.org/Publications2/Reports/The-concept-of-worker-in-EU-law-status-quo-and-potential-for-change> (2018. november 22.).

[9] Blanke, 2006, 257–258. és 280–281.

[10] Lásd a lehetséges közös pontokat: Gyulavári, 2014a, 10–13.

[11] Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről. Brüsszel, 2017.12.21. COM(2017) 797 final (a továbbiakban: javaslat).

[12] Az irányelv részletes elemzése nem célom, mert ez már rendelkezésre áll a magyar szakirodalomban, lásd: Berke, i. m. 317–329., illetve a releváns európai bírósági joggyakorlat egy jelentős része is feldolgozásra került, lásd: Kiss, 2011, 158–178.

[13] A javaslat kulcselemeivel kapcsolatosan lásd: Kun, 2018, 413–415.

kérdések képezik vizsgálatom fókuszát, kitérve a javaslat neuralgikus pontjaira.

II. AZ ÍRÁSBELI TÁJÉKOZTATÁSI IRÁNYELV JELENTŐSÉGE A MUNKAVÁLLALÓI JOGVÉDELEM SZEMPONTJÁBÓL

1. Munkavállalói jogvédelem és információk aszimmetria

Az irányelvvel összefüggésben fontosnak tartom a munkajogviszonyban a transzparenciát, vagyis azt az elvárást, miszerint a munkáltatónak olyan módon kell biztosítania a munkafeltételeket, illetőleg azokról tájékoztatást adnia, hogy a munkavállaló számára a teljesítés ne legyen különösen terhes, de legalábbis ne kelljen e vonatkozásban a sötétben tapogatózni. Az információ ugyanis érték, olyan megszerezhető adat- vagy tartalomhalmaz, amely birtokában az adott helyzetben megfelelő döntések hozhatók, vagy éppen olyan cselekményekhez vezethet, amelyek egy munkaviszonyban különösen sérelmesek lehetnek, azaz akár a munkaviszony megszüntetéséhez, szankcionáláshoz vezethet.

Noha az Európai Unió (a továbbiakban: EU) szociálpolitikai jogalkotásában közel három évtizede jelen vannak azok a szabályok, amelyek alapján a munkáltatók a munkaviszony létrehozásakor^[14] kötelesek a munkaviszonyt és a konkrét munkavégzést érintő legalapvetőbb információkat^[15] erre alkalmas módon és kellő időben megosztani a másik szerződő féllel, azaz a munkavállalóval,^[16] mégsem tűnnek ezek a kérdések könnyen megítélhetőnek. Az irányelvi normák a tekintetben csak minimumszintű elvárásokat határoznak meg, hogy ténylegesen mire kell kiterjednie e tájékoztatásnak, de nézetem szerint éppen e minimumelvárások irányelvi szintű szabályozása adja e szabályhalmaz lényegét, fókuszban a tradicionális szemlélettel, amely tehát felerősítheti legalább azon minimális, szociális védelmi tartalmú normák előtérbe helyezését, mint a kötelező és érdemi tájékoztatás. Ha ugyanis a munkajogi dereguláció – e vonatkozásban – csak a munkavállalói oldalt érinti, úgy az erőltetődés jogi értelemben megállíthatatlan lesz, és adott esetben még egy oly fontos normaanyag is, mint jelen irányelv, jelentőségét veszítheti.^[17] Vagyis e szabályozás lényege annak garanciális és általános természete.

Ennek megfelelően a tájékoztatási előírásoknak a munkavállalói alapjogok

[14] Fontos ez az időpillanat, ugyanis nem rögtön, de lényegében oly rövid időn belül kell megadni a tájékoztatást, hogy az „átmeneti időszakban” a felek, elsősorban a munkavállaló teljesítése ne szenvedhessen csorbát. Az irányelvtervezet 4. cikk (1) bekezdése szerint ennek legkésőbb az első munkavégzési napon meg kell történnie.

[15] Kiss, 2005, 84–85.

[16] Gyulavári, 2016, 145.

[17] A Pillér ezzel persze ellentétes képet mutat, legalábbis elhatározási szinten. Lásd: Rasnača – Theodoropoulou, 2017, 1–2. <https://www.etui.org/News/Using-the-EMU-to-make-the-most-out-of-the-Social-Pillar> 2018 (2018. november 22.).

körében van jelentősége. Mutatis mutandis talán túlzás lenne azt állítani, hogy az egyes jogokról és kötelezettségekről történő részletes tájékoztatás legalább olyan fontos, mint a tényleges munkavállalói jogosultságok köre, de valójában nem áll messze a valóságtól e szándékoltan túlzó megállapítás. A munkajogviszony sajátos dogmatikai struktúrájából^[18] ugyanis olyan fokú és áthidalhatatlan gazdasági és jogi alá-fölé rendeltségen alapuló aszimmetria keletkezik a felek között,^[19] amelyből óhatatlanul arra kell következtetnünk, hogy az egyenlőtlen felek kapcsolatában a fölérendelt alanynak speciális kötelezettségei vannak annak érdekében, hogy a gyengébb fél ne szenvedjen el hátrányokat arra tekintettel, hogy az irányítás, utasítás, ellenőrzés, tehát a munkavégzés szükséges részleteivel a fölérendelt fél hibájából nincs tisztában. Konzekvens módon ezekre jogot formálhat, sőt, jogot kell formálnia a gazdaságilag gyengébb félnek, ugyanis az ebben az értelemben vett információs aszimmetria könnyen hibás teljesítéshez, munkahelyi konfliktushoz vagy éppen a munkaviszony indokolatlan megszüntetéséhez vezethet.

2. A tájékoztatási irányelv direkt kapcsolata a munkavállalók alapvető jogaival

Külön ki kell emelni az irányelvben rögzített alapvető elvárásokat mint az Európai Unió Alapjogi Kartájának (a továbbiakban: Karta) egyes, szociális tartalmú rendelkezéseivel kapcsolható normatételeket. Összességében az irányelv a 27. és 31. cikkben rögzített alapjogokhoz kötődik, hangsúlyozva az igazságos és méltányos munkafeltételekhez és a szükséges információk megszerzéséhez fűződő jogot, ugyanakkor olyan, általános tartalmú, legalább részben szociális természetű alapjogok, mint a munkához való jog (15. cikk) vagy az egyenlő bánásmód követelménye (20–26. cikk), sőt még akár az indokolatlan felmondással szembeni védelem joga (30. cikk) is felmerül e vonatkozásban.

Az információhoz és tájékoztatáshoz való jog tipikusan megjelenik individuális és kollektív szinten is a munkajogban,^[20] noha a Karta alapján uniós jogi kontextusban utóbbi tűnik hangsúlyosabbnak alapjogi szinten. Fontos, hogy ez a jogosultság nehezen definiálható és még nehezebben kikényszeríthető, ami növeli a munkáltató e tekintetben fennálló, korábban már említett felelősségét. A kellő információ nélküli munkavégzés a szerződés teljesítése, de egyébként létrehozása és megszüntetése kapcsán rejt igazi veszélyeket magában, márpedig ez lényegében a 31. cikkel közvetlenül összekapcsolja a tájékoztatási irányelvet. A transzparens, emberi méltóságot tiszteletben tartó, illetve az igazságos és méltányos munkafeltételek központi kérdései a munkavállalói jogoknak,^[21] mint ahogyan a munkáltató mozgásteret indokolt korlátozásának is, jellemzően az

[18] Kiss, 2005, 93–96.

[19] Kiss, 2014, 39–43.

[20] Lásd a kollektív munkajogi vonatkozást a 2002/14/EK irányelven keresztül.

[21] Sychenko, 2017, 1. és 13–15.

egyoldalú jogviszony-alakítási jogát tekintve. Ki kell tehát emelni, hogy eme alapjogi kapocs még inkább hangsúlyozza az irányelv jelentőségét, így a revízió során az alapjogi szempontoknak hangsúlyosan kell megjelenniük.

Kérdés tehát, hogy milyen mélységű és természetű normákkal érhető el a fenti cél. Nézetem szerint egy túlzottan általános, konkrét jogi kötelezettségeket és jogkövetkezményeket nem ismerő szabályozás könnyen kontraproduktív lehet, azaz éppen ellentétes hatást válthat ki a munkaszerződés teljesítése során, így összességében szigorú és egyértelmű szabályokra van szükség. Amilyen nyilvánvalónak és természetesnek hat ugyanis e munkáltatói kötelezettség,^[22] olyannyira kerülhet háttérbe a szerződés megkötésekor, akár annak teljesítésekor, márpedig ennek egyedüli felelőse az információ kizárólagos forrása, azaz a munkáltató lehet.

3. Miért pont aktuális?

Az alapjogi háttér áttekintését követően megpróbálok választ adni eme nem elhanyagolható kérdésre, ugyanis a reform tartalmát nagymértékben befolyásolja az, hogy mikor és milyen időkerettel kerül ténylegesen a jogalkotás napirendjére ez a munkajogi kérdés.^[23] Az irányelvi revízió háttérében nagyrészt azon, már többször említett folyamatok állnak, amelyek részben már a Pillér elfogadása előtt megindultak,^[24] de a 2017-es deklarációt követően egyértelműen új lendületet vettek.^[25] Ugyanakkor azt sem hallgathatjuk el, hogy a tájékoztatási irányelv felülvizsgálata iránti igény lényegében az újabb típusú munkavégzési formák terjedésével már régebb óta jelen van a szociálpolitikai diskurzusban,^[26] mindazonáltal annak átfogó reformjára eddig nem nyílt valódi lehetőség. A Pillér keretei között megfogalmazott elvek és elvárások^[27] pedig felerősíthetik a szabályozás iránti szükségességet a munkaviszony hatókörének kiterjesztésével párhuzamosan.^[28]

Figyelemre méltó, ahogyan egy esetleges új irányelv milyen látványosan illesz-

[22] Ez alatt azt értem, hogy a tájékoztatás a munkaviszony oly fontos elemeire terjed ki, hogy azok természetüknél fogva szerződéses rendelkezéseket is képezhetnének, de erre nézve kötelező irányelvi előírást nem lehet alkotni.

[23] Commission Staff Working Document. Impact Assessment – Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union. Brussels, 21.12.2017 SWD(2017) 478 final. 5-7. o.

[24] Javaslat, 1-2. és 8-9. és Berke, i. m., 329-333.

[25] Corti, 2017. <http://www.euvvisions.eu/social-policy-in-the-eu-state-of-play-2017-a-high-level-debate-report/> (2018. november 30.)

[26] Weber, 2018. <https://www.socialeurope.eu/time-european-dialogue-platform-economy> (2018. november 22.)

[27] Rasnača, 2017, 37. és 39. <https://www.etui.org/Publications2/Working-Papers/Bridging-the-gaps-or-falling-short-The-European-Pillar-of-Social-Rights-and-what-it-can-bring-to-EU-level-policy-making> (2018. november 22.).

[28] Hendrickx, 2017, 191.

kedne a Pillér által felvázolt jogok és támogatni kívánt érdekek közé.^[29] Mind a munkaerőpiachoz való hozzáférés,^[30] mind pedig az igazságos és méltányos munkafeltételek promotálása^[31] olyan, sokszor talán csak másodlagos fontosságúnak tűnő jogintézmény segítségével szorulnak, mint a kötelező munkáltatói tájékoztatás a munkaviszony létesítésekor, hiszen az egyes törvényi szabályok nem feltétlenül kerülnek be a felek megállapodásába, vagy azoktól jelentős mértékben el is térnek,^[32] vagyis túlzott nagyvonalúság lenne minden esetben tudottnak venni ezen munkavégzési feltételeket. Fontos továbbá az is, hogy az irányelv alapjogi összefüggései miatt^[33] önmagában a megfelelő tájékoztatáshoz való jognak történő érvényszerzés tekintetében indokolt lehet átgondolni a jelenleg hatályos szabályokat, és ebben a Karta elsődleges jogi kötőereje és az abban foglalt szociális tartalmú jogosultságok jelentőségének tisztázása sokat segíthet.

Ezt a folyamatot megnehezíti ugyan, de egyúttal rá is mutat annak szükségszerűségére az a körülmény, hogy az eltelt három évtized milyen jelentős munkajogi-szabályozási és foglalkoztatási trendeket hozott magával. Ebből arra kell következtetnünk, hogy azt a szerepet, amit korábban tipikusan az atipikus munkaviszonyok tölthettek be,^[34] most olyan újabb, egymást akár nagyon gyorsan követő modern „munkaviszonyok” jelentik, amelyek ugyanígy rámutatnak a szabályozás modernizációja iránti igényre. Márpedig ezekre a gazdasági kihívásokra a jogalkotónak reagálnia kell a munkavállalók jogvédelme tekintetében.^[35]

4. Jogalanyisági dilemmák a munkaviszonyban

Az eddig kifejtettek folyományaként a kérdés úgy is feltehető, hogy ki értesít kit? Bár részletesen nincs most lehetőség kitérni a munkaviszony, illetve a munkavállaló és a munkáltató fogalmát övező viták valamennyi releváns elemére, mégis úgy gondolom, annak megértéséhez, hogy milyen irányban érdemes tovább fejleszteni a tájékoztatási irányelvet, mindenképpen szükséges megemlíteni e fogalmi rendszer ellentmondásai közül néhányat. Ennek elsősorban az EUB által alkalmazott munkavállaló-fogalom (worker),^[36] illetve annak gyakorlati értelmezése az oka.

[29] Hungler, 2018, 41–42.

[30] Pillér, 3. és 4. cikk.

[31] Pillér, elsődlegesen 5. és 7. cikk.

[32] Lásd például a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) eltérő rendelkezéseket engedő szabályait a munkaszerződés vonatkozásában (munkavégzés helye, munkaviszony időtartama, munkaidő, stb.).

[33] Javaslat, 11. o. (1) preambulumbekkezdés.

[34] Bankó, 2006, 409–416.

[35] Workers’ rights and the social pillar. European pillar of social rights: old wine in new bottles? <http://fr.worker-participation.eu/A-propos/Why-Worker-Participation/Workers-rights-and-the-Social-Pillar> (2018. november 30.).

[36] Lásd részletesen a fogalmi elemeket: Risak – Dullinger, i. m., 45–47.

Érdemes lenne a munkáltatói jogalanyiságot is áttekinteni e vonatkozásban, azonban ez egyik oldalról meghaladná jelen elemzés kereteit, másik oldalról pedig véleményem szerint az irányelvi reform személyi hatálya kapcsán az eleve tisztázatlan, komplex munkavállaló-fogalom a kardinális kérdés, ami jogalkotási szinten is érezteti hatását.^[37] Ilyen értelemben ennek tisztázása prioritást élvez előbbivel szemben, ugyanis nézetem szerint a munkáltató személyének jogi státusza másodlagos, kivéve persze az olyan szélsőséges eseteket, mint az önfoglalkoztatás vagy az EUB újabb jogértelmezésével célba vett UBER-szerű szolgáltató.^[38] Mindemellett nem ismeretlen az EUB joggyakorlatában^[39] sem a munkáltató oly mértékű kiterjesztő értelmezése, amely adott esetben az irányelvi szabályokat is érdemben formálhatná. Ugyanakkor meg kell említeni a munkáltató funkcionális megközelítését,^[40] ami e tekintetben is irányadó lehet a munkát végző személyek jogi státuszától függetlenül.

Központi kérdésnek tekinthető, hogy a revízió személyi hatálya vajon magában foglalhatja-e a platformmunkásokat, UBER-sofőröket, és más, a munkaviszonyhoz hasonló, de lényeges fogalmi elemekben eltérő jogviszonytípusokban dolgozók személyeket,^[41] vagyis azokat, akik nem a munkaviszonyban tradicionálisan megszokott nagyfokú személyi és gazdasági függés keretei között^[42] dolgoznak, de jogviszonyaik többségében mégis a klasszikus munkaviszony-elemek figyelhetők meg.^[43] Kérdés ugyanis például, hogy az olyan, a konkrét munkatevékenységet érintő körülmények, mint a munkaidő, a munkavégzés helye, a felelősség köre, utasítási jog gyakorlása hogyan értelmezhető egy platformmunkás esetében.^[44] Álláspontom szerint egy ilyen jogalkotási kérdésre két, egyaránt megindokolható, de ellentétes válasz adható.

Nemleges válasz esetén azt látjuk, hogy a munkavégzési tevékenységből, azaz magából a jogviszonyból éppen azok az elemek hiányoznak, amelyek miatt egyáltalán a tájékoztatási irányelv eredeti formájában is megszületett,^[45] akkor okafogyottnak és a tényleges kauzalitást nélkülözőnek tűnhet egy olyan új irányelvi normaalkotás, amelyben az egyes normatételek mégis megpróbálják „visszatelelni” a modern munkaviszonyok szereplőit és annak elemeit a klasszikus keretek

[37] Lásd a 2010/41/EU irányelv 2. cikkét (önfoglalkoztatás), a 96/71/EK irányelv 2. cikk (2) bekezdését (kiküldött munkavállaló), illetve az ilyen irányú törekvéseket a platformmunkások tekintetében: Risak, 2018. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/14055.pdf> (2018. november 30.).

[38] Lásd az EUB e tárgyban született döntéseinek elemzését: Gyulavári, 2018, 8–12.

[39] A C-81/12. Asociația Accept kontra Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării ügyben hozott ítéletben az EUB a munkáltatóval lényegében azonos státuszban lévőnek tekinti a futballklub részvételét a klub munkavállalóinak alkalmazásával kapcsolatos diszkriminációs esetben.

[40] Lásd részletesen: Prassl, 2016. Idézi: Kun, i. m., 394.

[41] Kun, i. m., 414.

[42] Gyulavári, 2014b, 34., 125. és 267–268.

[43] Employment Appeal Tribunal, Appeal No. UKEAT/0056/17/DA (judgment handed on 10 November 2017).

[44] Risak – Dullinger, i. m., 10., 14–15. és 47.

[45] Berke, i. m., 317–319.

közé. Sőt, ez akár jogbiztonsági szempontból is aggályos lehet, ugyanis ebben az esetben olyan regulatív metódust tekintenénk irányadónak a munkát végzők egy csoportjára, amely karakterisztikusan egyébként nem illeszkedik azok tényleges munkavégzési jogviszonyához.^[46] A felvetés álláspontom szerint közel sem hipotetikus, ugyanis amikor a platformmunkáról akár irányelv is készülhet,^[47] vagy amikor maga a Pillér tesz említést a „21. századi” munkavégzési formák szociális-szabályozási integrációjáról,^[48] és amikor – inter alia – a munkafeltételek belső szabályzatban történő rögzítése döntő érv lehet az UBER-sofőr munkaviszonyának megállapítása mellett,^[49] akkor a contarrío talán éppen azzal nem érhetné el a kívánt célt az új tájékoztatási irányelv, ha nem igazítaná a tájékoztatási követelményeket a megváltozott foglalkoztatási struktúrához, hanem szimplán félretenné azt a körülményt, hogy a nyilvánvaló koncepcionális különbségek ellenére e jogviszonyokban is „munkavállaló” státuszú személyek szerepelnek a munkát végző oldalon, még ha eltérő fokú önállósággal is.^[50]

Igenlő válasz esetén pedig kérdésre kérdést találunk, hiszen a „hogyan?” problematikája egy következő lépcsőfok lehet. Bár kétségkívül axiomatikusnak tekinthetjük azt, hogy a munkát végző személyek között nem tehető indokolatlan különbség azok jogállására tekintettel az egyenlő bánásmód elve alapján,^[51] jelen esetben többről van szó. Egyik oldalról a fentebb már említett munkavállaló-konceptió felülvizsgálata mindenképpen szükséges e tekintetben, noha nézetem szerint a klasszikus Lawrie-Blum teszt^[52] lényegében napjainkban is alkalmazható.^[53] A következő dilemma azonban adja magát: a munkáltatóval szembeni gazdasági és személyes szubordináció vajon kizárólagos szempont lehet e vonatkozásban? Nézetem szerint egy fokig igen, de ismét paradox jogalkotói megoldással találnánk magunkat szemben akkor, ha a tájékoztatási irányelv új verziója „önként”, azaz nem a mindenkori gazdasági és piaci szükségesség és racionalitás oltárán áldozna fel bizonyos munkavégzői jogviszonyokat, hanem ipso iure, a szabályozás szellemiségébe kódoltan döntene e rigorózus megközelítés mellett. A másik mérlegelendő szempont a szabályozási metodika esetében az, hogy bár erre egy egységes munkavállaló-fogalom még akkor is megoldást nyújthatna, ha a tagállamok ezt nem követnék száz százalékig.^[54] Ez egyébiránt most is így

[46] Jarjabka, 2015, 92–93.

[47] Risak, i. m., 12–14.

[48] Pillér, preambulum, 9. és 14. pont.

[49] Employment Appeal Tribunal, Appeal No. UKEAT/0056/17/DA (judgment handed on 10 November 2017), 115. pont.

[50] A gazdasági és személyi függés eltérő foka persze perdöntő differentia specifica-ja is lehet eme újabb típusú jogviszonyoknak. Lásd: Rácz, 2017, 84–86.

[51] Gyulavári, 2007, 4–5. és Gyulavári, 2014b, 10–11.

[52] Lásd részletesen: C-66/85. Deborah Lawrie-Blum kontra Land Baden-Württemberg.

[53] Utalással az EUB újabb döntéseire, e teszt alkalmazása változatos eredményekre vezet akár az ellátott munkafeladatok, akár a jogviszony tisztán magánjogi jellege okán. Lásd például: C-270/13. Iraklis Haralambidis kontra Calogero Casilli és C-232/09. Dita Danosa kontra LKB Lízings SIA.

[54] Risak, i. m., 8–9., 41. és 48.

van, jelen esetben, vagyis a modern munkavégzési formák viszonyrendszerében jelentősebb, szélsőségesebb különbségekről beszélünk, mint amikor néhány évtizeddel ezelőtt – visszautalva az irányelv eredeti céljára – a graduálisan előtérbe kerülő atipikus munkaviszonyokat kellett „összevetni” a tradicionális munkaviszonyokkal.^[55] A különbség nagyobb, hiszen az atipikusnak nevezett munkaviszonyok sajátos kategorizálhatósága miatt az sosem volt igazi kérdés, hogy ezek tartozhatnak-e a „munkajogviszonyok” hatókörébe, noha nézetem szerint az sem egyértelmű elsőre, hogy a tradicionális fogalmakat alkalmazó irányelv hatálya miért terjed ki magától értetődő módon például a kölcsönzött munkavállalókra.

A célravezető válasz véleményem szerint a második, vagyis a felmerülő további nehézségek ellenére minden olyan személlyel számolni kell egy ilyen szabályozásban, aki ellenérték fejében más számára valamilyen fokú irányítás, azaz függés mellett munkát végez, valamennyi olyan további körülményre tekintet nélkül, hogy a munkavégzés konkrét attribútumai csak limitáltan irányadóak e személyekre. Nézetem szerint e fogalmi flexibilitás kulcs lehet a kellően körültekintő és hatékony szabályozáshoz akkor is, ha egy ilyen széleskörű tájékoztatási irányelv már távol kerülne annak eredeti formájától. Analógia útján megemlítem, hogy ahogyan a 21. század információtechnológiai eszközei és kommunikációs csatornáit – Facebook, Twitter stb. – sem hagyják változatlanul a munkahelyeket és a munkavégzést, úgy maguk a „modern” munkavégzések sem tesznek így, és ennek akár konkrét jelentősége is lehet a munkáltató tájékoztatására nézve. Talán a nemleges válasz indokolhatósága is mutatja ugyanakkor azt, hogy a kérdés nyitott, bár a szándék egyértelmű a jogalkotó részéről.^[56]

5. Az új irányelv tervezete és a várható eredmények

A fenti megfontolásokból kitűnik, hogy az új irányelvnek számos kérdésre kell választ adnia, mi több, olyan metodikát kell alkalmaznia, amellyel a munkaerőpiaci helyzetet általánosságban is javítható az EU-ban.^[57] E feladat nem tűnik egyszerűnek, de az alapokat jelentő irányelvtervezet 2018. június 21-én elkészült,^[58] így néhány dilemma megoldása irányába tisztán kivehető törekvést látunk.^[59] Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy mivel egyelőre javaslati formában létezik ez a joganyag, így nagyrészt az előkészítő vizsgálatokra és elemzésekre kell hagyat-

[55] A folyamatot lásd részletesen: Bankó, 2010, 46–74.

[56] Pillér, preambulum, 9. és 14. pont és New EU Directive crucial for vulnerable workers. <https://www.etui.org/News/New-EU-Directive-crucial-for-protecting-vulnerable-workers> (2018. november 24.).

[57] Javaslat, 1-5. és 10. o.

[58] A szociális partnerek együttműködésével, illetőleg hosszas hatástanulmányi és „igényfelmérési” periódust követően. Lásd: Commission Staff Working Document - Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union, SWD(2017) 478 final. 29-30, 80-85. és 90-98. o.

[59] Kun, i. m., 413–415.

koznunk, persze az új irányelv szövegszerűen is rejt néhány olyan fontos momentumot, amelyekről nem feledkezhetünk meg jelen elemzésben.

II. A MUNKAVÁLLALÓI JOGVÉDELEM STABILITÁSA IRÁNTI IGÉNY MEGJELENÉSE A SZABÁLYOZÁSBAN

Az irányelv tervezetét és annak előkészítését alaposan megvizsgálva arra juthatunk, hogy három fontos tényező inspirálta és alakította e területen a jogalkotást. Fontos azonban előre bocsátani, hogy mivel a korábban kifejtetteknek megfelelően a tájékoztatási irányelv szabályanyagának jelentős alapjogi és más szociálpolitikai szabályozási összefüggései vannak, ezért e szempontok nem kizárólagosak, így az egyes normák beilleszthetők a Pillér által generált folyamatokba.

Erre tekintettel az első szempont az uniós és tagállami munkaerőpiacok foglalkoztatási struktúrájának átrendeződése, méghozzá a már kikristályosodott atipikus munkavégzési formák, a digitalizáció és az a diffúz halmaz, amelyet a közösségi gazdaság és ahhoz hasonló munkavégzési formák diktálta gazdasági racionalitással^[60] jellemezhetünk.^[61] Az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) megítélése szerint ezek a változások – együtt olvasva a soha nem látott arányú foglalkoztatottsággal^[62] – jelentősen kihatnak valamennyi gazdasági szereplőre és a társadalom egészére is, márpedig e tekintetben a munkajogi vagy szociális természetű normáknak kiemelt jelentősége van. Hozzá kell tenni, hogy a jogviszonyok szerkezeti változásai nemcsak összességében, hanem a nem tradicionális értelemben vett munkaviszonyok jogalkotói „láthatósága” szempontjából is előtérbe kerülhetnek ilyen módon.^[63]

A második ilyen tényező gyakorlatilag összeköti az elsőt a harmadikkal, ugyanis a Pillér egyik legfőbb, annak 5. és 7. alapelvében megjelenített célkitűzésén keresztül úgy tűnik, hogy a tájékoztatási kötelezettség és az alapvető munkavállalói jogvédelmi kérdések rendezése nem választható el egymástól. Jogpolitikai szempontból tehát stabil alapokra építkezhet a javaslat, mint ahogyan a Karta 31. cikkével való direkt kapcsolat sem kérdéses. Fontos rámutatni arra is, hogy a Pillér további alapelveivel – bérek, szociális párbeszéd, egészséges és biztonságos munkavégzés stb. – is érdemi kapcsolata van az irányelvi reformnak, mint ahogyan legfőbb, a munkaerőpiaci szereplőket érintő célkitűzései közé tartozik a munkavállalók jogvédelmi szintjének növelése, pontosabban a szociális szempontból is stabil, de versenyképességi hátrányokat nem okozó foglalkoztatási

[60] Rab, 2018, 32–33.

[61] De Stefano – Aloisi, 2018, 3–6. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3125866 (2018. augusztus 17.)

[62] Javaslat, I. o.

[63] Risak, i. m., 10–12.

rendszer kialakítása.^[64] Márpedig a Pillér ilyen tárgyú céljainak eléréshez tagállami és uniós szinten is alapvető elvárás az átlátható és kiszámítható munkafeltételek rögzítése minden munkavállaló számára jogviszonyaik jogi természetére tekintet nélkül.

Utolsóként említtem meg a talán legkézenfekvőbb katalizátort, azaz az irányelv kvázi elavultságának és a nagyrészt ebből fakadó személyi hatályának problematikáját.^[65] Előbbi kapcsán fentebb már szoltam arról, hogy milyen nehézségekhez vezethet például a nagyfokú digitalizáció, míg utóbbival összefüggésben szintén fentebb láttuk, hogy bár a munkajogi jogalanyiség tisztázása munkáltatói oldalon is komplikált lehet,^[66] mégis a munkavállaló egységes fogalmának hiánya nehezíti meg egyik oldalról a tagállamok közötti harmonizált jogalkalmazást, másik oldalról a nem hagyományos keretek között (például platformmunkások) munkajogi kategorizálását. E katalizátor tehát végeredményben a jogvédelmi mechanizmusok korszerűsítését és a munkavállaló-munkaviszony fogalmi reláció rendezését teszi lehetővé.

Tisztán kivehető ugyanakkor az a jogalkotói szándék,^[67] amely nem kizárólag a közel három évtizedes múlta visszatekintő irányelv „elavultságában” jelöli meg a revízió fő okát, hanem az olyan munkaerőpiaci és a foglalkoztatási struktúrát érintő változásokban,^[68] amelyek a klasszikus értelemben vett munkaviszony személyi és tárgyi fókuszának extenzifikációját is magával hozzák.^[69] E mellett a munkafeltételek nehéz tisztázhatósága, illetőleg a munkáltatói visszaélések kivédése^[70] az elméleti háttér és a jogalkotói akarat alapját képezik, amiből arra kell következtetnünk, hogy az új irányelv elsődleges célja a hatékonyság javítása lesz.

Érdekesnek tűnik az irányelv abból a szempontból is, hogy milyen bátran kapcsolja össze direkt módon a kötelező munkáltatói tájékoztatást a legalapvetőbb munkafeltételek garantálásának elvárásával. E körben a Karta már idézett 31. cikke kulcsfontosságú építőelemnek tűnik, ahogyan ez az új irányelv (1) preambulumbekzdéséből is látszik. Bár ezen a ponton meg kell jegyezni, bizonyos tekintetben a 30. cikk is hasonlóan fontos lehet, különösen az érzékeny

[64] Javaslat, 2. és 4. o.

[65] Opinion. Title: Impact Assessment/Transparent and Predictable Working Conditions. Brussels, Ares(2017), 1-2. o.

[66] Prassl - Risak, 2018, 2-3. és 15-18. http://www.labourlawresearch.net/sites/default/files/papers/15FEB%20Prassl_Risak%20Crowdwork%20Employer%20post%20review%20copy.pdf (2018. november 30.)

[67] Javaslat, 2-3. o.

[68] Commission Staff Working Document - Executive Summary of the Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union. Brussels, 21.12.2017 SWD(2017) 479 final. 1-2. o.

[69] Non-standard employment around the world. Understanding challenges, shaping prospects. Geneva, International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_534326.pdf (2018. november 30.). XXI-XXIII. és 10-15. o.

[70] Javaslat, (2) preambulumbekzdés.

munkavállalói csoportok vonatkozásában.^[71] Az indokolatlan felmondással szembeni védelem speciális esetét maga az új irányelv 15. cikke rendezné. Az alapjogi háttér ebben az értelemben adott, kérdés azonban, hogy ez mennyiben segítheti elő az irányelv gyakorlati érvényesülését, másként fogalmazva: az EUB előtt vajon releváns lenne-e a körülménynek tényleges súlya a munkavállalói jogvédelem tekintetében? A válasz egyelőre bizonytalan, de álláspontom szerint mindenképpen előremutató az ily határozott jogalkotói szándék.

1. Az irányelvjavaslat újításai

Az új irányelv személyi hatályát illetően feltett korábbi kérdésre minden bizonnyal az a válasz adható, hogy a tradicionális felfogás szerinti jogvédelmet kell társítani a nem tradicionálisan, hanem nyitottan értelmezett munkavállaló-fogalomhoz.^[72] Ezzel álláspontom szerint a jogalkotó – konkrét hivatkozással a már említett Lawrie-Blum ítéletre^[73] – úgy kísérli meg átvágni a gordiuszi csomót, hogy valójában vágnia sem kell. E fogalom nyílt és egyértelmű használata ugyanis arra enged következtetni, hogy az uniós jogalkotó nem tekinti vita tárgyának a munkavállaló fogalmát még akkor sem, ha erre egyébként részben saját „hibájából” kényszerülne (értve ez alatt a kizárólag a joggyakorlatban kimunkált definíciót). Vagyis az látszik, hogy az új irányelvvel megpróbál a Bizottság e tekintetben is új útra lépni még akkor is, ha az említett definíció nem újkeletű, de mivel ahhoz számos új szempontot szükséges társítani az új tájékoztatási irányelv kapcsán,^[74] ezért e szándék tulajdonképpen érthető is. Álláspontom szerint e jogi konstrukcióval az a helyzet áll elő, miszerint az uniós jogalkotó megfelelőnek tartja ezt a fogalmat ahhoz, hogy irányelvi szinten deklaráltan ezt vegye alapul, márpedig adja magát a kérdés ebben az esetben: miért ne lehetne ezt egy egységes munkavállaló-fogalomnak tekinteni? Bár utóbbi mellett elsősorban tagállami és jogalkalmazási érdekek szólnak,^[75] mégis úgy vélem, hogy a javaslatból egyértelműen kiderül, miért célravezető az egységes fogalomhasználat, illetve, miért lehet az említett fogalmat közös kiindulási alapnak tekinteni. Így a javaslat, még ha implicit módon is, de egy újabb problémát oldana meg, avagy szolgálna e tekintetben figyelemfelhívásként, de végeredményben mint egy aktuális szociálpolitikai jogalkotási termék, ráadásul éppen oly fontos területen, mint az alapvető munkafeltételek rögzítése és közlése, úgy tűnik, a fogalom egységessége a továbbiakban nem kérdés.

A javaslat hangsúlyozza az azonnalosság elvét,^[76] amely az 4. cikkben konkrétan meg is jelenik az új szabályozásban. Ugyanakkor az eddigi gyakorlatnak

[71] Bruun, 2006, 339. és 351–354.

[72] Javaslat, 13. o.

[73] Javaslat, 13. o.

[74] Prassl – Risak, i. m., 9–14.

[75] Risak – Dullinger, i. m., 6–9., 27. és 45–46.

[76] Javaslat, 14. o.

megfelelően a tizenöt napos szabály jelentősen könnyít e munkáltatói terhen, viszont az új szabályozás szigora sem engedi el teljes mértékben a munkáltatók kezét.^[77] Mindent egybevetve fontosnak tartom, hogy az azonnaliság elve ilyen nyíltan megjelenik a tervezett új szabályozásban. Álláspontom szerint ugyanis kiemelt jelentősége van annak, hogy a munkavállalói érdekeket azáltal is biztosítaná a szabályozás, hogy a munkaviszony létrehozásakor – legkésőbb – juthat birtokába valamennyi fontos információnak, ami által számos jogsértés vagy vitás helyzet megelőzhetővé válik. Álláspontom szerint ennek azért is lehet különös jelentősége a jövőben, mert többek között az újszerű munkavégzési formák esetében fontos a megfelelő időben történő informálás, gondoljunk csak például egy behívásos vagy applikáció-alapú munkaviszonyra, de még a hagyományos munkaviszonyban dolgozók esetében sem tűr halasztást az információk jelentős része.

Maga a részletes előterjesztés több helyen is megerősíti azt, hogy a munkavégzésre irányuló jogviszonyok tekintetében az új irányelv egy alapszintű, de egységes szabályozási metódust választ,^[78] azaz koncepcionálisan a munkavégző személyére és személyi függésére, nem pedig a jogviszony formális jogi megítélésére épít. Mindez a 2. cikk (1) bekezdés a), b) és c) pontjában nyer megerősítést, ahol is a javaslat gyakorlatilag a munkavállaló és a munkáltató jogviszonyával azonosítja a munkaviszony fogalmát. Ez álláspontom szerint logikus, egyben praktikus lépés is, és valóban kifejezi azt a szándékot, amely a munkajogviszonyok között azok típusai szerint nem tesz különbséget a munkáltatói tájékoztatás szempontjából. Ennek ellenére találunk bizonyos eltérési lehetőségeket is az irányelvben,^[79] ami ipso facto nem ássa alá a szabályozás egységességét, mégis felveti azt a kérdést, hogy esetlegesen bizonyos specialitások szabályozása nem lenne-e célravezető a nem hagyományos struktúrájú munkaviszonyokban dolgozók jogvédelme érdekében.

A javaslat tehát egyértelműen a szigorú és erőteljes jogvédelem talaján áll, sőt maga utal a munkaviszonyok tradicionális formájára egyfajta „követendő” útként,^[80] legalábbis a munkavállalók jogvédelme vonatkozásában. Ugyanakkor nézetem szerint nem szükséges a hagyományos munkaviszony/munkavállaló-felfogás sem ahhoz, hogy valóban erős, de minimumszintű előírásokat határozzon meg a javaslat, amely alapvető elvárásnak nagyrészt eleget is tesz.^[81] Az egész új irányelven érződik, hogy a jogalkotó valóban a munkavállalói jogvédelmet tartja elsődlegesen fontosnak e tekintetben, de álláspontja szerint a világos és megfelelő tájékoztatás a munkáltatói, a produktivitási oldalon is előnyöket jelenthet.^[82] Jelen

[77] Javaslat, 14. o. és Commission Staff Working Document REFIT. Evaluation of the 'Written Statement Directive' (Directive 91/533/EEC), C(2017) 2611 final. 29. o.

[78] Javaslat, 4. o.

[79] Javaslat, 1. cikk (3) bekezdés.

[80] Javaslat, 13. o.

[81] Kun, i. m., 413–415.

[82] Javaslat, 2., 4., 7. és 10. o.

elemzés ugyanakkor a szociális jogvédelmi aspektusra koncentrál, így azt említem meg továbbá, hogy a munkavállalók jogainak ilyen módon történő erősítése valódi összhangot mutat a Pillér alapelveivel és célkitűzéseivel.

Nagy hangsúlyt helyez a javaslat a munkaviszony nem megfelelően megindokolt munkáltatói megszüntetésével szembeni tilalomra. Mindennek persze kizárólag abban az esetben lehet relevanciája, ha a jogellenes munkáltatói felmondás az irányelvben foglalt jogok munkavállaló általi érvényesítésére tekintettel, azaz retorzióként történik meg.^[83] Mindez persze nem elképzelhetetlen, ugyanis éppen ennek a veszélye lehet a hatékony munkavállalói jogérvényesítés egyik akadály, márpedig a javaslat kiküszöbölni hivatott ezen kockázatot. Fontos, hogy erre az esetre a javaslat a munkavállalónak a jogérvényesítés során „jogi vélemezési” kötelezettsége van,^[84] amely alapján a munkáltatónak bizonyítási kötelezettsége van a tekintetben, hogy nem az irányelvben foglaltakat sértő módon szüntette meg a munkaviszonyt. Ennek egyik oldalról az a jelentősége, hogy a munkavállalók tényleges jogvédelmének érdekében a munkáltatói retorzióval szemben erőteljesen véd a javaslat, másik oldalról – bár csak elméleti síkon, de – felvethető, hogy ez a szabályozás akár egy uniós szintű felmondásvédelmi szabályozás alapja, vagy előfutára is lehet. Bár ez egyelőre nehezen képzelhető el,^[85] mégis úgy vélem, hogy mind a Pillér 7. alapelvének b) pontja, mind pedig a javaslat-hoz fűzött részletes indokolás a védendő munkavállalói érdekek között a legfontosabbak között szól az indokolatlan munkáltatói felmondással szembeni jogvédelemről, ami kellő kiindulási alap lehet. Mindenesetre a tájékoztatási irányelv reformját illetően kulcsfontosságú, hogy a jogalkotó részletesen, és kifejezetten a jogérvényesítési nehézségek enyhítése érdekében ezen irányelv keretei között rendelkezzen e szabályokról.

Szintén fontos szemléletbeli novumnak tűnik a javaslat (5 preambulumbekapcsolással együtt olvasott III. fejezete, amely lényegében meghatározza azon minimumkövetelményeket, amelyek minden esetben, egységesen irányadók a munkaviszonyra. Ilyen típusú szabályozás a próbaidő maximális időtartama (7. cikk), a párhuzamos foglalkoztatás lehetőségének biztosítása (8. cikk) vagy a hagyományos foglalkoztatási formára való áttéréshez való jog (10. cikk). Figyelemre méltó ugyanis az irányelv azon szabályozási metodikája, amellyel a munkáltatói tájékoztatás körében rendez gyakorlatilag olyan konkrét munkavállalói alapjogokat, amelyek a Karta 31. cikkéből következnek, ugyanakkor jóval túlmutatnak az irányelv eredeti céljain és szabályai. A III. fejezet olyan impressziót kelt, hogy a jogalkotó burkoltan, de eredményét tekintve *expressis verbis* ezen normaanyagon keresztül határoz meg olyan minimumstandardokat a foglalkoztatás kapcsán, amelyeket más szociálpolitikai szabályozásokban nem. Ez egyik oldalról persze még így is csak egy hiányos munkavállalói „jogkatalógus” lehetne, másik oldalról

[83] Javaslat, 17. cikk.

[84] Javaslat, 12. és 16. o. és 14. cikk.

[85] van Voss – ter Haar, 2012, 215. és 228–229.

pedig úgy tűnik, a jogalkotó a contrario logikával úgy határolja körül a munkaviszony fogalmát, hogy az alapvető elvárásokként rögzített jogokat vetíti ki az adott foglalkozási jogviszonyra (vagyis: mivel például a próbaidő többségében minden típusú munkaviszonyt jellemez, ezért arra kell következtetnünk, hogy annak kikötése az irányelv szerint értelmezett munkaviszony sajátja).

III. KÖVETKEZTETÉSEK – ISMERETLENÜL AZ ISMERTBEN (?)

A fentiekre tekintettel álláspontom szerint nem abban kell rigorózusnak lennie a jogalkotónak, hogy kikre alkalmazza ezen irányelvi szabályokat, hanem abban, hogyan, milyen tartalommal, illetőleg ezt hogyan kéri számon. Ebben az Európai Munkaügyi Hatóságnak^[86] is komoly szerepe lehet a jövőben, de akár a szociális koordinációs rendelet, vagy a munkaidő-irányelv szintén időszerű felülvizsgálatának is.^[87]

Mindenesetre, mivel a munkaszerződések tartalmi harmonizációja kizárt,^[88] ezért nyitott kérdés a nem túl távoli jövőre nézve, hogy mennyiben lehet egy modernizált szabályozás hatékony, ha még a tisztázandó munkafeltételek köre is vitatott. Talán a tájékoztatás módja lehet a kulcs e tekintetben, de éppen a 21. századi információtechnológiai körülmények miatt ez is kétélű fegyvernek tűnik, hiszen az információ megszerzésének módja, ideje, tartalma, visszaidézhetősége még mindig távol esik az esetleges jogérvényesítéstől, vagyis, a kvázi következménynélküliség tovább nehezíti a helyzetet. Mindenesetre a javaslat e dilemmák közül többet is megold, így már csak az a kérdés marad, hogy az irányelv elfogadása és hatályba léptetése nem fog-e akadályokba ütközni éppen az említett, az eddigiekhez képest jóval bátrabb szociálpolitikai jogalkotási attitűd miatt.

Látva az irányelvtervezetet két további fontos, egyelőre csak feltételezett konzekvenciára szükséges rámutatni. Egyik oldalról a korábban említetteknek megfelelően a Karta 31. cikke, illetve annak közvetlen felhívhatósága és alkalmazhatósága új fénybe kerülhet jelen szabályozással, ugyanis az abban kimondott igazságos és méltányos munkafeltételek nagy részére nézve maga a tájékoztatási irányelv (is) fog tartalmazni másodlagos jogi rendelkezéseket, azaz ennek nem lehet akadálya. Fontosnak tartom ezt, ugyanis éppen a 31. cikk – és az ahhoz hasonló –, tisztán szociális természetű rendelkezések azok, amelyekkel az elsődleges jog szintjén ténylegesen biztosítani lehet a munkavállalók számára legalapvetőbb jogaikat, illetőleg elősegíteni ezek érvényesülését. Másik oldalról pedig, bár kétségkívül éppen a szinoptikus megközelítés az új szabályozás egyik legfőbb érdeme, mégis ki kell emelni egy olyan „részletkérdést”, mint a megfelelő jogérvényesítéshez való munkavállalói jog, ugyanis a jogalkotó ezáltal tényleges eszközt

[86] Lásd: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1414&langId=hu> (2018. november 30.)

[87] Hendrickx, 2018, 4.

[88] Julianne Kokott főtanácsnok indítványa a C-313/02. Nicole Wippel kontra Peek & Cloppenburg GmbH & Co. KG. ügyben, 95. pont

ad a jogukban ilyen módon megsértett munkavállalók kezébe. Nyilvánvaló, hogy túlzottan kiterjesztő jogértelmezés vezethetne csak arra, hogy a tájékoztatás körében rendezett alapjogokat ez alapján lehessen érvényesíteni, de az új szövegből mégis úgy tűnik, látens módon ez is célja a jogalkotónak, ugyanis például a felmondásvédelem explicit kimondásával tulajdonképpen egy újabb jogvédelmi szintet iktat be, ami egyértelmű elmozdulás az erőteljesebb, tényleges jogvédelem irányába.

Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy amennyiben a Pillér keretei közötti, az irányelv érdemi reformját célkitűzésnek tekintjük, úgy a munkavállalók jogainak védelme egy jelentős, új impulzust kaphat, egyúttal a munkaviszony tartalmi és alanyi változásainak munkajogi leképeződése is felgyorsulhat. Ez persze a legoptimistább forgatókönyv nézetem szerint, erre azonban egyelőre nem látunk valódi jogi garanciát. Ugyanakkor a munkáltatói tájékoztatás, és az ennek nem megfeleléségből adódó munkavállalói potenciális jogsérelmek oly fontos kérdései a munkavállalói jogvédelemnek, hogy ezek figyelmen kívül hagyása jelentős károkat okozhat a munkaerőpiacon. Ennek elkerülése és a kapcsolódó, további munkajogi-szociálpolitikai kérdések tisztázása elengedhetetlennek tűnik, nem kizárólag az „ismeretlen” megismerése miatt, és e tekintetben a Pillér talán kellő hajtóerőt is biztosíthat.

IRODALOM

- Bankó Zoltán (2010): *Az atipikus munkajogviszonyok*. Pécs – Budapest, Dialóg Campus.
- Bankó Zoltán (2006): I. Az atipikus foglalkoztatási formákról általában. In: Kiss György (szerk.): *Az Európai Unió munkajoga*. Budapest, Osiris Kiadó, 409–416.
- Berke Gyula (2003): A munkáltató tájékoztatási kötelezettsége a foglalkoztatási feltételekről. In: Kiss György (szerk.): *Az Európai Unió munkajoga*. Budapest, Osiris Kiadó, 317–350.
- Blanke, Thomas (2006): 10. Workers’ right to information and consultation within the undertaking (Article 27). In: Bercusson, Brian (szerk.): *European Labour Law and the EU Charter of Fundamental Rights*. Baden-Baden, Nomos. 255–289.
- Bruun, Niklas (2006): 12. Protection against unjustified dismissal (Article 30). In: Bercusson, Brian (szerk.): *European Labour Law and the EU Charter of Fundamental Rights*. Baden-Baden, Nomos, 337–355.
- Corti, Francesco (2017): *Social policy in the EU: state of play 2017. A high-level debate report*. [http://www.euvisions.eu/social-policy-in-the-eu-state-of-play-2017-a-high-level-debate-report/](http://www.euvvisions.eu/social-policy-in-the-eu-state-of-play-2017-a-high-level-debate-report/) (2018. november 30.).
- De Stefano, Valerio – Aloisi, Antonio (2018): Fundamental Labour Rights, Platform Work and Human-Rights Protection of Non-Standard Workers. *Bocconi Legal Studies Research Paper Series*. no. 1. 18 February 2018. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3125866 (2018. augusztus 17.).
- Gyulavári Tamás (2007): Három évvel az antidiszkriminációs jog reformja után. *Esély*, 19. évf. 3. szám, 3–35.
- Gyulavári Tamás (2014a): A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: kényszer

- vagy lehetőség? *Magyar Munkajog/Hungarian Labour Law Journal*, 1. évf. 1. szám, 1-25.
- Gyulavári Tamás (2014b): *A sziürke állomány. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*. Budapest, Pázmány Press. 34.
 - Gyulavári Tamás (2016): Munkaviszony létesítése. In: Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. (Harmadik, átdolgozott kiadás). IV. fejezet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 115-147.
 - Gyulavári Tamás (2018): Az Európai Bíróság és a gordiuszi csomó – az UBER applikáció vagy taxitársaság? *Munkajog*, 2. évf. 3. szám, 8-12.
 - Hendrickx, Frank (2017): Editorial: the European pillar of social rights: interesting times ahead. *European Labour Law Journal*, 8. évf. 3. szám, 191-192.
 - Hendrickx, Frank (2018): The European Social Pillar: A first evaluation. *European Labour Law Journal*, 9. évf. 1. szám, 3-6.
 - Hungler Sára (2018): Nemzeti érdekek és szociális integráció az Európai Unióban: az Európai Jogok Szociális Pillérének kísérlete az integrációra. *Állam- és Jogtudomány*, 59. évf. 2. szám, 36-52.
 - Jarjabka Tünde (2015): Az állam regulatív funkcióinak változása az új Mt.-ben. *Magyar Munkajog/Hungarian Labour Law Journal*, 2. évf. 1. szám, 91-107.
 - Kiss György (2005): *Munkajog*. Budapest, Osiris Kiadó.
 - Kiss György (2011): Az Andersen ügy tanulságai a magyar munkajog jövője szempontjából. *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 4. évf. 2. szám, 158-178.
 - Kiss György (2014): Foglalkoztatás gazdasági válság idején – a munkajogban rejlő lehetőségek a munkaviszony tartalmának alakítására (jogdogmatikai alapok és jogpolitikai indokok). *Állam- és Jogtudomány*, 55. évf. 1. szám, 36-76.
 - Kun Attila (2018): Munkajogviszony és a digitalizáció – rendszerszintű kihívások és kezdetleges Európai Uniói reakciók. In: Pál Lajos – Petrovics Zoltán (szerk.): *Visegrád 15.0. A XV. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai*. Budapest, Wolters Kluwer, 389-416. o.
 - Prassl, Jeremias (2016): *The Concept of the Employer*. Oxford, Oxford University Press.
 - Prassl, Jeremias – Risak, Martin (2018): UBER, TaskRabbit, and Co.: Platforms as Employers? Rethinking the Legal Analysis of Crowdwork. *Comparative Labour Law and Policy Journal*. http://www.labourlawresearch.net/sites/default/files/papers/15FEB%20Prassl_Risak%20Crowdwork%20Employer%20post%20review%20copy.pdf (2018. november 30.).
 - Rab Henriett (2018): A new governance elmélet szerepe a foglalkoztatásban. *Közjogi Szemle*, 11. évf. 3. szám, 29-34.
 - Rác Ildikó (2017): Munkavállaló vagy nem munkavállaló? A gig-economy főbb munkajogi dilemmái. *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 10. évf. 1. szám, 82-97.
 - Rasnača, Zane (2017): Bridging the gaps or falling short? The European Pillar of Social Rights and what it can bring to EU-level policymaking. *European Trade Union Institute – Working Paper*, 17. évf. 5. szám <https://www.etui.org/Publications2/Working-Papers/Bridging-the-gaps-or-falling-short-The-European-Pillar-of-Social-Rights-and-what-it-can-bring-to-EU-level-policymaking> (2018. november 22.).
 - Rasnača, Zane – Theodoropoulou, Sotiria (2017): Strengthening the EU's social dimension: using the EMU to make the most out of the Social Pillar. *ETUI Policy Brief – European Economic, Employment and Social Policy*, 12. évf. 5. szám <https://www.etui.org/News/Using-the-EMU-to-make-the-most-out-of-the-Social-Pillar> 2018 (2018. november 22.).

- Risak, Martin (2018): *Fair Working Conditions for Platform Workers. Possible Regulatory Approaches at the EU Level*. Berlin, Friedrich Ebert Stiftung. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/14055.pdf> (2018. november 30.).
- Risak, Martin – Dullinger, Thomas (2018): *The concept of „worker” in EU law. Status quo and potential for change (Report 140)*. Brussels, ETUI aisbl. <https://www.etui.org/Publications2/Reports/The-concept-of-worker-in-EU-law-status-quo-and-potential-for-change> (2018. november 22.).
- Sychenko, Elena (2017): *Individual Labour Right sas Human Rights. The Contributions of the European Court of Human Rights to Worker’s Rights Protection*. The Netherlands, Wolters Kluwer.
- van Voss, Guus Heerma – ter Haar, Beryl (2012): Common Ground in European Dismissal Law. *European Labour Law Journal*, 3. évf. 3. szám, 215–229.
- Weber, Thiébaud (2018): *Time For A European Dialogue on the Platform Economy*. <https://www.socialeurope.eu/time-european-dialogue-platform-economy> (2018. november 22.).
- New EU Directive crucial for vulnerable workers. <https://www.etui.org/News/New-EU-Directive-crucial-for-protecting-vulnerable-workers> (2018. november 24.).
- Non-standard employment around the world. Understanding challenges, shaping prospects. Geneva, International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_534326.pdf (2018. november 30.).
- Transparent and predictable working conditions. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1313&langId=en> (2018.11.22.).
- Workers’ rights and the social pillar. European pillar of social rights: old wine in new bottles? <http://fr.worker-participation.eu/A-propos/Why-Worker-Participation/Workers-rights-and-the-Social-Pillar> (2018. november 30.).
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1414&langId=hu> (2018. november 30.).
- Az Európai Parlament és a Tanács 2010/41/EU irányelve (2010. július 7.) az önálló vállalkozói tevékenységet folytató férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról és a 86/613/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2002/14/EK irányelve (2002. március 11.) az Európai Közösségek munkavállalóinak tájékoztatása és a velük folytatott konzultáció általános keretének létrehozásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 96/71/EK irányelve (1996. december 16.) a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről.
- A Tanács irányelve (1991. október 14.) a munkaadónak a munkavállalóval szembeni, a szerződés, illetve a munkaviszony feltételeire vonatkozó tájékoztatási kötelezettségéről (91/533/EGK).
- Szociális Jogok Európai Pillére.
- Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről. Brüsszel, 2017.12.21. COM(2017) 797 final.
- Commission Staff Working Document. Impact Assessment – Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union. Brussels, 21.12.2017 SWD(2017) 478 final.

- Commission Staff Working Document – Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union, SWD(2017) 478 final.
- Commission Staff Working Document – Executive Summary of the Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union. Brussels, 21.12.2017 SWD(2017) 479 final.
- Commission Staff Working Document REFIT. Evaluation of the ‘Written Statement Directive’ (Directive 91/533/EEC), C(2017) 2611 final.
- Opinion. Title: Impact Assessment/Transparent and Predictable Working Conditions. Brussels, Ares(2017).
- C-81/12. Asociația Accept kontra Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
- C-66/85. Deborah Lawrie-Blum kontra Land Baden-Württemberg.
- C-270/13. Iraklis Haralambidis kontra Calogero Casilli.
- C-232/09. Dita Danosa kontra LKB Līzings SIA.
- Julianne Kokott főtanácsnok indítványa a C-313/02. Nicole Wippel kontra Peek & Cloppenburg GmbH & Co. KG. ügyben.
- A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.
- Employment Appeal Tribunal, Appeal No. UKEAT/0056/17/DA (judgment handed on 10 November 2017).

In memoriam Bende-Szabó Gábor

BENDE-SZABÓ GÁBOR
egyetemi docens,

a Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
Közigazgatási és Pénzügyi Jogi Tanszék
oktatója.

Bende-Szabó Gábor, egyetemünk Állam- és Jogtudományi Karának docense 2019. szeptember 9-én elhunyt.

Kiváló kollégánk 1956. november 18-án született Baján. 1974-ben érettségizett. 1981–1983 között elvégezte az Államigazgatási Főiskolát, ahol igazgatás-szervezői oklevelet szerzett. Ezt követően 1987-ben az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán jogász diplomát szerzett. 1994-ben letette a jogi szakvizsgát. Ebben az évben az MTA Tudományos Minősítési Bizottságánál sikeresen megvédte „A szétpontosítás elmélete, különös tekintettel a decentralizáció helyére és szerepére” című tudományos értekezését, kandidátusi fokozatot kapott.

1997-től 2004-ig egyetemi oktató volt a debreceni egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, közigazgatási jogot és pénzügyi jogot oktatott, 2001-től tanszékvezető egyetemi docensként dolgozott. 2009-től egy évtizeden át egyetemünk Állam- és Jogtudományi Karának Közigazgatási és Pénzügyi Jogi Tanszékén a pénzügyi jog tantárgyat oktatta, és szakfelelőse volt az Európai és Nemzetközi Igazgatási mesterképzési szaknak. Tantárgyfejlesztő és oktató munkájával kollégái és hallgatói elismerését vívta ki. Felsőfokú oktatási tevékenységét eredményesen kiegészítette a továbbképző tanfolyamokon végzett felnőtt oktatási munkája. Jogi és vezetőképző tanfolyamokon a gyakorlati szakemberek szakmai ismereteit bővítette.

Tudományos munkatársként, majd tudományos vezetőként dolgozott 1986–2007 között alkalmazott kutatóintézetben, az Államigazgatási Szervezési Intézetben és annak jogutódjánál, a Magyar Közigazgatási Intézetben (főigazgatóhelyettes 1998–2001 között, kutatási és európai integrációs igazgató 2002–2007 között). Angol nyelvtudására alapozva bekapcsolódott a nemzetközi tudományos életbe. Leíró és véleményt kifejtő közleményei hazai és külföldi kiadványokban jelentek meg.

Szakértői minőségben részt vett a közigazgatási eljárási törvényt előkészítő kodifikációs bizottságban, a közigazgatási szervezeti törvényt előkészítő bizottságban, tagja volt a Közigazgatási Eljárási Szakértő Bizottságnak. Közigazgatási tanácsadója volt az Egyenlő Bánásmód Hatóságnak. ENSZ szakértőként részt vett a litvániai közigazgatás-korszerűsítési programban. Szakértőként közreműködött az Európa Tanács regionalizációval foglalkozó munkabizottságában, 1994-től egyéni ügyvédi feladatokat is ellátott.

A Belügyminisztérium Tudományos Tanácsától 2000-ben a „Tudományos Munkért” Emlékérmét kapta meg. 2001-ben az Országos Tudományos Diákköri Tanács a pénzügyi jogi tudományos diákkörrel kapcsolatos eredményeinek elismeréseként „Tudással Magyarorszáért” Emlékplakettel jutalmazta. 2003-ban a Honvédelmi Miniszter az európai integrációs köztisztviselői tanfolyamok szervezése terén végzett munkájáért a „Honvédelemért” kitüntető címet adományozta.

Szakmai életútjának minden szakaszában szerény és udvarias ember volt. Hivatása iránti elkötelezettségét, szakmai eredményeit, emberi magatartását emlékeinkben megőrizzük. Szellemiségének követendő példáit tovább örökítjük.

Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar oktatói közössége

Európai Miniállami Gyűjtemény Győrben

Speciális könyvgyűjtemény a Széchenyi István Egyetem jogi könyvtárában

Biczó Zalán győri egyetemi könyvtárosban várostörténeti, helyismereti kutatásai közben fogalmazódott meg az az elképzelés, hogy szeretne szülővárosában, Győrben egy különleges, miniállamokról szóló gyűjteményt létrehozni, ami egész Európában egyedülálló lehetne.

A speciális gyűjtemény szervezése 2017 nyarán kezdődött meg, amelynek eredményként ma már közel 800 könyv és egyéb dokumentum áll a kutatók és az érdeklődők rendelkezésére, Európa legkisebb önálló államainak – Monaco, San Marino, Liechtenstein, Andorra és még ide sorolva a kissé nagyobb területű Luxemburgot is – a speciális dokumentum kollekciója. Sok tudományos igényességgel megírt könyvet is találhat az érdeklődő kutató: adattárakat, alaptörvényeket, állami berendezkedéseikről (jogrendszer, parlament etc.), művészetükről, nevezetes személyeikről és az adott országról szóló irodalmi műveket, térképeket, atlaszokat. Mivel a hazai tapasztalatok alapján nagyon kevesen ismerik ezeket a független európai kis államokat, így Győrben a fókuszba kerülhetnek.

Biczó Zalán röviden így vázolta fel eddigi, ezirányú tevékenységét: „Mivel ezen európai miniállamoknak – Monaco kivételével – csak Bécsben van nagykövetsége, így a civil kurázi jegyében ellátogattam az osztrák fővárosba. Szeretném megköszönni Willi Tamás ügyvéd úr segítségét, aki nagyon sok gyakorlati segítséget adott a kezdeti kapcsolatfelvételhez és a bécsi nagykövetségi látogatások alkalmával. Így 2017. október 27-én Bécsben a Liechtensteini Fejedelemség, San Marino Köztársaság és az Andorrai Völgyiség Nagykövetségén tett látogatásom során elképzelésemet tisztelettel meghallgatták. A bécsi monacói konzulon keresztül pedig a Monacói Hercegség berlini nagykövetasszonyával vettem fel a kapcsolatot, aki megkeresésemet továbbította Monacóba.

Összességében elmondható, hogy mindegyik miniállamban és Luxemburgban tudnak az elképzelésről és nagyon szívesen segítettek és segítenek! Természetesen még számítok rájuk a továbbiakban is, a fogadókészségük számomra nagyon biztató volt, jó ötletnek tartják a gyűjteményt, amely ma már közel 800 kötetből áll. A gyűjtemény további gyarapítása remélhető a miniállamok városi, egyházi, egyetemi segítségével, ami nyilvánvalóan apró lépésekben történhet meg.”

Érdemes kiemelni, hogy a Gyórhöz személyesen is kötődő, Svájc és Ausztria közötti fejedelemség^[1] adományozta a könyvek felét, amelyből kiemelkedik a 19 kötetes *Liechtensteinisches Landesgesetzblatt*, amely a hercegség jogtörténetét és jogalkotását foglalja össze 1863–1975 között.

A San Marinóból küldött munkák közül a legfontosabb a kis olasz köztársaság történetét és jogrendszerét bemutató 41 kötetes tudományos könyvsorozat.

Az Andorrából érkezett könyvek közül többek között a 19 kötetes *Jurisprudencia Constitucionnal* tudja segíteni a kutatók munkáját.

Végül itt szeretném megjegyezni, hogy Biczó Zalán, nemcsak munkahelye, a győri Széchenyi-egyetem, hanem Magyarország számára is igyekezett az unikális könyv- és dokumentumgyűjteménnyel egy információs pontot kialakítani. Természetesen abban is lát lehetőséget a gyűjtemény megálmodója, hogy szerte az országban vándorkiállításaként bemutassák az új győri gyűjteményt.

Tisztelettel várja a győri egyetemi könyvtár Európai Miniállami Gyűjteményébe a diákokat, a kutatókat és minden érdeklődőt. Szíves tájékoztatást ad minden kedves Oktatónak, Kollégának. Elérhetősége: Biczó Zalán könyvtáros, Széchenyi István Egyetemi Könyvtár Jogi Könyvtára. 9024 Győr, Áldozat u. 12. 06-96-613-559, vagy a +36 30 773 42 30-as telefonszámokon és a biczo@sze.hu e-mail címen.

[1] A győri főkapitány testvére: I. Károly Liechtenstein első hercege, a Liechtenstein hercegi ház megalapítója. Az 1608. évi XXVII. törvénycikkben írnak személyéről is: „Liechtenstein Károly herceg ur és testvére, Miksa, magyarokká fogadásáról.” (In: Márkus Rezső (szerk.): *Magyar Törvénytár. Magyar Törvénycikkek 1608–1657. évi törvénycikkek*. Bp. Franklin Társulat, 1900. 38. o.)

- BARTOS BLANKA PhD hallgató
SZTE Államtudományi és Közigazgatási Kar
- FALUSI BERNADETT PhD hallgató
DE Államtudományi és Közigazgatási Kar
- HÁMORI ANTAL egyetemi docens
BGE Kereskedelmi Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar
- NOGEL MÓNIKA tudományos munkatárs
SZE Állam- és Jogtudományi Kar
- NÉMETH IMRE egyetemi docens
SZE Állam- és Jogtudományi Kar
- SZÉPVÖLGYI ENIKŐ PhD hallgató
SZE Állam- és Jogtudományi Kar
- LEHOCZKI ZÓRA ZSÓFIA PhD hallgató
NKE Államtudományi és Közigazgatási Kar
- MADAI SÁNDOR egyetemi docens
DE Állam- és Jogtudományi Kar
- PÁPAI-TARR ÁGNES egyetemi adjunktus
DE Állam- és Jogtudományi Kar
- TÓTH ZOLTÁN BALÁZS PhD hallgató
NKE Államtudományi és Közigazgatási Kar
- WELLMANN BARNA BENCE PhD hallgató
SZE Állam- és Jogtudományi Kar
- ZACCARIA MÁRTON LEÓ PhD hallgató
DE Állam- és Jogtudományi Kar
- ZALAHEGYI ZOLTÁN PhD hallgató
SZE Állam- és Jogtudományi Kar

Szerzőinkhez (A publikálás feltételei)

1. *Jog Állam Politika* című referált folyóirat magyar nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat és könyv-recenziókat – fogad el.
2. A kézirat terjedelme tanulmányok esetén általában nem haladhatja meg az 50000 karaktert, recenziók esetén a 20000 karaktert. Kérjük szerzőinket, a terjedelmi kereteket nagyon szigorúan tartsák be. Hosszabb kéziratokkal csak különlegesen indokolt esetben foglalkozunk.
3. A szöveget A/4 méretben kinyomtatva kérjük leadni. Egyúttal szövegfájlban (az MS Word bármelyik változatában lementve) is kérjük mellékelni lemezen vagy e-mailben. A szerző neve a tanulmány felett szerepeljen.
4. Szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható; ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagybetű csak kivételes esetben fogadható el.
5. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni.
6. Kérjük, hogy irodalomjegyzék lehetőség a ténylegesen hivatkozott publikációkat és azon publikációkat tartalmazza, amelyet a szerző felhasznált. Az irodalomjegyzék legfeljebb még 10-15 forrásmegjelölést tartalmazhat.
7. Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén közöljük, a következőképpen oldva fel a szöveg közti utalásokat:
 - a) Könyveknél:

Arendt, Hannah (1992): *A totalitarizmus gyökerei*. Budapest, Európa.
 - b) Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetében:

Mickiewicz, Ellen (2000): Institutional Incapacity, the Attentive Public, and Media Pluralism in Russia. In: Richard Gunther and Anthony Mughan (eds.): *Democracy and the Media*. Cambridge University Press.
 - c) Folyóiratban megjelent tanulmány esetében:

Selck, J. Torsten (2004): On the Dimensionality of European Union Legislative. In: *Journal of Theoretical Politics*. Vol. 16. No. 2. April, 203–222. pp.
8. Tanulmányok esetén kérünk a szerzőktől elektronikus formában egy kb. 150 soros magyar és angol nyelvű összefoglalót (abstract). A tanulmány címét, alcímét is kérjük lefordítani. Továbbá kérjük a tanulmány legfontosabbnak gondolt 5-6 kulcsszavát magyarul.
9. A (fekete-fehér) táblázatokot és ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket feltüntetve a szövegbe építve és külön fájlként is kérjük leadni.
10. A szerkesztőségbe beérkezett – formailag megfelelő – kéziratokat a szerkesztőség előzetes szűrése után két opponensnek küldjük ki. Az opponensek a szer-

zők nevének feltüntetése nélkül kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele a két opponens támogató véleménye. Az opponensek által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz. A két opponens egybehangzó elutasítása esetén a kéziratot nem publikáljuk. Az opponensi vélemények be nem érkezése esetén a szerkesztőség saját hatáskörben dönt a publikálásról.

11. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

12. Kérjük szerzőinket, hogy elektronikus úton adják meg, hogy milyen módon (foglalkozást munkahely, beosztás) szeretnének szerepelni folyóiratunkban. Kérjük, a kapcsolattartás elősegítése érdekében közöljék elérhetőségeiket (telefonszám, mobilszám, e-mail cím).

Köszönjük, hogy megfelelően előkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.

A szerkesztőség

- ◆ A kifosztás elkövetési magartatása az elvétel, s a korlátozottsági eset vizsgálata erre koncentrálandó. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra a tényre, hogy a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést tartalmazó tényállások közül egyedül a kifosztás az, amely esetén az alapeset körében szabályozza e körülményt a jogalkotó. E körülmény annyiban különbözteti meg a kifosztást a lopástól, hogy a passzív alany személyes körülményei miatt, azok kihasználásával történik a dolog elvétele. Ennek megfelelően akár az sem lett volna irracionális jogalkotói megoldás, ha a lopás minősített esetei közé illeszti be a jogalkotó e körülményt. Erre talán azért nem került sor egyfelől, mert a lopás szabályozásának jogalkotói fókuszában a lopás elkövetési tárgyának egyes jellemzői állnak, s nem a meglopott személy tulajdonságai, másfelől a személyes állapotot már régóta a kifosztás keretében rendeli a lopáshoz képest jellemzően súlyosabban büntetni a jogalkotó, ami arra is utalhat, hogy az elkövetés személyben rejlő okok miatti könnyebbségének nagyobb társadalomra veszélyességet tulajdonít a jogalkotó, ezt talán nem is kifogásolhatjuk. | Madai Sándor
- ◆ A fogyasztói társadalomban élve egyre többet vásárolunk és egyre több szolgáltatást veszünk igénybe, mindezt gyakran nem is szemtől-szemben, hanem az Interneten keresztül tesszük. Mint minden szituációban, úgy a kereskedelemben és az e-kereskedelemben is felmerülnek problémák és keletkeznek jogviták, ilyenkor a fogyasztó úgymond „kis halként” kerül szembe a hozzá képest erőfölényben lévő vállalkozással. Napjainkban a klasszikus szerződési szabadság mindenhatóságát fogyasztóvédelmi rendelkezések törlik át, az állam belenyúl a jogviszonyokba és a kritikus területeken többlétevédelmet nyújt a gyengébb félnek. A többlétevédelem a hatékony jogérvényesítés lehetőségét is magába foglalja. A fogyasztó élhet a hagyományos eszközzel és polgári pert indíthat, a pereskedés azonban mindkét félnek kimerítő, illetve sokszor nem is engedi érvényesülni a vitás feleknek leginkább megfelelő megoldást. A XXI. században a technika fejlődése és a vele járó felgyorsult életritmus felveti a kérdést, milyen egyéb bírósági úton kívüli, gyorsabb és költséghatékonyabb módozatai vannak a fogyasztói jogviták rendezésének. | Szépvölgyi Enikő
- ◆ Az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottságát (továbbiakban: Bizottság) az államok a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: Egyezségokmány) Kiegészítő Jegyzőkönyvének (továbbiakban: Kiegészítő Jegyzőkönyv) 2008-as elfogadásával – immáron közvetlenül – új kompetenciákkal ruházták fel. Ez alapján a Bizottság jogosult az Egyezségokmányban és a Kiegészítő Jegyzőkönyvben egyaránt részes félként szereplő államokkal szemben egyéni, illetve csoportos panaszok (communications) vizsgálatára. Az adott állam külön-külön beleegyező nyilatkozatai következtében hatáskörrel rendelkezhet továbbá államközi bejelentések vizsgálatára, valamint akár ex officio vizsgálati eljárás lefolytatására is. A Kiegészítő Jegyzőkönyv 2013. május 5-én lépett hatályba, jelenleg 24 állam részes fél abban, és további 25 állam aláírta. | Falusi Bernadett
- ◆ A szakértő megismerési tevékenységének kereteit a különleges szakértelme adja meg. A szakértő saját tudományos területére vonatkozó ismeretei segítségével valamely egyedi jelenség igazságszolgáltatási szempontból lényeges összefüggéseit tárja fel, amelynek során alkalmazza a tudomány által helyesnek ítélt módszereket. Az igazságszolgáltatás tévedései, a vitatott bírósági döntések először az angolszász területeken vetették fel a büntetőeljárásokban lefolytatott szakértői bizonyítás felülvizsgálatának igényét. Az új megközelítés lehetőséget biztosított arra is, hogy a téves ítéletek okai feltáruljanak. Az okok pedig sok esetben a hibás szakértői véleményekben, illetve a szakvélemények téves értelmezésében, a szakértői módszerek lehetőségeinek túlértékelésében rejlettek. A téves szakértői vélemények kockázatai természetesen hazánkban is ismertek, ugyanakkor a kérdéskörrel foglalkozó hazai kutatások még messze elmaradnak az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államokban feltárt eredményektől. | Nogel Mónika